

Programma Landelijk Gebied Duurzame Greenport

DUIN- EN BOLLENSTREEK

Inhoudsopgave

1. Inleiding

5

- 1.1 Wat is het Programma Landelijk Gebied Duurzame Greenport Duin- en Bollenstreek? 5
- 1.2 Aanleiding 5
- 1.3 Geografische afbakening 7
- 1.4 Leeswijzer 9

2. Uitgangspunten Programma LGDG

11

- 2.1 Geschiedenis en aanleiding voor de ISG 11
- 2.2 Aanbevelingen uit Evaluatie ISG 2023 12
- 2.3 Uitgangspunten vanuit bestuursopdracht 14
- 2.4 Proces totstandkoming en participatie 14
- 2.5 Wenkend perspectief 16

3. Landschapsstrategie Duin- en Bollenstreek

19

- 3.1 Inleiding 19
- 3.2 Kernboodschap en leidende principes 21
- 3.3 Uitwerking op de kaart 28
- 3.4 Water en bodem sturend 30
- 3.5 Openhouden (cultuur)landschap 34
- 3.6 Fijnmazige groenblauwe dooradering van het landschap 38

4. Thematische uitwerking

43

- 4.1 Vitale Greenport 43
- 4.2 Aantrekkelijke woonregio 53
- 4.3 Bedrijvige regio 59
- 4.4 Versterken recreatie en toerisme 63
- 4.5 Bereikbare regio 68
- 4.6 Duurzaam energiesysteem 73
- 4.7 Totaalkaart 77

5. Uitvoeringsstrategie

79

- 5.1 Planologisch kader, instrumentarium 79
- 5.2 Integrale ontwikkeling, financiering, kostenverhaal 81
- 5.3 Bollengrondcompensatie(fonds) 85
- 5.4 Herstructurering(sfonds) 87
- 5.5 Uitvoering, kwaliteit en regie 89
- 5.6 Meerjarenprogramma 91
- 5.7 Projectgebonden samenwerking tussen de GOM en gemeenten 91

Colofon

Bijlagen

- Bijlage 1: Landschapsstrategie
- Bijlage 2: Historie Programma LGDG
- Bijlage 3: Uitgangspunten programma (uitgebreid)
- Bijlage 4: Evaluatie ISG
- Bijlage 5: Opbrengsten participatietraject
- Bijlage 6: Ruimtegebruik Programma LGDG

INLEIDING

1. Inleiding

1.1 Wat is het Programma Landelijk Gebied Duurzame Greenport Duin- en Bollenstreek?

De Duin- en Bollenstreek is een uniek gebied langs de Hollandse kust. Natuurlijk staat deze streek nationaal en zelfs internationaal bekend om de bloembollenteelt, maar ook recreatie en ondernemerschap kenmerken het gebied – en nog veel meer!

De streek staat ook voor grote uitdagingen. Energietransitie, klimaatverandering en de behoefte aan schoon water vragen dat we onze omgang met de leefomgeving opnieuw doordenken. Hoe ziet bijvoorbeeld de toekomst van de bollenteelt eruit? Hoe gaan we met water om, zodat we voldoende zoet water beschikbaar houden? Wat betekent dat voor de land- en tuinbouw? Ook is er in het gebied behoefte aan voldoende en geschikte woningen, in een omgeving die bereikbaar is en waar inwoners gezond zijn. Hoe vinden we balans tussen recreatiedruk, het economisch belang en een gezond leefgebied?

De vijf gemeenten waar de Duin- en Bollenstreek uit bestaat – Hillegom, Teylingen, Lisse, Noordwijk en Katwijk – willen nieuwe plannen maken voor de toekomst van de Duin- en Bollenstreek. Hiervoor is de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG) herijkt naar een Programma onder de Omgevingswet: het Programma Landelijk Gebied en Duurzame Greenport Duin- en Bollenstreek (vanaf nu Programma LGDG) dat u hier voor u heeft liggen.

Dit Programma LGDG beslaat de periode 2026 – 2040 met een doorkijk naar 2050.

1.2 Aanleiding

Onder de Wet ruimtelijke ordening (Wro) was het mogelijk om met meerdere gemeenten een structuurvisie op te stellen en deze ook uitvoering te geven. Hillegom, Teylingen, Lisse, Noordwijk (en voorheen Noordwijkerhout) en Katwijk werkten op die manier met de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG). De wettelijke kaders zijn met de inwerkingtreding van de Omgevingswet op 1 januari 2024 gewijzigd. Het maken van een gezamenlijke structuurvisie is niet langer mogelijk. Wel kunnen gemeenten er voor kiezen om vrijwillig een gezamenlijk programma op te stellen onder de Omgevingswet en daaraan uitvoering te geven. Dit is de meest concrete aanleiding om het Programma LGDG op te stellen.

Een programma is één van de kerninstrumenten van de Omgevingswet. Het programma is zelfbindend. Dit betekent dat het alleen het bestuur zelf bindt. Een programma kan wel burgers en bedrijven stimuleren om die dingen te doen, die helpen om de doelstellingen te behalen. Een programma kan door meerdere overheden worden opgesteld om samen vastgestelde doelstellingen te behalen. Zij stellen dan ieder voor zich hetzelfde programma vast. Zo geldt het programma voor al die overheden. In dit geval dus voor de vijf gemeenten uit de Duin- en Bollenstreek.

Een tweede aanleiding vormt de integrale evaluatie van de ISG in 2022 en 2023. Sinds de vaststelling van de ISG in 2009 en de evaluatie en actualisatie uit 2016 zijn goede stappen gezet. Echter gaven de maatschappelijke, economische en ruimtelijke ontwikkelingen in de Duin- en Bollenstreek en daarbuiten, ons een natuurlijk moment om terug te kijken en te bezien of de toekomst andere keuzes vergt. Daarvoor heeft bureau Wing in 2022/2023 een evaluatie uitgevoerd en een eindrapport 'Vitalere Greenport en vitaler landschap' opgeleverd. Daarvoor hebben zij veel partijen geraadpleegd.

Door Wing wordt geconcludeerd, dat er veel resultaten zijn behaald onder de ISG, maar dat dit beleid ook enigszins gedateerd is en aangepast moet worden aan nieuwe opgaven, zoals het Provinciaal Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG), in een veranderende tijdgeest. Deze evaluatie is in juni 2023 door alle vijf gemeenteraden vastgesteld. Daarna is een vervolg gegeven aan dit Programma LGDG, waarbij de conclusies en aanbevelingen van deze evaluatie voor de vijf gemeenten mede het uitgangspunt zijn. De evaluatie bood de ruimte om het Programma LGDG ook inhoudelijk aan te passen aan urgente opgaven en aan de aanbevelingen uit de evaluatie van de ISG.

Dit Programma LGDG vormt enerzijds een herijking van de ISG, en daarmee de voortzetting van het gezamenlijk optrekken van de vijf Duin- en Bollenstreek gemeenten op het ruimtelijke beleid voor het landelijk gebied. Anderzijds is met deze herijking ook door de vijf colleges besloten om het Programma LGDG vorm te geven na een integrale toekomstverkenning voor het landelijk gebied. In deze toekomstverkenning is rekening gehouden met de grote opgaven voor woningbouw, mobiliteit, energietransitie, klimaatadaptatie en economie. Al deze opgaven komen samen in het landelijk gebied van de Duin- en Bollenstreek. Ze vragen om een integrale oplossing en toekomstperspectief voor 2040 met een doorkijk naar 2050. Daarbij horen ook een effectieve gebiedssamenwerking en het maken van gezamenlijke keuzes voor het landelijk gebied.

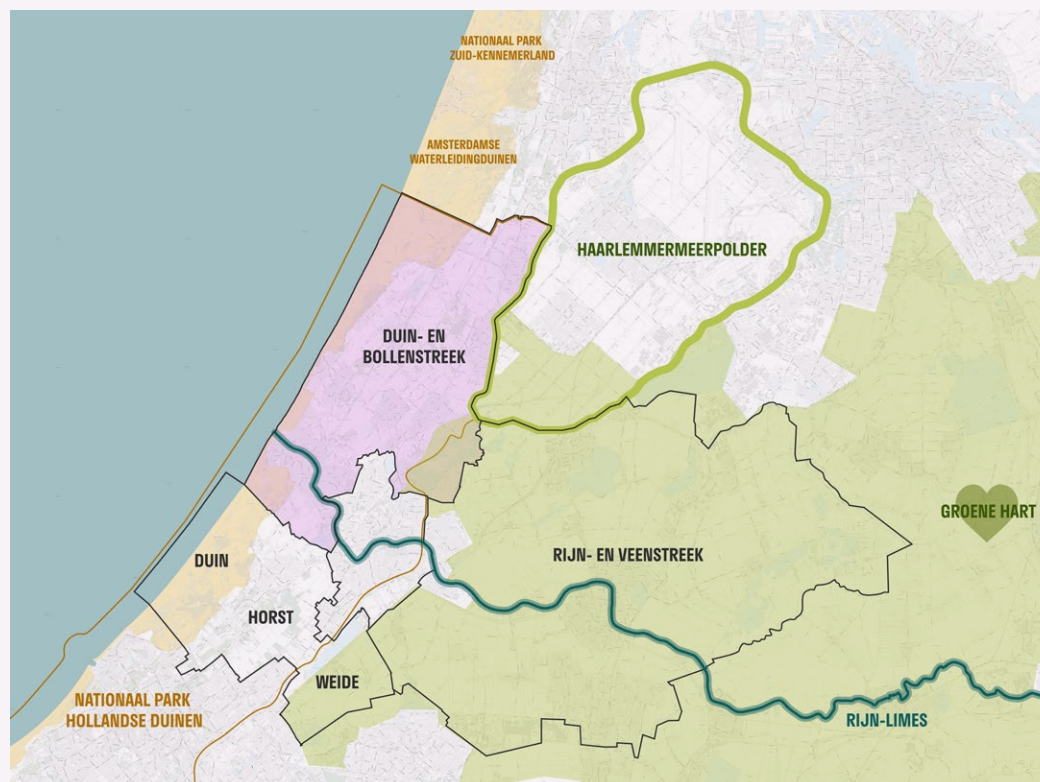
Het landelijk gebied in Nederland staat voor een grote transitie. Energie- en klimaatdoelstellingen, landbouwveranderingen, natuurkwaliteit (waaronder de biodiversiteit en de cultuurhistorische waarden van het landschap) en woningbouw komen samen en vragen een oplossing in het buitengebied. Samenwerking en een integrale aanpak zijn essentieel voor perspectief en toekomst voor dit waardevolle gebied. Het vroeg ook de ISG te verbreden met aandacht voor nieuwe thema's zoals ZH-PLG (voor natuurversterking, klimaat, wateropgave, waterkwaliteit, zoetwater, biodiversiteit, groen/blauwe dooradering en stikstof), energietransitie en klimaatadaptatie, die in samenhang aandacht vragen naast de in de ISG genoemde opgaven. Dit vormde de derde en laatste aanleiding om het Programma LGDG op te stellen.

Het landelijk
gebied in
Nederland
staat voor een
grote transitie.

1.3 Geografische afbakening

De Duin- en Bollenstreek is onderdeel van het binnenduinlandschap, dat zich achter de Hollandse kustboog uitstrekt van Hoek van Holland naar Den Helder. Naast de gemeentegrenzen zorgen ook de Noordzee, Amsterdamse Waterleidingduinen, de ringvaart van de Haarlemmermeerpolder, de Kagerplassen, gemeente Oestgeest en Duin, Horst en Weide de geografische afbakening van het gebied. Ook het buitengebied van Katwijk, zuidelijk van de Oude Rijn/Limes, is onderdeel van de afbakening binnen dit Programma LGDG. Ondanks dat het Kagerplasseengebied ook onderdeel is van de Rijn- en Veenstreek (en de daarbij horende veenweidestrategie) is het als buitengebied van de gemeente Teylingen ook onlosmakelijk verbonden met dit Programma LGDG.

De Duin- en Bollenstreek bestaat uit vijf gemeenten; Katwijk, Noordwijk, Hillegom, Lisse en Teylingen. Het Programma LGDG heeft hoofdzakelijk betrekking op het landelijk gebied, alles buiten de 'rode contouren'. Opgaven binnen de kernen die geen directe relatie hebben met het landelijk gebied maken dus in principe geen onderdeel uit van dit programma.

■ De Duin- en Bollenstreek in regionaal verband

Gebiedsafbakening landelijk gebied Duin- en Bollenstreek

1.4 Leeswijzer

Hoofdstuk 1 van het Programma LGDG geeft de inleiding van en aanleiding voor het programma weer.

In hoofdstuk 2 worden de uitgangspunten toegelicht. Daarin wordt een korte geschiedenis van de intergemeentelijke samenwerking (ook met regionale partners en gebiedspartijen) weergegeven. Ook worden hier de belangrijkste aanbevelingen uit de evaluatie van de ISG uit 2023 beschreven, de uitgangspunten die vijf colleges hebben meegegeven en het participatieproces en de resultaten hiervan kort benoemd. Al deze elementen vormen de inhoudelijke en procesmatige uitgangspunten voor de inhoudelijke hoofdstukken die daarop volgen. Het tweede hoofdstuk wordt afgesloten met het ‘wenkend perspectief’, waarin het toekomstbeeld van de Duin- en Bollenstreek en de Vitale Greenport voor 2040 is beschreven.

Hoofdstuk 3 bevat de essentie van de landschapsstrategie. Deze landschapsstrategie is de onderlegger voor de thematische uitwerking uit hoofdstuk 4. In bijlage 1 bij dit Programma LGDG kunt u de gehele landschapsstrategie lezen.

Hoofdstuk 4 bevat de thematische uitwerking. Hierin worden de belangrijkste ontwikkelingen en doelstellingen voor de thema's vitale Greenport, wonen, bedrijvigheid, recreatie en toerisme, bereikbaarheid en duurzame energie beschreven. Dit hoofdstuk eindigt met een totaalkaart, waarop de belangrijkste ontwikkelingen gebundeld zijn. De uitwerking van de thema's gebeurt met het landschap als belangrijke drager. De thematische keuzes maken we dus op basis van de uitgangspunten beschreven in hoofdstuk 2 en de landschapsstrategie beschreven in hoofdstuk 3.

In hoofdstuk 5 wordt tot slot de uitvoering van het Programma LGDG beschreven. Dit hoofdstuk gaat in op de verschillende financiële aspecten voor de uitvoering, zoals de kosten en de kostendragers, fondsen voor herstructurering en bollengrondcompensatie. Daarnaast gaat het onder andere ook in op de uitvoering zelf, de samenwerking tussen gemeenten, gebiedspartners en ketenpartners, de rol van de Greenport Ontwikkelingsmaatschappij (GOM) en de kwaliteitscommissie.

UITGANGS- PUNTEN PROGRAMMA LGDG

2. Uitgangspunten Programma LGDG

2.1 Geschiedenis en aanleiding voor de ISG

Sinds de jaren tachtig van de twintigste eeuw groeit de druk op het gebied van de vijf gemeenten binnen de Duin- en Bollenstreek. Er liggen talloze ruimteclaims op het gebied voor onder andere woningbouw en bedrijventerreinen. Daarnaast leidden, zoals genoemd, de aanleg van ondersteunend en gespecialiseerde glastuinbouw en de bouw van grote handels- en exportbedrijven/centra tot een behoorlijke bebouwing van het oorspronkelijke open buitengebied. Verrommeling van het open bollengebied en claims ten behoeve van andere bestemmingen zijn ongewenste ontwikkelingen binnen de Greenport Duin- en Bollenstreek.

Die ontwikkelingen leidden ertoe dat maatschappelijke organisaties en overheden de handen ineen sloegen om het tij te keren. Deze samenwerking werd op 25 maart 1996 vastgelegd in het Pact van Teylingen. Dit pact was nadrukkelijk bedoeld om verdere aantasting van het gebied tegen te gaan en heeft daarom een defensief karakter. In maart 2004 is in aanvulling op het Pact van Teylingen het Offensief van Teylingen vastgesteld. Dit offensief zet op initiatief van de Greenportgemeenten in op het realiseren van gewenste ontwikkelingen en op het saneren van ongewenste ontwikkelingen door middel van gebieds- en bedrijfsmodules.

In 2009 werden in een Samenwerkingsovereenkomst Duin- en Bollenstreek afspraken gemaakt over de verdere formalisering van het gezamenlijke ruimtelijke ordeningsbeleid en over het oprichten van een gezamenlijk herstructureringsbedrijf: Greenport Ontwikkelingsmaatschappij (GOM). De Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG) werd vervolgens vastgesteld door de gemeenteraden in december 2009. De GOM werd in maart 2010 opgericht. In 2015 en 2016 is de ISG integraal geëvalueerd en geactualiseerd vastgesteld.

De ISG verschaft sinds 2009 de noodzakelijke, regionale ruimtelijke ordeningsbeleidsbasis en ontwikkelstrategie voor het buitengebied. Het is een formele planfiguur conform de Wet ruimtelijke ordening en het is “zelfbindend” voor het ruimtelijkeordeningsbeleid van de gemeenten. De ISG biedt de grondslag voor toepassing van een systematiek van kostenverhaal en kostenverevening waarmee inkomsten verkregen kunnen worden voor de financiering van de gewenste ruimtelijke ordening.

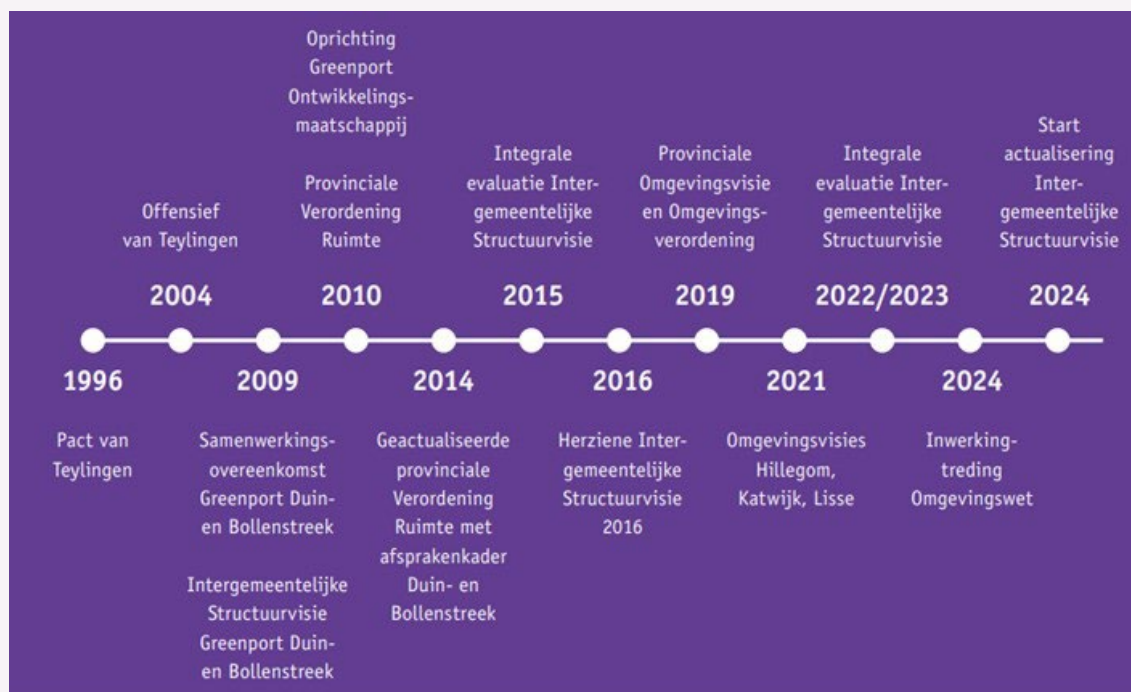
Sinds de vaststelling van de ISG zijn goede stappen gezet. Echter gaven de maatschappelijke, economische en ruimtelijke ontwikkelingen in de Duin- en Bollenstreek noodzaak de ISG te herijken en vorm te geven onder de vlag van het Programma LGDG.

Uiteraard is er nog meer te vermelden over de zeer interessante ontstaansgeschiedenis van dit programma en haar voorgangers. Een meer volledige en gedetailleerde ontstaansgeschiedenis is beschreven in Bijlage 2. Een uitgebreidere toelichting op de uitgangspunten van het Programma LGDG is te vinden in bijlage 3.

Er liggen
talloze
ruimteclaims
op het gebied.

■ Het Pact van Teylingen, oprichting GOM, ISG 2016, en evaluatierapport 'Vitalere Greenport en vitaler landschap'

■ De tijdlijn van het Pact van Teylingen in 1996 naar de start van de actualisering van de ISG in 2024. Bron: GOM

2.2 Aanbevelingen uit Evaluatie ISG 2023

De ISG is vastgesteld in mei 2016 en is in 2023 geëvalueerd. Het bijhorende evaluatierapport 'Vitalere Greenport en vitaler landschap' vormt een bouwsteen voor het opstellen van het Programma LGDG. Het evaluatierapport is bijgevoegd als bijlage 4 bij het Programma LGDG. De volledige aanbevelingen zijn in de evaluatie terug te vinden. Hieronder wordt kort ingegaan op hoe het Programma LGDG de aanbevelingen meeneemt.

1. Herijk de ISG

Het Programma LGDG is de directe uitwerking van deze aanbeveling. Er is hierin ruimte voor een brede, multi-sectorale aanpak (zie volgende aanbeveling). Daarnaast worden de sterke punten vanuit de ISG behouden en voortgezet.

2. Wees duidelijk over wat je doet

De oorspronkelijke indeling van de ISG is aangepast, om recht te doen aan de gedane aanbevelingen. Zo zijn doelen en ambities die passen bij het ISG-thema 'vitaal landschap' ondergebracht in een nieuw hoofdstuk 'landschapsstrategie' (zie daarvoor ook aanbeveling 4 en 5). Aan dit hoofdstuk zijn alle doelen en ambities opgenomen die directe invloed hebben op het landschap.

Thema-specifieke om ruimte vragende doelen en ambities zijn vervolgens ondergebracht in de thematische hoofdstukken. Bij nadere bestudering is gebleken dat het hoofdstuk 'Duurzaam en robuust watersysteem' uit de ISG vooral gaat over bescherming tegen wateroverlast en ingaat op onder andere waterkeringen. Dit beleid heeft al een plek heeft gekregen in het waterbeheerprogramma en de waterschapsverordening van het Hoogheemraadschap van Rijnland. Om die reden is besloten om geen specifiek thematisch hoofdstuk meer te wijden aan het waterbeleid. De ruimtelijke impact wordt integraal meegenomen in de landschapsstrategie, waarin water en bodem sturend een leidend principe is. Maatregelen ten behoeve van de waterkwaliteit binnen de Greenport sector worden in het hoofdstuk 'vitale Greenport' behandeld. Daarnaast is een hoofdstuk 'Duurzaam energiesysteem' toegevoegd.

3. Leg uit waarom je bouwt voor openheid

Hier wordt in de uitvoeringsstrategie (hoofdstuk 5) nader op ingegaan. Greenportwoningen in de oude vorm komen niet meer terug in het Programma LGDG.

4. Zorg voor heldere definities. En toets deze

In het hoofdstuk Landschapsstrategie zijn definities vastgesteld voor kwalitatieve openheid en verrommeling. Deze zullen worden gehanteerd bij toetsing van nieuwe initiatieven

5. Wees helder over ambities voor het landschap

Bovenstaande aanbeveling heeft geleid tot het opstellen van de landschapsstrategie. Deze landschapsstrategie vormt de onderlegger waarin thematisch uitwerking kan worden gegeven. In de uitvoeringsstrategie is een belangrijke rol voor een kwaliteitscommissie ingeruimd.

6. Durf te vragen: zijn we nog samen?

Het Programma LGDG is het resultaat van een intensief samenwerkingstraject waarin de bestuurders van de vijf Duin- en Bollenstreek gemeenten, in overleg met provincie, hoogheemraadschap en gebiedspartners de gezamenlijke doelen hebben herijkt.

7. Investeer in begrip en kennis

In de uitvoeringsstrategie wordt nader ingegaan op hoe het document levend wordt gehouden, en hoe wordt geïnvesteerd in kennis van het gebied om de opgaven uit het Programma LGDG uit te voeren.

2.3 Uitgangspunten vanuit bestuursopdracht

Bij de aanvang van het traject om tot dit Programma LGDG te komen zijn door de vijf Duin- en Bollenstreek gemeenten inhoudelijke speerpunten afgesproken. Deze speerpunten zijn leidend geweest bij de totstandkoming van het Programma LGDG:

1. Het Programma LGDG moet gebaseerd zijn op de aanbevelingen uit het Rapport Evaluatie ISG 'Vitalere Greenport en vitaler landschap' uit 2023
2. Water en bodem zijn sturend: "Water en bodem sturend" is een principe dat de nadruk legt op het beheer van water en bodem als basis voor ruimtelijke ordening en duurzame ontwikkeling.
3. Een toekomstbestendig perspectief waarbij people, planet en profit met elkaar in balans zijn
4. Emissieloze en residuvrije teelt met voldoende ruimte en oppervlakte
5. Landschapsverbetering, bevorderen van een open landschap en toerisme
6. Bestaand beleid: Tot slot wordt rekening gehouden met een uitgebreid aantal bestaande beleidsstukken, waarbij met name de strategische agenda ruimte DBS leidend is geweest.

2.4 Proces totstandkoming en participatie

Bij de totstandkoming van dit Programma LGDG heeft een uitgebreid participatieproces plaatsgevonden. In twee rondes van elk drie bijeenkomsten zijn tussen februari en oktober 2024 gesprekken georganiseerd met inwoners, stakeholders, raadsleden en de colleges van burgemeester en wethouders. Ook hebben 2.854 inwoners en 120 jongeren hun mening gegeven via een online vragenlijst. Zo kregen ook zoveel mogelijk inwoners een kans om mee te praten over de toekomst van de Duin- en Bollenstreek.

Het proces bestond uit drie fases:

1. Sponsfase – de eerste fase stond in het teken van een bureauanalyse en het ophalen van perspectieven bij alle partijen
2. Synergiefase – vanuit vier denkmodellen komen tot een gedragen synergiemodel
3. Vaststellingsfase – de fase van ontwerp tot vaststelling

■ Een indruk van enkele bijeenkomsten georganiseerd in de sponsfase en synergiefase

Vier denkmodellen als basis voor het gesprek

Experts zijn met inwoners, stakeholders, de vijf gemeenteraden en de vijf colleges van B&W in gesprek geweest om een model voor de toekomst van het landelijk gebied te ontwikkelen. Daarvoor zijn vier modellen gepresenteerd. De resultaten van deze sessies en de gehele participatie zijn ondergebracht in een zogenaamde Story Room. Deze vindt u [hier](#).

Rode draden participatie

De inbreng van de verschillende bijeenkomsten, vragenlijsten en de schriftelijke inbreng zijn gebruikt om één synergiemodel verder uit te werken.

De totale opbrengsten van het participatietraject bestaande uit verschillende rondes zijn beschreven in de rapportage 'Opbrengsten participatietraject'. Deze is terug te lezen in bijlage 5.

De belangrijkste uitgangspunten vanuit de participatie waren:

- Het voorspelbare maar niet minder ware beeld is dat er een veelheid aan belangen en perspectieven is.
- Er moet blijvend worden ingezet op het in stand houden van het areaal bollengrond.
- Vanuit brede welvaart is het nodig om daarbij ruimte te maken voor andere ruimteclaims die ook belangrijk zijn om de streek vitaal te houden. Dit is ruimte voor wonen, werken, energie, mobiliteit en voldoende kwalitatief en zoet water.

Mogelijkheid tot zienswijzen en proces tot vaststelling

De colleges van de vijf gemeenten zijn het bevoegd gezag en hebben het ontwerp van het Programma LGDG in juni 2025 vrijgegeven voor zienswijzen van inwoners en stakeholders. Het ontwerp heeft zes weken ter inzage gelegen. Iedereen uit de Duin- en Bollenstreek heeft een zienswijze kunnen indienen op het voorliggende Programma. In de Nota van beantwoording is hierop gereageerd. De zienswijzen zijn vervolgens verwerkt.

De gemeenteraden van de vijf gemeenten hebben in Q3/Q4 2025 hun wensen en bedenkingen kenbaar kunnen maken. Op 16 december 2025 hebben de colleges van Katwijk, Hillegom, Lisse en Teylingen het Programma LGDG na afweging van de ingediende zienswijzen, wensen en bedenkingen, definitief vastgesteld. De verwachting is dat gemeente Noordwijk het Programma in Q1 2026 zal vaststellen.

2.5 Wenkend perspectief

De Duin- en Bollenstreek verlegt je horizon door voortdurend vooruit te denken, nieuwe mogelijkheden te verkennen en toe te passen.

Als vijf gemeenten – Hillegom, Katwijk, Lisse, Noordwijk en Teylingen – hebben we onze ambities tot 2040 vastgelegd in de Strategische Agenda Ruimte Duin- en Bollenstreek en werken we met onze inwoners, ondernemers, het hoogheemradschap, provincie en andere partners aan een gezonde en prettige leefomgeving: wonen, werken, recreëren, nu en in de toekomst. Zo zorgen we samen voor een leefbare, goed bereikbare, gezonde en aantrekkelijke regio en komen we tot betere resultaten. De streek biedt de ruimte om te werken, te wonen, te innoveren, uit te waaien en te recreëren tussen de bollenvelden.

In het landelijke gebied ervaren inwoners en bezoekers onze unieke relatief open (cultuur)landschappen. Ook het kustgebied met zee, strand, duinen, bossen, kustplaatsen, dorpen, landgoederen en trekvaarten, Kagerplassen en diverse accommodaties wordt als aantrekkelijk ervaren. Er is sprake van een écht mozaïeklandschap, als een schilderij van Mondriaan. Deze kwaliteit maakt onderdeel uit van het Nationaal Park Hollandse Duinen. Vanuit ondergrond, bodem en water maken we keuzes die goed zijn voor mensen, planten, en dieren. Goed voor inwoners, ondernemers en bezoekers. Goed voor het welbevinden van mensen nu en voor toekomstige generaties, de economie en de natuur. Goed voor de brede welvaart van de streek. De bloembollen, de landgoederen, de Haarlemmertrekvaart, de Keukenhof, de Kagerplassen, de duinen en de zee zijn voor ons hele belangrijke parels.

We behouden en versterken de kwalitatieve openheid van ons landschap waar die nog 'gaaf' en intact is. Verrommeling ruimen we op. In 2030 beschikken we over een nagenoeg emissievrije bollenteelt voor wat betreft gewasbeschermingsmiddelen.

We richten het landschap zo in dat we in 2040 toekomst- en klimaatbestendig zijn met duurzame, winstgevende en nagenoeg emissievrije en zo veel mogelijk biologische bollenteelt en veeteelt met agrarisch natuurbeheer, natuur, biodiversiteit, water, cultuurhistorie en recreatie. En we maken daarbij keuzes voor andere ruimtelijke uitdagingen, zoals wonen, werken, energie, mobiliteit, voldoende kwalitatief en zoet water en groen/blauwe verbindingen.

In de Duin- en Bollenstreek omarmen we innovaties om te blijven doen waar we zo goed in zijn. Het unieke kennisecosysteem van Leiden tot Schiphol (Space cluster, Unmanned Valley, Flower Science) zet kennis om in groei en MKB en dit maken we steeds sterker. We sturen op economische groei door duurzaamheid en circulariteit.

De bollentelers en veetelers zien zich als rentmeesters van het landschap. Een nieuw groen verdienmodel ontstaat en de emissie neemt af. Regiocertificering is hierbij een belangrijk en effectief instrument voor kennisdeling. De voorlopers krijgen de ruimte om te experimenteren, ook in regelgeving om hun kennis verder uit te breiden. De Keukenhof fungeert als showtuin voor deze innovatieve teelt. De Keukenhof brengt dit verhaal over aan haar bezoekers in Nederland en over de hele wereld. Het ecosysteem van kennis en innovatie, productie, handel en veredeling, staat als een huis. Flora Holland is daarbij een belangrijke speler voor handel en export. De nadruk ligt op koopmanschap, aftelen en niches in de soorten bollen, knollen en vaste planten. Wij zijn grensverleggend in kennisintensieve maakindustrie en koploper in de wereld in innovatieve bollenteelt. Samen met het waterschap kijken we naar zoetwateropslag op grotere schaal en op perceelsniveau en innovatieve energievoorzieningen.

**We omarmen
innovaties
om te blijven
doen waar we
zo goed in zijn.**

Er zijn voldoende woningen voor de verschillende doel- en aandachtsgroepen die in de Duin- en Bollenstreek leven en werken. De geplande woningbouwprojecten worden gerealiseerd en in de dorpen vindt in hoofdzaak verdere inbreiding plaats. Na 2030 concentreren we de woningbouw en bedrijven rond de Oude Rijn bij Katwijk. We bouwen alleen aan de rand van de overige dorpen met een regulier woningbouwprogramma met betaalbare woningbouw. Ook jongeren, kwetsbaren en andere aandachtsgroepen vinden in de buurt de woning die ze zoeken. Daarvoor wordt alleen het oppervlakte gebruikt dat eerder was gereserveerd voor Greenportwoningen.

De komende jaren hebben we vanwege de bevolkingskrimp en vergrijzing een tekort aan arbeidskrachten, met name de beroepsgeschoolden. Dit betekent dat we internationale werknemers (arbeidsmigranten) nodig hebben voor seizoenarbeid en vaste banen. De arbeidsmigranten hebben we in beeld en zijn zoveel mogelijk gehuisvest bij het bedrijf waar ze werken.

In het kader van de Regiodeal Sierteelt zetten we in op het verbeteren van de brede welvaart in het gebied. Enerzijds door lokale kennisontwikkeling (vakken en ontwikkeling) en anderzijds door meer grip te krijgen op een betere kwaliteit van leven voor arbeidsmigranten. Ook willen we de overlast terugdringen. We gaan met bedrijven en gemeenten afspraken maken voor het realiseren van kwalitatief goede huisvesting en betere leefomstandigheden.

We benutten de mobiliteitsnetwerken optimaal en onderzoeken nieuwe wegverbindingen en OV-verbindingen, zoals het Maatregelenpakket Ontsluiting Noordelijke Duin- en Bollenstreek en de Corridor N206 bij Katwijk om de streek voldoende bereikbaar te houden voor nu en in de toekomst.

We behouden en versterken onze natuurgebieden en benutten kansen voor natuurontwikkeling en groen/blauwe dooradering. We verbeteren de inrichting van dorpsranden en groene verbindingen naar het open landschap. Nog niet verbonden delen van de ecologische verbindingzones verbinden we met elkaar. Hierdoor neemt de biodiversiteit toe, net als de weerbaarheid van bodem en gewassen tegen ziektes. De natuur wordt steeds veerkrachtiger. We zetten vol in op het zo ver mogelijk behalen van de Kaderrichtlijn Water in 2027. Regiocertificering en de transitie naar nagenoeg emissievrije bollenteelt in 2030 dragen hier aan bij.

Wij leveren onze bijdrage aan duurzame energie voor provincie Zuid Holland en Nederland door het optimaal benutten van de in onze streek aanwezige warmtebronnen voor collectieve warmtevoorziening en door de opvang van zon via de daken van woningen, bedrijven en instellingen. We onderzoeken mogelijkheden voor duurzame opwek in een aantal gemeenten en gaan op zoek naar locaties voor nieuwe transformatiestations in het buitengebied en/of energiehub, zodat er geen sprake meer is van netcongestie.

De recreatieve mogelijkheden breiden we niet verder uit dan de arbeidsmarkt qua beschikbaar personeel aan kan. We maken een kwaliteitsslag in recreatie het hele jaar rond en richten ons sterk op “beweging”.

Zo verleggen we de horizon. Hier wil je blijven ondernemen en investeren. Hier kun je steeds heerlijk recreëren en verblijven in de directe nabijheid van stad en strand.

Met het Programma LGDG als opvolger van de ISG creëren we de ruimtelijke randvoorwaarden om dat mogelijk te maken.

**Hier wil je
blijven
ondernemen
en investeren.**

LANDSCHAPS- STRATEGIE DUIN- EN BOLLENSTREEK

3. Landschapsstrategie Duin- en Bollenstreek

3.1 Inleiding

Een veelzijdig en gevarieerd landschap

De Duin- en Bollenstreek kent een veelzijdig en gevarieerd landschap met karakteristieke landschappelijke elementen. Stuwende duinen en kleurrijke bollenvelden zijn iconische beelden in dit landschap. Het landschap is een leefgebied voor vele soorten dieren en planten. Het beleefbare landschap is van belang voor de mens en een plek om te ontspannen in een gezonde, aantrekkelijke, groene en koele omgeving. Omdat een vitaal landschap letterlijk en figuurlijk de drager vormt voor een toekomstbestendige Greenport Duin- en Bollenstreek is er veel aan gelegen het iconische landschap van de streek te beschermen en te versterken. Zo behouden we het unieke mozaïek aan kleurschakering in de bollenvelden.

In dit hoofdstuk vindt u de essentie van de landschapsstrategie. In bijlage 1 kunt u de volledige landschapsstrategie lezen met concrete aanbevelingen voor de inrichting van het landschap, die voor de toetsing en uitvoering van het Programma LGDG sturend zijn.

Aanleiding landschapsstrategie

In de ISG-evaluatie uit 2023 is aangegeven een visie op het landschap van de Bollenstreek nodig is. Het landschap is in de ISG versmald tot het behoud van openheid en behoud van areaal bollengrond. In de ISG is een landschapsperspectief opgenomen dat functioneert voor landschapsverbetering en als raamwerk voor sanering, intensivering en uitbreiding voor Greenportbedrijven. Er is echter meer relevant, zoals de bouwhoogte van gebouwen en de kwaliteit van de inrichting van het cultuurlandschap.

Er is in de ISG-evaluatie dan ook aanbevolen om duidelijk te maken in welke mate het nieuwe programma ambieert om te zorgen voor een mooi bollenlandschap (landschappelijk, toeristisch, recreatief etc.). Een gezamenlijke landschapsvisie is gewenst, in combinatie met een onafhankelijke kwaliteitscommissie.

Met een helder uitgewerkt landschapsstrategie kan de Duin- en Bollenstreek niet alleen haar unieke karakter behouden, maar ook toekomstbestendig worden voor landbouw, natuur en recreatie.

Toekomst-
bestendig
voor landbouw,
natuur en
recreatie.

- De veelkleurigheid van de regio zit in de bollenvelden, strand, duinen, landgoederen, graslanden en watergangen

3.2 Kernboodschap en leidende principes

Kernboodschap: vitaal landschap als drager

De landschapsstrategie van de Duin- en Bollenstreek is opgebouwd uit een kernboodschap met een drietal leidende principes. Deze luidt als volgt:

Een vitaal landschap als drager voor een Duurzame Greenport Duin – en Bollenstreek

De Duin – en Bollenstreek is gebaat bij een vitaal landschap als onderlegger voor huidige functies en alle andere toekomstige programma's. Een vitaal landschap en een vitale Greenport zijn in de Duin- en Bollenstreek onlosmakelijk verbonden. Om dit vitale landschap te realiseren zijn drie leidende principes uitgewerkt:

1. **Water en bodem sturend:** de landschapsstrategie volgt het principe dat water en bodem sturend zijn in de ruimtelijke ordening. De strategie is gebaseerd op de ondergrond, water en bodem. Op basis daarvan zijn deelgebieden met eigen kwaliteiten en gebiedseigen opgaven gedefinieerd.
2. **Openhouden (cultuur)landschap:** inwoners en gebiedspartners waarderen de openheid van het cultuurlandschap in de Duin- en Bollenstreek. Met het Pact van Teylingen en de ISG is de strategie ingezet om zichtlijnen te versterken en verrommelde bebouwing op te ruimen. Dit blijft een leidend principe voor deze landschapsstrategie. Wel zijn de definities van openhouden en verrommeling sterker gedefinieerd en kiezen we strategische locaties waar we de openheid willen versterken.
3. **Fijnmazige groenblauwe dooradering van het landschap:** Landschapselementen zijn de dragers van het landschap met grote cultuurhistorische waarde doordat zij kenmerkend zijn voor specifieke gebieden. Ze versterken daarmee de landschappelijke identiteit en dragen bovendien bij aan de belevingswaarde van een gebied. Het behoud, doorstromen en berging van zoetwater en meer biodiversiteit zijn daarbij belangrijke uitgangspunten.

ACHT DEELGEBIEDEN MET OPGAVEN EN AANDACHTSPUNTEN VANUIT BODEM EN WATER

DUINEN

Kernkwaliteiten

- Natura2000 gebied
- Recreatief aantrekkelijk
- Reliëfrijk zandlandschap
- Dynamisch landschap
- Natuurlijke diversiteit

Aandachtspunten

- Kustbescherming (zeespiegelstijging) en klimaatadaptatie
- Beschikbaarheid zoetwater/drinkwater
- Duinbehoud en duinherstel
- Behoud van unieke biodiversiteit en ecologische dynamiek
- Beheer van recreatie en druk toerisme
- Verdroging door uitzakken grondwaterpeil

BINNENDUINRAND

Kernkwaliteiten

- Overgangszone naar duinen
- Locatie vakantieparken
- Gedeeltelijk bollenteeltgebied
- Landschappelijke diversiteit

Aandachtspunten

- Kustbescherming (zeespiegelstijging) en klimaatadaptatie
- Beschikbaarheid zoetwater/drinkwater
- Waterbeheer en waterkwaliteit (vervuild boezemwater mengt met kwelwater)
- Versterken natuurwaarden; aansluiten op habitattypes in de duinen
- Kwelpotenties, gradiënt en buffer

OUDE STRANDWAL WEST

Kernkwaliteiten

- Oude strandwal
- Grotendeels afgegraven voor zandwinning en bollenteelt
- Zanderijen; kenmerkend rasterpatroon van brede waterlopen
- Schakel tussen duinen en het achterland
- Locatie enkele landgoederen

Aandachtspunten

- Afnemende bodemvruchtbaarheid
- Vervuiling van water door toxische stoffen
- Biodiversiteit en waterkwaliteit staat onder druk
- Barrièrewerking bebouwing en infrastructuur
- Toenemend watertekort en droogtestress

KLEIGRONDEN

Kernkwaliteiten

- Kleiafzettingen door invloed van zee en Oude Rijn
- Gedeeltelijk kassengebied
- Gedeeltelijk grasland

Aandachtspunten

- Interne verzilting
- Verdroging
- Soms ongedefinieerde plekken en verromeling
- Biodiversiteit en waterkwaliteit staat onder druk

OUDE STRANDWAL OOST

Kernkwaliteiten

- Grotendeels in gebruik door bollenteelt
- Afwisselende kleurrijke bollenvelden
- Toeristische en recreatieve waarde
- Grotendeels open karakter

Aandachtspunten

- Open karakter bewaken
- Vervuiling van water door toxische stoffen
- Afnemende bodemvruchtbaarheid
- Toenemend watertekort en droogtestress
- Biodiversiteit en waterkwaliteit staat onder druk

OUDE STRANDWAL OOST

Kernkwaliteiten

- Oude strandwal
- Grotendeels afgegraven voor zandwinning en bollenteelt
- Zanderijen; kenmerkend rasterpatroon van brede waterlopen
- Afwisselende kleurrijke bollenvelden (redelijk versnipperd)

Aandachtspunten

- Deels 'versnipperd en verrommeld' karakter
- Verdroging
- Waterkwaliteit (vervuild boezemwater)

DROOGMAKERIJ EN VEENVLAKTES

Kernkwaliteiten

- Open weidelandschap
- Natte gronden
- Ecologische veerkracht
- Gedeeltelijk weidevogelgebied

Aandachtspunten

- Vernatten
- Tegengaan intensieve landbouwpraktijken
- Omgaan met extreme weersomstandigheden (droogte, overstromingen)
- Fragmentatie van graslanden door landbouw

KAGERPLASSEN EN VEENWEIDEGEBIED

Kernkwaliteiten

- Stelsel van veenplassen en eilanden
- Ecologische diversiteit
- Recreatiegebied
- Watersport mogelijkheden
- Historische elementen zoals; molens, landhuizen en de eendenkooi

Aandachtspunten

- Biodiversiteit en waterkwaliteit staat onder druk
- Natuurbehoud en ecologie
- Recreatiedruk
- Omgaan met extreme weersomstandigheden (droogte, overstromingen)
- Grondwaterpeil omhoog brengen

Leidend principe 1: water en bodem sturend: een gebiedsindeling gebaseerd op ondergrond

Het landschap van de Duin- en Bollenstreek is met klei-afzettingen, zandgronden maar ook veenvorming rijk aan invloeden van nieuwe duinen, oude duinen en strandvlakten, de Oude Rijn met klei-afzettingen, en de meren en plassen (Kagerplassengebied en droogmakerijen).

Voldoende en schoon water en een gezonde bodem is van groot belang voor iedereen in de Duin- en Bollenstreek. Daarom zijn water en bodem sturend (of richtinggevend) bij beslissingen over de inrichting van de Duin- en Bollenstreek. Een water en bodem gestuurde aanpak vormt de noodzakelijke basis voor alle andere agenda's. Water en bodem sturend maken bij de inrichting van de Duin- en Bollenstreek is een omslag in het denken en doen en daardoor een stevige opgave. Maar de keuze om water en bodem sturend te laten zijn, heeft voordelen op de korte en de lange termijn.

De verschillen in ondergrond en bodemtype leiden tot acht deelgebieden met specifieke opgaven en aandachtspunten vanuit bodem en water. Op de deelgebiedenkaart zijn verschillende aandachtspunten per deelgebied aangegeven. Op termijn krijgt de hele streek te maken met verzilting. Dit is dus een gebiedsoverstijgende opgave.

Leidend principe 2: openhouden (cultuur) landschap

Er ligt een belangrijke opgave om verdergaande verrommeling van het kostbare open (cultuur)landschap tegen te gaan. Een goede sturing van dit complexe proces biedt kansen om de grote potenties van de Greenportsector te gebruiken om de kostbare kwaliteiten van het landschap te verbeteren. Herstructurering van het landschap is een middel om dit te bereiken.

Tijdens de uitvoering van de ISG is al veel gedaan om verrommeling tegen te gaan en het open landschap te behouden. Zo is de verstedelijking effectief een halt toegevoegd, is grondspeculatie grotendeels verdwenen, het teeltcomplex en -areaal is behouden, het landschap is op veel locaties opener geworden, het karakter van de Duin- en Bollenstreek is behouden, en er is een aanzienlijke hoeveelheid opstallen opgeruimd. Tot slot zijn bedrijven in staat gesteld zich te kunnen (blijven) ontwikkelen in een evenwichtige verhouding tot het landschap.

Stabiel ruimtelijk beleid is randvoorwaardelijk om ook de komende jaren effectief door te kunnen gaan met de herstructurering. Deze is namelijk nog niet voltooid. Ook blijft het een aandachtspunt dat er soms nog wel degelijk gebouwd wordt in zichtlijnen. Naar aanleiding van de ISG-evaluatie worden de begrippen 'openheid', 'zichtlijnen' en het opruimen van 'verrommeling' nader gedefinieerd.

Nadere definitie openheid

Wat is openheid en wat is de kwaliteit van open landschap? Voor verschillende stakeholders in de streek heeft openheid een andere betekenis. Voor agrariërs valt dit samen met open bollenareaal; voor veel burgers gaat het om de beleving van open ruimte en om de kwaliteit van open landschap. Daarbij maakt het uit of open gebied begrensd wordt door beplanting of moderne bedrijfsgebouwen.

Uniek in de streek is ook de beleving van het mozaïeklandschap. Kleurige velden dragen bij aan het 'Mondriaan-effect'.

Openheid verwijst naar de zichtbaarheid en toegankelijkheid van het unieke landschap van de streek, waaronder de uitgestrekte bollenvelden, duinen en polders. Belangrijke (langere) zichtlijnen zijn daarbij bepalend voor het ervaren van openheid. Dit betekent dat er bewust wordt omgegaan met bebouwing en dat de ruimtelijke kwaliteit van het open landschap beschermd blijft tegen verstedelijking.

■ Wel open, maar in het zicht is relatief forse niet ingepaste bedrijfsbebouwing

Kwalitatieve openheid

Om concreter te kunnen werken aan het verbeteren van het open (cultuur)landschap wordt vanaf nu het begrip 'kwalitatieve openheid' gehanteerd. Kwalitatieve openheid is meer dan ver kunnen kijken in een bepaalde richting. Het betreft hier aantrekkelijke zichtlijnen van een bepaalde maat en schaal die niet onderbroken worden of uitmonden in zicht op onaantrekkelijke objecten, structuren of bebouwing. Daarbij is bij voorkeur kenmerkende cultuurhistorische architectuur, zoals oude bollenschuren en arbeiderswoningen wel zichtbaar, maar wordt moderne bebouwing, of bedrijfsuitbreiding landschappelijk ingepast met erfbeplanting.

■ Buffergroen en landschappelijke inpassing helpt het versterken van de "kwalitatieve openheid"

Nadere definitie verrommeling

Wanneer zorgt een verouderd gebouw of schuur voor verrommeling van het landschap? Ook daar wordt op verschillende manieren invulling aan gegeven. Een oude bollenschuur heeft bijvoorbeeld ook cultuurhistorische waarde voor het gebied.

Het begrip verrommeling staat gelijk aan een ongeordende, gefragmenteerde of versnipperde ontwikkeling van het landschap, waarbij het oorspronkelijke karakter en de esthetische waarde ervan verloren dreigen te gaan. Dit gebeurt door een combinatie van factoren, zoals:

- **Versnippering van ruimtelijke functies:** bijvoorbeeld het door elkaar plaatsen van bollenareaal met bedrijfsbebouwing, nieuwe woonwijken, bedrijven in het buitengebied (die niet bollengerelateerd zijn), recreatiegebieden en infrastructuur zonder een duidelijke samenhang.
- **Ongestructureerde bebouwing:** het ontstaan van ongeplande bebouwing zoals loodsen, kassen, schuren of woonwagens in landschappelijk waardevolle gebieden.
- **Incourante en verpauperde bebouwing:** het ontstaan van rommelige en verouderde bebouwing in het landschap die afbreuk doet aan de landschappelijke kwaliteit.
- **Niet agrarische bebouwing:** bebouwing in het landschap die bedrijfsmatig geen duidelijke relatie heeft met de Greenport Duin- en Bollenstreek en bedrijfsmatig niet past in het landelijk gebied.

- **Verlies van historisch, cultureel en natuurlijk erfgoed:** het verdwijnen van traditionele elementen zoals bollenvelden, historische boerderijen, karakteristieke bollenschuren, landschuurtjes, duinen en houtwallen door modernisering of verwaarlozing.
- **Ontbreken van landschapselementen:** het ontbreken van typerende karakteristieke landschapselementen is ook een vorm van verrommeling. Concreet voorbeeld is het ontbreken van erfbeplanting. Op de strandwallen het ontbreken van lanen, houtwallen, bosschages en hagen; in het zanderijenlandschap het ontbreken van hagen.
- **Druk door verstedelijking en infrastructuur:** de behoefte aan meer woningen, bedrijventerreinen en wegen leidt vaak tot aantasting van het unieke open landschap.

Bij de uitvoering van de ISG is ingezet op het tegengaan van deze verrommeling, en door verrommeling actief op te ruimen. In het rapport Loep op GOM zijn hier verschillende voorbeelden van gegeven. In onderstaande afbeelding is te zien hoe bij de Leidsevaart een gebied met verouderde kassen (linksboven) is opgeruimd, en omgezet in bollengrond en water (rechtsboven). Aan de Torenlaan is eveneens verrommelde bedrijfsbebouwing opgeruimd en is nieuwe teeltgrond gerealiseerd (links- en rechtsonder). Deze lijn wordt met het Programma LGDG voortgezet wanneer deze kansen zich voordoen.

■ Leidsevaart, Noordwijk

■ Torenlaan, Voorhout

In delen van de Duin- en Bollenstreek zijn er o.a. door schaalvergroting en verspreide bedrijfsbebouwing gebieden ontstaan die landschappelijk gefragmenteerder zijn dan de gebieden waar de 'kwalitatieve openheid' nog heel sterk aanwezig is. In algemene zin kunnen we stellen dat de oostelijke strandwal (bijvoorbeeld de Mottigerpolder en het gebied aan de 's-Gravendamseweg) sterker gefragmenteerd zijn dan bijvoorbeeld de relatief open oude strandvlakten langs de Trekvaart.

■ Voorbeeld van een gefragmenteerd gebied aan de 's-Gravendamseweg, Voorhout versus een meer kwalitatief open gebied langs de Trekvaart tussen Tespelduyn en Noordwijkerhout (bron: Google Earth)

Leidend principe 3: fijnmazige groenblauwe dooradering van het landschap

Wat is groenblauwe dooradering?

Een perceel in een agrarisch landschap wordt vaak omlijst door bomensingels, houtwallen en sloten. Een netwerk van dit soort landschapselementen wordt ook wel 'groenblauwe dooradering' genoemd (ook afgekort tot GBDA).

Landschapselementen zoals singels, sloten, beken, weteringen, natuurvriendelijke oevers, kruidenrijke akkerranden, houtwallen en bomenrijen hebben verschillende functies in het landelijk gebied. Het zijn plekken die het leefgebied vormen en/of belangrijk zijn als verbinding tussen leefgebieden (afhankelijk van de soort). Plekken waar dieren kunnen schuilen, voedsel kunnen zoeken en waar ze zich langs kunnen verplaatsen en waar ruimte is voor bijzondere planten. Het vormt een belangrijke basis voor biodiversiteit. Ook dragen landschapselementen bij aan de beleefingswaarde van het landschap voor de mens. Elk landschapstype heeft zijn

eigen kenmerkende elementen, die mede de identiteit van de plek bepalen. Binnen de groenblauwe dooradering zijn zowel droge (groene dooradering) als natte (blauwe dooradering) landschapselementen van belang.

Het gaat bij de term groenblauwe dooradering niet om de hoeveelheid natuurgebieden. Het netwerk van 'groene en blauwe elementen' vormt juist de verbinding tussen de beschermde natuurgebieden in het agrarisch cultuurlandschap en de structuren vormen op zichzelf ook een leefgebied voor kleinere soorten. Een gebied met veel groenblauwe dooradering bestaat dus uit een fijnmazig netwerk van verbindingen (lijnelementen) tussen verschillende beschermde natuurgebieden (leefgebieden en stevige verbindingen).

Ook gebieden met landschapselementen van maximaal 1,5 hectare maken onderdeel uit van de groenblauwe dooradering.

Waarom groenblauwe dooradering?

Inzetten op een groenblauwe dooradering van het landschap is een manier om landschap, natuur, landbouw, water en bodem integraal te benaderen. Meer groenblauwe dooradering is van belang voor het versterken van landschappelijke kwaliteit, tegengaan van verdroging en draagt bij aan het toekomstperspectief voor de landbouw en het landelijk gebied als geheel. Het is daarmee goed voor vele diensten, zoals:

- Vergroten biodiversiteit (o.a. Vogel- en Habitatrichtlijn)
- Verbeteren bodem- en waterkwaliteit (o.a. KRW)
- Klimaatbestendiger landschap Duin- en Bollenstreek
- Herstel cultuurlandschappen (verbinding mens-landschap)

Inventarisatie GBDA en ambitie

De Duin- en Bollenstreek is gezegend met grote en kleine natuurgebieden die deel uit maken van het Nationaal Natuur Netwerk (NNN), vroeger de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) genoemd. Het NNN is het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. Daartoe behoren het gehele duingebied (Coepelduynen, Kennemerland-Zuid), het Keukenhofcomplex (bossen, weiden en kasteelpark) alsmede de kleinere landgoederen als Huys te Warmont, Offem en Leeuwenhorst.

Het kleinschalige landschap van de Duin- en Bollenstreek biedt veel voordelen voor biodiversiteit die al worden benut. In het gebied komen relatief veel akkervogels voor (de 'high five': scholekster, kievit, veldleeuwerik, gele kwikstaart, patrijs). Er zijn veel initiatieven om de biodiversiteit op bollengrondpercelen te vergroten. Daarnaast is biodiversiteit ook onderdeel van de KPI's van regiocertificering, dus van de teelt van de toekomst. Hieraan kunnen GBDA maatregelen in belangrijke mate bijdragen. Ook initiatieven zoals de Kruidentuin en Tuin van Holland dragen bij aan een toekomstbestendige oplossing voor de agrarische sector en het verbeteren van lokale biodiversiteit.

In de provinciale Omgevingsvisie is als doelstelling opgenomen dat in 2050 de provincie 10% groenblauwe dooradering heeft gerealiseerd met als tussendoel in 2030 de helft van het gat tussen de bestaande GBDA en de 10%. De provincie heeft voor de Duin- en Bollenstreek geïnventariseerd dat anno 2024 ongeveer 3,9% van het gebied 'dooraderd' is. De inzet van het Programma LGDG is om door middel van robuuste dooradering een bijdrage te leveren aan een verhoging richting de 7%.

3.3 Uitwerking op de kaart

Binnen de drie leidende principes zijn de volgende negen speerpunten uitgewerkt en op de kaart gezet;

Water en bodem sturend

Water en bodem sturende principes zijn een wezenlijk onderdeel van de landschapsstrategie;

1. Opzetten waterstanden veenweidegebieden en droogmakerijen
2. Optimaliseren kavels van bollenareaal op zandgronden
3. Meer ruimte voor water in de binnenduinstrand

Openhouden (cultuur)landschap

De herstructurering van het landschap is nog niet klaar en verrommeling in het buitengebied wordt opgeruimd:

4. Versterken open karakter Bollenstreek en respecteren belangrijke zichtlijnen
5. Openhouden grasland
6. Landschappelijke inpassing

Fijnmazige groenblauwe dooradering van het landschap

De groenblauwe dooradering wordt uitgevoerd op verschillende schaalniveaus;

7. Een robuust hoofdtraamwerk met groenblauwe corridors
8. Groenblauwe landschapskamers
9. Groenblauwe kavelinrichting

Deze uitwerking geldt als leidraad voor sanering, intensivering en uitbreiding van Greenportbedrijven uit oogpunt van landschapsverbetering: zoals het behoud van open vensters en het tegengaan van verrommeling. Met als doel om landschapsverbetering te bewerkstelligen.

Op basis van de landschapsstrategie werkt de landschapsvisiekaart door in het gehele Programma LGDG. Het vormt letterlijk de onderlegger voor de verdere uitwerking. Het vitale landschap vormt de drager voor een Duurzame Greenport Duin – en Bollenstreek.

LANDSCHAPSSSTRATEGIEKAART

Huidige situatie

- Natura 2000
- Bestaand Natuurnetwerk Nederland en behoud landgoederen
- Te verwerven / in te richten Natuurnetwerk Nederland
- Bollenareaal
- Bestaande groene verbindingen oost-west
- Trekvaart en overige waterstructuren
- Gebieden met een eigen ontwikkeltraject: Valkenhorst/Valkenburgse Meer, Rijsburg Noord en Rooversbroekpolder

3 LEIDENDE PRINCIPES

1. Water en bodemsturend

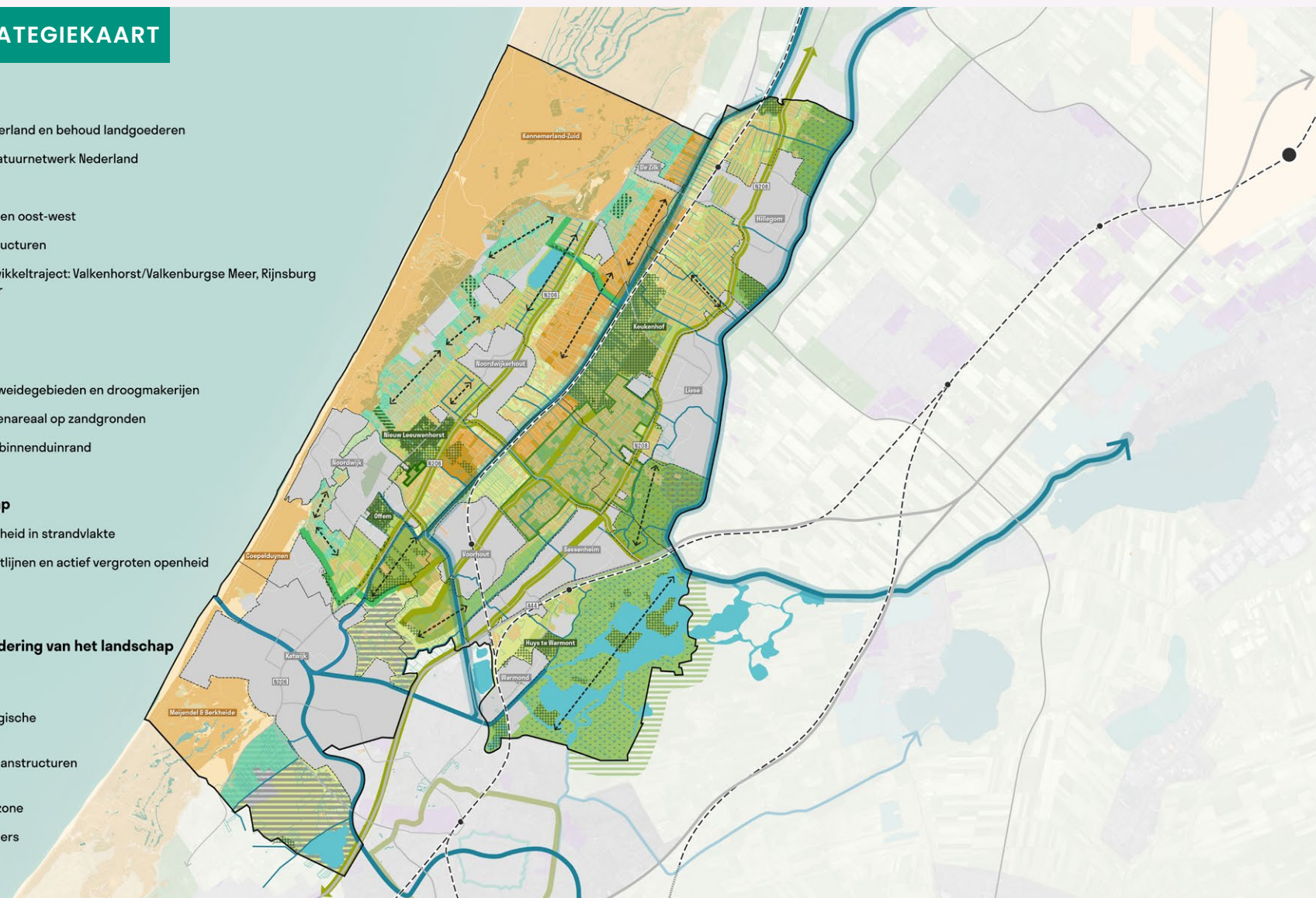
- Opzetten waterstanden veenweidegebieden en droogmakerijen
- Optimaliseren kavels van bollenareaal op zandgronden
- Meer ruimte voor water in de binnenduinrand

2. Openhouden (cultuur)landschap

- Versterken kwalitatieve openheid in strandvlakte
- Respecteren belangrijke zichtlijnen en actief vergroten openheid
- Openhouden grasland

3. Fijnmazige groenblauwe dooradering van het landschap

- Een robuust hoofdtraamwerk met groenblauwe corridors
- Zoekgebied groene, ecologische oost-west verbinding
- Versterken (historische) laanstructuren en buffergroen
- Versterken landgoederenzone
- Groenblauwe landschapskamers

3.4 Water en bodem sturend

Speerpunt 1: opzetten waterstanden veenweidegebieden en droogmakerijen

Het opzetten van de waterstanden in de veenweidegebieden rondom de Kagerplassen is een strategie die voortkomt uit de nationale strategie, Zuid-Hollandse Veenweidestrategie en de nadere uitwerking in de Omgevingsvisie Teylingen. Het strategisch waterplan Kagerplassen heeft effect op de waterbeschikbaarheid in een groot deel van de Duin- en Bollenstreek. Dit is de reden dat deze als eerste genoemd wordt. Tijdens een zeer warme (droge) periode is er in de toekomst bovendien risico op een verminderde hoeveelheid (drink)water. Ook de kwaliteit van het (drink)water neemt dan af.

De opgave

Het landschapsgebied van de Kagerplassen en omliggende veenweidegebieden is overwegend in gebruik als recreatief gebied met hoge natuurwaarden en als waardevol beschermd (agrarisch) grasland. De begrenzing is deels gebaseerd op landschappelijke kenmerken en het provinciale 'kroonjuweel cultuurhistorie'.

Het klimaatadaptief inrichten van dit deel van Duin- en Bollenstreek is een grote uitdaging. Een specifiek aandachtspunt is het tegengaan van bodemdaling in het veenweidegebied. Daarnaast is het tegengaan van de gevolgen van droogte een opgave. De diepere polders in het deelgebied bieden overigens ook kansen voor waterberging. Waterbeschikbaarheid in heel de Duin- en Bollenstreek is een aandachtspunt. Het opzetten van de waterstanden in de veenweidegebieden en de droogmakerijen draagt bij aan de doorspoeling van schoon water in de gehele Duin- en Bollenstreek wat een positief effect heeft op het tegengaan van verzilting op de langere termijn. Het verhogen van waterstanden in veenweidegebieden zal tevens de tegendruk op de boezemwaterlopen – Trekvaart, Ringvaart en Kagerplassen – vergroten door een sterkere variatie in aan- en afvoer.

Opzetten van de waterstanden als strategisch plan

Er is een strategisch plan om het waterpeil in de veenweidegebieden rondom de Kagerplassen te verhogen. Dit plan richt zich op duurzaam waterbeheer, ecologische voordelen en betrokkenheid van belanghebbenden.

We zetten in op een robuust watersysteem in de veengebieden met een optimale bediening ten behoeve van de klimaatopgave en het voorkomen van verdere bodemdaling. Waterbeheer stemmen we af op de bodemcondities. Daarvoor is een

landschapstransformatie nodig. Veehouderij, akkerbouw en opengrondteelt is gezamenlijk moeilijk vol te houden (vanwege de nodige ontwatering). Indien nodig heroverwegen we peilbesluiten en droogleggingsnormen samen met andere daarvoor verantwoordelijke medeoverheden. Een hoger grondwaterpeil zorgt voor voldoende water bij droogte, vertraagt daling van veenbodems en vermindert hiermee de uitstoot van broeikasgassen.

In de kleigebieden voorzien we de ontwikkeling van brakwaternatuur (incl. peilfluctuaties), eventueel in combinatie met recreatie. Ook is hier meer ruimte nodig voor het opvangen, bufferen en hergebruiken van zoetwater. Dit kan door het optimaliseren van de in-/uitstroom van zoetwater en het vergroten van peilvakken in polders. Ook wordt ingezet op het aanpassen van het landgebruik als dit echt nodig is. Waar sprake is van verzilting wordt de overschakeling naar meer zouttolerante gewassen gestimuleerd.

Klimaatbestendige inrichting van watergangen

Aandachtspunt is de verbetering van de waterkwaliteit in de Kagerplassen en de watergangen. Hogere temperaturen leiden in ondiepe watergangen sneller tot overlast (stank, zuurstofloosheid en dode vissen, botulisme). Een klimaatbestendige inrichting van de watergangen bestaat uit goed beheer, voldoende diepte, weinig emissies, bestrijding van exoten en draagt bij aan een hogere kwaliteit van de leefomgeving.

Aandacht voor biodiversiteit

We hebben veel aandacht voor het vergroten van de biodiversiteit. Een deel van de Kagerplassen is onderdeel van NatuurNetwerk Nederland. De nadruk ligt op bescherming en versterking van

de natuurwaarden. Aandachtspunt is de verbetering van de waterkwaliteit in de Kagerplassen en de watergangen. Verder ligt in het veenweidegebied opgave om de biodiversiteit te vergroten (in samenspraak met de duurzame landbouwtransitie). Dit doen we bijvoorbeeld door het inzetten op het terug laten komen van specifieke icoonsoorten (zoals de grutto). De omgeving van de Kagerplassen heeft veel potentie voor het beheer van weidevogels.

Opzetten waterpeil in droogmakerijen – droogmakerijen als ‘regenton’

De droogmakerijen in de Duin- en Bollenstreek zullen volgens het hoogheemraadschap als eerste te maken krijgen met verzilting. Voor de langere termijn deelt het hoogheemraadschap deze kleipolders dan ook al in als ‘zoute’ gebieden. De effecten van verzilting en klimaatverandering op de gehele Duin- en Bollenstreek kunnen echter verminderd worden door de droogmakerijen te zien als ‘regenton’. Bij grotere hoeveelheden neerslag worden deze gebieden gebruikt om water maximaal op te vangen en tijdens droge periodes te kunnen hergebruiken. Hiervoor is het van belang de in- en uitstroom van zoet water te optimaliseren. Het vergroten van peilvakken in de polders is hierbij van belang. Het water kan vervolgens worden ingezet in de landbouw, of het kan geschikt worden gemaakt voor menselijk gebruik als drinkwater.

De uitwerking van dit speerpunt ligt bij het hoogheemraadschap, in samenwerking met de betrokken gemeenten, provincie Zuid-Holland en andere gebiedspartijen.

Waterbeschikbaarheid is in heel de Duin- en Bollenstreek een aandachtspunt.

Speerpunt 2: optimaliseren kavels van bollenareaal op de zandgronden

Het optimaliseren van kavels is goed te koppelen aan landschapsverbetering. Herverkaveling en ruilverkaveling kunnen in de Duin- en Bollenstreek bijdragen aan landschapsverbetering door een integrale aanpak waarin agrarische efficiëntie wordt gecombineerd met ecologische, recreatieve en esthetische doelen. Deze koppeling kan op verschillende manieren gerealiseerd worden:

1. Efficiënt gebruik van landbouw- en bollengrond

- Optimalisatie van percelen: Door efficiëntere indeling kunnen landbouwbedrijven profiteren van schaalvoordelen, wat ruimte vrijmaakt voor landschapsverbetering zonder productieverlies.
- Bundeling van functies: Door agrarische functies te combineren met natuurbeheer en recreatie ontstaan nieuwe verdienmodellen en wordt multifunctioneel grondgebruik gestimuleerd.

2. Waterbeschikbaarheid en klimaatadaptatie

- Waterbuffering: herverkaveling kan helpen bij het aanleggen van waterbergingsgebieden om klimaatverandering op te vangen.
- Eigen watersystemen en vergroten waterbuffercapaciteit: door herverkaveling of ruilverkaveling kan mogelijk ingezet worden op eigen watersystemen ten behoeve van

droge perioden. Ook is het vergroten van de waterbuffercapaciteit (ondergronds) mogelijk nog beter in te passen wanneer kavels worden geoptimaliseerd.

- Verdiepen en verbreden van slotenpatroon: door het optimaliseren van kavels kunnen sloten (boezemsloten/zandsloten) verbreed en verdiept worden. Dit is goed voor de biodiversiteit en om overtalig regenwater langer vast te houden.
- Bodembeheer: percelen kunnen zo worden ingericht dat de bodemkwaliteit wordt verbeterd, bijvoorbeeld door ruimte te maken voor groenbemesters of minder intensieve teelt.

3. Verbeteren van ecologische verbindingen

- Creëren van groene corridors: Door percelen opnieuw in te delen, kunnen ecologische verbindingzones worden aangelegd die de biodiversiteit vergroten. Bijvoorbeeld het verbinden van natuurgebieden door het creëren van bloemrijke akkerranden, houtwallen, hagen of andere landschapselementen. Dit helpt bij het realiseren van meer groenblauwe dooradering (speerpunt 7 t/m 9).
- Waterbeheer en natuurontwikkeling: Slimmere indeling kan ruimte maken voor natte natuur, zoals plas-drasgebieden of slootverbreding/slootverdieping, wat gunstig is voor weidevogels en andere fauna.

4. Herstel van historische landschapselementen

- Terugbrengen van kenmerkende landschappen in de Duin- en Bollenstreek, zoals hagen, houtwallen en slootpatronen. Herverkaveling biedt de kans om deze elementen in ere te herstellen en ze onderdeel te maken van het moderne landschap.
- Behouden van bollengronden: Zorg dragen voor een balans tussen moderne bollenteelt en de esthetische waarde van het landschap.

5. Recreatieve en landschappelijke waarde vergroten

- Aantrekkelijke routes: Door samenwerking kunnen wandel- en fietspaden worden aangelegd langs bloemrijke bollenvelden of door ecologische verbindingzones.
- Uitzichtpunten en rustplekken: Herverkaveling kan de aanleg van recreatieve faciliteiten mogelijk maken, zoals uitkijkpunten over de bloeiende bollenvelden of picknickplekken. Mogelijk kan zo bollenerfgoed nog beter beleefd en toegankelijk gemaakt worden.

Om herverkaveling en ruilverkaveling effectief te koppelen aan landschapsverbetering, zijn enkele randvoorwaarden belangrijk. Participatie en de betrokkenheid van (bollen)boeren, natuurorganisaties, gemeenten en bewoners is van belang. Dit moet leiden tot een integrale aanpak. Voor de financiering dragen subsidies of stimuleringsregelingen voor landschapsbehoud en -ontwikkeling bij aan de haalbaarheid.

Speerpunt 3: meer ruimte voor water in de binnenduintrand

De binnenduintrand is een gebied met complexe vraagstukken op het gebied van waterbeschikbaarheid en waterkwaliteit. Zo ligt het gebied dicht bij kwelwater van hoge kwaliteit uit de duinen, maar ook aan het einde van de aanvoerketen van water vanuit de Rijn en Ringvaart. Op de langere termijn (vanaf 2050) kan verzilting in dit gebied een negatieve rol gaan spelen voor de bollenteelt in dit gebied. Doordat in droge zomers enkel verzilt water kan worden aangevoerd. In de binnenduintrand zijn verdroging, waterbeschikbaarheid en (interne) verzilting zeer belangrijke aandachtspunten naar de toekomst. Langdurige droogte en minder beschikbaarheid van (zoet) water gaat vaak samen met een hoger gebruik van water. Dit is een probleem voor drinkwaterwinning en het effect op mensen, bebouwing, wegen, openbaar groen, vitale en kwetsbare functies wordt steeds voelbaarder. Dit geldt zowel voor de waterwinning in de duinen nabij Katwijk door Dunea als in de Amsterdamse Waterleidingduinen bij de Zilk (Zuid-Kennemerland) door Waternet.

Om op de lange termijn over voldoende (drink)water van hoge kwaliteit te beschikken, is nog veel onderzoek nodig en waarschijnlijk grote investeringen. In het NL Deltaprogramma Zoetwater 2025 wordt er vooruitgekeken naar de zoetwaterbeschikbaarheid op lange termijn (2050 – 2100). Het hoogheemraadschap heeft in 2025 de studie Toekomstgericht Waterbeheer Rijnland afgerond en de provincie heeft aangegeven een geohydrologisch onderzoek te willen uitvoeren naar de binnenduintrand. De resultaten van deze studies kunnen richting geven aan hoe dit gebied toekomstbestendig kan worden ingericht. Mogelijke maatregelen zijn: kwelvermindering door

schermen en/of installatie van een pompgemaal in het gebied en grootschalige extra waterberging. Ook de sector realiseert zich dat er in de bedrijfsvoering maatregelen nodig zullen zijn om beter bestand te zijn tegen periodes van extreme droogte, watertekorten en verzilting. De inzet is om de komende jaren gezamenlijk met de gebiedspartijen op te trekken en na te gaan met (model)onderzoek, kennisuitwisseling en mogelijk pilots welke maatregelen haalbaar zijn om ook op de lange termijn over voldoende zoetwater te kunnen blijven beschikken.

Natuurontwikkeling binnenduinrand – Mient Kooltuin

In de binnenduinrand liggen kansen voor natuurontwikkeling gerelateerd aan de kwelpotenties van dit gebied. Op enkele plekken zijn hiervan al voorbeelden gerealiseerd (zoals Lentevreugd bij Wassenaar). Met het verder uitbouwen van deze initiatieven tot meer continue structuren worden de bijzondere potenties van deze gradiënt verzilverd en kan een betekenisvolle buffer worden gerealiseerd tussen Natura2000 gebied en het agrarisch achterland. Deze natuurontwikkeling kan mogelijk aangevuld worden met natte natuurwaarden met een recreatieve waarde en recreatief medegebruik. Met name in de Mient Kooltuin liggen hier aanzienlijke kansen.

3.5 Openhouden (cultuur)landschap

Speerpunt 4: versterken open karakter Duin- en Bollenstreek en respecteren van belangrijke zichtlijnen

De Duin- en Bollenstreek biedt een grote diversiteit aan landschappen, misschien nog wel diverser dan de afgelopen jaren is erkend. Het adagium 'openhouden van het gebied' leeft sterk in de regio. Er is tegelijkertijd sprake van verschillende zones. Sommige gebieden zijn veel 'opener' dan andere gebieden. Er liggen kansen om gebieden die écht open zijn ook open te houden. In de streek zijn er ook plekken die meer gefragmenteerd zijn en waar veel meer bebouwing staat. Enkel het adagium 'openhouden' helpt hier niet om het gebied landschappelijk sterker te maken. Conclusie: we 'vieren' en versterken de openheid van het landschap waar deze nog 'gaaf' is.

De evaluatie van de ISG liet zien dat veel belangrijke zichtlijnen zijn behouden. Twee zichtlijnen zijn duidelijk verbeterd doordat bebouwing is gesloopt. In een vijftal zichtassen is wel gebouwd. Deze zijn kwalitatief verminderd. De overige zichtlijnen zijn verbeterd. De ambitie blijft om deze zichtlijnen te behouden en de ingezette herstructurering van het landschap door te zetten. Dat betekent dat er blijvend wordt ingezet op het opruimen van verrommeling binnen deze zichtlijnen en daar de kwalitatieve openheid te vergroten. De zichtlijnen zijn integraal overgenomen in de landschapsvisiekaart van het Programma LGDG.

Speerpunt 5: openhouden grasland

Het streven is om grasland open te houden voor veehouderij, agrarisch natuurbeheer en recreatief medegebruik. In de streek hebben de graslanden een belangrijke onderscheidende functie door hun openheid en groene karakter. Juist de graslanden zorgen voor de beleving dat niet alle kernen aan elkaar zijn gegroeid. Daarmee geven ze letterlijk en figuurlijk ademruimte.

De graslanden vormen belangrijke leefgebieden voor weidevogels, akkervogels en bollenvogels. Voor weidevogels zijn onder meer een hoge waterstand, weinig bemesting en een aangepast maaibeheer van belang, naast bijvoorbeeld voorkomen van verstoring in het broedseizoen (zonering in tijd en ruimte). In de Duin- en Bollenstreek zijn enkele graslanden als weidevogelgebied aangewezen. Zo zijn onder andere het zuidelijk deel Rooversbroekpolder maar vooral de Lisserpoelpolder en de Boterhuispolder in Teylingen belangrijk voor weidevogels.

In de Roodemolenpolder, gelegen tussen Voorhout en Sassenheim, blijft de bestemming weidevogelgebied gehandhaafd. De ambitie is de Roodemolenpolder een open gebied te houden en zichtlijnen niet te doorbreken.

Een bijzondere plaats nemen de graslanden ten noorden van Hillegom in. Een deel van dit grasland, de Vosse- en Weerlanerpolder, heeft de bestemming natuur-en recreatiegebied en is een aangewezen weidevogelgebied door de provincie. Het gebied is toegankelijk gemaakt door de aanleg van fiets- en wandelpaden.

De Elsgeesterpolder en de Polder Hoogeweg zijn belangrijke broedgebieden voor weidevogels (o.a. kievit en grutto). De ambities voor deze gebieden zijn of worden verder uitgewerkt in de gemeentelijke omgevingsvisies.

De Elsbroekerpolder is een grasgebied ten zuiden van Hillegom. In deze kleine polder, ook tot het NNN behorend, is het beheer afgestemd op behoud en versterking van de weidevogelstand. Het vormt in onze regio het beste broedgebied voor kievit, grutto en tureluur.

Speerpunt 6: landschappelijke inpassing

Inpassing stedelijke ontwikkelingen

Voor de Greenportsector is het essentieel om over goed toegankelijke en bruikbare bedrijfsbebouwing te beschikken. Het is belangrijk dat deze bebouwing efficiënt aansluit op infrastructuur enerzijds en de gebruikte (bollen)grond anderzijds. De bedrijfsbebouwing van de Greenportsector is gebiedseigen bedrijfsbebouwing. Het hoort immers bij de productie van bloembollen. Om die reden is het onder voorwaarden toegestaan om deze bebouwing te bouwen of uit te breiden (hier wordt in hoofdstuk 4.1 Vitale Greenport nader op ingegaan).

Tegelijkertijd kan ook de bebouwing van de Greenportsector de kwaliteit van de openheid in de Duin- en Bollenstreek negatief beïnvloeden. Wanneer een lange zichtlijn eindigt met zicht op helderwitte, moderne bedrijfsbebouwing, is dat een minder prettig gezicht. Bovendien past de steeds groter wordende bebouwing (als gevolg van schaalvergroting) minder binnen het juist kleinschalige en open cultuurlandschap.

Een landschappelijke inpassing, aansluitend op bestaande groene structuren kan daarom helpen om de effecten van bedrijfsbebouwing en andere gebouwen en bouwwerken (zoals woningen en schuren) op open gebieden en zichtlijnen te verzachten. Er zijn diverse manieren om te zorgen voor een goede landschappelijke inpassing. Bij voorkeur worden deze stuk voor stuk toegepast. Hiervoor worden (concept-)regels opgesteld die kunnen landen in de omgevingsplannen van de vijf Duin- en Bollenstreek gemeenten.

- De kleur van agrarische bebouwing doet veel, op links een grote witte loods en op rechts een groene schuur die veel beter in het landschap past.

In de Duin- en Bollenstreek hanteren gemeenten diverse planregels voor de landschappelijke inpassing om de ruimtelijke kwaliteit van het buitengebied te waarborgen, o.a.:

1. **Maatvoering en bouwhoogtes:** alleen bouwwerken geen gebouwen zijnde, met een maximale bouwhoogte van 3 meter, zijn toegestaan.
2. **Beperking van zichtbaarheid nieuwe bebouwing:** bij de bouw van nieuwe schuurkassen kan geadviseerd worden deze aan te laten sluiten op bestaande bebouwing en op enige afstand van de weg te plaatsen, zodat de openheid en zichtlijnen behouden blijven.
3. **Kleur bedrijfsbebouwing:** groene bedrijfsbebouwing, met evt. groene daken/wanden, is aantrekkelijker in het landschap dan grote witte bedrijfsbebouwing
4. **Behoud van cultuurhistorische elementen:** bij de herbestemming van monumentale voormalige agrarische bebouwing kan geëist worden dat het monumentale karakter behouden blijft of verbeterd wordt.

5. **Inpassen van parkeren;** daarnaast moet de landschappelijke inpassing van functies zoals parkeren op een verantwoorde manier plaatsvinden, zodat de ruimtelijke kwaliteit van het buitengebied niet wordt aangetast.
6. **Groene inpassing:** het groen inpassen van bedrijfsbebouwing met gebiedseigen soorten, zoals heggen en hagen, natuurvriendelijke oevers, kleinere maatregelen zoals bijenhotels, nestkasten voor vogels en vleermuizen, natuurrijke plekken.

In sommige gevallen kan maatwerk worden toegepast, bijvoorbeeld bij bijzondere projecten of locaties. Gemeenten beoordelen dan op basis van een landschappelijke inpassingsstudie of een afwijkende bouwhoogte toelaatbaar is, mits dit geen afbreuk doet aan de landschappelijke waarden.

Cultuurhistorie en inpassing

Het is van belang om bij ruimtelijke planvorming, herstructurering en schaalvergroting het aspect cultuurhistorie vroegtijdig te betrekken en het behoud of de versterking van karakteristieke structuren en elementen na te streven.

■ Een mooi voorbeeld landschapsverbetering en landschappelijke inpassing met een natuurvriendelijke oever langs de Trekvaart ter compensatie van de aanleg van de Noordelijke randweg (Bollendreef) bij Voorhout

Belangrijke cultuurhistorische uitgangspunten en inspiratiebronnen kunnen gevonden worden in de digitale “Cultuurhistorische Atlas Duin- en Bollenstreek”. Daarnaast is de “Regionale Collectie Bollenschuren” die in samenspraak met de werkgroep Bollenergoed van het Cultuurhistorisch Genootschap Duin- en Bollenstreek (CHG) tot stand gekomen is, en is vastgesteld in het Algemeen Bestuur van Holland Rijnland (update 2010) van belang voor de juiste waardering en het behoud van het bollenergoed.

Bij de inpassing van nieuwe initiatieven kan gezocht worden naar aansluiting op bestaande cultuurhistorische elementen in de omgeving, het laten herleven van verloren gegane elementen, of door gebruik te maken van gebiedseigen cultuurhistorische vormen van inpassing. In hoofdstuk 5 is beschreven dat de nieuwe kwaliteitscommissie toeziet op dergelijke aansluiting op cultuurhistorische elementen. Ook stuurt de kwaliteitscommissie op de landschappelijke inpassing.

Inpassing en koppelkansen nieuwe infrastructuur

Landschappelijke inpassing

Bij nieuwe infrastructuur in het buitengebied, zoals voorgestelde (hoofd)wegen en energie-infrastructuur wordt een goede

landschappelijke inpassing/landschapsimpuls gevraagd. Binnen de Duin- en Bollenstreek zijn daar al mooie voorbeelden van, zoals te zien is langs de Trekvaart in Teylingen. Bij de ontwikkeling van de randweg om Voorhout, en de ontwikkeling van Nieuw Boekhorst is langs de Trekvaart een brede ecologische oever gerealiseerd. Deze oever biedt ruimte aan flora en fauna en zorgt daarmee voor een verbetering van de ecologische zone die de Trekvaart is.

Koppelkansen nieuwe infrastructuur

De landschapimpuls bij nieuwe infrastructuur kan bijdragen aan het versterken van de groenblauwe dooradering (zie volgende paragrafen). Rondom grote infrastructurele projecten, zoals gewenste doorgaande weg- en/of OV-verbindingen (bijvoorbeeld noordelijke ontsluiting bollenstreek), moeten samenvallen met het creëren van het robuuste hoofdraamwerk van groenblauwe corridors. Daarnaast ligt er ook een koppelkans om recreatieve netwerken, zoals wandel- en fietspaden, te combineren met het versterken van een meer fijnmazig groenblauw netwerk en het realiseren van landschapskamers.

3.6 Fijnmazige groenblauwe dooradering van het landschap

Speerpunt 7: een robuust hoofdraamwerk met groenblauwe corridors

Zoekgebied groene, ecologische oost-west verbinding

Belangrijk in het NNN zijn de ecologische verbindingzones die geïsoleerd liggende gebieden verbinden met grotere natuurgebieden. In de Duin- en Bollenstreek wordt vooral een verbinding gemist tussen de duingebieden en de landgoederenzone, bijvoorbeeld bij Noordwijk. Corridors verhogen

de natuurkwaliteit en bevorderen de biodiversiteit. Met het aanleggen van een robuust hoofdraamwerk met groenblauwe corridors zijn er de nodige koppelkansen aanwezig voor (recreatieve) netwerken en (hoofd)infrastructuur, wateropgaven, natuurkwaliteit en biodiversiteit.

Ook in de landschapsstrategie Nationaal Park Hollandse Duinen is het maken van robuuste verbindingen een speerpunt. Om een samenhangend, robuust natuurlijk netwerk te realiseren zijn robuuste verbindingen noodzakelijk. Droge verbindingen (met name bos) vormen schakels tussen de duinen en het achterland (Staelduinse Bos, zuidelijke stadsrand Den Haag, Duivenvoorde en de verbinding met de landgoederen in de Bollenstreek). Natte verbindingen sluiten met name aan bij historische waterstructuren (kreeken, vaarten) en vormen schakels tussen de nattere milieus in de duinen en het achterland. Voor deze verbindingen is een robuuste maatvoering en een adequate opheffing van de barrièrewerking van grote infrastructuur van cruciaal belang. Hier is aandacht voor bijvoorbeeld faunapassages over/onder wegen.

Bij het tot stand brengen en in stand houden van een duurzaam en robuust groenblauw raamwerk is een beschermings- en ontwikkelingsgerichte strategie leidend. Bescherming van de huidige kwaliteiten en behoud van het open gebied gebeurt vooral door handhaving én realisatie van de landschapsstrategie, alsmede door het actief realiseren van nieuwe functies die gewenst zijn in het groenblauwe raamwerk.

In de ISG zijn verschillende ecologische verbindingen benoemd. Een deel hiervan is inmiddels (deels) gerealiseerd. Deze verbindingen zijn op de landschapsstrategiekaart ook weergegeven. Het gaat dan om de natte ecologische verbindingzone rondom de Trekvaart, delen van de verbinding tussen de Keukenhof en de duinen, en de verbinding tussen de

Coepelduynen naar de Noordduinen via de landgoederenzone. Delen ontbreken hiervan nog, maar zijn wel al opgenomen als uit te werken NNN-gebieden: waarvoor de provincie in eerste instantie het bevoegde gezag is.

In het Programma LGDG wordt een verbinding tussen de Noordduinen, Nieuw Leeuwenhorst en Offem uitgewerkt. Het zoekgebied voor deze verbinding (moeras- en bosverbinding) is gelegen ten noordoosten van de bebouwde kom van Noordwijk en verbindt na afronding de Noordduinen – Landgoed Leeuwenhorst – Landgoed de Offem – Coepelduynen (Natura 2000). Delen van deze verbinding zijn reeds ingericht met de gewenste elementen, zoals struweel, poelen, natuurvriendelijke flauwe oevers en bosjes met wilgen en elzen.

Versterken (historische) laanstructuren en buffergroen

De historische laanstructuren lopen voornamelijk van noord naar zuid. Op veel plaatsen zijn deze historische lanen nog intact, maar er zijn ook verschillende plekken waar traditionele beplanting, zoals hagen of bomen ontbreken. Het versterken van deze laanstructuren biedt kansen om aan de ene kant cultuurhistorische kwaliteiten terug te brengen, en aan de andere kant om de groenblauwe dooradering te versterken en ontbrekende stukken groen met elkaar te verbinden. Zo kunnen deze lanen transformeren tot robuuste groenblauwe corridors. Deze lanen zijn daarmee ook aantrekkelijkere verkeersroutes voor fietsers en automobilisten.

In de eigen openbare ruimte kunnen gemeenten ook buffergroen dat grenst aan de (historische) laanstructuren inzetten om meer ecologische en ruimtelijke kwaliteit te realiseren.

Versterken landgoederenzone

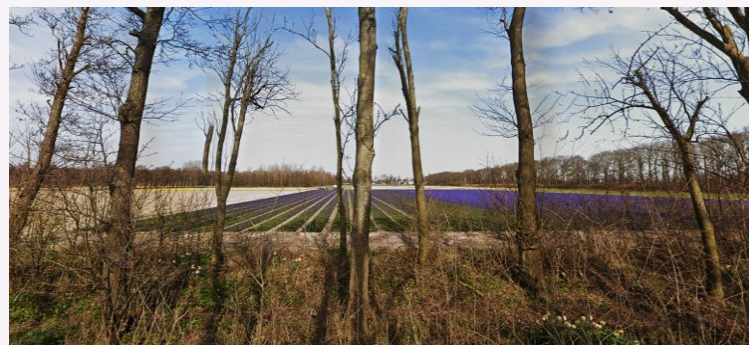
Kastelen, prachtige buitenplaatsen en eeuwenoude landgoederen met koetshuizen, orangerieën en fraaie parken: het zijn prachtige

plekken vol verhalen die het landschap van de Duin- en Bollenstreek karakter geven. Inmiddels ziet het landschap en het leven in de streek er heel anders uit, maar er zijn opvallend veel buitenplaatsen en landgoederen bewaard gebleven. Overal is de bijzondere geschiedenis voelbaar. Niet alleen in de prachtige huizen en historische interieurs, maar ook in de omliggende landschapstuinen en parkbossen.

De ambitie is om met een toenemende verstedelijking in de regio (Katwijk – Leiden) ook meer ruimte te bieden aan recreatie en natuur. Een mooie kans is het versterken en vergroten van de landgoederenzone nabij Nieuw Leeuwenhorst.

Speerpunt 8: groenblauwe landschapskamers

In een specifiek deel van de Duin- en Bollenstreek zetten we in op een landschappelijke kamerstructuur. Dit is het deelgebied 'Oostelijke strandwal' ten zuidoosten van de Trekvaart. Dit groene raamwerk zorgt ervoor dat het landschap robuust genoeg is om de steeds groter wordende bebouwing (schaalvergroting) goed in te passen en in de toekomst te absorberen. Deze maatregelen zijn gebiedseigen en op enkele plekken in dit deelgebied al sterk aanwezig.

■ Bestaande groenblauwe landschapskamers aan de Essenlaan in Lisse

Op de vorige pagina zien we een mooi voorbeeld van bestaande landschappelijke kamers aan de Essenlaan in Lisse. Deze kamers zijn niet open maar hebben wel veel kwaliteit. Het maken van groenblauwe landschapskamers is niet van toepassing bij bepaalde bestaande en waardevolle zichtlijnen. Zo blijft het vrije zicht op bijvoorbeeld de Ruïne van Teylingen een belangrijke kwaliteit.

Het maken van groenblauwe landschapskamers past goed in de provinciale Bossenstrategie. Voor de bollenstreek is door de provincie de volgende opgave gedefinieerd: “toekomstbestendige bollenteelt in een kleinschalig landschap” In de Duin- en Bollenstreek worden kansen gezien om mét behoud van de bollenteelt bos en bomen toe te voegen op kavelniveau. Een groene dooradering van kleinschalige landschapselementen kan zonder een al te grote aanslag te doen op de ruimte veel meerwaarde toevoegen. Overhoeken die niet meer rendabel zijn, kunnen worden ingeplant met bosjes. Daarnaast liggen er kansen voor boomsingels en hagen, die hier van oudsher al veel voorkwamen. Door goed rekening te houden met de wijze waarop de grond wordt bewerkt, hoeft dit de opbrengst niet in de weg te zitten. Sterker nog: boomsingels dragen hier bij in de opbouw van organisch materiaal en ondersteunen bij natuurlijke plaagbestrijding.

Ten westen van Lisse vormt het landschap met houtwallen en watergangen met natuurvriendelijke oevers een fijnmazige verbinding van het Keukenhofbos met de Haarlemmermeer.

Het uitwerken van de landschapskamers vormt nadrukkelijk geen blauwdruk voor het aangewezen gebied. Wel is het een strategie die geïntegreerd kan worden met de schaalvergroting van de Greenportbedrijven en herverkaveling op gebiedsniveau. Het vormt als het ware een uitgebreidere vorm van landschappelijke inpassing. Op projectniveau kan financiering worden gevraagd om bedrijfsuitbreiding samen te laten gaan met het aanleggen van (delen) van een nieuwe landschapskamer. Ook kan een teeltbedrijf hier zelf actief aan bijdragen. Dit wordt nader toegelicht in hoofdstuk 4.1 Vitale Greenport.

Speerpunt 9: groenblauwe kavelinrichting

Dit speerpunt gaat over het groenblauw inrichten van kavels met streekeigen en cultuurhistorische landschapselementen. In principe komt elke kavel hiervoor in aanmerking, vandaar dat dit speerpunt niet specifiek is opgenomen op de kaart. Een groenblauwe kavelinrichting kan gebeuren op vrijwillige basis bij betreffende eigenaren en telers. Te denken valt aan de volgende maatregelen die goed in te passen zijn op agrarische kavels:

- Aanplant van houtsingels
- Aanplant heggen en hagen
- Bloeminzaai op akkerranden en resthoeken
- Wintervoedselakkers maken
- Maken van rafelranden en rommelhoekjes
- Natuurvriendelijke oevers en zoetwateropslag op/langs kavels

■ Karakteristieke beuken- meidoorn- en ligusterhagen in het bollengebied

Vroeger hadden de karakteristieke beuken- meidoorn- en ligusterhagen in het bollengebied een functie als windkering. Door de mechanisatie zijn veel hagen verdwenen. In de jaren '90 van de vorige eeuw zijn de nog resterende hagen geïnventariseerd. Ooit was er in de gehele Duin- en Bollenstreek zo'n 270 kilometer aan hagen en heggen aanwezig. In 2000 was daar nog ongeveer 10 kilometer van over.

De regio Holland Rijnland heeft in het verleden een stimuleringsfonds voor herstel van hagen en streekeigen erfbeplanting in het leven geroepen. Dankzij dit regionale project 'Robuust Groen' hebben veel agrariërs en andere bewoners in het buitengebied van de Bollenstreek hagen en ander streekeigen groen aangelegd op erven, langs percelen of in tuinen. Deze projecten zijn door ANLV Geestgrond uitgevoerd onder het motto 'Bollenstreek mooi landschap'. Van 2000 tot 2024 is er zo'n 12 à 15 kilometer aan hagen gerealiseerd.

Onder dit Programma LGDG is de doelstelling het toevoegen van gebiedseigen heggen en hagen. Samenwerking met de sector en gebiedspartners is hierbij gewenst en noodzakelijk. Zij weten immers het beste waar rafelranden en rommelhoekjes kunnen worden gecreëerd en landschappelijke elementen kunnen worden toegevoegd. In de regio Holland Rijnland worden momenteel in het kader van de Regionale Investeringsagenda groen- en landschapsprojecten (P10 en P11) gebiedsgericht opgesteld en uitgevoerd waarmee de beoogde opgaven mede gerealiseerd kunnen worden.

Maatregelen langs oevers

Ook al worden maatregelen langs oevers niet veel toegepast, deze worden samen met andere maatregelen langs perceelranden (bloemenranden, heggen) wel als meest kansrijk gezien voor de natuur en om in te passen in de bedrijfsvoering. Historische sloten kunnen hiervoor ook worden gebruikt. Op kavelniveau en bij oevers zijn ook mogelijkheden om de koppeling te maken met de eerder beschreven opgave om water (langere tijd) te kunnen bergen.

Telers zien in dat maatregelen voor biodiversiteit een voorwaarde van de maatschappij is om door te kunnen gaan met telen. Met financiële compensatie zijn er mogelijkheden. De aanwezige telers benadrukken dat voor biodiversiteitsherstel ook inwoners en gemeenten moeten kijken hoe zij zelf hieraan kunnen bijdragen. Daarvoor vinden zij het belangrijk dat bollentelers, gemeenten, en inwoners regelmatig geïnformeerd en geïnspireerd worden over biodiversiteit in de streek.

THEMATISCHE UITWERKING

4. Thematische uitwerking

4.1 Vitale Greenport

Opgaven en uitdagingen

Economisch kerngebied van wereldformaat blijven

De Greenport Duin- en Bollenstreek vormt anno 2025 een economisch kerngebied van wereldformaat. De Duin- en Bollenstreek is aangewezen als één van de vijf Greenports in Nederland en een economisch belangrijk productielandschap. Bollenteelt (maar ook knollen en vaste planten), handel en innovatie komen hier samen. De bollenteelt is daarbij een belangrijke culturele identiteitsdrager in de regio. Bedrijven uit deze regio verzorgen een groot gedeelte van de mondiale handel en export van bloembollen. Samen met het bloemencluster rond Rijnsburg en het toerisme van Keukenhof tot kust is dit hele agrocomplex in de Duin- en Bollenstreek een belangrijke economische motor. Eén die duizenden banen en jaarlijks meer dan een miljard euro genereert.

Transitie naar een nagenoeg emissievrije bollenteelt in 2030

Positief is dat het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen in de streek over het algemeen steeds verder afneemt. Dit vermindert de druk op waterkwaliteit en biodiversiteit. Dit vraagt wel om alternatieve oplossingen om ziekten en plagen te beheersen en een transitie naar een emissievrije en biologische bollenteelt in te zetten. Een integrale aanpak is noodzakelijk om deze uitdagingen te adresseren en de toekomstbestendigheid van de streek te waarborgen.

Er is een transitie ingezet naar emissievrije bollenteelt in innige samenwerking met de Greenportsector. Dit vraagt om innovatie, kennisuitwisseling en voldoende ondersteuning vanuit de overheid. Een emissievrije teelt levert veel gezondheidsvoordelen op voor mens en dier; de waterkwaliteit verbetert en de grond blijft ook in de toekomst vruchtbaar en bruikbaar. Om de Greenportsector vitaal en toekomstbestendig te houden is het van belang dat deze voldoende teelbaar areaal behoudt.

Borgen waterbeschikbaarheid en de kwaliteit van bodem en water

Klimaatverandering heeft aanzienlijke effecten op de waterbeschikbaarheid en de kwaliteit van bodem en water in de Duin- en Bollenstreek. Perioden van langdurige droogte leiden tot watertekorten en droogtestress, wat de landbouwproductie en natuur onder druk zet. Tegelijkertijd zorgen hevige regenbuien steeds vaker voor wateroverlast, wat kan leiden tot verzadigde bodems en schade aan gewassen. De bodemvruchtbaarheid staat onder druk door uitputting en verzilting. Externe verzilting vormt in de hele Duin- en Bollenstreek een groeiende bedreiging voor de beschikbaarheid van voldoende zoetwater, essentieel voor de teelt van gewassen. Tegelijkertijd voldoet de waterkwaliteit in veel gevallen niet aan de Kaderrichtlijn Water, zowel chemisch als ecologisch. Dit wordt mede veroorzaakt door de uitspoeling van toxische stoffen en fosfaat naar het oppervlakte- en grondwater. Deze stoffen verstoren het ecologisch evenwicht en bemoeilijken het behalen van de gestelde waterkwaliteitsdoelen. De opgave is waterbeschikbaarheid op de lange termijn te kunnen garanderen en de kwaliteit van bodem en water op orde te hebben ten behoeve van een vitale Greenport en een gezonde leefomgeving.

Herstructurering van het landschap voortzetten

Er is een grote herstructurering van de sector nodig om te overleven in de versterkte internationale concurrentiestrijd. Een herstructurering waar ruimte is voor schaalvergroting en intensivering, maar ook voor sanering. Teeltareaal staat centraal in de herstructurering. Dat vormt de basis voor een blijvend economisch én ruimtelijk vitale regio. Zonder toekomstbestendig areaal is er geen vitale teelt. Zonder vitale teelt is er geen economisch weerbare Greenport. En geen aantrekkelijk landschap.

Bovenregionale opgaven en randvoorwaarden vanuit natuur, bodem, water, verkeer en milieu maken dat herstructurering van de Greenport een complexe zaak is. De ruimteclaims vanuit alle belanghebbende sectoren en partijen overstijgen het beschikbare areaal in de Duin- en Bollenstreek veruit. Veel ruimteclaims zijn strijdig en de beleidsmarges door de ingenomen standpunten van alle betrokken partijen zijn zeer klein geworden. Het gevolg is dat partijen elkaar gevangen houden met hun eisen en claims, waardoor voortgang in alle noodzakelijke ontwikkelingen dreigt te stagneren. Keuzes kunnen de zaak in beweging krijgen. De Greenport Ontwikkelingsmaatschappij (GOM) is opgericht door de Greenportgemeenten om aan de slag te gaan met de herstructurering van de sector en landschapsverbetering.

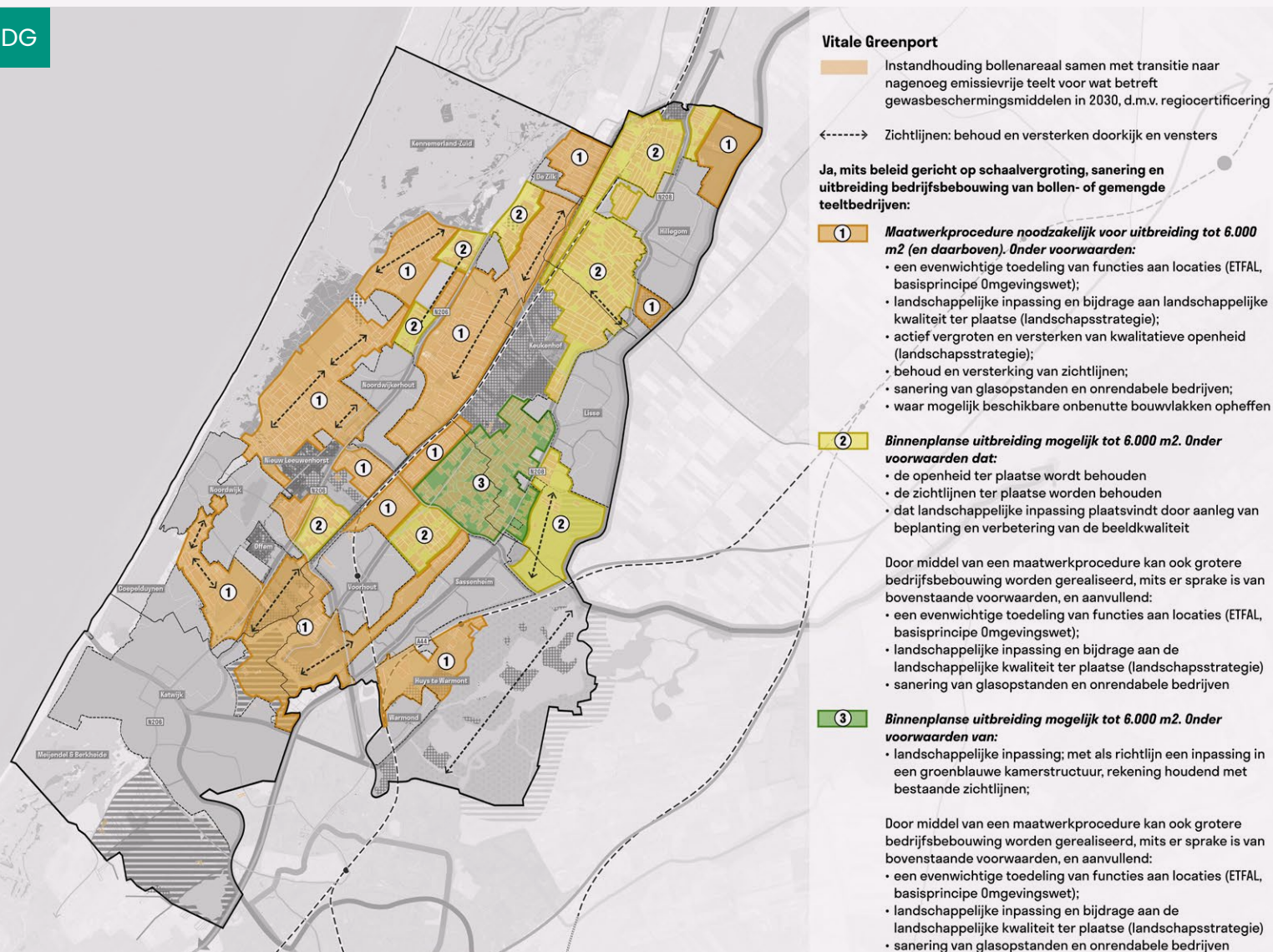
Beschikbaarheid arbeidskrachten en goede huisvesting voor arbeidsmigranten

De agrarische sector, met name de bollenteelt en aanverwante bedrijven, kampt met een tekort aan lokale arbeidskrachten, vooral voor seizoensgebonden werk. Dit tekort wordt versterkt door een afnemend aantal lokale arbeidskrachten en een toenemende afhankelijkheid van arbeidsmigranten.

Tegelijkertijd is het vinden van geschikte huisvesting voor arbeidsmigranten, net als voor onze inwoners, een groeiend probleem. De beschikbare woonruimte in de streek is beperkt, en de hoge woningdruk maakt het moeilijk om aan de vraag te voldoen. Deze werknemers worden mogelijk geconfronteerd met overvolle of kwalitatief onvoldoende woonvoorzieningen, wat niet alleen hun welzijn onder druk zet, maar ook negatieve gevolgen kan hebben voor de regionale sociale cohesie.

Om deze uitdagingen het hoofd te bieden, is samenwerking tussen gemeenten, werkgevers en woningcorporaties essentieel. Het ontwikkelen van duurzame en betaalbare huisvestingsoplossingen, gecombineerd met initiatieven om personeelstekorten op te vangen, zoals scholing en aantrekkelijke arbeidsvoorwaarden, is cruciaal voor de toekomst van de regio. De Regiodeal Sierteelt geeft hier ook invulling aan.

Ontwikkelingen

Instandhouding van het bollenareaal en inzet op transitie naar een nagenoeg emissievrije teelt in 2030 i.c.m. regiocertificering.

In de basis is langjarige zekerheid over duurzaam agrarisch grondgebruik nodig voor de bedrijfsvoering om verder te verduurzamen en te vernieuwen. Het is van belang dat in de regio het areaal bollengrond behouden blijft (huidig ruimtebeslag conform Basisregistratie Gewaspercelen, gegevens mei 2024, Provincie Zuid-Holland). Daarnaast is het belangrijk dat het bollenareaal kwalitatief verder verbeterd wordt t.b.v. een Duurzame Greenport Duin- en Bollenstreek. Op dit moment wordt de Heijkoopkaart, die de basis vormt voor het bollenareaal van 1e en 2e klas bollengrond geactualiseerd. Deze geactualiseerde kaart zal uiteindelijk de basis vormen voor de instandhouding van het bollenareaal.

Dit betekent niet dat elke vierkante meter bollengrond voor altijd als bollengrond bestemd en gebruikt moet blijven, maar wel dat er te allen tijde 1e klas bollengrond gecompenseerd moet worden voor gebruik en bestemming van bollengrond voor andere doeleinden, zodat het areaal netto intact blijft.

De teelt van bollen, knollen en vaste planten moet daarom zo efficiënt mogelijk plaatsvinden, in combinatie met de transitie naar een emissievrije en biologische bollenteelt, voor wat betreft gewasbeschermingsmiddelen. Voor 2030 wordt aangesloten bij de ambitie van het ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur (LVVN). Deze ambitie luidt als volgt: "Het gebruik van gewasbeschermingsmiddelen kan zo veel mogelijk worden voorkomen. Waar gebruik van middelen nog nodig is, is dit nagenoeg emissievrij en nagenoeg geen residu op landbouw- en tuinbouwproducten." (pagina 3 Jaarplan 2025

Uitvoeringsprogramma Toekomstvisie gewasbescherming 2030, LVVN). Het samenwerken aan deze transitie is een voorwaarde om in de toekomst ook het netto areaal planologisch beschikbaar te houden. Hierover blijven we met de bollenteeltsector en andere overheden in gesprek.

Telers in de Duin- en Bollenstreek onderkennen de urgentie om hun bedrijfsvoering verder te verduurzamen en op een gestructureerde en inzichtelijke wijze de regionale doelen te halen. Een groot aantal telers sluit zich aan bij het initiatief van regiocertificering.

Zo nodig zijn ruilverkaveling/herverkaveling in te zetten om kavels efficiënter in te delen en uit te ruilen (te compenseren) met andere ruimtevragers. Dit heeft als doelstelling om minder bedrijven met een groter areaal en gebouwen te faciliteren. Hiermee worden uitbreidingsmogelijkheden en schaalvergroting gefaciliteerd passend binnen de landschapsstrategie. De mogelijkheden tot maatwerkafspraken blijven bestaan.

In het Zuid-Hollandse Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG) komen de opgaven en doelen op het gebied van water, bodem, biodiversiteit en klimaat voor de komende jaren bij elkaar. De eerste prioriteit is het voldoen aan de normen van de Kaderrichtlijn Water door het verminderen van de emissies van fosfaat en het terugdringen van de emissie van gewasbeschermingsmiddelen naar het oppervlaktewater en grondwater. Het Programma LGDG onderschrijft de landelijke ambities van de KAVB, die aansluiten op de ambities van het ministerie van LNV: nagenoeg emissievrije teelt, met zo min mogelijk milieubelasting en nagenoeg zonder residuen op producten in 2030.

De landelijke KAVB doelen voor 2030 zijn:

- **Plantgezondheid & gewasbescherming**
Uitfasering van middelen met een hoge milieubelasting. Minstens 50% minder chemische gewasbeschermingsmiddelen. Open en transparante communicatie over de voortgang. Randvoorwaarde is hier dat er een medicijnkast moet zijn om virussen en plagen te kunnen bestrijden en groene middelen of middelen met een lage impact op het milieu versneld moeten worden toegelaten.
- **Duurzaam waterbeheer**
Nagenoeg geen emissie van gewasbeschermingsmiddelen naar oppervlaktewater conform het Rijks uitvoeringsprogramma gewasbescherming 2030. Actieve inzet op het beperken van nutriënten overschotten. Balans tussen watertekort en – overschot.
- **Bodemgezondheid & biodiversiteit**
Een gezonde, levende en weerbare bodem behouden en versterken. Een neutrale of positieve organische stoffenbalans voor bedrijven. Actieve inzet op behoud en verbetering van de biodiversiteit.
- **Klimaat & energie**
Maximale reductie van onze CO₂-footprint. Gebruik maken van duurzame energie of groene inkoop.
- **Arbeid & innovatie**
Een veilige, eerlijke aantrekkelijke werkomgeving. Mechanisatie, automatisering en robotisering van zware en repeterende taken. Regiocertificering is hiervoor het middel om met elkaar samen te werken aan bovengenoemde doelen.

Omzetting grasland naar 1^e klas bollengrond indien noodzakelijk ter compensatie van onttrekking bollengrond

Sanering van vrijkomende bollenbedrijven en oud verspreid glas heeft de hoogste prioriteit bij het vinden van de noodzakelijke bollencompensatiegrond. Daarnaast blijkt het opwaarderen van tweede klas bollengrond tot nu toe goed in de behoefte te kunnen voorzien, zodat er in de afgelopen jaren nog geen gebruik gemaakt is van de mogelijkheid om daartoe in de ISG aangewezen graslanden om te zetten naar bollengrond. Het slopen van voormalige bedrijfsbebouwing, het opruimen van verrommeling en het opwaarderen van tweede klas bollengrond zal ook in de toekomst voor een heel groot deel in de compensatiebehoefte kunnen voorzien. Vanuit het oogpunt van landschap en natuur is omzetten van grasland de minst wenselijke vorm van bollengrondcompensatie.

De reeds in 2009 in de uitvoeringsparagraaf aangegeven verdeling (minimaal 40% opruimen verrommeling en de overige (maximaal) 60% voor tenminste de helft door het opwaarderen van tweede klas bollengrond) wordt derhalve nadrukkelijk als prioriteitsvolgorde onderstreept. Zolang het voor de dynamiek in de Greenport niet nodig is wordt er niet overgegaan tot het omspuiten van graslanden. Breed onderkend wordt dat opruimen veel belangrijker is dan omspuiten. Het omzetten van grasland wordt echter wel als laatste optie opengehouden. Indien de prioritaire maatregelen onverhoopt te weinig hectares opleveren om aan de noodzakelijke bollengrondcompensatie te kunnen voldoen kan bekeken worden of door omzetting van grasland in bollengrond de gezochte compensatie bereikt kan worden. Bij omzetten van grasland naar bollengrond zal ook altijd gekeken worden naar de waarde van het grasland voor weidevogels en overige biodiversiteit. In beginsel wordt hier terughoudend mee omgegaan.

Er doen zich ook nieuwe kansen voor omzetten van grasland-percelen aan de westzijde van de regio. In deze polder is dit in de toekomst mogelijk als aanwezige veehouders hun bedrijf zouden willen beëindigen. De grond is hier van goede kwaliteit voor bollenteelt.

Behoud van enkele graslanden en veehouderijen

We houden tenminste een aantal veehouderijgebieden met een behoorlijke schaal in stand. Zij zijn van groot belang voor een onderscheidende landschapsbeleving. In de eerste plaats gaat het om het mondingsgebied van de Oude Rijn met de Polder Hoogeweg en de Elsgeesterpolder, een gebied dat ligt tussen Noordwijk, Voorhout, de A44 en Rijnsburg. Het tweede graslandgebied van enige omvang ligt in de Poelpolder en de Rooversbroekpolder ten zuiden van Lisse. Dit gebied sluit aan op de graslanden langs de Kagerplassen, behorende bij het Groene Hart. Daarnaast wordt ingezet op het verbeteren van de natuurwaarden in de Elsbroekpolder (NNN), Vosse- en Weerlanerpolder (weidevogelgebied) en Oosteinderpolder.

Voor deze - en de overige - veehouderijgebieden geldt dat voortdurend verduurzaamd wordt op tal van aspecten en dat (passend) recreatief medegebruik en biodiversiteit van de graslanden bijdragen aan een aantrekkelijker landschap.

Zonering voor sanering, intensivering en schaalvergroting bollen en bloemen

Het is een wens van Greenportbedrijven en brancheorganisaties om te kunnen beschikken over uitbreidingsmogelijkheden op het eigen perceel of bouwvlak. Daarnaast zijn regels nodig over (nieuwe) bijgebouwen en overkappingen, bijvoorbeeld om fusten te kunnen overkappen om zo uitloging te voorkomen.

Opschaling is noodzakelijk om meer ruimte te kunnen bieden aan groei van het bollencomplex met behoud van de landschappelijke kwaliteit, binnen het netto beschikbare areaal. Het is van belang voor de Bollenstreek om een gelijk speelveld te creëren voor telers. Dit is dan ook het uitgangspunt voor de voorgestelde zonering. Tegelijkertijd zijn water en bodem sturend, en daarmee het landschap. Het is daarom niet wenselijk dat in elk landschapstype op dezelfde manier wordt omgegaan met uitbreiding.

In de ISG was reeds een zonering opgenomen met voorwaarden die te maken hebben met schaalvergroting, sanering en uitbreiding van agrarische bebouwing. In het Programma LGDG wordt een 'ja, mits'-houding gehanteerd richting bollenteeltbedrijven en gemengde teeltbedrijven, zodat een gelijk speelveld ontstaat. Er wordt daarbij gebruik gemaakt van drie zones, om gebiedseigen, lokale voorwaarden te hanteren. Deze zonering is toegepast op het gehele gebied waar het werkingsgebied 'herstructurering' geldt (zie ook hoofdstuk 5.2). Dit komt overeen met het werkingsgebied van de GOM. De zonering is alleen van toepassing op bollenteeltbedrijven en gemengde teeltbedrijven. Andersoortige bedrijvigheid is in beginsel niet toegestaan in deze gebieden.

Het 'ja, mits'-principe houdt in dat uitbreiding in beginsel onder voorwaarden mogelijk is. Per zone gelden hier specifieke voorwaarden voor. Deze worden hierna toegelicht. Eerst wordt ingegaan op de algemene voorwaarden die gekoppeld zijn aan mogelijkheden tot bedrijfsuitbreiding. Deze voorwaarden zijn nu reeds opgenomen in de bestemmingsplannen buitengebied van de vijf bollenstreekgemeenten (inmiddels onderdeel van het omgevingsplan van elke gemeente). Elke gemeente zal na vaststelling van het programma op termijn aan de slag gaan met de actualisatie van haar eigen omgevingsplan, en daarbij onderstaande voorwaarden opnemen in de regels.

Algemene voorwaarden voor uitbreiding van bedrijfsbebouwing

In de bestemmingsplannen buitengebied is op dit moment bij recht toegestaan dat bollenteeltbedrijven en gemengde teeltbedrijven over 250 m² aan bedrijfsbebouwing mogen beschikken per hectare duurzaam in gebruik zijnde teeltgrond in de Duin- en Bollenstreek. Hiervoor geldt een maximum van 3.000m² aan bedrijfsbebouwing.

Daarnaast zijn er in de bestemmingsplannen voor de bestemmingen 'Agrarisch - Bollenteelt - bollenzone 2' en 'Agrarisch - Bollenteelt - bollenzone 3' binnenplanse afwijkingsmogelijkheden geboden om bedrijfsbebouwing uit te breiden tot maximaal 6.000 m². Onderstaande voorwaarden gelden daarvoor:

- a. Een verzoek tot afwijking of tot maatwerk wordt uitsluitend verleend voor teeltbedrijven die over meer dan 12 hectare duurzaam in gebruik zijnde teeltgrond beschikken in de Duin- en Bollenstreek;
- b. de oppervlakte aan bedrijfsgebouwen, géén glas of ondersteunend glas zijnde, bedraagt ten hoogste 125 m² per hectare duurzaam in gebruik zijnde teeltgrond in de Duin- en Bollenstreek;
- c. de vergroting van de oppervlakte bedrijfsgebouwen dient daadwerkelijk noodzakelijk te zijn voor een doelmatige agrarische bedrijfsvoering;
- d. de nieuwe bedrijfsgebouwen dienen in aansluiting op de bestaande gebouwen te worden gebouwd;
- e. er dient voorzien te worden in een adequate landschappelijke inpassing waarbij de bestaande natuur-, landschappelijke en cultuurhistorische waarden niet onevenredig worden aangetast.

Gemeenten kunnen hier reeds uitgebreidere voorwaarden hebben opgenomen, bijvoorbeeld met betrekking tot waterberging, uitbreiding binnen het bestaande bouwvlak en dergelijken.

Bij de maatwerkprocedure (buitenplans afwijken, via bijvoorbeeld een omgevingsplanwijziging of BOPA) zal altijd advies worden ingewonnen bij de kwaliteitscommissie (zie hoofdstuk 5.5). De kwaliteitscommissie beoordeelt in ieder geval of het voorgestelde ontwerp in lijn is met de landschapsstrategie.

De landschapsstrategie biedt de benodigde uitgangspunten voor de verschillende landschapstypen en mogelijkheden tot kwaliteitsverbetering van het landschap, bijvoorbeeld door het versterken van het open karakter en zichtlijnen (speerpunt 4), landschappelijke inpassing (speerpunt 6), groenblauwe landschapskamers (speerpunt 8) en vrijwillige groenblauwe kavelinrichting (speerpunt 9). Daarnaast gelden, tot deze regels zijn overgenomen in elk individueel gemeentelijk omgevingsplan, de bestemmingsplannen buitengebied, waarin regels omtrent inpassing zijn opgenomen gebaseerd op aanbevelingen uit de “Handreiking Bedrijfsuitbreiding Duin- en Bollenstreek”, die samenwerkende overheden, bedrijven en organisaties in 2008 hebben opgesteld. Verder kunnen individuele gemeenten randvoorwaarden hebben gesteld voor landschappelijke inpassing in hun omgevingsvisies. Hillegom doet dit bijvoorbeeld voor de linten binnen de gemeente. Individuele gemeenten kunnen deze uitspraken ook in hun omgevingsplan laten landen, waarbij ze in de basis aansluiten op de zonering zoals beschreven in dit Programma LGDG.

De zonering is te vinden op de kaart behorende bij deze paragraaf (pagina 45)

Zone 1

Zone 1 bestaat de gebieden die in de ISG waren aangeduid met groen en donkergroen. Hier gold onder de ISG ‘nee, tenzij’-beleid dat gericht was op sanering. Hierbij was in beginsel alleen uitbreiding toegestaan onder strenge voorwaarden.

Daarnaast zijn enkele meer geïsoleerde bollenvelden buiten deze zones ook toegevoegd aan deze zone. Bijvoorbeeld de bollenteeltzones zuidelijk van Voorhout en rond Warmond. Deze bollenteeltgebieden worden in de bestemmingsplannen van de betreffende gemeentes al op dezelfde manier behandeld als de ‘nee, tenzij’-gebieden uit de ISG. Er zijn de facto nauwelijks nieuwe gebieden aan zone 1 toegevoegd. Alleen aan de oostzijde van de Trekvaart tussen de N443 en het Keukenhofbos wordt een zone van ongeveer 300 meter gehanteerd waarin de kwalitatieve openheid actief wordt behouden en vergroot. Het gaat om de achterzijde van bollenteeltpercelen, waar nu ook bollen geteeld worden. Het is dus logisch om op deze gronden geen bedrijfsbebouwing te plaatsen. Hier zou immers ook een uitgebreidere ontsluiting naar toe moeten worden aangelegd, die dan ten koste zou gaan van bollengrond.

In zone 1 wordt een ‘ja, mits’-principe gehanteerd richting maatwerkverzoeken. De betreffende gebieden zijn zodanig open, dat niet zo maar binnenplannen kan worden afgeweken van bestaande omvang van bedrijfsbebouwing. Het college van de betreffende gemeente zal een positieve grondhouding innemen tegenover binnenkomende initiatieven voor grotere bedrijfsbebouwing, mits aan de volgende voorwaarden kan worden voldaan:

- een evenwichtige toedeling van functies aan locaties (ETFAL, basisprincipe Omgevingswet);
- Landschappelijke inpassing en bijdrage aan landschappelijke kwaliteit ter plaatse (landschapsstrategie)
- Actief vergroten en versterken van kwalitatieve openheid (landschapsstrategie)
- Behoud en versterking van zichtlijnen
- Sanering van glasopstanden en onrendabele bedrijven
- Waar mogelijk beschikbare onbenutte bouwvlakken opheffen

Zone 2

Zone 2 wordt grofweg gehanteerd in de gebieden tussen de Trekvaart en Hillegom en Lisse, tot aan de Keukenhof, in de Mottigerpolder in Teylingen, en in enkele kleinere gebieden ten westen van de Trekvaart. Deze gebieden komen voor een belangrijk deel overeen met de oude strandwallen en aan de oostzijde met de zanderijen. De gebieden hadden in de ISG dezelfde zonering, met dezelfde ruimtelijke voorwaarden. Dat betekent dat hier kan worden afgeweken van huidige bouwvlakken tot maximaal 6.000 m², onder de voorwaarden dat:

- de openheid ter plaatse wordt behouden
- de zichtlijnen ter plaatse worden behouden
- dat landschappelijke inpassing plaatsvindt door aanleg van beplanting en verbetering van de beeldkwaliteit

Door middel van een maatwerkprocedure kan ook grotere bedrijfsbebouwing worden gerealiseerd, mits er sprake is van bovenstaande voorwaarden, en aanvullend:

- een evenwichtige toedeling van functies aan locaties (ETFAL, basisprincipe Omgevingswet);
- landschappelijke inpassing en bijdrage aan de landschappelijke kwaliteit ter plaatse (landschapsstrategie)
- sanering van glasopstanden en onrendabele bedrijven

Zone 3

In het gebied tussen de Loosterweg, Landgoed Keukenhof (Spekkelaan), Lisse, N208, Sassenheim en N443 (Teylingerlaan en 's-Gravendamseweg) wordt, ten opzichte van de ISG, een nieuwe richtlijn voor landschappelijke inpassing gehanteerd voor schaalvergroting en uitbreiding van bebouwing. Deze richtlijn staat beschreven in speerpunt 8 uit de landschapsstrategie. Door bij nieuwe bedrijfsbebouwing ook te werken aan een structuur van landschapskamers, is het mogelijk om dit gebied van meer ruimtelijke kwaliteit te voorzien. Het realiseren van een landschappelijke kamerstructuur vindt op die manier stapsgewijs en op projectbasis plaats. Daarbij moet rekening gehouden worden met lokale zichtlijnen uit gemeentelijke omgevingsvisies. Daarmee wordt ook de zichtlijn uit de ISG aangepast. Binnen dit gebied worden over het algemeen de mogelijkheden tot uitbreiding voor bedrijven versimpeld ten opzichte van de ISG.

Dat betekent dat hier kan worden afgeweken van huidige bouwvlakken tot maximaal 6.000 m², onder voorwaarde van:

- landschappelijke inpassing; met als richtlijn een inpassing in een groenblauwe kamerstructuur, rekening houdend met bestaande zichtlijnen;
- door middel van een maatwerkprocedure kan ook grotere bedrijfsbebouwing worden gerealiseerd, mits er sprake is van bovenstaande voorwaarden, en aanvullend:
- een evenwichtige toedeling van functies aan locaties (ETFAL, basisprincipe Omgevingswet);
- landschappelijke inpassing en bijdrage aan de landschappelijke kwaliteit ter plaatse (landschapsstrategie)
- sanering van glasopstanden en onrendabele bedrijven

Transformatie Glastuinbouwgebied Trappenberg Kloosterschuur

In de ISG is de locatie Trappenberg-Kloosterschuur als Greenhousepark aangemerkt. Ten tijde van de ISG was het gebied door de GOM in ontwikkeling genomen met als doel een “aaneengesloten, aan de sierteelt gerelateerde bedrijvenlocatie met meer flexibiliteit in bestemmingsvoorwaarden” te realiseren. Anno 2025 zijn de gronden in bezit van de gemeente Katwijk, omdat deze glastuinbouwontwikkeling volgens de regionale Greenport Ontwikkelmaatschappij (GOM) niet haalbaar is gebleken. De gemeente Katwijk heeft in samenhang met het gebied Rijnsburg Noord een Nota van Uitgangspunten vastgesteld waarin voor dit gebied toekomstige ontwikkelingen gericht zijn op diverse vormen van bedrijvigheid. De primaire focus van de ontwikkeling van de voormalige GOM-gronden ligt op de ontwikkeling van andere typen bedrijvigheid dan glastuinbouw. Hierover voert de regio DBS overleg met de provincie.

Herstructurering en vitalisering Greenport

Er ontstaan in de Greenport meer gemengde en hybride bedrijven, die een andere verhouding van kassen en schuren en het gebruik daarvan nodig hebben dan strikt passend is binnen de huidige definities van bedrijfstypen. Voorkomen moet worden dat hierdoor sterke en innoverende spelers in de knel komen. Er moet daarom ruimte zijn voor meer flexibiliteit in bedrijfstypologieën en ontwikkelingsmogelijkheden. Niet alle ontwikkelingen zijn op voorhand te voorzien. Er is dan ook geen behoefte aan nieuwe generieke regels, wel aan meer flexibiliteit en mogelijkheden voor maatwerk. Het gaat er daarbij vooral om ruimte te bieden aan bedrijven die Greenportgerelateerd zijn, waarbij investeringen die onmiskenbaar bijdragen aan de kwaliteit van de Greenport mogelijk gemaakt kunnen worden. Gevestigde Greenportbedrijven moeten zich op een goede wijze kunnen doorontwikkelen. De deur moet niet worden opgezet voor oneigenlijke nieuwvestiging.

In de Greenport Duin- en Bollenstreek is de ruimte schaars. Versnippering van bollenbedrijven in het landschap moeten we met herstructurering tegengaan. Primaire productiebedrijven zijn sterk lokaal- en grondgebonden. Daarom is het op tijd reserveren en garanderen van voldoende schuifruimte noodzakelijk. De herstructureringsambitie creëert kansen om ook de kwaliteitsimpuls voor het landschap te realiseren. Dit kan door op strategische plaatsen de openheid te herstellen en verrommeling tegen te gaan. Het valt te overwegen om schuifruimte voor agrarische handels- en exportbedrijven te realiseren op de locatie Trappenberg-Kloosterschuur te Katwijk. (Nieuwe) agrarisch logistieke, handels – en/of exportbedrijven zijn ongewenste ontwikkelingen in het open buitengebied en worden bij voorkeur op een bedrijventerrein gesitueerd.

Green Flower Campus

In de ISG is reeds de ambitie opgenomen om sector en kennisinstituten beter met elkaar kennis uit te laten wisselen. In de participatie is een grote potentie geïdentificeerd voor het inzetten van innovatie om de Greenport vitaal te houden en te verduurzamen. In de Regio Deal bloeiende Sierteeltregio, in samenwerking met de Greenportregio's Aalsmeer en Boskoop, wordt ingezet op de realisatie van een 'Green Flower Campus', gericht op bollen, bloemen en bomen voor de gehele sierteeltregio.

De ambitie voor een 'Green Flower Campus' sluit goed aan bij de wens om een kennis Greenport te zijn en te blijven en onderzoeks- en innovatiebedrijven met elkaar te verbinden. Kruisbestuiving tussen de kennisintensieve (maak)industrie en samenwerking met NL Space Campus en Unmanned Valley kan het verschil maken voor een duurzame toekomst. Samenwerking kan gevonden worden met de programma's die de Keukenhof op dit moment al onderhoudt.

Handhaving doelmatig gebruik

In principe zal altijd gehandhaafd moeten worden op gebruik van bollengrond in strijd met de functietoedeling, zeker waar het gaat om (grotere) percelen en gebouwen. Dit zal in veel situaties betekenen dat het teeltareaal niet alleen op papier, maar ook in de praktijk vergroot kan worden. Voor kleine, niet meer bruikbare snippers teeltareaal zijn uitzonderingen mogelijk op dit principe door middel van maatwerk, mits er medewerking wordt verleend door de overheden, uiteraard onder de geldende voorwaarden voor bollengrondcompensatie.

De gemeenten Hillegom, Lisse en Noordwijk hebben de Nota niet meer doelmatig te gebruiken bollengrond vastgesteld. Teylingen moet deze nota nog vaststellen. De nota vormt de basis voor maatwerkafwegingen in het kader van de handhaving van oneigenlijk gebruik van bollengronden respectievelijk de legalisatie daarvan. De nota neemt als uitgangspunt dat percelen met een bepaalde omvang mogelijk in aanmerking komen voor legalisatie, als uit een maatwerkbeoordeling blijkt dat ook andere omstandigheden het doelmatig gebruik niet meer mogelijk maken. Het legaliseren van het strijdige gebruik van paardenweitjes en moestuinen wordt dus beoordeeld en getoetst aan de hand van het afwegingskader. Ook is het belangrijk dat, waar het gaat om de mate van geïsoleerd liggen van percelen, niet alleen naar de huidige situatie gekeken wordt, maar ook naar de mogelijkheden dat bijvoorbeeld omliggende bebouwing of andere gebruiksfuncties op termijn gesaneerd kunnen worden, waardoor wél aansluiting bij een groter areaal mogelijk is.

4.2 Aantrekkelijke woonregio

Opgaven en uitdagingen

Woningbouwontwikkelingen in de streek

Het woningtekort in Nederland, en met name in de Randstad blijft groot. De Duin- en Bollenstreek is op dit moment een zeer aantrekkelijke regio om te wonen. Dichtbij grote steden en (inter) nationale voorzieningen, maar ook landelijk met de natuur en het cultuurhistorische landschap dichtbij. Deze aantrekkelijkheid koesteren we, maar zorgt er ook voor dat de druk op de regio toeneemt. In het verleden is de Duin- en Bollenstreek regelmatig in beeld geweest om te voorzien in een deel van de woningbehoefte van de noordvleugel van de randstad. Met succes is dit afgehouden, door jarenlange samenwerking tussen gemeenten en gebiedspartners. Die ambitie en samenwerking zetten we voort.

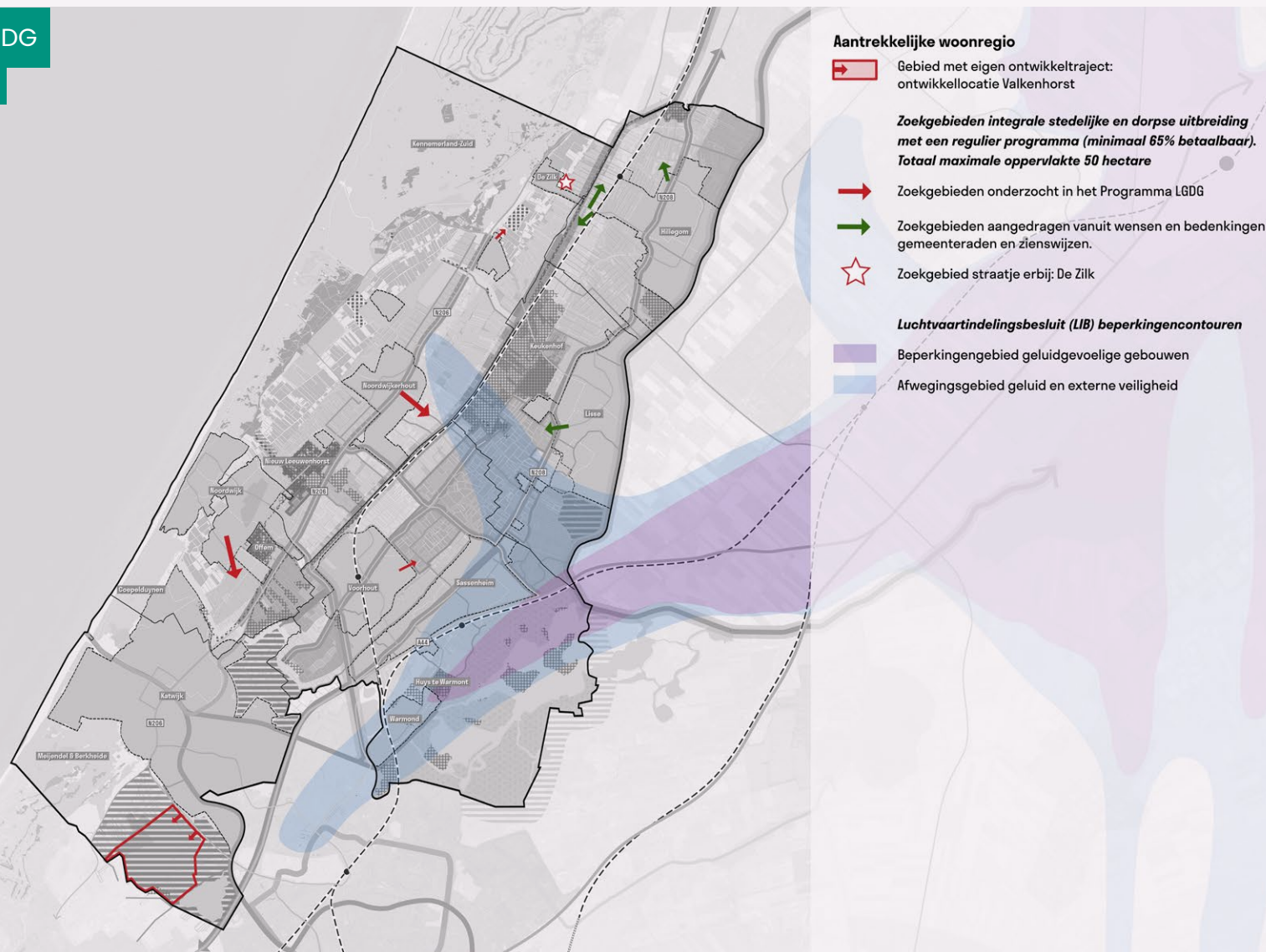
Bouwen voor lokale behoefte en woningbouw-programmering

Het bouwen voor bovenregionale behoefte binnen de streek stuit op steeds meer verzet. Afgesproken is de bovenregionale behoefte (verstedelijkingsopgave) op te vangen in de stedelijke as langs de Oude Rijn (Katwijk – Leiden – Alphen aan de Rijn). De Duin- en Bollenstreek met open landschap vormt dan ook een tegenhanger van deze verstedelijking. In de kleinere kernen wordt slechts ingezet op beperkte extra woningbouw. Primair voor de lokale behoefte. Deze woningbouw vindt primair binnen de bestaande stads- en dorpsgrenzen plaats.

In de Realisatie Agenda is vastgelegd dat Holland Rijnland 30.500 woningen bouwt tot 2030. 6.500 – 7.500 woningen komen in Hillegom, Lisse, Teylingen en Noordwijk. Een belangrijke opgave en uitdaging is de betaalbaarheid van toekomstige woningbouw. Er is een dringende behoefte dat van de opgeleverde woningbouw 2/3e betaalbaar is.

Thematische ontwikkelingen PLGDG

AANTREKKELIJKE WOONREGIO

De provincie hanteert het principe dat er geen nieuwe zogenaamde '3 hectare'-plannen bijkomen. Dit zijn nieuwe zoeklocaties voor woningen van meer dan 3 hectare in omvang in het buitengebied. Op korte termijn is er echter geen mogelijkheid om aan de woningbehoefte te voorzien binnen het bestaande stedelijk gebied. Dit speelt met name in Hillegom.

Katwijk staat de komende jaren voor een grote strategische opgave die gevormd wordt door een uitdagende verdichtingsopgave. De gemeente Katwijk heeft in de Woonagenda 2020-2024 vastgesteld een opgave te hebben van 8.000 woningen tot 2040. Een groot deel daarvan, 5.600 woningen, wordt gerealiseerd buiten bestaand stedelijk gebied, in de nieuwe kern Valkenhorst. 2.500 woningen worden in en rond de bestaande kernen gerealiseerd.

Bouwen alleen op een geschikte ondergrond

Water en bodem zijn sturend in de keuze voor woningbouwlocaties. Dit is bij voorkeur op de hoger gelegen zandgronden en niet in de veenpolders.

Goede huisvesting voor arbeidsmigranten

Het vinden van voldoende ruimte en draagvlak voor de huisvesting van arbeidsmigranten, die nodig zijn voor de economische groei van de regio. Short-stay en mid-stay huisvesting vindt plaats op basis van de beleidsregel "Ruimtelijke randvoorwaarden logiesgewijze huisvesting tijdelijke arbeidsmigranten Duin- en Bollenstreek" voor de gemeenten Hillegom, Lisse, Noordwijk en Teylingen. Kortweg 'de beleidsregel'.

De long-stay woningbehoefte is onderdeel van de reguliere woningbouwopgave. Ontwikkelingen

Zoekgebieden integrale stedelijke en dorpse uitbreiding

Tot 2030 ligt de woningbouwopgave in de Duin- en Bollenstreek redelijk vast en zijn ook verschillende binnenstedelijke plannen in ontwikkeling. Tegelijkertijd speelt de vraag hoe er ná 2030 verder wordt ontwikkeld en waar dit kan plaats vinden.

Voor het opstellen van het Programma LGDG is dan ook geïnventariseerd wat de meest logische plekken zouden zijn om mogelijke uitleglocaties voor woningbouw in het landelijk gebied te onderzoeken. Hierbij zijn de uitgangspunten uit hoofdstuk 2 ter hand genomen, aangevuld met de uitgangspunten uit deze paragraaf. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling om een 'bollenstad' te realiseren. Tegelijkertijd kan gerichte, geclusterde woningbouw en de daarbij behorende investeringen, leiden tot verbetering van de openheid elders.

De zoektocht naar geschikte woningbouwlocaties heeft zich dan ook geconcentreerd op locaties die aan de volgende eisen voldoen:

- Gelegen aan stads- en dorpsranden: zo wordt goed aangesloten op bestaande infrastructuur en draagt toekomstige woningbouw bij aan het levendig houden van de kernen.
- Water- en bodemgestuurd: alleen woningbouw op locaties op zandgronden.
- Geen woningbouw in de meest open gebieden. Dit geldt zowel voor landschappelijke openheid, als voor aangesloten bollengronden.

Op basis van de hierboven genoemde eisen is een aantal zoekgebieden voor woningbouw op de kaart gezet. In totaal wordt naar maximaal 50 hectare aan woningbouw gezocht op deze locaties. Dit is hetzelfde ruimtebeslag dat onder de ISG was gereserveerd voor (nog te realiseren) Greenportwoningen. In plaats van de ontwikkeling van (solitaire) Greenportwoningen verspreid door het buitengebied, gelden voor deze locaties de

uitgangspunten van de Realisatieagenda Wonen van Holland Rijnland. Dat betekent dat alleen reguliere woningbouwprojecten plaatsvinden, waarbij (minimaal) 65% van de woningen binnen de categorie 'betaalbaar' valt. Hierover voeren de vijf gemeenten overleg met de provincie.

De zoekgebieden worden hieronder per gemeente nader toegelicht.

Noordwijk – Noordwijkerhout (Pilarenlaan e.o.)

Het gebied tussen Noordwijkerhout en de Trekvaart is opgenomen omdat dit gebied op dit moment niet dezelfde kwalitatieve openheid heeft als andere gebieden. Vanuit water en bodem geredeneerd is dit ook een logische plek op een hoger gelegen zandgrond. In het gebied zijn nu zowel vrijstaande woningen als bedrijven aanwezig. Het zuidelijke deel van dit gebied, rondom de Pilarenlaan is al in beeld geweest als clusterlocatie voor Greenportwoningen. De rest van dit zoekgebied is nieuw ten opzichte van de ISG.

Aan de zuidrand wordt de komende jaren het bedrijventerrein Gravendam ontwikkeld. Hierdoor neemt de verstedelijking ook toe. Het is wel belangrijk om bij woningbouw goed rekening te houden met voldoende afstand tussen woningen en bedrijvigheid om zo milieuhinder tegen te gaan.

Noordwijk – Achterweg / Vinkeveld-Zuid

In 2024 is begonnen met een verkenning naar mogelijkheden tot woningbouw in dit gebied. De verkenning is gericht op het bouwen van ongeveer 500 woningen voor lokale woningzoekenden. Dit wordt een combinatie van huur- en koopwoningen in verschillende prijsklassen.

De locatie Vinkeveld-Zuid (3,1 hectare) stond in de ISG al op de kaart als mogelijke clusterlocatie voor Greenportwoningen. Dit gebied wordt betrokken bij de ontwikkeling 'Achterweg'. De rest van dit zoekgebied is nieuw ten opzichte van de ISG.

Noordwijk – Ruigenhoek

Bij Ruigenhoek is een locatie aan de noordkant in beeld geweest als zoeklocatie voor Greenportwoningen. Deze locatie wordt in het Programma LGDG aangedragen als locatie voor een gemengd woonprogramma.

Hillegom – Pastoorslaan Zuid (vervallen op verzoek van de gemeenteraad van Hillegom)

De locatie aan de Pastoorslaan Zuid was in de ISG van 2009 reeds opgenomen als reservelocatie voor woningbouw. Deze locatie omvat circa 22 ha. Uit de lokale woningbehoefteberekening van de gemeente Hillegom komt een kwalitatieve behoefte aan 400 sociale huurwoningen. De totale woningopgave voor Hillegom tot 2030 bedraagt 870 woningen. Deze locatie zou daaraan een belangrijke bijdrage kunnen leveren. Binnenstedelijk is in Hillegom tot 2030 geen ruimte voor verdere woningbouwontwikkeling dan huidige lopende projecten.

Hillegom – Zanderij (vervallen op verzoek van de gemeenteraad van Hillegom)

Deze locatie tussen station Hillegom, Stationsweg en Wilhelminalaan is vanwege haar ligging dichtbij openbaar vervoer en het centrum van Hillegom een logische

locatie voor woningbouw. Bovendien vormt het geen essentieel onderdeel van het open en aaneengesloten bollenlandschap, aangezien het aan alle kanten wordt omsloten door woningen.

Hillegom – tussen Spoor en Vaart (toegevoegd op verzoek van de gemeenteraad van Hillegom)

Gebied tussen spoor en Noorderleidsevaart, van Beeklaan tot en met Margrietenlaan.

Hillegom – Beeklaan (toegevoegd op verzoek van de gemeenteraad van Hillegom)

Gebied tussen 3^e Loosterweg en Spoor, vanaf Beeklaan.

Hillegom – Pastoorslaan Noord (toegevoegd op verzoek van de gemeenteraad van Hillegom)

Locatie tussen Pastoorslaan/ Noorderlaan en Weeresteinstraat t/m Van Waveren. Locatie grenzend aan transformatielocatie Van der Schoot.

Teylingen – Eikenhorstlaan

In gemeente Teylingen is de locatie ‘Eikenhorstlaan’ opgenomen. Het gaat concreet om het gebied tussen Teylingerdreef, Eikenhorstlaan en Van den Berch van Heemstedeweg. Deze locatie is in beeld geweest om 60 Greenportwoningen te realiseren. Nu er geen Greenportwoningen meer gerealiseerd zullen worden, kan gezocht worden naar een passend, gemengd programma.

Lisse

Voor Lisse wordt nog naar een geschikte locatie gezocht voor woningen (i.p.v. Greenportwoningen), waarbij zoveel mogelijk rekening wordt gehouden met de genoemde eisen in dit Programma LGDG en de beperkingen van de 48 Lden contour van Schiphol.

Lisse – Mens locatie (toegevoegd op basis van zienswijzen)

Het gebied ten westen van de kruising van de Heereweg en de N208 in Lisse.

Gebieden met een eigen ontwikkeltraject

In het Programma LGDG zijn verschillende deelgebieden aan te wijzen waar op dit moment woningbouw wordt ontwikkeld of wordt onderzocht. Deze gebieden hebben hun eigen ontwikkeltraject, en vallen buiten het Programma LGDG.

Valkenhorst / Valkenburgse Meer

Op voormalig Marinevliegveld Valkenburg in Katwijk verrijst in de komende 15 tot 20 jaar een nieuwe woonwijk: Valkenhorst. Op deze groene locatie midden in de Randstad, gelegen tussen stad en strand, worden in totaal 5.600 woningen en maatschappelijke en commerciële voorzieningen gebouwd. Er komen sociale huurwoningen, vrije sector huurwoningen, betaalbare en duurdere koopwoningen. Valkenhorst grenst aan verschillende natuur- en recreatiegebieden, waaronder de Mient Kooltuin en het Valkenburgse meer.

Rijnsburg – Noord

Er is in Rijnsburg Noord een aantal ontwikkelingen die er voor zorgen dat het noodzakelijk is om na te denken over de toekomst van dit gebied. In 2025 wil de gemeente in gesprek met betrokkenen over de toekomst van Rijnsburg-Noord. Er worden een Nota van Uitgangspunten en een gebiedsvisie opgesteld. Primair gaat het in Rijnsburg-Noord om transformatie van bedrijvigheid, maar ook woningbouw wordt onderzocht.

Ontwikkeling van ‘straatjes erbij’

De Rijksoverheid en provincie Zuid-Holland zien de ontwikkeling van een ‘straatje erbij’ als één van de manieren waarop het woningtekort in Nederland kan worden verminderd. Tegelijkertijd biedt een ‘straatje erbij’ de mogelijkheid om kleinere kernen vitaal en leefbaar te houden. Provincie Zuid-Holland heeft enkele randvoorwaarden geschetst voor een ‘straatje erbij’. De meest relevante voor de Duin- en Bollenstreek zijn:

1. Een ‘straatje erbij’ is mogelijk bij kernen van minimaal 250 tot 10.000 inwoners.
2. Een ‘straatje erbij’ bevat in beginsel een plan van maximaal 1,5 ha groot.
3. Initiatieven hebben een zo hoog mogelijke woningdichtheid (circa 30-35 woningen per hectare of meer), passen bij de kwalitatieve woningbouwbehoefte en richten zich op differentiatie van de woningvoorraad in de betreffende kern.

De zoektocht naar mogelijke locaties voor een ‘straatje’ erbij leidt tot drie potentiële kernen: Warmond, De Engel en De Zilk. De geschiktheid van deze locaties moet ten aanzien van de aspecten geluid en omgevingsveiligheid nog nader onderzocht worden, mede in het kader van het Luchtvaartindelingsbesluit (LIB).

Huisvesting van arbeidsmigranten

De gemeenten hebben beleid voor het huisvesten van arbeidsmigranten, maar dit beleid is grotendeels verouderd. In het kader van de Regiodeal Sierteelt willen we enerzijds inzetten op lokale kennisontwikkeling (vakkennis en ontwikkeling) en anderzijds meer grip krijgen op een betere kwaliteit van leven voor arbeidsmigranten. Dit richt zich op de volgende vier onderwerpen:

1. Betere registratie en inzicht
2. Sociale binding en integratie
3. Afspraken over kwalitatief goede huisvesting
4. Controle en handhaving

Provincie Zuid-Holland heeft beleid waarin zij huisvesting van arbeidsmigranten toestaat aan de randen van kernen. Concreet betekent dit dat er onder voorwaarden mogelijkheden zijn voor zowel grootschalige huisvesting op enkele locaties als kleinschalige huisvesting op erven. Het is aan de regio of individuele gemeente om hier een keuze en uitwerking in te maken. Verder wordt er gewerkt om in de herziening van het provinciaal Omgevingsbeleid in 2025 op dit onderwerp aan te scherpen (beleidsvoornemen is terug te vinden in de internetconsultatie).

Een belangrijk onderdeel hierbij is dat de provincie verwacht van gemeente(n) dat de opgave voor huisvesting arbeidsmigranten wordt opgenomen in de (regionale) woonzorgvisies, in het omgevingsbeleid van gemeenten en in het woningbouwprogramma. Dit houdt dan ook in dat er bijvoorbeeld in omgevingsvisies en programma's die effect hebben op arbeidsmigranten wordt ingegaan op de huisvestingsbehoefte. Het Programma LGDG valt hier ook onder. Dit onderdeel wordt nog verder uitgewerkt.

Het streven is te komen tot één beleidslijn voor de Duin- en Bollenstreek.

4.3 Bedrijvige regio

Opgaven en uitdagingen

Ruimte voor bedrijvigheid

In de Duin- en Bollenstreek blijft de vraag naar bedrijventerreinen toenemen. Op deze bedrijventerreinen vindt bij voorkeur enkel bedrijvigheid plaats die niet agrarisch (Greenport) gerelateerd is. Zo kan het landelijk gebied gebruikt worden voor de keten van de Greenporteconomie. Hier willen we actief op sturen. Het juiste bedrijf op de juiste plek noemen we dit. Industrie die niet agrarisch gerelateerd is hoort thuis op een bedrijventerrein.

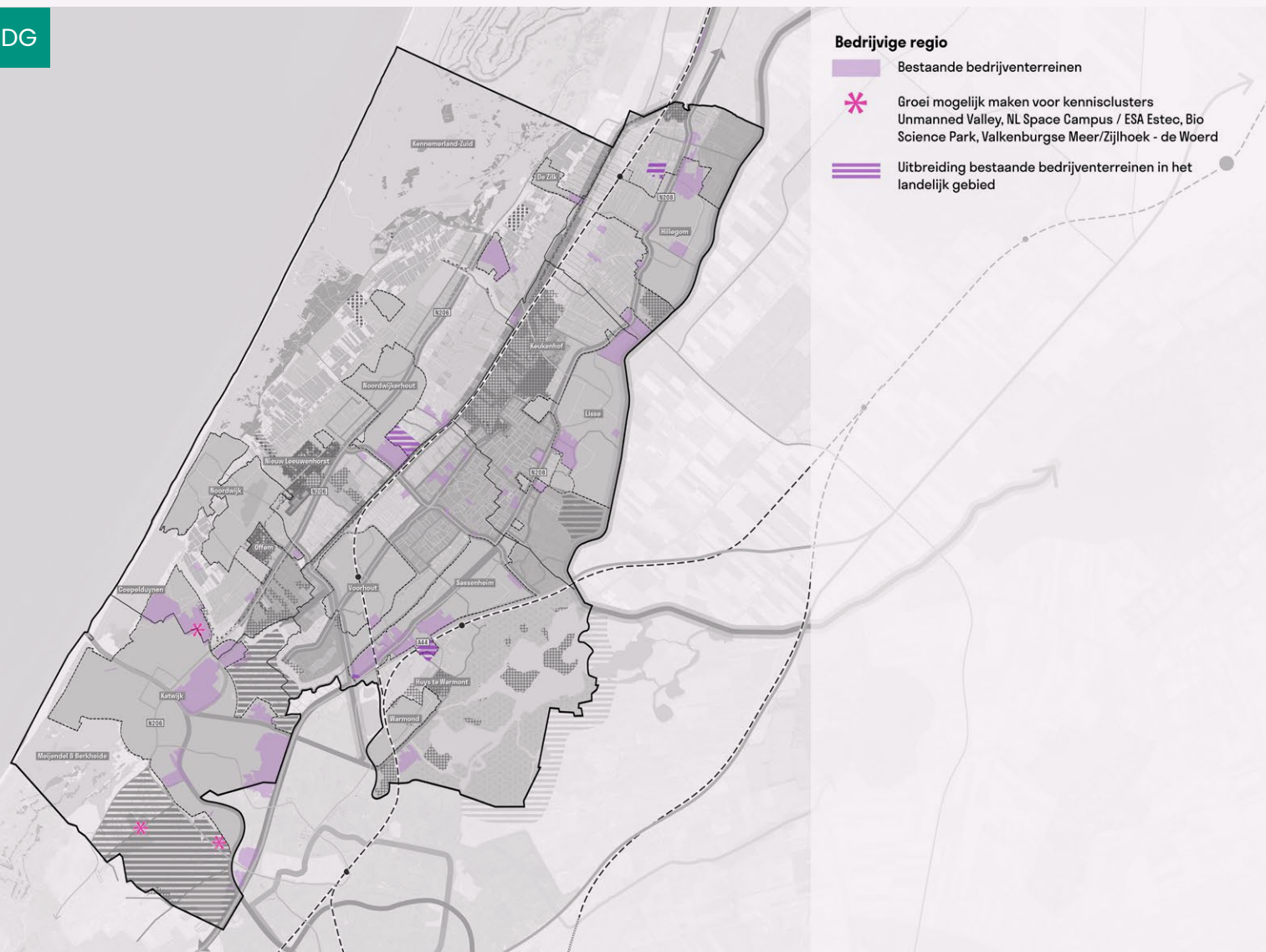
Omdat de vraag naar bedrijventerreinen en uitbreiding hiervan toeneemt, neemt ook de druk op de ruimte toe. Dit effect wordt versterkt doordat een aantal bestaande bedrijventerreinen in de toekomst mogelijk transformeren naar binnenstedelijke woonlocaties. Voor die locaties moet in de toekomst in de regio compensatieruimte gevonden worden. Verder vraagt ook de transitie van de economie om (meer) bedrijfsruimte. Dit is de transitie van een lineaire naar een circulaire economie. Verder zijn uitdagingen voor de economie en bedrijvigheid in de regio personeelstekorten. Kansen liggen bij automatisering en digitalisering en hierdoor ontstaan ook nieuwe banen.

Regionaal zijn afspraken gemaakt over de kernsectoren die hoofdzakelijk aandacht verdienen. Hierop is ook de meest recente regionale bedrijventerreinenstrategie Holland Rijnland (2024-2030) gebaseerd.

Thematische ontwikkelingen PLGDG

BEDRIJVIGE REGIO

Ontwikkelingen

Uitbreiding bestaande bedrijventerrein in landelijk gebied

In de ISG waren verschillende locaties opgenomen voor nieuwe bedrijventerreinen, of uitbreidingen van bestaande bedrijventerreinen. Daarnaast zijn tussen 2016 en 2025 verschillende bedrijventerreinen (verder) ontwikkeld, of planologisch mogelijk gemaakt. In het Programma LGDG wordt in ieder geval de volgende ruimte gereserveerd voor uitbreiding van bestaande bedrijventerreinen in landelijk gebied. Deze uitbreidingen van bedrijventerreinen zijn getoetst aan de regionale bedrijventerreinenstrategie.

Noordwijk – Gravendam Noord

In de ISG was de locatie Gravendam Noord al opgenomen als mogelijke uitbreidingslocatie voor bedrijvigheid na 2030. De ontwikkelingen hebben zich enigszins versneld. Op dit moment wordt een stedenbouwkundig plan ontwikkeld voor deze locatie. In samenhang hiermee zal ook gezocht worden naar een locatie voor een onderstation voor de stroomlevering aan dit toekomstig bedrijventerrein. In totaal gaat het hier netto om 7 ha bedrijventerrein. In de regionale bedrijventerreinenstrategie is opgenomen dat deze locatie door de provincie wordt beschouwd als een zachte planlocatie die meetelt in de vraag-aanbod balans.

Uitbreidingen Akzo-terrein en Greenib

De uitbreidingen de bedrijventerreinen van Akzo-Nobel en Greenib zijn reeds opgenomen in de Omgevingsvisie van Teylingen. In de regionale bedrijventerreinenstrategie is opgenomen dat deze locaties door de provincie worden beschouwd als zachte planlocaties die meetellen in de vraag-aanbod balans.

Hillegom – Pastoorslaan Noord

De locatie Pastoorslaan Noord in Hillegom is in de regionale bedrijventerreinenstrategie Holland Rijnland opgenomen als zachte plancapaciteit, die nog niet met de provincie Zuid-Holland is besproken. De locatie Pastoorslaan Noord stond wel als reservelocatie bedrijventerrein in de ISG en is om die reden ook opgenomen op de kaart.

Lisse – Mallegatspoort 2^e fase

De locatie Mallegatspoort 2^e fase in Lisse is in de regionale bedrijventerreinenstrategie Holland Rijnland opgenomen als zachte plancapaciteit, die nog niet met de provincie Zuid-Holland is besproken.

In relatie tot de onderzochte nieuwe verbinding N208 (Lisse) – A44 (Abbenes) wordt ook nagedacht over een nieuwe locatie voor een bedrijventerrein bij de Nieuwe Poelweg in Lisse. In Hillegom wordt gekeken naar aanvullende of alternatieve locaties voor uitbreiding van bedrijventerreinen in Hillegom, naast de locatie Pastoorslaan Noord.

De focus ligt op het meest op specifieke kennisclusters en innovatie.

In de overige gemeenten zijn geen grootschalige zoekgebieden voor uitbreiding van bedrijventerreinen voorzien. Uitzondering hierop vormen de gebieden met eigen ontwikkeltraject (zie verderop in deze paragraaf).

Groei mogelijk maken voor kennisclusters

In Holland Rijnland verband is afgesproken dat verstedelijking plaats vindt in de as Katwijk – Leiden – Alphen aan de Rijn. In samenhang hiermee is ook afgesproken de focus het meest te leggen op specifieke kennisclusters en innovatie. Dit is voor de Duin- en Bollenstreek verder uitgewerkt in de strategische agenda ruimte.

Deze kennis- en innovatieclusters vormen de drijvende energie achter de economie. Het gaat dan om space (NL Space Campus / ESA Estec), Unmanned Valley, en Health & Life Sciences (LUMC en Universiteit Leiden). Aan deze kennisclusters wordt prioriteit gegeven bij de ontwikkeling van ruimte.

ESA ESTEC heeft rondom haar huidige terrein nog ruimte om uit te breiden (4,6 hectare). Hetzelfde geldt in beperkte mate voor het terrein rondom Unmanned Valley. Health & Life Sciences kan zich verder ontwikkelen rondom Valkenburgse Meer. Zo kan het Leidse Bio Science Park zich verder ontwikkelen richting de Duin- en Bollenstreek. Concreet gaat het om 15 hectare aan kennisintensieve bedrijvigheid op de locatie Zijlhoek de Woerd.

Gebieden met een eigen ontwikkeltraject

In de Duin- en Bollenstreek zijn verschillende deelgebieden aan te wijzen waar op dit moment nieuwe bedrijventerreinen worden ontwikkeld of worden onderzocht. Deze gebieden hebben hun eigen ontwikkeltraject en vallen buiten het Programma LGDG.

Rooversbroekpolder

De Rooversbroekpolder (gelegen direct ten zuiden van het dorp) is minder open door de aanwezigheid van bebouwing en kassen. De kassen staan vooral in het noordelijk deel dat in de ISG is aangewezen als glastuinbouwgebied. In de Omgevingsverordening Zuid-Holland (2020) is het een 'maatwerkgebied glastuinbouw', wat inhoudt dat omvorming van glastuinbouw naar andere functies onder voorwaarden mogelijk is.

Voor de Rooversbroekpolder wordt (op termijn) een gebiedsvisie opgesteld. Dit is afhankelijk van de voortgang bij het project Mobiliteitsmaatregelenpakket Noordelijke Ontsluiting Bollenstreek en Haarlemmermeer en duidelijkheid over het verloop van de ontsluiting van de oost-west verbinding.

Rijnsburg – Noord

Er zijn in Rijnsburg Noord een aantal ontwikkelingen die er voor zorgen dat het noodzakelijk is om na te denken over de toekomst van dit gebied. In 2025 wil de gemeente in gesprek met betrokkenen over de toekomst van Rijnsburg-Noord. Er worden een Nota van Uitgangspunten en een gebiedsvisie opgesteld. Primair gaat het in Rijnsburg-Noord om transformatie van bedrijvigheid, maar ook woningbouw wordt onderzocht.

4.4 Versterken recreatie en toerisme

Opgaven en uitdagingen

Versterken en verbreding van toeristische en recreatieve sector

Toerisme is een zeer belangrijke inkomstenbron voor de Duin- en Bollenstreek. De regio biedt een grote diversiteit aan mogelijkheden tot ontspanning, recreatie en (inter)nationaal toerisme. Natuurlijk zijn de bollen over de hele wereld bekend, maar onze streek biedt nog zoveel meer. Strandtoerisme in de zomer, verblijfsrecreatie in vakantieparken langs de duinrand, wandelen en fietsen in het cultuurhistorische landschap en de duinen, kuuroordtoerisme en cultuurhistorie.

De potentie van de cultuurhistorische rijkdom en de variatie in het landschap biedt voldoende aanknopingspunten voor een verdere uitbreiding en kwalitatieve verbetering van de infrastructuur voor fietsen, wandelen en varen. Bij veel recreatievormen binnen de Duin- en Bollenstreek staat de beleefbaarheid van het landschap centraal.

Samenhang en samenwerking tussen toeristische en recreatieve hotspots versterken

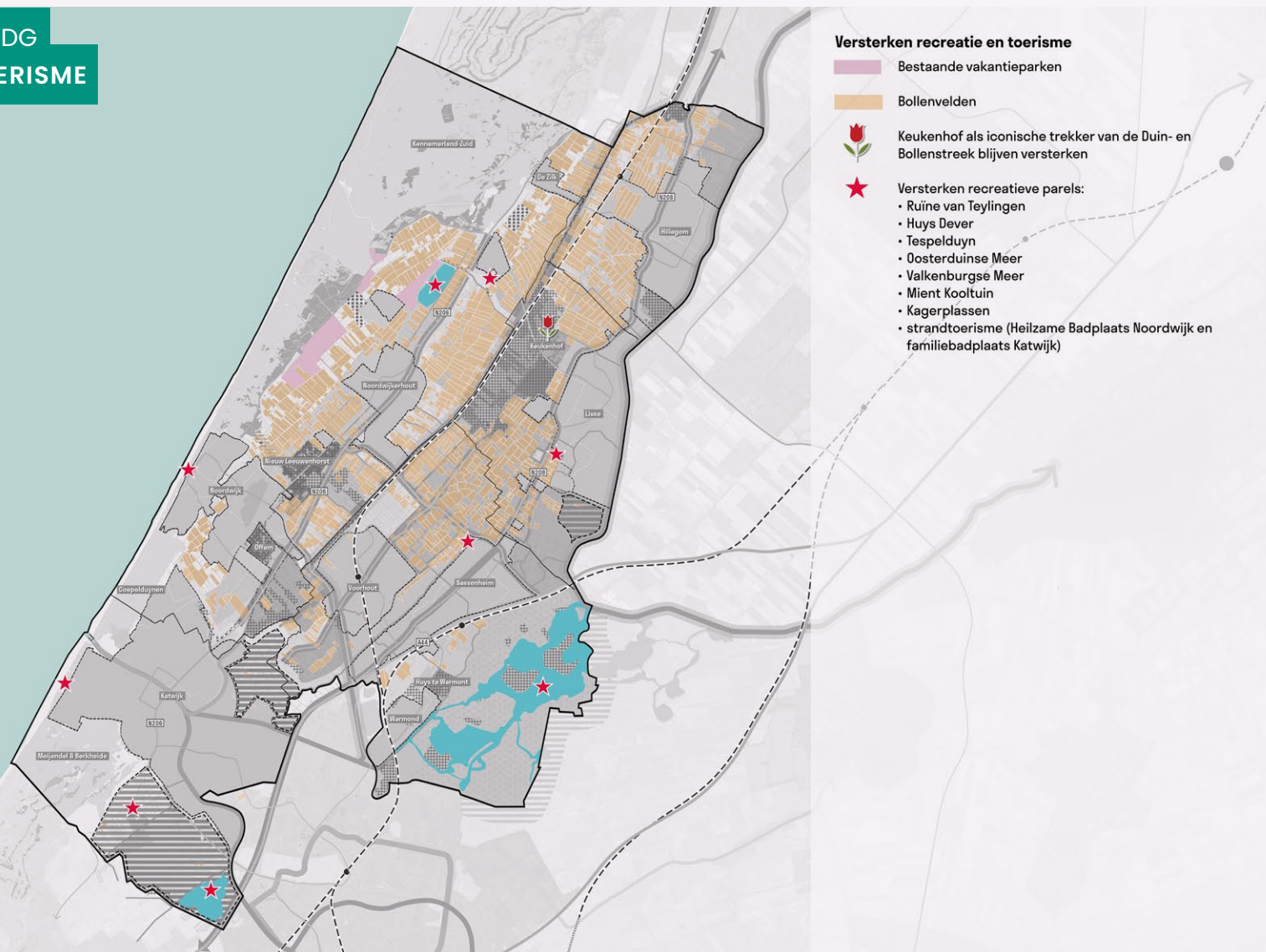
Zoals opgenomen in de strategische agenda Duin- en Bollenstreek is het van belang om de samenhang en samenwerking tussen verschillende recreatieve en toeristische hotspots te blijven versterken. De combinatie biedt kansen voor versterking van de recreatieve kwaliteiten in de regio.

Daarbij is het steeds van belang om te kijken naar wie er profiteert van investeringen in de toeristische en recreatieve sector. Enerzijds is er een economisch belang om (inter)nationale toeristen aan te trekken die (meer) geld uitgeven in de regio. Anderzijds is het vanuit brede welvaart en de gezondheid van onze eigen inwoners van belang om laagdrempelige en gezonde recreatieve mogelijkheden te bieden in het landelijk gebied.

Thematische ontwikkelingen PLGDG

VERSTERKEN RECREATIE EN TOERISME

Ontwikkelingen

Koppelkansen aanwezig voor (recreatieve) netwerken bij groene verbindingen oost-west

Deze koppelkansen passen goed bij het uitgangspunt van de landschapsstrategie van het Nationaal Park Hollandse Duinen. Hollandse Duinen kenmerkt zich door een gastvrije natuur. Bekend maakt beminde; toegankelijke natuur creëert draagvlak voor behoud en zorgt voor bewustwording. Door betere ecologische verbindingen te koppelen aan nieuwe recreatieve verbindingen, kunnen de meest kwetsbare natuurgebieden ook worden ontzien. Er liggen eveneens koppelkansen met groen blauwe dooradering.

Keukenhof als iconische trekker van de Duin- en Bollenstreek blijven versterken

De Keukenhof, die zich continu uitbreidt en vernieuwt, bezorgt Nederland een sterk eigen imago en jaarlijks vele miljoenen euro's aan inkomsten. De Keukenhof blijft dan ook een centrale rol houden binnen de Duin- en Bollenstreek. Dit is ook conform de strategische agenda Duin- en Bollenstreek. Provincie Zuid-Holland heeft de Keukenhof en omgeving aangeduid als 'kroonjuweel'.

Met een verbreding van het seizoen heeft Keukenhof Lisse (inclusief landgoederen, Keukenhofbos en omliggende landerijen/ gebied, musea, evenementen en arrangementen) een nog sterkere aantrekkende functie voor de gehele regio. Door een betere bereikbaarheid, en nieuwe verblijfsaccommodaties in de nabije omgeving, profiteert de hele Duin- en Bollenstreek van de vele bezoekers uit binnen- en buitenland.

Versterken recreatieve parels

De beleving van de Duin- en Bollenstreek is een belangrijk doel op zich. Inwoners en bezoekers genieten van de natuurlijke schoonheid en verbinden zich met de omgeving. Hierdoor ontstaat als vanzelf de motivatie om de omgeving te koesteren en beschermen. De belangrijkste parels, zoals opgenomen in de ISG blijven we met volledige inzet beschermen en versterken. In het Programma LGDG nemen we voor de volledigheid ook nieuwe parels op. Dit zijn Mient Kooltuin (in ontwikkeling), parels uit de strategische agenda DBS (strandtoerisme: Heilzame Badplaats Noordwijk, en familiebadplaats Katwijk), Huys Dever en de Kagerplassen.

Ruïne van Teylingen

De afgelopen jaren is de ruïne van Teylingen beter beleefbaar geworden. De ruïne en omliggende gronden worden ontwikkeld als jaarrond recreatieve trekpleister voor de inwoners, regionale recreant en nationale toerist. De ruïne van Teylingen is op afspraak geopend voor rondleidingen, partijen en groepsuitjes. In samenwerking met particuliere eigenaren en beheerders, en erfgoedexperts blijven we het erfgoed profileren, gebruiken, zichtbaar en beleefbaar maken.

Huys Dever

Huys Dever is een historische en unieke parel in de Duin- en Bollenstreek als enige overgebleven donjon (versterkt woonhuis). Huys Dever is als museum te bezoeken, maar er zijn ook zakelijke en privé-evenementen, zoals huwelijken mogelijk. In samenwerking met particuliere eigenaren, beheerders en erfgoedexperts blijven we Huys Dever toegankelijk en beleefbaar houden.

Tespelduyn

In de ISG was de ontwikkeling van de golfbaan en het landschapspark Tespelduyn in Noordwijkerhout opgenomen. Het project is ten dele gerealiseerd en heeft al geleid tot aanzienlijke natuurontwikkeling in het gebied. Er wordt gewerkt aan een ecologische verbinding die voor een groot deel is voltooid, maar waarvan nog één belangrijke schakel ontbreekt. Deze verbinding kan dienen als voorbeeld voor andere ecologische verbindingen in de regio. De combinatie van recreatie, landschap en natuur blijven we hier ontwikkelen en zichtbaar maken.

Oosterduinse Meer

Het Oosterduinse Meer is een belangrijke zwemlocatie voor de Duin- en Bollenstreek. Daarnaast is het Oosterduinse Meer omringd door verschillende recreatieparken. Het versterken van de recreatieve waarde hier, kan ook de druk op Natura 2000-gebieden (de Duinen) en het strand aan zee verminderen.

Valkenburgse Meer

In de ISG was reeds opgenomen dat het Valkenburgse Meer als openluchtrecreatiegebied een upgrade moest krijgen. Inmiddels is het vernieuwde terrein in 2021 geopend. Met de ontwikkeling van woonwijk Valkenhorst zal de druk op het recreatiegebied in de toekomst toenemen.

Mient Kooltuin

De ontwikkeling van de Mient Kooltuin is voor de regio van belang als recreatieve, ecologische en hydrologische bufferzone tussen de nieuwe woonwijk Valkenhorst en Natura 2000-gebied (Meijendel & Berkheide). In 2020 is een gebiedsvisie opgesteld waarbij de nadruk ligt op het versterken van natuur, landschap, recreatie, erfgoed en drinkwaterwinning. In 2025 wordt gestart met het opstellen van een ontwikkelstrategie, zodat deze recreatieve parel verder ontwikkeld kan worden. Vanuit het maatregelenpakket ZH-PLG is 8 miljoen euro beschikbaar gesteld voor de ontwikkeling van robuuste natuur en gezond water in de Mient Kooltuin. De ontwikkeling van de Mient Kooltuin vindt geïntegreerd met de Noordrand in Wassenaar (voorheen Groene Zone) plaats.

Kagerplassen

Dit deelgebied valt voor een groot deel onder 'kroonjuweel cultuurhistorie' van de provincie Zuid-Holland. Conform de omgevingsvisie van Teylingen wordt in dit gebied gezocht naar een goede balans tussen natuur en biodiversiteit aan de ene kant, en beleefbaarheid en (water)recreatie aan de andere kant. De investeringen in recreatie en toerisme mogen niet ten koste gaan van de landschappelijke kwaliteiten en de natuur- en cultuurhistorische waarden. We willen de Kagerplassen wel voor iedereen beleefbaar en toegankelijk maken. Op het 'land' (ook voor de mensen die geen boot hebben) bieden we daarom ruimte aan recreatieve ontwikkelingen (inclusief verblijfsrecreatie), mits kleinschalig en rekening houdend met de aanwezige natuur en landschapskwaliteit. We houden hierbij rekening met de (sociale) veiligheid van bewoners en recreanten.

Strandtoerisme – familiebadplaats Katwijk

Het kustgebied staat voor gezondheid en vitaliteit en biedt een totaalaanbod aan (strand)recreatie voor iedereen. Of je nu rust, actie, natuur of ander vertier zoekt, alle centrum-, culturele en maatschappelijke voorzieningen voor inwoners en bezoekers om te bewegen, te ontspannen en te ontmoeten zijn aanwezig. Katwijk ontwikkelt zich als de kwalitatieve familiebadplaats. Met een unieke kwaliteit, namelijk te bereiken per boot. Een badplaats met een regionaal bereik.

Strandtoerisme – Heilzame Badplaats Noordwijk

Noordwijk ontwikkelt zich verder als het kuuroord met allure. Het hele jaar rond genieten bezoekers op verschillende manieren van alles wat de gehele streek te bieden heeft terwijl ze werken aan hun gezondheid. Met veel verschillende partijen wordt nagedacht over productontwikkeling en het realiseren van aanvullende faciliteiten om het kuuroord verder gestalte te geven. Deze ontwikkelingen bieden enorm veel kansen voor bezoekers, inwoners, bedrijven, culturele organisaties en verenigingen.

Beperkte mogelijkheden kleinschalige (dag)recreatie

Het is van belang om financiële middelen te vinden waarmee bollenerfgoed en het cultuurlandschap kan worden behouden. De al ingezette koers uit de ISG om hier op beperkte schaal toeristische waarden aan te koppelen wordt voortgezet. Daarnaast zijn kleinschalige activiteiten, zoals een Bed and Breakfast of kamperen onder voorwaarden toegestaan. Dit heeft de prioriteit bij zogenaamde 'huiskavels', waar reeds bebouwing aanwezig is tbv de gebruikte kavels. Het is niet wenselijk dat er overal (dag)recreatie is toegestaan. Open gebieden moeten open blijven en productieve bollengrond moet worden ingezet om bollen te blijven telen.

4.5 Bereikbare regio

Opgaven en uitdagingen

Versterken van een goed en fijnmazig mobiliteitssysteem

In de Duin- en Bollenstreek is in de basis een goed en fijnmazig mobiliteitssysteem aanwezig. Er is een spoorlijn met sprinterstations, een goed fietsnetwerk, zowel recreatief als voor forenzen, en via verschillende N-wegen en snelwegen is de regio vlot verbonden met Amsterdam, Schiphol, Leiden en Den Haag.

Tegelijkertijd ervaren we vaak dat het wegennet 'vol' is. Er zijn op verschillende momenten in het jaar pieken in de verkeersafwikkeling. Met name in het voorjaar door het bollentoeisme, en in de zomer door het strandtoerisme. De komende jaren zullen binnenstedelijk meer woningen worden gebouwd. Dat kan ook leiden tot toenemende druk op het wegennet. Om deze toename van verkeer in goede banen te leiden zullen nieuwe verkeersverbindingen nodig zijn. Deze verbindingen kunnen de verkeersdruk verminderen, maar zullen ook impact hebben op het gewaardeerde landschap.

Mobiliteitsmaatregelen

De verantwoordelijkheid voor grote(re) infrastructurele projecten ligt voornamelijk bij het Rijk en de provincie(s). Dit was bij vaststelling van de ISG zo, en is ook zo gebleven. Met het Programma LGDG maken de bollenstreekgemeenten duidelijk welke wensen en ambities er zijn. Zo blijven wensverbindingen en tracés bespreekbaar met hogere overheden.

In 2020 is met de regio een plan van aanpak gemaakt onder de naam 'Mobiliteitsmaatregelen Noordelijke Duin- en Bollenstreek'. Februari 2021 stemden Provinciale Staten in met het plan van aanpak.

Het resultaat: een gezamenlijk pakket wensen en acties voor de korte, middellange en lange termijn. Daarbij zitten ook voorstellen hoe deze verbeteringen betaald kunnen worden.

Provinciale Staten van Zuid-Holland hebben het pakket maatregelen voor de zomer van 2022 ontvangen. Alle vormen van vervoer maken deel uit van het overeengekomen maatregelenpakket. Dus lopen, fiets, openbaar vervoer en auto. De partijen kunnen een start maken met de uitwerking van de plannen voor de regio.

Aan de Zuidkant van de Duin- en Bollenstreek is met diverse overheidspartijen gestart met een Corridorstudie N206. De corridor die centraal staat in deze studie, vormt het scharnierpunt tussen de Stedelijke As langs de Oude Rijn, de aantrekkelijke kustplaatsen in het duingebied en het kenmerkende landschap van de Bollenstreek. Ontwikkelingen rondom woningbouw, ruimtelijk-economische kansen, leefbaarheid en mobiliteit komen in deze corridor samen. Verschillende regionale opgaven krijgen een plek in de corridorstudie. We kijken hierin naar meer ruimte voor betaalbare woningen, kennisintensieve bedrijvigheid en een groen/blauwe corridor.

Thematische ontwikkelingen PLGDG

BEREIKBARE REGIO

Ontwikkelingen

Mobiliteitsmaatregelen

Mobiliteitsaanpak Noordelijke Duin- en Bollenstreek en Haarlemmermeer

Om de bereikbaarheid, leefbaarheid en de verkeersveiligheid in de Duin- en Bollenstreek te verbeteren hebben de provincies Noord- en Zuid-Holland, de samenwerkingsverbanden Holland Rijnland en Vervoerregio Amsterdam en de gemeenten Haarlemmermeer, Hillegom, Lisse, Teylingen en Noordwijk gezamenlijk een gezamenlijke startnotitie opgesteld waarin de uitwerking van de samenwerking is beschreven. Gezamenlijk hebben deze partijen een maatregelenpakket uitgewerkt dat bestaat uit drie projecten. Het pakket richt zich op de multimodale bereikbaarheid vanuit het STOMP-principe, de leefbaarheid en de verkeersveiligheid van de functionele regio.

Het pakket onderscheidt drie delen: fietsmaatregelen, de verbinding N208 – A44 (Lisse – Lissebroek) en de verbinding N206 – N207 met aftakking naar station Hillegom. Daarnaast is eerder al ingezet op openbaar vervoer, in het bijzonder de HOV-verbinding Noordwijk-Schiphol. Dit HOV-project kent een eigen projectorganisatie.

Fietsmaatregelen (doorfietsroutes)

Alle negen deelnemende partijen voeren actief beleid om te komen tot een volledig netwerk van doorfietsroutes. Basis voor de realisatie van het doorfietsroutenetwerk met benodigde kunstwerken vormen de plannen van de Metropoolregio Amsterdam en Zuid-Holland. De actualisatie van het doorfietsroutenetwerkplan van Holland Rijnland sluit goed aan op het maatregelenpakket. In regionaal verband (Holland Rijnland) is met gemeenten en de provincie eveneens afstemming gezocht over het realiseren van een regionaal snelfietsnetwerk. Gezamenlijk is in kaart gebracht welke doorfietsroutes in de toekomst de voorkeur hebben. De daadwerkelijke realisatie van de paden verschilt per route. Op de kaart zijn de gewenste verbindingen aangegeven. Dit zijn echter nog geen definitieve tracés. Uiteindelijk zullen de gemeenten, eventueel provincie, en wegbeheerders hier beslissingen over nemen. Ook beschikbare gelden spelen hierin een belangrijke rol. Het doorfietsroute netwerk is door regio en provincie ook als input gebruikt voor het Nationaal Toekomstbeeld Fiets wat op initiatief van de minister van Infrastructuur en Waterstaat landelijk wordt opgesteld. Daarnaast maakt dit project onderdeel uit van de uitvoeringsagenda Duin- en Bollenstreek.

Verbinding N208 – A44

Een nieuwe verbinding tussen N208 en A44, ten zuiden van Lisse, draagt naar verwachting bij aan verbeterde bereikbaarheid van de hele regio. De studie naar deze nieuwe oostwest-verbinding verkent de mogelijkheden voor openbaar vervoer, fiets en auto. Daarbij kan de leefbaarheid en de verkeersveiligheid in de kernen van Lisse, Lisserbroek en Sassenheim significant beter worden. De provincie Zuid-Holland trekt de regionale samenwerking voor dit project. Samen met de regio worden oplossingsrichtingen geformuleerd. Dit start met het bepalen van een zoekgebied tussen de N208 en A44. Vervolgens worden alle oplossingsrichtingen doorgerekend op effecten en beoordeeld op nut en noodzaak. Ook volgt een kostenraming. Kortom: zorgt de nieuwe verbinding duidelijk voor verbetering en zijn de kosten hiervoor goed uit te leggen? Deze verkenningen leiden tot een voorkeur van de regiopartijen voor een alternatief. Dit alternatief wordt voorgelegd voor besluitvorming. Het onderzoek is in de zomer van 2024 gestart en naar verwachting in 2025 klaar. Vervolgens wordt dit onderzoek voorgelegd aan de provinciale staten en gemeenteraden. Zij besluiten of het zinvol is om het onderzoek door te zetten en of er genoeg budget beschikbaar is. Daarna start de verkenningsfase. Dit project is ook onderdeel van de uitvoeringsagenda Duin- en Bollenstreek.

Verbinding N206 – N207 met aftakking naar station Hillegom

De verbinding N206 – N207, met een aftakking naar station Hillegom, vormt een oost-west verbinding als vervanging van de bestaande wegen die qua doorstroming, leefbaarheid en verkeersveiligheid ontoereikend zijn. Door de realisatie van een verbinding met de N206-N207 kan het station Hillegom uitgroeien naar een regionale HUB richting Haarlem, Leiden en Hoofddorp. De verbinding wordt concreet gezocht tussen het kruispunt van de N207 en N208 naar de N206 (via een aftakking naar de N442). Hillegom en Noordwijk zijn gezamenlijk trekker van dit deelproject.

Het project omvat meerdere fasen:

- haalbaarheidsstudie
- verkenning
- uitwerking van de verkenning.

Er is gestart met de eerste fase (haalbaarheidsstudie). Deze fase is in twee parallelle sporen op te delen. Het eerste deel omvat een haalbaarheidsonderzoek naar maatschappelijk draagvlak. Het tweede deel is een meer technisch gerichte verkenning naar wat er in een tweede fase zou moeten gebeuren. Belangrijke elementen daarbij vormen de kruising met het spoor en de mogelijkheid om de verbinding in fasen te realiseren. De verkenning resulteert in een besluit over het vervolgproces. De verkenningsfase is in 2025 afgerond. Dit leidt uiteindelijk tot de conclusie of en onder welke condities er naar fase 2 kan worden overgegaan. Dit project is ook onderdeel van de uitvoeringsagenda Duin- en Bollenstreek.

We richten ons
op multimodale
bereikbaarheid,
leefbaarheid
en verkeers-
veiligheid

Corridorstudie N206 Katwijk e.o.

Met de corridorstudie N206 willen we in kaart brengen wat de gevolgen zijn van het realiseren van diverse (harde en zachte) woningbouw-, blauw/groen- en werkgelegenheidsplannen van de gemeenten (Katwijk, Noordwijk, Teylingen, Oegstgeest, Leiden) op gebied van leefbaarheid en bereikbaarheid. Het studiegebied wordt aangeduid als de corridor N206. De corridorstudie heeft twee gebiedsvisies als basis, strategische agenda Westflank Stedelijke as en de strategische agenda Ruimte en Mobiliteit DBS.

De verwachting is dat het realiseren van de genoemde plannen op een zeker moment gaat vastlopen omdat de gewenste/ benodigde leefbaarheid en/of bereikbaarheid niet gehaald wordt (knelpunten). Voorbeelden hiervan zijn de ontwikkeling van Rijsburg Noord (de verwachting is dat deze ontwikkeling niet volledig kan worden gerealiseerd als er geen nieuwe oost/ westverbinding komt) en de ontwikkeling van NL Space Campus (heeft baat bij een verbeterd HOV Noordwijk-Rijsburg-Leiden).

De studie gaat in beeld brengen hoe de genoemde knelpunten kunnen worden opgelost en welke investeringen benodigd zijn. In geval van bereikbaarheid wordt gekeken naar meer fietsroutes, verbetering bestaande infrastructuur, verdere investering in HOV en nieuwe infrastructuur (waaronder een nieuwe oost/westverbinding).

Om de knelpunten op te kunnen lossen is hulp van Rijk en Provincie nodig. Daarom moet in deze studie ook worden getoond welke aanvullende kansen op gebied van woningbouw en werkgelegenheid mogelijk zijn indien substantieel geïnvesteerd wordt in leefbaarheid en bereikbaarheid. Dit gaat hopelijk helpen om het Rijk en de Provincie mee te krijgen. Dit project maakt onderdeel uit van de Investeringsagenda Holland Rijnland en de uitvoeringsagenda Duin- en Bollenstreek.

4.6 Duurzaam energiesysteem

Opgaven en uitdagingen

Het energievraagstuk als nieuwe opgave

Anno 2025 is de sterke behoefte aan duurzame energie één van de belangrijkste ruimtelijke vraagstukken geworden. Niet alleen is er een gezamenlijke ambitie om de transitie naar fossielvrije energie te realiseren voor 2050, maar ook is er een urgent vraagstuk om netcongestie op te lossen.

In de ISG was het energiesysteem niet benoemd. Er waren geen ambities opgenomen voor energie-opwek in de ISG. In de evaluatie van de ISG is de aanbeveling gedaan om de energietransitie te beschouwen in samenhang met de andere doelen van het Programma LGDG. Het Programma LGDG moet hier dan ook gezamenlijke (ruimtelijke) kaders voor de vijf gemeenten voor gaan geven. Tegelijkertijd is dit een vraagstuk dat hogere regionale schaal (Holland-Rijnland) en provinciale schaal speelt.

Duurzame energieopwek en de lokale energiestrategieën (LES)

In Holland-Rijnland verband is reeds een regionale energiestrategie (RES) opgesteld, die ook gemonitord wordt. Elke Duin- en Bollenstreekgemeente heeft individueel ook een

Lokale Energiestrategie (LES) opgesteld. In de gemeentelijke omgevingsvisies hebben diverse gemeenten in de streek hun ambities en zoekgebieden recent echter bijgesteld.

Potentie van aardwarmte/geothermie

In de Duin- & Bollenstreek hebben we met aardwarmte een duurzaam alternatief. Dit is een kans voor de regio. Want met aardwarmte kunnen we huizen, bedrijven en andere organisaties duurzaam verwarmen. Hiermee zijn we klaar voor de toekomst. En we laten aan heel Nederland zien dat we voorop lopen. Er lijkt een goede kans te zijn dat er in verschillende gemeenten ruimte komt om aardwarmte te winnen, en deze middels een collectief warmtesysteem over de inwoners en bedrijven in de streek te verdelen.

Het plan van Aardwarmte Rijnland is om aardwarmtebronnen te ontwikkelen en via een warmtenet te verbinden met de warmtevraag in de regio. Het warmtesysteem is inzetbaar voor woningen van woningcorporaties en particulieren, glastuinbouwbedrijven, hotels en andere gebouwen in de Bollenstreek. De inzet van aardwarmtebronnen in en rond Noordwijk maakt het mogelijk om de gebouwde omgeving in de gehele Duin- en Bollenstreek aardgasvrij te maken.

Thematische ontwikkelingen PLGDG

DUURZAAM ENERGIESYSTEEM

Ontwikkelingen

Ruimte voor de opwek van geothermie en aanleg van een collectief warmtenet Duin- en Bollenstreek

In de Duin- en Bollenstreek is er genoeg aardwarmte om alle huizen en gebouwen in de regio te verwarmen. De partij Aardwarmte Rijnland werkt op dit moment deze plannen uit, in nauwe samenspraak met de Duin- en Bollenstreekgemeenten. Er wordt gezocht naar geschikte locaties om in de toekomst aardwarmte te winnen. Er wordt aangenomen dat een toekomstige 'aardwarmtebron' een ruimtebeslag van ongeveer 1 ha zal hebben. Waarschijnlijk zijn voor voldoende aardwarmte circa zes van deze bronnen benodigd. De eerste bron om de aardwarmte te produceren komt waarschijnlijk in Noordwijk, vlakbij de kruising van de N206 en de N444. In onderstaande afbeeldingen is een impressie gegeven van hoe de toekomstige aardwarmtewinning er uit kan zien.

Daarnaast wordt onderzoek gedaan om (deels) aan te sluiten op het toekomstig warmtenet Leiden.

■ NAM-locatie langs de Leeweg

Opwek zon op daken en schuren

In de RES (2021) is de regionale ambitie afgesproken dat alle daarvoor geschikte daken in 2050 een tweede functie hebben. Daarbij gaat vanuit de RES de voorkeur uit naar het produceren van elektriciteit en warmte uit zon (zonnepanelen, zonnecollectoren).

Op deze manier kan het karakteristieke landschap zoveel mogelijk worden ontzien (buiten de RES en LES zoekgebieden om). De ambitie die hier wordt beschreven heeft vooral betrekking op zogenaamde 'grote daken', waar meer dan 50 panelen kunnen worden geplaatst. De regionale inzet van 0,25 TWh in 2030 is op basis van groeiprognozes realistisch. Dit is 22% van de regionale ambitie voor opwekking van elektriciteit voor 2030. Om de ambitie invulling te geven, zetten gemeenten onder meer in op het verleiden en faciliteren van dakeigenaren. Het gaat dan om het benadrukken van kansen, het focussen op meerwaarde en het wegnemen van belemmeringen (ook in de vergunningverlening).

Binnen de kaders van provincie Zuid-Holland zijn windturbines bij agrarische bedrijven tot maximaal 15 meter toegestaan. De provincie is momenteel bezig met de herziening van haar omgevingsbeleid en onderzoekt de mogelijkheden tot het verruimen van de maximale hoogte van windturbines bij agrarische bedrijven naar 45 meter. In principe staan de gemeenten terughoudend tegenover dit soort initiatieven. Het staat gemeenten vrij om te onderzoeken of er medewerking kan worden verleend aan windturbines bij agrarische bedrijven.

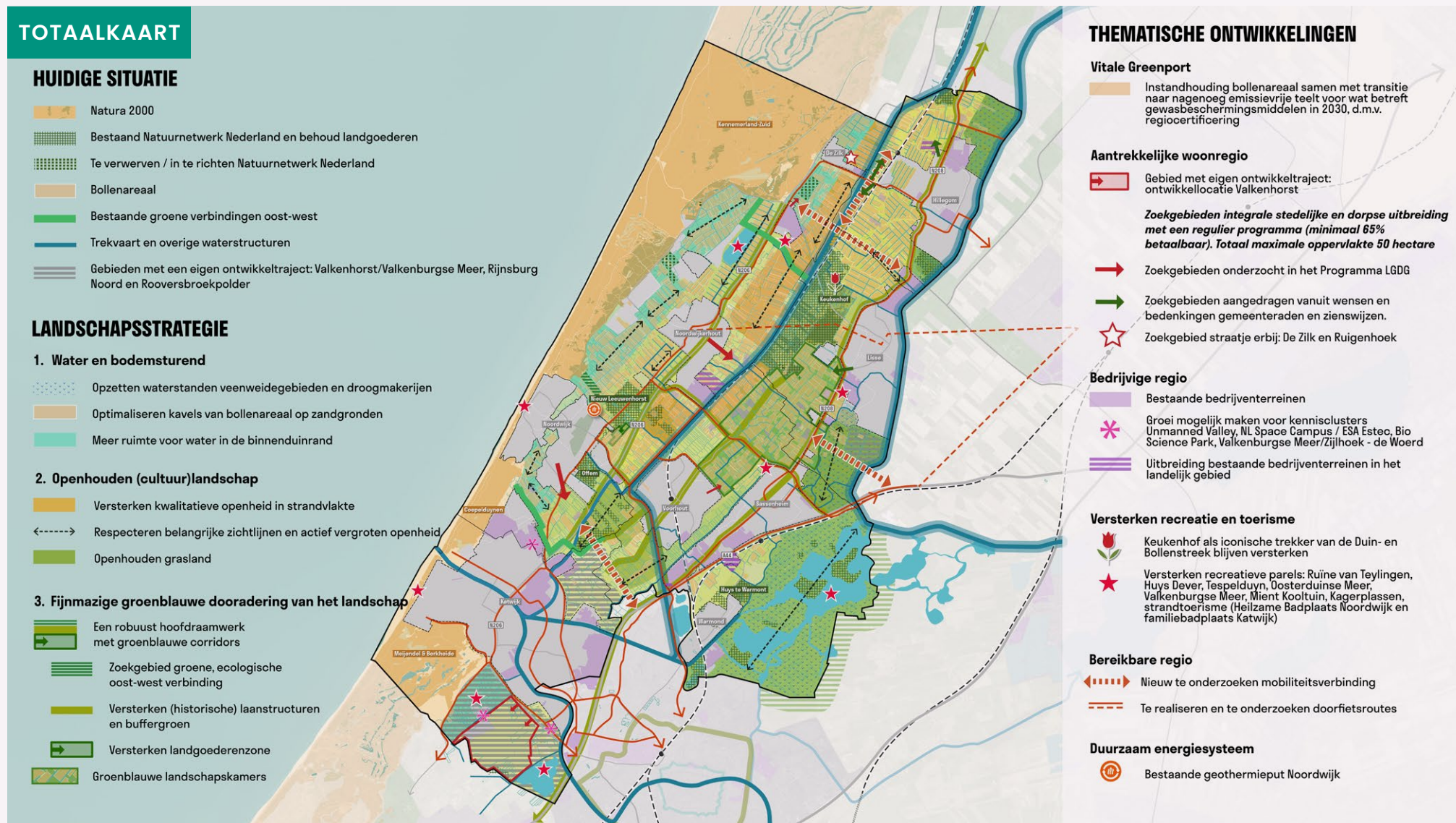
■ Impressie toekomstige aardwarmtebronnen (bron: Aardwarmte Rijnland)

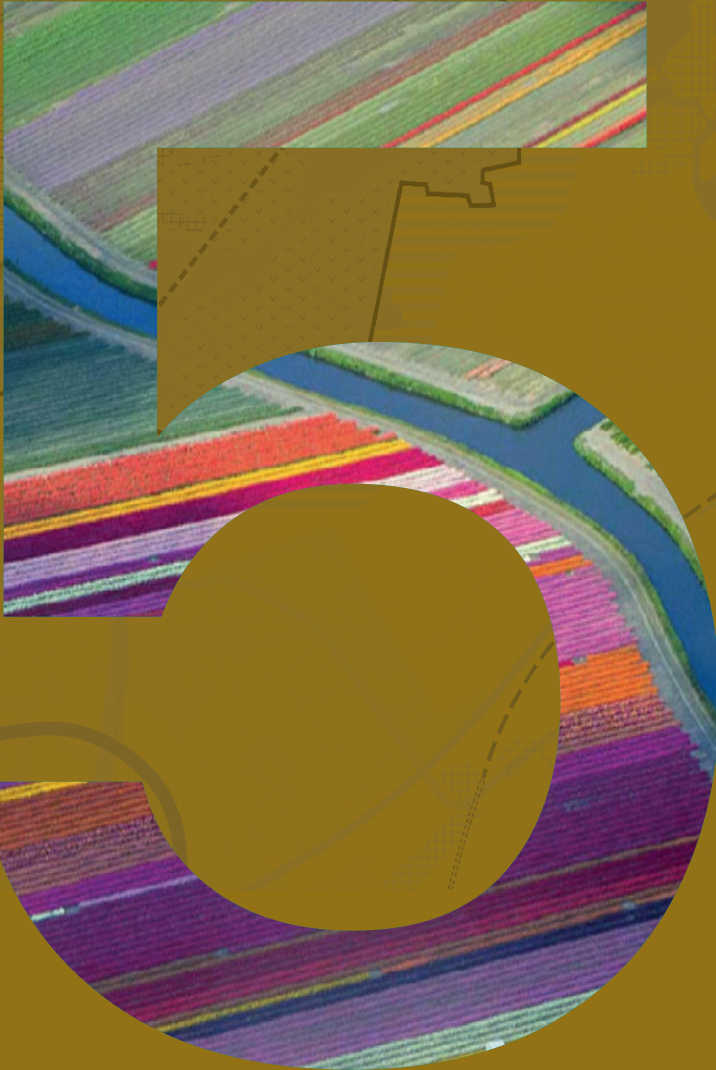
Aanpak Netcongestie

In de gehele Duin- en Bollenstreek is sprake van netcongestie, waardoor grootgebruikers (bedrijven) niet kunnen uitbreiden en dit (in de toekomst) problemen kan geven voor het realiseren van woningbouw e.d. Het hoofdonderstation bij Sassenheim wordt uitgebreid met een nieuw onderstation en ook in Noordwijk komen twee nieuwe onderstations (mogelijk bedrijventerrein Gravendam Noord en Freesiaalaan).

4.7 Totaalkaart

UITVOERINGS- STRATEGIE

5. Uitvoeringsstrategie

5.1 Planologisch kader, instrumentarium

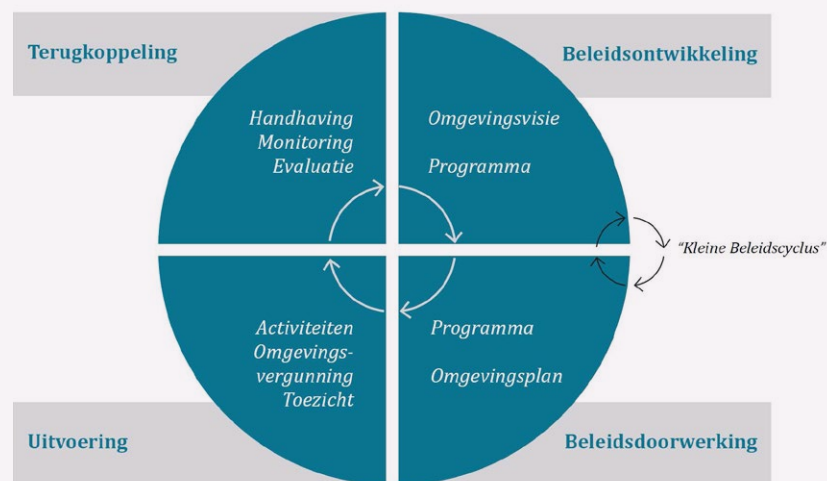
Het Programma LGDG onder de Omgevingswet

Met de vaststelling van het Programma LGDG hebben de vijf Greenportgemeenten gezamenlijk één juridisch zelfbindend planologisch kader vastgelegd voor de toekomstige ontwikkeling van de Duin- en Bollenstreek. Dit betekent onder meer dat omgevingsplannen en omgevingsvergunningen, die niet in overeenstemming zijn met het Programma LGDG en waarvan de betreffende afwijking niet overtuigend is gemotiveerd, het risico lopen van een eventuele bestuursrechtelijke vernietiging. Derden kunnen evenwel geen rechten ontleen aan het Programma LGDG. Na vaststelling van het Programma LGDG en het intrekken van de ISG door de colleges, is het Programma LGDG het vernieuwde beleidskader. Als de gemeenteraden vervolgens geactualiseerde omgevingsvisies vaststellen, waarin het Programma LGDG is opgenomen, is het Programma LGDG ook raadsbeleid geworden. Onder de op 1 januari 2024 in werking getreden Omgevingswet is het omgevingsplan het instrument dat de functietoedeling van in het betreffende plangebied gelegen gronden bepaalt. Het Programma LGDG beoogt ook de betrokken gebiedspartijen, burgers en bedrijven te stimuleren om bij te dragen aan de doelstellingen.

Het Programma LGDG is een uitwerking van de omgevingsvisies van de vijf Greenportgemeenten. In de Omgevingswet zijn omgevingsvisies en omgevingsprogramma's onderdeel van de beleidscyclus. De omgevingsvisies van de Greenportgemeenten worden door de gemeenteraden geactualiseerd, waarbij de omgevingsvisie zullen aansluiten bij het Programma

LGDG. Het Programma LGDG is daarnaast voor het landelijk gebied en de Greenport kaderstellend voor de gemeentelijke omgevingsplannen. Door het gezamenlijk vaststellen van het programma LGDG onderschrijven de vijf gemeenten het belang van het hebben van uniforme regionale regels in de individuele omgevingsplannen.

Voor het Programma LGDG wordt geen aparte milieueffectrapportage gevolgd. Dit is bij de totstandkoming van een aantal onderliggende omgevingsvisies van de Greenportgemeenten al gebeurd. Voor zover het Programma kaderstellend is voor MER-plichtige activiteiten, kan bij de actualisatie van de omgevingsvisie alsnog een mer volgen. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn bij grotere woningbouwontwikkelingen of projecten in de nabijheid van kwetsbare natuurgebieden. De criteria hiervoor zijn expliciet opgenomen in (bijlage V van) het Omgevingsbesluit.

■ Beleidscyclus

Beleidsuitgangspunt ruimtelijke ontwikkelingen

Centraal beleidsuitgangspunt met betrekking tot de ruimtelijke ontwikkeling van het landelijk gebied van de Duin- en Bollenstreek is het open houden van het buitengebied, het behouden van het bollenteeltareaal, een klimaatbestendige bollenteelt, kwaliteitsverbetering van het landschap en vergroting van de biodiversiteit.

Het Programma LGDG bevat een programmalijn 'Herstructureren' die zich richt op het herstructureren van het landelijk gebied en het tot stand brengen van een "vitaal landschap" als drager voor een Duurzame Greenport Duin- en Bollenstreek. Enerzijds wordt in dit verband gestreefd naar het behouden van het bollenteeltcomplex, meer in het bijzonder het handhaven van het areaal bollengrond (huidig ruimtebeslag conform Basisregistratie Gewaspercelen, gegevens mei 2024, Provincie Zuid-Holland). Daarnaast wordt de Heijkoopkaart, die de basis vormt voor het bollenareaal van 1^e en 2^e klas bollengrond geactualiseerd. Deze geactualiseerde kaart zal uiteindelijk de basis vormen voor de instandhouding van het bollenareaal.

Anderzijds wordt met deze programmalijn nagestreefd: (i) het herstel van een open landschapsbeeld, (ii) het vergroten van de klimaatbestendigheid en de biodiversiteit en (iii) de herinrichting van het buitengebied tot een landschappelijk en recreatief aantrekkelijk geheel en een toekomstbestendig bollenteeltgebied. De landschapsstrategie (bijlage 1) is hierbij leidend en integraal onderdeel van het Programma LGDG.

De uitvoering van de programmalijn Herstructureren is ondergebracht bij de GOM. Hierbij wordt ook samengewerkt met de gebiedspartners om de doelstellingen van het Programma LGDG te realiseren. Daarnaast kunnen er ook andere programmalijnen worden ontwikkeld binnen het Programma LGDG die niet door de GOM worden uitgevoerd en een eigen financiering

hebben. De uitvoeringsstrategie in dit hoofdstuk gaat primair in op de programmalijn Herstructureren.

Handhaving bestaande hoeveelheid 1^e klas bollengrond

Belangrijk voor de Duin- en Bollenstreek is handhaving van het areaal 1^e klas bollengrond. In de praktijk blijkt dat niet alle voor bollengrond bestemde gronden ook daadwerkelijk voor open grondteelt (hieronder ook begrepen periodieke bollenteelt) worden benut. De Greenportgemeenten continueren het bestaande handhavingsbeleid op basis van eenduidige definiëring en handhaving van de 'bollen- en sierteelt-gerelateerde functietoedeling'. Hierbij houden de gemeenten uiteraard rekening met de wisselteeltproblematiek en de gemengde bollenteeltbedrijven.

De gemeenten Hillegom, Lisse en Noordwijk hebben de Nota niet meer doelmatig te gebruiken bollengrond vastgesteld. Teylingen moet deze nota nog vaststellen. De nota vormt de basis voor maatwerkafwegingen in het kader van de handhaving van oneigenlijk gebruik van bollengronden respectievelijk de legalisatie daarvan. De nota neemt als uitgangspunt dat percelen met een bepaalde omvang mogelijk in aanmerking komen voor legalisatie, als uit een maatwerkbeoordeling blijkt dat ook andere omstandigheden het doelmatig gebruik niet meer mogelijk maken.

Voorkeursrecht en onteigening

Ook inzet van het onteigeningsinstrumentarium en eventueel het voorkeursrecht kan in sommige gevallen wenselijk zijn om de herstructureren en schaalvergroting binnen de bollensector (en het glas) te bevorderen. De gemeenten kunnen daar alsdan toe overgaan. Het Programma LGDG dient dan als grondslag voor het vestigen van een voorkeursrecht en voor onteigening.

5.2 Integrale ontwikkeling, financiering, kostenverhaal

De programmalijn Herstructurering van het Programma LGDG vergt een integrale ontwikkeling en uitvoering van herstructurerings- en kwaliteitsverbeteringsopgaven en -projecten. Deze ontwikkeling is door de Greenportgemeenten ondergebracht in dan wel opgedragen aan Greenport Ontwikkelingsmaatschappij B.V. (GOM). Om de hiervoor bedoelde integraliteit zo veel als mogelijk te bereiken, is een gedegen financiering (van de activiteiten) van de GOM van essentieel belang. De GOM werkt op basis van een concreet uitvoeringsprogramma – het Meerjarenprogramma (MJP) – met een integrale Meerjarenbegroting. De Greenportgemeenten zijn gezamenlijk de aandeelhouders van de Greenport Ontwikkelingsmaatschappij B.V..

Financiële uitvoerbaarheid

De Greenportgemeenten hebben in de programmalijn Herstructurering van dit Programma LGDG de ambities en opgaven opgenomen waarvoor investeringen nodig zijn. De financiële uitvoerbaarheid hiervan is dynamisch en voortdurend aan verandering onderhevig. Enerzijds is dit omdat nog niet alle ambities zijn uitgewerkt. Anderzijds is dit het geval, omdat er in de loop der tijd vaak ook projecten afvallen en/of nieuwe projecten bijkomen. Ook de daadwerkelijke kosten en opbrengsten van projecten kunnen veranderen op basis van prijsontwikkelingen en aangescherpte eisen en regelgeving. Het is dan ook belangrijk om de financiële uitvoerbaarheid – op basis van dit soort nieuwe inzichten en projecten – periodiek te evalueren, te actualiseren en waar nodig bij te stellen.

Kostenverhaal en verevening

De bekostiging van de programmalijn Herstructurering gebeurt door middel van kostenverhaal. De totale kosten van de herstructurering worden verhaald op de initiatiefnemers van bouw- en ontwikkelingsprojecten op bouwlocaties die op hun beurt profijt hebben van het Programma LGDG. Dit gebeurt naar proportionaliteit, profijt en toerekenbaarheid (PPT). In grote lijnen is dit systeem overgenomen vanuit de voormalige Wet ruimtelijke ordening in het inmiddels vigerende stelsel van de Omgevingswet. Kostenverhaal en de financiële bijdragen voor de ontwikkeling van een gebied worden opgenomen via regels in het omgevingsplan. Het Programma LGDG biedt hiervoor het beleidskader met de onderbouwing en de functionele samenhang met de projecten die hierbinnen worden uitgevoerd. Namens de gemeenten past de GOM bij of in het kader van projecten die derden realiseren, kostenverhaal toe.

Uitgangspunt voor de financiering van de totale programmalijn Herstructurering is het streven naar maximale regionale, financiële verevening tussen 'winstgevende' en 'verlieslatende' projecten en/of activiteiten. Immers, het gehele buitengebied van de Duin- en Bollenstreek en alle inwoners daarvan, ongeacht in welke gemeente ze woonachtig zijn, zullen profijt hebben van de voorgenomen herstructurering en ruimtelijke kwaliteitsverbetering. Verevening als voormeld vindt plaats via het MJP van de GOM.

De GOM kan overigens ook zelf projecten initiëren en uitvoeren die een bijdrage leveren aan de realisatie van de doelstellingen van het Programma LGDG en de programmalijn Herstructurering. In het kader van deze projecten is de GOM dan zelf ook gebonden aan de spelregels van kostenverhaal zoals verklaard in het Programma LGDG.

Kostenverhaal vindt plaats bij twee typen ontwikkelingen c.q. projecten:

- Bij projecten waarvoor gronden met een bestaande bollenteeltbestemming een andere functietoedeling (moeten) krijgen en waarbij derhalve sprake is van een verlies aan bollenteeltareaal er dientengevolge sprake is van een bollengrondcompensatieplicht;
- Bij woningbouwprojecten in het buitengebied van de Duin- en Bollenstreek op locaties met de functietoedeling wonen. Hiervan zijn uitgezonderd projecten die nog gebruik maken van de oorspronkelijke Ruimte voor Ruimte regeling alsmede woningen die worden gerealiseerd in bestaande, vrijkomende, erkende cultuurhistorisch waardevolle gebouwen (zoals bollenschuren).

Ten behoeve van de verantwoording, het beheer en de aanwending van in het kader van het kostenverhaal door de GOM te verkrijgen financiële middelen, zijn door of binnen de GOM twee fondsen operationeel:

- Een zogenoemd bollengrondcompensatiefonds, ten behoeve van het behouden van het 1^e klas bollenteeltareaal (huidig ruimtebeslag conform Basisregistratie Gewasperielen, gegevens mei 2024, Provincie Zuid-Holland. Daarnaast wordt de Heijkoopkaart, die de basis vormt voor het bollenareaal van 1^e en 2^e klas bollengrond geactualiseerd. Deze geactualiseerde kaart zal uiteindelijk de basis vormen voor de instandhouding van het bollenareaal.);
- Een zogenoemd herstructureringsfonds ten behoeve van het uitvoeren van ruimtelijke ontwikkelingen en projecten in het kader van de beoogde kwaliteitsverbetering van de Duin- en Bollenstreek zoals vastgelegd in de programma-lijn Herstructurering van het Programma LGDG.

Uitgangspunt voor beide fondsen is dat zij financieel neutraal sluiten. Dat wil enerzijds zeggen dat de inkomsten (financiële afdrachten uit projecten die bollengrondcompensatie vergen en financiële afdrachten uit projecten die betrekking hebben op woningbouw) toereikend moeten zijn om nieuwe, vervangende 1^e klas bollengrond te produceren respectievelijk de ruimtelijke ontwikkelingen in het kader van de herstructurering en ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het buitengebied mogelijk te maken. Anderzijds wil dit zeggen dat in of binnen die fondsen die inkomsten ook volledig aangewend zullen worden voor of ten behoeve van bovengenoemde doelstellingen. De door de GOM op grond van de ISG onder kostenverhaal gecontracteerde en verkregen financiële middelen ter bekostiging van de in de ISG vastgelegde herstructureringsdoelen, kunnen door de GOM ook worden besteed aan projecten die voldoen aan de herstructureringsdoelen die zijn vastgelegd in het Programma nu deze tevens de doelstellingen uit de ISG omvatten respectievelijk daarmee ook overeenkomen.

Anterieure overeenkomsten

Anterieure overeenkomsten geven bij kostenverhaal in beginsel de meeste beleidsvrijheid. Dergelijke overeenkomsten komen tot stand op basis van vrijwilligheid. Er kan in een anterieure overeenkomst alleen een afspraak gemaakt worden over een financiële bijdrage aan (regionale, overkoepelende) ruimtelijke ontwikkelingen als de betreffende ruimtelijke ontwikkelingen in het Programma LGDG zijn vastgelegd.

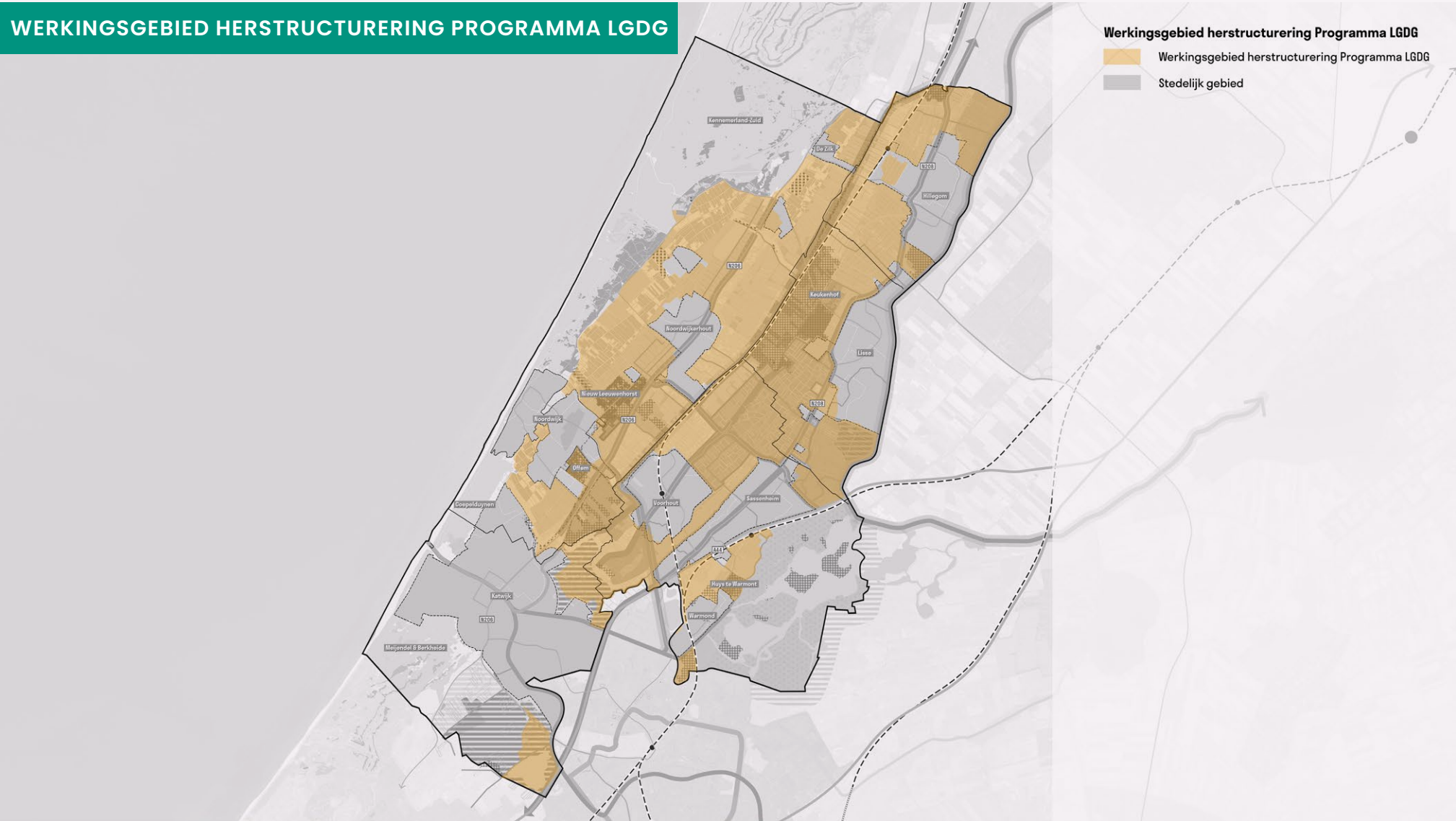
Bovenstaande financiële bijdrage ziet dus niet toe op 'bovenplanse kosten'. Deze worden via kostenverhaal verplicht verhaald op de initiatiefnemer door de gemeente, op wiens grondgebied het betreffende project uitgevoerd wordt. Dit is in de voorgaande paragraaf toegelicht.

Werkingsgebied

Het werkingsgebied van de programmalijn Herstructurering ligt vast in de navolgende kaart.

Uitgangspunt
voor beide
fondsen is dat
zij financieel
neutraal
sluiten.

WERKINGSGBIED HERSTRUCTURERING PROGRAMMA LGDG

5.3 Bollengrondcompensatie(fonds)

Doelstelling en functionering

Doelstelling van het Programma LGDG, nagestreefd in of met het bollengrondcompensatiefonds, is onder meer het behouden van het areaal 1^e klas bollengrond (situatie 2025). Dit kan alleen door in het geval dat aan 1^e klas bollengrond de functietoedeling wordt onttrokken en er dus sprake is van verlies van m² 1^e klas bollengrondareaal, telkens (en consequent) de verplichting te koppelen dat er dan elders evenveel m² nieuwe 1^e klas bollengrond zal dienen te worden geproduceerd. De verplichting daartoe wordt door gemeenten telkens vastgelegd in het betreffende omgevingsplan of de betreffende omgevingsvergunning en rust op de grondeigenaar van de betreffende, te onttrekken 1^e klas bollengrond.

Omdat de integrale, regionale uitvoering van de bollengrondcompensatie van groot belang is, kan een grondeigenaar die 1^e klas bollengrond aan het areaal onttrekt niet zelf compenseren. Om deze reden dienen grondeigenaren in voorkomende gevallen de verplichting tot compensatie van onttrokken m² 1^e klas bollengrond over c.q. op te dragen aan de GOM, gelijk de GOM die van die grondeigenaren over zal nemen. In dit kader zullen de betreffende grondeigenaren dan een bijdrage per m² onttrokken 1^e klas bollengrond vergoeden.

Compensatie van onttrokken m² 1^e klas bollengrond, lees: het produceren van nieuwe 1^e klas bollengrond, kan op meerdere manieren. Dit kan gebeuren door:

- het opruimen van verrommeling gekoppeld aan de productie van 1^e klas bollengrond;
- het opwaarderen van 2^e klas bollengrond (tot 1^e klas bollengrond);
- het omspuiten van grasland (alleen onder strenge voorwaarden).

Voor de totale bollengrondcompensatieopgave wordt er naar gestreefd dat ten minste 40% van de benodigde compensatie wordt gerealiseerd middels het opruimen van verrommeling en herstructurering (methode I). De overige maximaal 60% van de compensatieplicht wordt gerealiseerd door het opwaarderen van 2^e klas naar 1^e klas bollengrond (methode II). Methode III wordt in principe niet toegepast. Vertaling van deze streefcijfers in periodieke targets en bewaking hiervan vindt plaats middels de jaarlijkse vaststelling van het Meerjarenprogramma van de GOM.

Uitgaande van bovenstaande streeftallen varieert de kostprijs per vierkante meter nieuwe 1^e klas bollengrond van (circa) 10 tot 150 euro afhankelijk van de wijze van compensatie (productie van vervangende bollengrond en het betreffende specifieke door de GOM te contracteren project).

In het Meerjarenprogramma van de GOM wordt vastgesteld op welke wijze de productie van nieuwe bollengrond in het kader van zogenaamde 'bollengrondproducerende projecten' plaatsvindt. Deze bollengrondproducerende projecten bepalen uiteindelijk de voor het fonds benodigde, kostendekkende bollengrondcompensatiebijdrage.

Op basis van de exploitatie van dit fonds tot en met 2024 is gebleken dat bij een bollengrondcompensatiebijdrage van 40 euro per m² onttrokken 1^e klas bollengrond en de hierna bedoelde compensatiebijdrage voor te onttrekken 2^e klas bollengrond sprake is van een financieel neutrale exploitatie van het bollengrondcompensatiefonds. In het geval er sprake is van onttrekking van (de gebruiksfunctie van) 1^e klas bollengronden zal de betreffende grondeigenaar daarom een bijdrage ter hoogte van 40 euro per m² onttrokken 1^e klas bollengrond aan de GOM, lees: het bollengrondcompensatiefonds, dienen te voldoen. De GOM zal – als tegenprestatie – met die bijdrage de op de grondeigenaar rustende verplichting tot compensatie van bollengrond (dus) overnemen en uitvoeren. Het bollengrondcompensatietarief wordt jaarlijks vastgesteld in en door de Algemene vergadering van Aandeelhouders van de GOM.

2^e klas bollengrond

Omdat het opruimen van verrommeling gekoppeld aan de productie van 1^e klas bollengrond 'duur' is en het omspuiten van grasland slechts in zeer beperkte mate toegestaan is, is het van groot belang dat er ook voldoende areaal 2^e klas bollengrond aanwezig is om te kunnen opwaarderen naar 1^e klas bollengrond. Om die reden is ook vereist dat in geval van onttrekking van 2^e klas bollengrond door de betreffende grondeigenaar een financiële bijdrage aan het bollengrondcompensatiefonds is verschuldigd. Indien er immers minder voorraad 2^e klas bollengrond aanwezig is, zal de GOM genoodzaakt zijn meer gebruik te maken van de duurdere variant (methode (i)) als hiervoor bedoeld om te kunnen voldoen aan de (over te nemen c.q. overgenomen) compensatieverplichting.

De hoogte van deze bijdrage is gelijk aan het aantal m² te onttrekken 2^e klas bollengrond x (vigerende bollengrondcompensatietarief per m² voor 1^e klas bollengrond –/– de kosten per m² die gemaakt moeten worden om 2^e klas bollengrondgrond op te waarderen naar 1^e klas bollengrond). De GOM zal de betreffende, door grondeigenaren verschuldigde bijdragen inzetten ter realisering van overgenomen compensatieverplichting(en).

Tijdelijke krimp 1^e klas bollengrond

Tijdelijke krimp van de hoeveelheid 1^e klas bollengrond is overigens toegestaan. Hierbij geldt evenwel als voorwaarde dat binnen een periode van drie jaar tenminste 80% van de hoeveelheid onttrokken 1^e klas bollengrond moet zijn gecompenseerd. Indien niet aan deze voorwaarde wordt voldaan, zal de GOM dan wel zullen de gemeenten op eerste verzoek van de GOM geen medewerking verlenen aan de verdere onttrekking van 1^e klas bollengrond.

Aan het eind van elke volgende periode van drie jaar geldt dat 100% van de in de voorgaande periode van 3 jaren onttrokken 1^e klas bollengrond is gecompenseerd (dus aan het einde van jaar 6 dient in de jaren 1 tot en met 3 onttrokken 1^e klas bollengrond volledig gecompenseerd te zijn), plus tenminste 80% van de in de zojuist afgesloten periode (jaren 4 tot en met 6) onttrokken 1^e klas bollengrond.

In het kader van het Meerjarenprogramma van de GOM wordt het bovenstaande gewaarborgd.

5.4 Herstructurering(sfonds)

Doelstelling en functionering

De beoogde ruimtelijke ontwikkeling en kwaliteitsverbetering van het landelijk gebied van de Duin- en Bollenstreek richt zich ook op het herstellen van een open landschapsbeeld en het vergroten van de biodiversiteit en op het herinrichten van het landelijk gebied tot een landschappelijk en recreatief aantrekkelijk geheel en een toekomstbestendig bollenteeltgebied. Tegelijkertijd dient het Programma LGDG ook ruimte te maken voor woningbouw, nieuwe functies en bedrijfsuitbreidingen (in het kader van economische vitaliteit). Om deze doelstelling te verwezenlijken is een actieve herstructureringsaanpak noodzakelijk, waarbij ook gebruik zal worden gemaakt van herverkaveling(sinstrumenten). De landschapsstrategie is leidend bij de uitvoering van de herstructureringsaanpak.

Drie zones

Om een goede balans te scheppen tussen bedrijfsbelangen en de belangen van landschapsverbetering, zijn in het Programma LGDG drie zones gedefinieerd (zie de beschrijving en kaart in hoofdstuk 4.1).

Woningbouw en woningbouwlocaties

In het Meerjarenprogramma van de GOM zijn ter verwezenlijking van het bovenstaande concrete herstructureringsprojecten opgenomen. De financiering van deze projecten vindt plaats uit of middels het herstructureringsfonds. Het fonds wordt gevoed door de opdrachten uit woningbouw in het werkingsgebied Programma LGDG. Voor de ontwikkeling van woningbouwlocaties is een areaal van circa 50 ha beschikbaar. Met behulp van deze opdrachten is het fonds in staat om geldkostende c.q. verlieslatende herstructureringsprojecten ten behoeve van de gemeenschap uit te (doen) voeren.

Voor de woningbouwlocaties binnen de zoekgebieden die in hoofdstuk 4.2 zijn aangegeven zullen door de Greenport gemeenten gezamenlijk uniforme randvoorwaarden worden toegepast, o.a. met betrekking tot het volkshuisvestingsprogramma, woningtypes en de woningdichtheid zodat wordt geborgd dat er op uniforme wijze en in voldoende mate opdrachten worden gegenereerd ter bekostiging van de herstructureringsopgaven binnen het Programma LGDG. Hierbij wordt bij voorkeur een te bepalen vast tarief/normbedrag per m² te realiseren plangebied vastgesteld.

Als hardheidsclausule buiten deze woningbouwlocaties zal alleen in heel uitzonderlijke gevallen woningbouw worden toegestaan

als de kwaliteit van het buitengebied daardoor verbetert. In deze gevallen wordt vooralsnog vastgehouden aan de bijdrage die ook in de ISG werd toegepast: 275 euro per m2 te realiseren woonfunctie.

Het fonds is kostenneutraal (geen tekorten, maar ook geen overschot) en kent een kostendekkende opzet. Dit laatste impliceert onder meer dat de investeringen in de uit te voeren herstructurerings- en kwaliteitsverbeteringsingrepen afhankelijk zijn van de omvang van het fonds. Indien er ruimtelijk gezien een woonfunctie kan worden toegestaan, is betaling van de afdracht noodzakelijk en dus voorwaarde voor de medewerking van de gemeenten en de GOM aan het kunnen realiseren van woningbouw in het werkingsgebied Programma LGDG.

De afdracht uit woningbouwontwikkelingen wordt, binnen de wettelijke spelregels van het kostenverhaal, jaarlijks op basis van het Meerjarenprogramma van de GOM door de aandeelhouders vastgesteld.

Uit het Meerjarenprogramma volgt welke kwaliteitsverbeteringen de GOM zal (kunnen) verwezenlijken. De resultaten van die verbeteringen komen aan de ruimtelijke ontwikkelingen die bijdragen aan de doelstellingen van het Programma LGDG ten goede. Deze zijn ook nodig om de woningbouw(locaties) in het werkingsgebied Programma LGDG in te passen en/of de aanwezigheid daarvan ruimtelijk te kunnen verantwoorden.

Overgangsrecht Greenportwoningen

De ISG blijft van toepassing op ontvankelijke aanvragen voor een omgevingsvergunning, die zijn ingediend voorafgaand aan de inwerkingtreding van het Programma LGDG.

Daarnaast blijft de ISG van toepassing op ontvankelijke aanvragen voor een omgevingsvergunning, waarvan:

- a. Voor de inwerkingtreding van het Programma LGDG door het bevoegde bestuursorgaan een positief advies is gegeven op een principeverzoek en;
- b. de ontvankelijke aanvraag voor de omgevingsvergunning niet later dan 30 juni 2026 is ingediend.

Groenblauwe dooradering

Spuitsvrije zones langs de sloten op bollengrond en zones bollengrond die ingericht en beheerd worden in het kader van de groenblauwe dooradering behouden hun functietoedeling bollengrond. Ze worden echter niet meer beteeld. Indien in het kader van de landschapsstrategie de inrichting, het gebruik en het beheer van deze zones ten behoeve van biodiversiteit en landschap duurzaam privaatrechtelijk kan worden vastgelegd en verankerd, is het mogelijk dat via het herstructureringsfonds hiervoor een financiële bijdrage aan de grondeigenaar wordt verstrekt.

5.5 Uitvoering, kwaliteit en regie

Uitvoeringsorganisatie GOM

Ten behoeve van de uitvoering c.q. verwezenlijking van de doelstelling van de toenmalige ISG hebben de gemeenten op 3 maart 2010 het gezamenlijke 'herstructureringsbedrijf', genaamd Greenport Ontwikkelings Maatschappij (kortweg: GOM), opgericht. De GOM is een besloten vennootschap (bv), waarvan de vijf gemeenten voor een gelijk deel aandeelhouder zijn. Ook onder de vlag van het Programma LGDG, als opvolger van de ISG, blijft de GOM de uitvoeringsorganisatie.

De uitgangspunten, randvoorwaarden, taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van de GOM liggen vast in de door de Greenportgemeenten getekende Samenwerkingsovereenkomst (SOK). De SOK en de statuten van de GOM beschrijven het doel van de GOM.

De GOM geeft namens de Greenportgemeenten uitvoering aan de programmalijn Herstructurering van het Programma LGDG met toepassing van de hierin beschreven instrumenten van kostenverhaal c.q. -verevening. De GOM dient de herstructurering van het landelijk gebied en een aantal belangrijke ruimtelijke ontwikkelingen en kwaliteitsverbeteringen ten uitvoer te brengen.

De GOM is en werkt als een gebiedsontwikkelingsorganisatie. De GOM heeft als uitvoeringsorganisatie echter geen publiekrechtelijke taken. Deze blijven bij de individuele gemeenten. De verantwoordelijkheid voor een gebiedsgewijze aanpak ligt bij de GOM.

De GOM zal voor de uitvoering van de afzonderlijke projecten samenwerken met private partijen. De GOM stelt voor de uitvoering jaarlijks een Meerjarenprogramma op dat wordt vastgesteld door de aandeelhouders van de GOM.

De GOM is actief betrokken bij stakeholder management. Dit is nodig voor breed maatschappelijk draagvlak en actieve betrokkenheid bij de uitvoering. De GOM werkt daarbij nauw samen met de gebiedspartijen. De gebiedspartijen (de niet gemeentepartners) moeten actief betrokken blijven bij de uitvoering, in de geest van het Pact van Teylingen.

Kwaliteitscommissie Duin- en Bollenstreek

Er wordt een kwaliteitscommissie ingesteld om de ruimtelijke kwaliteit van het landschap te bewaken en te versterken in lijn met de uitgangspunten van het Programma LGDG. Deze commissie geeft een zwaarwegend advies aan initiatiefnemers van ruimtelijke projecten in het buitengebied op basis van de landschapsstrategie en functioneert naast de bestaande kwaliteitsteams van de gemeenten. Dit betekent concreet dat de kwaliteitscommissie ze adviseert over ruimtelijke ontwikkelingen in het buitengebied, zoals bouwprojecten, infrastructuur, ruil- of herverkaveling, natuurbeheer en recreatieve voorzieningen, zodat deze passen binnen het karakter en de landschappelijke identiteit van de streek. De kwaliteitscommissie zorgt er dus voor dat ontwikkelingen in het gebied zorgvuldig worden afgestemd op de unieke landschappelijke en ecologische kwaliteiten van de Duin- en Bollenstreek zodat te allen tijde toegewerkt wordt naar een vitaal landschap als basis voor een Duurzame Greenport. De rol en de samenstelling van de kwaliteitscommissie zullen nader worden uitgewerkt.

Kostendoorrekening programmalijn Herstructurering

Er is een duurzame financieringsstructuur nodig die de uitvoering van de programmalijn Herstructurering van het Programma LGDG waarborgt en met beheersbare risico's. De gemeenten ramen het saldo van kosten en opbrengsten van de totale herstructureringsopgave, lees: de exploitatie van of binnen de GOM op basis van het Programma LGDG op een neutraal exploitatieresultaat, uitgaande van een uitvoeringsperiode van 15 jaar (2026 – 2040). Onderstaande tabel specificeert dit saldo op hoofdlijnen (raming 2025).

Kosten

Herstructurering, ruimtelijke structuur- en landschapsversterkende maatregelen

Herverkaveling	-/- € 15 mln
Kwaliteitsimpuls landschap en natuur	-/- € 25 mln
Herstructurering (w.o. extra opruimen verrommeling)	-/- € 15 mln

Bollengrondcompensatie

Opruimen verrommeling	-/- € 25 mln
Opwaarderen 2 ^e klas bollengrond	-/- € 15 mln

Organisatiekosten

Organisatiekosten GOM en plankosten (voor 15 jaar)	-/- € 10 mln
--	--------------

Totaal Kosten	-/- € 105 mln
----------------------	----------------------

Opbrengsten

Bollengrondcompensatie-afdrachten	€ 40 mln
Bijdragen uit woningbouwontwikkeling	€ 50 mln*
Saldo GOM fondsen	€ 15 mln

Totaal opbrengsten	€ 105 mln
---------------------------	------------------

*) Mogelijk is voorfinanciering nodig uit kredietlijn GOM (€ 35 mln) omdat de inkomsten van de woningbouwontwikkeling waarschijnlijk pas na een aantal jaren zal plaatsvinden. Een en ander volledig ter besluitvorming voorbehouden aan de Algemene vergadering van Aandeelhouders van de GOM.

De Greenportgemeenten en de GOM zullen zich ook inspannen om andere externe financiële bijdragen te verwerven, bijvoorbeeld uit subsidieregelingen van het Rijk, provincie, Holland Rijnland en hoogheemraadschap. Dit wordt nader uitgewerkt als onderdeel van de uitvoeringsagenda.

5.6 Meerjarenprogramma

De Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA) van de GOM stelt jaarlijks een Meerjarenprogramma vast. Het Meerjarenprogramma is een dynamisch document en vormt de leidraad van de GOM in het kader van de uitvoering van de programmaliijn Herstructurering uit dit Programma LGDG.

De directie van de GOM zal de AVA jaarlijks een voorstel ter besluitvorming voorleggen voor aanvulling en bijstelling van het Meerjarenprogramma. De GOM baseert de Meerjarenbegroting op een verantwoorde inzet van het beschikbare kapitaal, uitgaande van een sluitende exploitatie inclusief risicoreservering. Ten behoeve van een sluitende exploitatie kan (mogelijk) tijdelijk extra werkkapitaal in de vorm van vreemd vermogen noodzakelijk zijn.

Het eerstvolgende jaar van de Meerjarenbegroting wordt ieder jaar uitgewerkt in een jaarbegroting. Deze jaarbegroting is de basis voor het bedrijfsmatig handelen van de GOM. De jaarbegrotingen worden vastgesteld door de Raad van Commissarissen van de GOM.

Eventuele tegenvallers worden zoveel mogelijk gecompenseerd. In geval van niet compensabele tegenvallers moet de GOM de ambitie van het Meerjarenprogramma zo nodig naar beneden bijstellen om te allen tijde haar meerjarenexploitatie sluitend te krijgen.

5.7 Projectgebonden samenwerking tussen de GOM en gemeenten

De GOM kan in voorkomende gevallen ook zelf als risicodragende gebiedsontwikkelaar actief zijn en een grondexploitatie voeren. In die situatie zullen de GOM en de betreffende grondgebiedgemeente(n) per actief of eigen gebiedsontwikkelingsproject of projectcluster bij de start een voorbereidingsovereenkomst sluiten. Deze overeenkomst omvat een globale projectbeschrijving, de projectdoelstelling, relevante projectkaders en randvoorwaarden, het stappenplan, een planning, het budget, de projectorganisatie, planologie, het grondbeleid, de uitgangspunten van het exploitatieplan en de uitbestedingsstrategie.

Voordat de grondgebiedgemeente(n) ten behoeve van een GOM-project een ontwerp wijzigingsbesluit van het omgevingsplan in procedure brengen en/of contractuele verplichtingen met derden aangaan, moeten de GOM en de grondgebiedgemeente(n) een realisatieovereenkomst sluiten. De realisatieovereenkomst omvat, naast de aspecten zoals genoemd bij de voorbereidingsovereenkomst, een uitgewerkte projectexploitatie en een risicoanalyse.

Ten aanzien van de woningbouwontwikkelingen in Bronsgeest in Noordwijk, is reeds in de voormalige ISG de bijzondere positie van dit project onderkend, inclusief het voorbehoud dat door de gemeente Noordwijk ten aanzien van de hoogte van de financiële bijdrage bollengrondcompensatie is gemaakt. Door de GOM en de gemeente Noordwijk zijn hierover maatwerkafspraken vastgelegd die bij het sluiten van een projectovereenkomst voor bollengrondcompensatie gehanteerd zullen worden.

Bijlagen

Bijlage 1: Landschapsstrategie

Bijlage 2: Historie ISG en PLGDG

Bijlage 3: Uitgangspunten programma (uitgebreid)

Bijlage 4: Evaluatie ISG

Bijlage 5: Opbrengsten participatietraject

Bijlage 6: Ruimtegebruik Programma LGDG

Colofon

Dit is een gezamenlijke uitgave van de Duin- en Bollenstreek gemeenten: Hillegom, Lisse, Teylingen, Katwijk en Noordwijk.

Concept, redactie, vormgeving en realisatie door gemeenten Hillegom, Lisse, Teylingen, Katwijk en Noordwijk & KuiperCompagnons.

Met medewerking en ondersteuning van:

Necker, Urban Reality, Greenport Ontwikkelmaatschappij, Provincie Zuid-Holland, Hoogheemraadschap van Rijnland

Met dank aan alle participanten, indieners van zienswijzen en geraadpleegde experts.

Alle kaarten zijn gemaakt door KuiperCompagnons.

Alle illustratieve afbeeldingen zijn afkomstig uit beeldenbanken van de vijf gemeenten of gemaakt en bewerkt door KuiperCompagnons, tenzij hieronder anders vermeld:

Foto omslag en pagina 2: © GOM

Rechterfoto pagina 24: © Belga

Linkerfoto pagina 37: © AW Groep

Rechterfoto pagina 37: © Blik op Noordwijkerhout

Pagina 41: © ANLV Geestgrond

Pagina 44: © KAVB

Pagina 59: © Blik op Noordwijkerhout

Pagina 63 © VVV Noordwijk

Oosterduinse Meer pagina 66: © Archiefphoto Hielco Kuipers

Pagina 67: © De Groene Bollenschuur

Pagina 68: © Taco van der Eb

NAM-locatie pagina 75: © Archiefphoto Hielco Kuipers

Landschapsstrategie Duin- en Bollenstreek

Versiedatum: 16 december 2025

EEN VITAAL LANDSCHAP ALS DRAGER

VOOR EEN DUURZAME GREENPORT DUIN- EN BOLLENSTREEK

DEZE LANDSCHAPSSTRATEGIE IS EEN INTEGRAAL ONDERDEEL VAN HET PROGRAMMA LANDELIJK GEBIED DUURZAME GREENPORT DUIN- EN BOLLENSTREEK (PROGRAMMA LGDG) EN ALS BIJLAGE HIERIN OPGENOMEN.

Inhoudsopgave

1.	Inleiding.....	4
1.1	Doel landschapsstrategie.....	4
2.	Landschapsstrategie Duin- en Bollenstreek.....	7
2.1	Kernboodschap en drie leidende principes	7
3.	Landschapsstrategie met kaart.....	14
3.1	Water en bodem sturend.....	16
3.2	Openhouden (cultuur)landschap.....	22
3.3	Fijnmazige groenblauwe dooradering van het landschap.....	27
	Bijlage - Ontstaansgeschiedenis landschap Duin-Bollenstreek.....	32
	Bijlage – Biotopen en doelsoorten	36

I. Inleiding

I.1 Doel landschapsstrategie

Een veelzijdig en gevarieerd landschap

De Duin- en Bollenstreek kent een veelzijdig en gevarieerd landschap met karakteristieke landschappelijke elementen. Stuivende duinen en kleurrijke bollenvelden zijn iconische beelden in dit landschap. Het landschap is een leefgebied voor vele soorten dieren en planten. Het beleefbare landschap is van belang voor de mens en een plek om te ontspannen in een gezonde, aantrekkelijke, groene en koele omgeving. Omdat een vitaal landschap letterlijk en figuurlijk de drager vormt voor een toekomstbestendige Greenport Duin- en Bollenstreek is er veel aan gelegen het iconische landschap van de streek te beschermen en te versterken. De bloeiende bollen zorgen in het voorjaar voor een prachtig mozaïeklandschap.

De veelkleurigheid van de regio zit niet alleen in de bollenvelden

Aanleiding landschapsstrategie

In de ISG-evaluatie uit 2023 is aangegeven een visie op het landschap van de Bollenstreek nodig is. Het landschap is in de ISG versmald tot het behoud van openheid en behoud van areaal bollengrond. In de ISG is een landschapsperspectief opgenomen dat functioneert voor landschapsverbetering en als raamwerk voor sanering, intensivering en uitbreiding voor greenportbedrijven. Er is echter meer relevant, zoals de bouwhoogte van gebouwen en de kwaliteit van de inrichting van het cultuurlandschap.

Er is in de ISG-evaluatie dan ook aanbevolen om duidelijk te maken in welke mate het nieuwe programma ambieert om te zorgen voor een mooi bollenlandschap (landschappelijk, toeristisch, recreatief etc.). Een gezamenlijke landschapsvisie is gewenst, in combinatie met een onafhankelijke kwaliteitscommissie.

Met een helder uitgewerkt landschapsstrategie kan de Duin- en Bollenstreek niet alleen haar unieke karakter behouden, maar ook toekomstbestendig worden voor landbouw, natuur en recreatie.

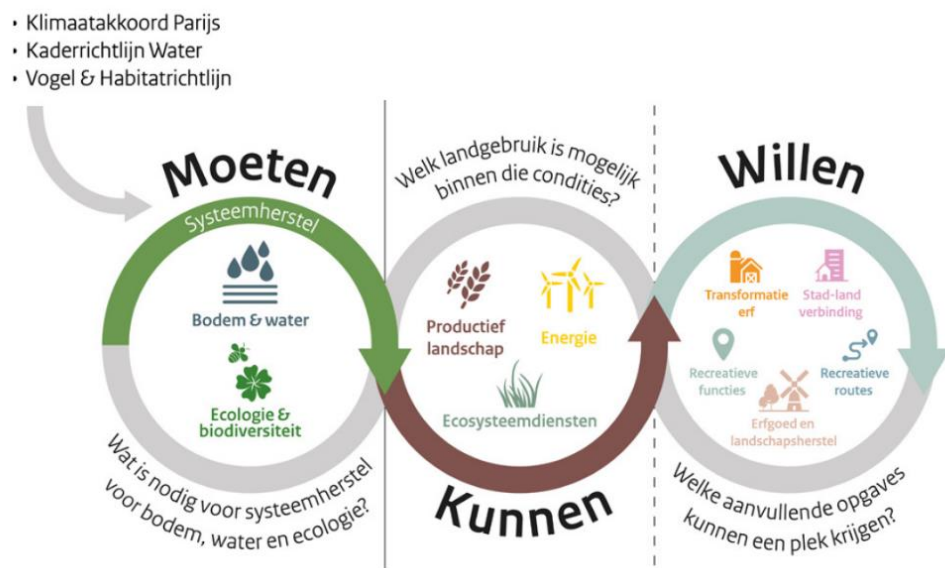
Met een helder uitgewerkt landschapsstrategie kan de Duin- en Bollenstreek niet alleen haar unieke karakter behouden, maar ook toekomstbestendig worden voor landbouw, natuur en recreatie.

Trends in het landelijk gebied

Het bijzondere landschap van de Duin- en Bollenstreek bestaat niet zonder zorg ervoor. Het landschap staat onder druk. Een aantal trends en ontwikkelingen vraagt om een heldere landschapsstrategie. Er is steeds minder ruimte voor landschap, biodiversiteit en natuur door uitbreiding van de gebouwde omgeving. De biodiversiteit (flora en fauna) staat onder druk, mede door de intensivering en schaalvergroting van de landbouw, klimaatverandering, en (nieuwe) barrières in het landschap voor diersoorten. Ook is de ecologie (bodemleven) in bodem en watersysteem uit balans. De richtlijnen voor een schone bodem en schoon water worden niet gehaald.

Uitdagingen voor een vitaal landschap

Europese en landelijke wet- en regelgeving zijn helder. Ook in de Duin- en Bollenstreek **moet** er werk gemaakt worden van systeemherstel op het gebied van bodem, water, ecologie en biodiversiteit (zie volgende figuur).

Inrichtingsconcepten uit perspectief landbouw en natuur, bron: handreiking Mooi NL

Daarbij zijn er verscheidene uitdagingen waar deze landschapsstrategie een heldere richting moet bieden. Vanuit het Klimaatakkoord, de Kaderrichtlijn Water en de Vogel & Habitatrichtlijn ligt er een uitdaging het bodem- en watersysteem te herstellen in de gehele Duin- en Bollenstreek. Er ligt daarnaast een uitdaging de biodiversiteit te bevorderen in de hele regio en de natuur te herstellen in o.a. Natura-2000 gebieden en daarbuiten in de NNN gebieden). De gemeenten staan verder voor de uitdaging het landschap te dooraderen met nieuw groen en blauw: nieuwe verbindingen en nieuwe landschapselementen, zowel droog als nat. Extra inzet mag gepleegd worden op weidevogelbeheer, akkervogelbeheer en bollenvogelbeheer.

Na systeemherstel volgt welk landgebruik mogelijk is binnen de nieuwe omstandigheden. Daarbinnen **kan** een productief landschap behouden blijven en gebruikt blijven worden. Er is een blijvende opgave om in dat landschap te blijven herstructureren en de verrommeling, in de hand gewerkt door o.a. schaalvergroting, tegen te gaan. Daarbij zijn de open vensters en de openheid in delen van de streek een belangrijk goed. Het handhaven van deze kwaliteiten is van belang.

Er zijn ontwikkelingen gaande die negatieve effecten kunnen hebben op het agrarisch, cultuurhistorisch, economisch en toeristisch landschap en op de identiteit van de Duin- en Bollenstreek. Ondanks druk op de ruimte **willen** we dat het landschap ook ruimte biedt voor functies als wonen, nieuwe (recreatieve) routes, bedrijvigheid en nog meer.

De inrichtingsconcepten **moeten** en **kunnen** worden in deze landschapsstrategie uitgewerkt. De thema's uit het inrichtingsconcept **willen** worden verderop in het programma nader uitgewerkt en rijgen een plek binnen het zich doorontwikkellende landschap van de Duin- en Bollenstreek.

Kennisdelen en aandacht voor biodiversiteit

Telers, ondernemers in de bollensector, overheid en omgeving hebben de taak om, ieder op hun eigen manier, een steentje bij te dragen aan de biodiversiteit. Partijen, partners en stakeholders die hier gezamenlijk in acteren zijn onder andere Nationaal Park Hollandse Duinen, ANLV Geestgrond, Stichting Duinbehoud, Vereniging voor Natuur- en Vogelbescherming Noordwijk, KAVB, LTO Noord, Greenport Duin- en Bollenstreek, Living Lab B7, Zuid-Hollands Landschap, Provincie Zuid-Holland en uiteraard de telers zelf.

Op het gebied van biodiversiteit in de Duin- en Bollenstreek valt er nog veel te winnen, volgens Agrarische Natuur- en Landschapsvereniging (ANLV) Geestgrond, Living Lab B7 en Nationaal Park Hollandse Duinen¹. Volgens deze gebiedspartijen is er wel biodiversiteit in de Duin- en Bollenstreek, maar het niveau blijft achter. Verschillende organisaties delen samen kennis en zetten concrete stappen zetten om de biodiversiteit in de regio te versterken. Ze trekken daarin samen op met bestuurders, beleidsmakers, bollenboeren en andere betrokken organisaties en pleiten voor een effectieve aanpak in de vorm van een samenwerking tussen verschillende partijen. Verder helpt ook het opzetten van een kennisontwikkelingsprogramma transitie duurzame bollenteelt Duin- en Bollenstreek mogelijk bij het vergroten van de aandacht voor (onderzoek naar) biodiversiteit in het bollenareaal. Dit is op dit moment in ontwikkeling.

Living Lab B7 stelde onlangs een [inspiratieposter](#) op met daarop in totaal veertien maatregelen die bollentelers kunnen nemen voor meer biodiversiteit, in hun perceel, in de bodem en op hun erf. Die ingrepen kunnen ook voordeel opleveren voor de teelt. Als ze bijvoorbeeld groenbemester gebruiken als isolatie in de winter, komt dat de bodem en de vruchtbaarheid ten goede. Daar gedijen de bollen weer op. In het uitvoeringshoofdstuk is een koppeling gemaakt met agrarisch natuurbeheer en de mogelijkheid om gebruik te maken van ANLb beheerpakketten.

Regiocertificering als instrument om biodiversiteit te vergroten

Telers in de Duin- en Bollenstreek onderkennen de urgentie om hun bedrijfsvoering verder te verduurzamen en op een gestructureerde en inzichtelijke wijze de regionale doelen te halen. In het Zuid-Hollandse Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG) komen de opgaven en doelen op het gebied van water, bodem, biodiversiteit en klimaat voor de komende jaren bij elkaar. De eerste prioriteit is het voldoen aan de normen van de Kaderrichtlijn Water door het verminderen van de emissies van fosfaat en het terugdringen van de emissie van gewasbeschermingsmiddelen naar het oppervlaktewater en grondwater. Regiocertificering is het middel om met elkaar samen te werken aan deze doelen².

¹ <https://www.nationaalparkhollandseduinen.nl/nieuws/verbinden-en-vergroenen-in-de-bollenstreek/>

² <https://greenportdb.nl/wp-content/uploads/2024/05/Duin-en-bollenstreek-A4-folder.pdf>
<https://greenportdb.nl/ontwikkeling-regiocertificering-duin-en-bollenstreek-van-start/>

2. Landschapsstrategie Duin- en Bollenstreek

2.1 Kernboodschap en drie leidende principes

De landschapsstrategie van de Duin- en Bollenstreek is opgebouwd uit een kernboodschap met een drietal leidende principes. Deze luidt als volgt:

Een vitaal landschap als drager voor een Duurzame Greenport Duin – en Bollenstreek

De Duin - en Bollenstreek is gebaat bij een vitaal landschap als onderlegger voor huidige functies en alle andere toekomstige programma's. Een vitaal landschap en een vitale Greenport zijn in de Duin- en Bollenstreek onlosmakelijk verbonden. Om dit vitale landschap te realiseren zijn drie leidende principes uitgewerkt:

1. **Water en bodem sturend:** de landschapsstrategie volgt het principe dat water en bodem sturend zijn in de ruimtelijke ordening. De strategie is gebaseerd op de ondergrond, water en bodem. Op basis daarvan zijn deelgebieden met eigen kwaliteiten en gebiedseigen opgaven gedefinieerd.
2. **Openhouden (cultuur)landschap:** inwoners en gebiedspartners waarderen de openheid van het cultuurlandschap in de Duin- en Bollenstreek. Met het Pact van Teylingen en de ISG is de strategie ingezet om zichtlijnen te versterken en verrommelde bebouwing op te ruimen. Dit blijft een leidend principe voor deze landschapsstrategie. Wel zijn de definities van openhouden en verrommeling sterker gedefinieerd en kiezen we strategische locaties waar we de openheid willen versterken.
3. **Fijnmazige groenblauwe dooradering van het landschap:** Landschapselementen zijn de dragers van het landschap met grote cultuurhistorische waarde doordat zij kenmerkend zijn voor specifieke gebieden. Ze versterken daarmee de landschappelijke identiteit en dragen bovendien bij aan de belevingswaarde van een gebied. Het behoud, doorstromen en berging van zoetwater en meer biodiversiteit zijn daarbij belangrijke uitgangspunten.

Leidend principe I: water en bodem sturend: een gebiedsindeling gebaseerd op ondergrond

Het landschap van de Duin- en Bollenstreek is met klei-afzettingen, zandgronden maar ook veenvorming rijk aan invloeden van nieuwe duinen, oude duinen en strandvlakten, de Oude Rijn met klei-afzettingen, en de meren en plassen (Kagerplassengebied en droogmakerijen).

Voldoende en schoon water en een gezonde bodem is van groot belang voor iedereen in de Duin- en Bollenstreek. Daarom zijn water en bodem sturend (of richtinggevend) bij beslissingen over de inrichting van de Duin- en Bollenstreek. Een water en bodem gestuurde aanpak vormt de noodzakelijke basis voor alle andere agenda's. Water en bodem sturend maken bij de inrichting van de Duin- en Bollenstreek is een omslag in het denken en doen en daardoor een stevige opgave. Maar de keuze om water en bodem sturend te laten zijn, heeft voordelen op de korte en de lange termijn.

De verschillen in ondergrond en bodemtype leiden tot acht deelgebieden met specifieke opgaven en aandachtspunten vanuit bodem en water. Op de deelgebiedenkaart zijn verschillende aandachtspunten per deelgebied aangegeven. Op termijn krijgt de hele streek te maken met verzilting. Dit is dus een gebiedsoverstijgende opgave.

- Natura2000 gebied
- Recreatief aantrekkelijk
- Reliëfrijk zandlandschap
- Dynamisch landschap
- Natuurlijke diversiteit

- Kustbescherming (zoespiegelstijging) en klimaatadaptatie
- Beschikbaarheid zoetwater/drinkwater
- Duinbehoud en duinherstel
- Behoud van unieke biodiversiteit en ecologische dynamiek
- Beheer van recreatie en druk toerisme
- Verdroging door uitzakken grondwaterpeil

- Overgangszone naar duinen
- Locatie vakantieparken
- Gedeeltelijk bollenteeltgebied
- Landschappelijke diversiteit

- Kustbescherming (zeespiegelstijging) en klimaatadaptatie
- Beschikbaarheid zoetwater/drinkwater
- Waterbeheer en waterkwaliteit (vervuild boezemwater mengt met kwelwater)
- Versterken natuurgebieden; aansluiten op habitattypes in de duinen
- Kwelpotenties, gradiënten en buifer

- Oude strandwal
- Grotendeels afgegraven voor zandwinning en bollenteelt
- Zanderijen: kenmerkend rasterpatroon van brede waterlopen
- Schakel tussen duinen en het achterland
- Locatie enkele landgoederen

- Afnemende bodemvruchtbaarheid
- Vervuiling van water door toxische stoffen
- Biodiversiteit en waterkwaliteit staat onder druk
- Barrièrewerking bebouwing en infrastructuur
- Toenemend watertekort en droogtestress

- Kleiafzettingen door invloed van zee en Oude Rijn
- Gedeeltelijk kassengebied
- Gedeeltelijk grasland

- Interne verzilting
- Verdroging
- Soms ongedefinieerde plekken en verromeling
- Biodiversiteit en waterkwaliteit staat onder druk

- Grotendeels in gebruik door bollenteelt
- Afwisselende kleurrijke bollenvelden
- Toeristische en recreatieve waarde
- Grotendeels open karakter

- Open karakter bewaken
- Vervuiling van water door toxische stoffen
- Afnemende bodemvruchtbaarheid
- Toenemend watertekort en droogtestress
- Biodiversiteit en waterkwaliteit staat onder druk

- Grotendeels afgegraven voor zandwinning en bollenteelt
- Zanderijen: kenmerkend rasterpatroon van brede waterlopen
- Afwisselende kleurrijke bollenvelden (redelijk versnipperd)

- Deels 'versnipperd en verrommeld' karakter
- Verdroging
- Waterkwaliteit (vervuild boezemwater)

- Open weidelandschap
- Natte gronden
- Ecologische veerkracht
- Gedeeltelijk weidevogelgebied

- Vernatten
- Tegengaan intensieve landbouwpraktijken
- Omgaan met extreme weersomstandigheden (droogte, overstromingen)
- Fragmentatie van graslanden door landbouw

- Stelsel van veenplassen en eilanden
- Ecologische diversiteit
- Recreatiegebied
- Watersport mogelijkheden
- Historische elementen zoals; molens, landhuizen en de eendenkooi

- Biodiversiteit en waterkwaliteit staat onder druk
- Natuurbehoud en ecologie
- Recreatiedruk
- Omgaan met extreme weersomstandigheden (droogte, overstromingen)
- Grondwaterpeil omhoog brengen

Acht deelgebieden vanuit bodemtype en opgaven en aandachtspunten vanuit bodem en water

Leidend principe 2: openhouden (cultuur)landschap

Er ligt een belangrijke opgave om verdergaande verrommeling van het kostbare open (cultuur)landschap tegen te gaan. Een goede sturing van dit complexe proces biedt kansen om de grote potenties van de Greenportsector te gebruiken om de kostbare kwaliteiten van het landschap te verbeteren. Herstructurering van het landschap is een middel om dit te bereiken.

Tijdens de uitvoering van de ISG is al veel gedaan om verrommeling tegen te gaan en het open landschap te behouden. Zo is de verstedelijking effectief een halt toegeroepen, is grondspeculatie grotendeels verdwenen, het teeltcomplex en -areaal is behouden, het landschap is op veel locaties opener geworden, het karakter van de Duin- en Bollenstreek is behouden, en er is een aanzienlijke hoeveelheid opstellen opgeruimd. Tot slot zijn bedrijven in staat gesteld zich te kunnen (blijven) ontwikkelen in een evenwichtige verhouding tot het landschap.

Stabiel ruimtelijk beleid is randvoorwaardelijk om ook de komende jaren effectief door te kunnen gaan met de herstructurering. Deze is namelijk nog niet voltooid. Ook blijft het een aandachtspunt dat er soms nog wel degelijk gebouwd wordt in zichtlijnen. Naar aanleiding van de ISG-evaluatie worden de begrippen 'openheid', 'zichtlijnen' en het opruimen van 'verrommeling' nader gedefinieerd.

Nadere definitie openheid

Wat is openheid en wat is de kwaliteit van open landschap? Voor verschillende stakeholders in de streek heeft openheid een andere betekenis. Voor agrariërs valt dit samen met open bollenareaal; voor veel burgers gaat het om de beleving van open ruimte en om de kwaliteit van open landschap. Daarbij maakt het uit of open gebied begrensd wordt door beplanting of moderne bedrijfsgebouwen.

Uniek in de streek is ook de beleving van het mozaïeklandschap. Kleurige velden dragen bij aan het 'Mondriaan-effect'.

Openheid verwijst naar de zichtbaarheid en toegankelijkheid van het unieke landschap van de streek, waaronder de uitgestrekte bollenvelden, duinen en polders. Belangrijke (langere) zichtlijnen zijn daarbij bepalend voor het ervaren van openheid. Dit betekent dat er bewust wordt omgegaan met bebouwing en dat de ruimtelijke kwaliteit van het open landschap beschermd blijft tegen verstedelijking.

Wel open, maar in het zicht is relatief forse niet ingepaste bedrijfsbebouwing

Kwalitatieve openheid

Om concreter te kunnen werken aan het verbeteren van het open (cultuur)landschap wordt vanaf nu het begrip 'kwalitatieve openheid' gehanteerd. Kwalitatieve openheid is meer dan ver kunnen kijken in een bepaalde richting. Het betreft hier aantrekkelijke zichtlijnen van een bepaalde maat en schaal die niet onderbroken worden of uitmonden in zicht op onaantrekkelijke objecten, structuren of bebouwing. Daarbij is bij voorkeur kenmerkende cultuurhistorische architectuur, zoals oude

bollenschuren en arbeiderswoningen wel zichtbaar, maar wordt moderne bebouwing, of bedrijfsuitbreiding landschappelijk ingepast met erfbeplanting.

Buffergroen en landschappelijke inpassing helpt het versterken van de "kwalitatieve openheid"

Nadere definitie verrommeling

Wanneer zorgt een verouderd gebouw of schuur voor verrommeling van het landschap? Ook daar wordt op verschillende manieren invulling aan gegeven. Een oude bollenschuur heeft bijvoorbeeld ook cultuurhistorische waarde voor het gebied.

Het begrip verrommeling staat gelijk aan een ongeordende, gefragmenteerde of versnipperde ontwikkeling van het landschap, waarbij het oorspronkelijke karakter en de esthetische waarde ervan verloren dreigen te gaan. Dit gebeurt door een combinatie van factoren, zoals:

- Versnippering van ruimtelijke functies: bijvoorbeeld het door elkaar plaatsen van bollenareaal met bedrijfsbebouwing, nieuwe woonwijken, bedrijven in het buitengebied (die niet bollengerelateerd zijn), recreatiegebieden en infrastructuur zonder een duidelijke samenhang.
- Ongestructureerde bebouwing: het ontstaan van ongeplande bebouwing zoals loodsen, kassen, schuren of woonwagens in landschappelijk waardevolle gebieden.
- Incourante en verpauperde bebouwing: het ontstaan van rommelige en verouderde bebouwing in het landschap die afbreuk doet aan de landschappelijke kwaliteit.
- Niet agrarische bebouwing: bebouwing in het landschap die bedrijfsmatig geen duidelijke relatie heeft met de Greenport Duin- en Bollenstreek en bedrijfsmatig niet past in het landelijk gebied.
- Verlies van historisch, cultureel en natuurlijk erfgoed: het verdwijnen van traditionele elementen zoals bollenvelden, historische boerderijen, karakteristieke bollenschuren, landschuurtjes, duinen en houtwallen door modernisering of verwaarlozing.
- Ontbreken van landschapselementen: het ontbreken van typerende karakteristieke landschapselementen is ook een vorm van verrommeling. Concreet voorbeeld is het ontbreken van erfbeplanting. Op de strandwallen het ontbreken van lanen, houtwallen, bosschages en hagen; in het zanderijenlandschap het ontbreken van hagen.

- Druk door verstedelijking en infrastructuur: De behoefte aan meer woningen, bedrijventerreinen en wegen leidt vaak tot aantasting van het unieke open landschap.

Bij de uitvoering van de ISG is ingezet op het tegengaan van deze verrommeling, en door verrommeling actief op te ruimen. In het rapport *Loep op Gom* zijn hier verschillende voorbeelden van gegeven. In onderstaande afbeelding is te zien hoe bij de Leidsevaart een gebied met verouderde kassen (linksboven) is opgeruimd, en omgezet in bollengrond en water (rechtsboven). Aan de Torenlaan is eveneens verrommelde bedrijfsbebouwing opgeruimd en is nieuwe teeltgrond gerealiseerd (links- en rechtsonder). Deze lijn wordt met het Programma LGDG voortgezet wanneer deze kansen zich voordoen.

Leidsevaart, Noordwijk

Torenlaan, Voorhout

In delen van de Duin- en Bollenstreek zijn er o.a. door schaalvergroting en verspreide bedrijfsbebouwing gebieden ontstaan die landschappelijk gefragmenteerder zijn dan de gebieden waar de 'kwalitatieve openheid' nog heel sterk aanwezig is. In algemene zin kunnen we stellen dat de oostelijke strandwal (bijvoorbeeld de Mottigerpolder en het gebied aan de 's-Gravendamsesweg) sterker gefragmenteerd zijn dan bijvoorbeeld de relatief open oude strandvlakten langs de Trekvaart.

Gefragmenteerd

Kwalitatief open

Voorbeeld van een gefragmenteerd gebied aan de 's-Gravendamsesweg, Voorhout versus een meer kwalitatief open gebied langs de Trekvaart tussen Tespelduyn en Noordwijkerhout (bron: Google Earth)

Leidend principe 3: fijnmazige groenblauwe dooradering van het landschap

Wat is groenblauwe dooradering?

Een perceel in een agrarisch landschap wordt vaak omlijst door bomensingels, houtwallen en sloten. Een netwerk van dit soort landschapselementen wordt ook wel 'groenblauwe dooradering' genoemd (ook afgekort tot GBDA).

Landschapselementen zoals singels, sloten, beken, weteringen, natuurvriendelijke oevers, kruidenrijke akkerranden, houtwallen en bomenrijen hebben verschillende functies in het landelijk gebied. Het zijn plekken die het leefgebied vormen en/of belangrijk zijn als verbinding tussen leefgebieden (afhankelijk van de soort). Plekken waar dieren kunnen schuilen, voedsel kunnen zoeken en waar ze zich langs kunnen verplaatsen en waar ruimte is voor bijzondere planten. Het vormt een belangrijke basis voor biodiversiteit. Ook dragen landschapselementen bij aan de belevingswaarde van het landschap voor de mens. Elk landschapstype heeft zijn eigen kenmerkende elementen, die mede de identiteit van de plek bepalen. Binnen de groenblauwe dooradering zijn zowel droge (groene dooradering) als natte (blauwe dooradering) landschapselementen van belang.

Het gaat bij de term groenblauwe dooradering niet om de hoeveelheid natuurgebieden. Het netwerk van 'groene en blauwe elementen' vormt juist de verbinding tussen de beschermde natuurgebieden in het agrarisch cultuurlandschap en de structuren vormen op zichzelf ook een leefgebied voor kleinere soorten. Een gebied met veel groenblauwe dooradering bestaat dus uit een fijnmazig netwerk van verbindingen (lijnelementen) tussen verschillende beschermde natuurgebieden (leefgebieden en stevige verbindingen). Ook gebieden met landschapselementen van maximaal 1,5 hectare maken onderdeel uit van de groenblauwe dooradering.

OVERZICHT LANDSCHAPSELEMENTEN:

- Houtwal, houtsingel en houtkade
- Elzensingel
- Knotbomen(rij)
- Bomenrij en laan
- Solitaire boom
- Knip- en scheerheg
- Struweelhaag
- Struweelrand
- Half- en hoogstam-boomgaard
- Hakhoutbosje
- Griendje
- Bosje of boomgroep
- Eendenkooi
- Erfbepanting
- Kruidenrijke wegerm
- Botanische akkerrand
- Bloemdijk
- Onverharde wegen
- Poel
- Natuurvriendelijke oever
- Rietzoom en klein rietperceel
- Sloot en slootkant
- Voedselbos
- Agroforestry

Voorbeelden van landschapselementen, bron Provincie Zuid-Holland

Waarom groenblauwe dooradering?

Inzetten op een groenblauwe dooradering van het landschap is een manier om landschap, natuur, landbouw, water en bodem integraal te benaderen. Meer groenblauwe dooradering is van belang voor

het versterken van landschappelijke kwaliteit, tegengaan van verdroging en draagt bij aan het toekomstperspectief voor de landbouw en het landelijk gebied als geheel. Het is daarmee goed voor vele diensten, zoals:

- Vergroten biodiversiteit (o.a. Vogel- en Habitatrichtlijn)
- Verbeteren bodem- en waterkwaliteit (o.a. KRW)
- Klimaatbestendiger landschap Duin- en Bollenstreek
- Herstel cultuurlandschappen (verbinding mens-landschap)

Inventarisatie GBDA en ambitie

De Duin- en Bollenstreek is gezegend met grote en kleine natuurgebieden die deel uit maken van het Nationaal Natuur Netwerk (NNN), vroeger de Ecologische Hoofd Structuur (EHS) genoemd. Het NNN is het Nederlands netwerk van bestaande en nieuw aan te leggen natuurgebieden. Het netwerk moet natuurgebieden beter verbinden met elkaar en met het omringende agrarisch gebied. Daartoe behoren het gehele duingebied (Coepelduynen, Kennemerland-Zuid), het Keukenhofcomplex (bossen, weiden en kasteelpark) alsmede de kleinere landgoederen als Huys te Warmont, Offem en Leeuwenhorst.

Het kleinschalige landschap van de Duin- en Bollenstreek biedt veel voordelen voor biodiversiteit die al worden benut. In het gebied komen relatief veel akkervogels voor (de 'high five': scholekster, kievit, veldleeuwerik, gele kwikstaart, patrijs). Er zijn veel initiatieven om de biodiversiteit op bollengrondpercelen te vergroten. Ook initiatieven zoals de Kruidentuin en Tuin van Holland dragen bij aan een toekomstbestendige oplossing voor de agrarische sector en het verbeteren van lokale biodiversiteit. Daarnaast is biodiversiteit ook onderdeel van de KPI's van regiocertificering, dus van de teelt van de toekomst. Hieraan kunnen GBDA maatregelen in belangrijke mate bijdragen.

In de provinciale Omgevingsvisie is als doelstelling opgenomen dat in 2050 de provincie 10% groenblauwe dooradering heeft gerealiseerd met als tussendoel in 2030 de helft van het gat tussen de bestaande GBDA en de 10%. De provincie heeft voor de Duin- en Bollenstreek geïnventariseerd dat anno 2024 ongeveer 3,9% van het gebied 'dooraderd' is. De inzet van het Programma LGDG is om door middel van robuuste dooradering een bijdrage te leveren aan een verhoging richting de 7%.

3. Landschapsstrategie met kaart

Binnen de drie leidende principes zijn de volgende negen speerpunten uitgewerkt;

Water en bodem sturend

Water en bodem sturende principes zijn een wezenlijk onderdeel van de landschapsstrategie;

1. Opzetten waterstanden veenweidegebieden en droogmakerijen
2. Optimaliseren kavels van bollenareaal op zandgronden
3. Meer ruimte voor water in de binnenduinrand

Openhouden (cultuur)landschap

De herstructurering van het landschap is nog niet klaar en verrommeling in het buitengebied wordt opgeruimd:

4. Versterken open karakter Bollenstreek en respecteren belangrijke zichtlijnen
5. Openhouden grasland
6. Landschappelijke inpassing

Fijnmazige groenblauwe dooradering van het landschap

De groenblauwe dooradering wordt uitgevoerd op verschillende schaalniveaus;

7. Een robuust hoofdraamwerk met groenblauwe corridors
8. Groenblauwe landschapskamers
9. Groenblauwe kavelinrichting

Deze uitwerking geldt als raamwerk (toetsingskader) voor sanering, intensivering en uitbreiding van greenportbedrijven uit oogpunt van landschapsverbetering: zoals het behoud van open vensters en het tegengaan van verrommeling. Met als doel om landschapsverbetering te bewerkstelligen.

Op basis van de landschapsstrategie werkt de landschapsvisiekaart door in het gehele Programma LGDG. Het vormt letterlijk de onderlegger voor de verdere uitwerking. Het vitale landschap vormt de drager voor een Duurzame Greenport Duin – en Bollenstreek.

LANDSCHAPSSTRATEGIE

Huidige situatie

- Natura 2000
- Bestaand Natuurnetwerk Nederland en behoud landgoederen
- Te verwerven / in te richten Natuurnetwerk Nederland
- Bollenareaal
- Bestaande groene verbindingen oost-west
- Trekvaart en overige waterstructuren
- Gebieden met een eigen ontwikkeltraject: Valkenhorst/Valkenburgse Meer, Rijsburg Noord en Rooversbroekpolder

3 LEIDENDE PRINCIPES

1. Water en bodemsturend

- Opzetten waterstanden veenweidegebieden en droogmakerijen
- Optimaliseren kavels van bollenareaal op zandgronden
- Meer ruimte voor water in de binnenduinrand

2. Openhouden (cultuur)landschap

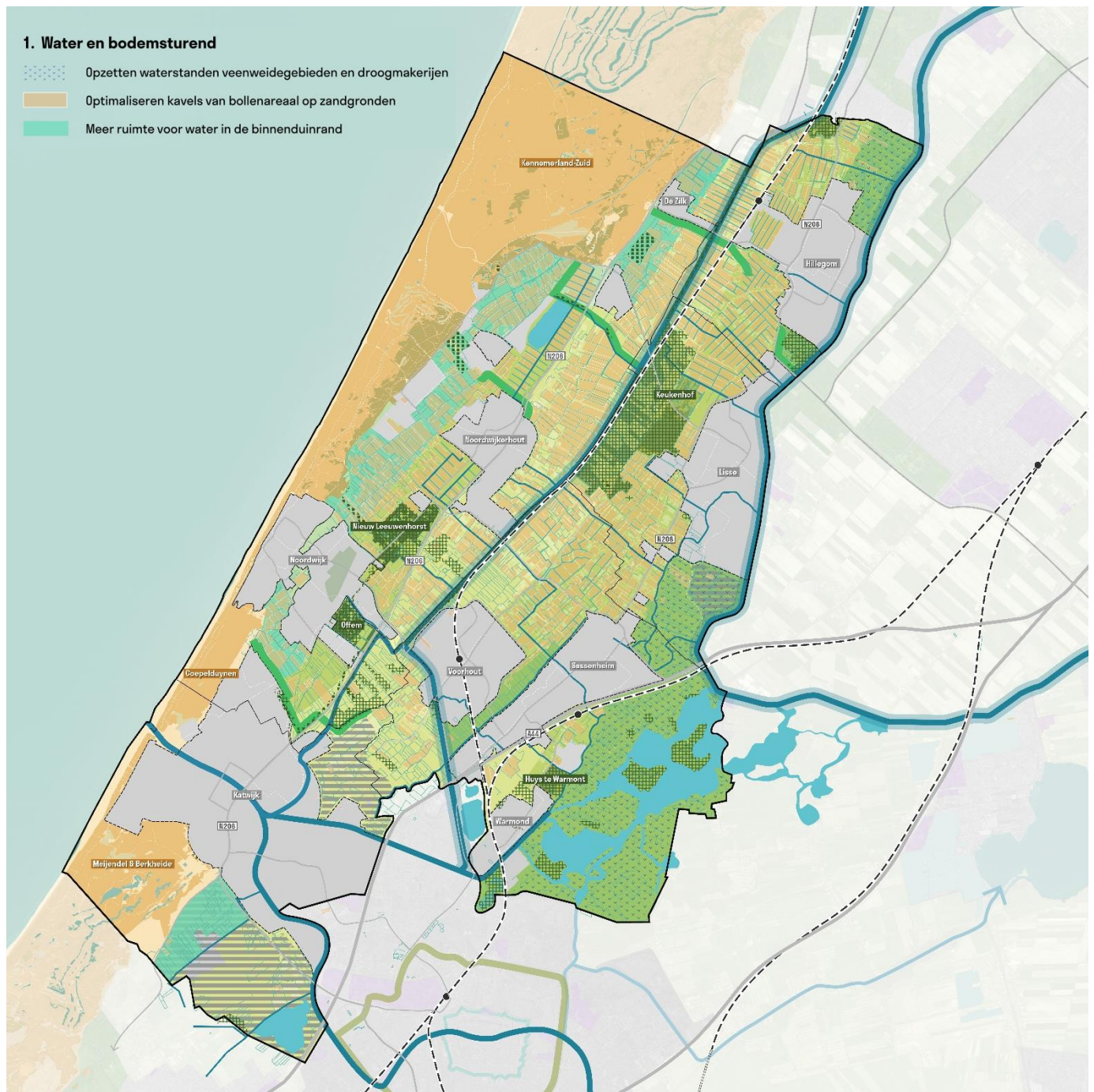
- Versterken kwalitatieve openheid in strandvlakte
- Respecteren belangrijke zichtlijnen en actief vergroten openheid
- Openhouden grasland

3. Fijnmazige groenblauwe dooradering van het landschap

- Een robuust hoofdtraamwerk met groenblauwe corridors
- Zoekgebied groene, ecologische oost-west verbinding
- Versterken (historische) laanstructuren en buffergroen
- Versterken landgoederenzone
- Groenblauwe landschapskamers

3.1 Water en bodem sturend

Speerpunt I: opzetten waterstanden veenweidegebieden en droogmakerijen

Het opzetten van de waterstanden in de veenweidegebieden rondom de Kagerplassen is een strategie die voortkomt uit de nationale strategie, Zuid-Hollandse Veenweidestrategie en de nadere uitwerking in de Omgevingsvisie Teylingen. Het strategisch waterplan Kagerplassen heeft effect op de waterbeschikbaarheid in een groot deel van de Duin- en Bollenstreek. Dit is de reden dat deze als eerste genoemd wordt. Tijdens een zeer warme (droge) periode is er in de toekomst bovendien risico op een verminderde hoeveelheid (drink)water. Ook de kwaliteit van het (drink)water neemt dan af.

De opgave

Het landschapsgebied van de Kagerplassen en omliggende veenweidegebieden is overwegend in gebruik als recreatief gebied met hoge natuurwaarden en als waardevol beschermd (agrarisch) grasland. De begrenzing is deels gebaseerd op landschappelijke kenmerken en het provinciale 'kroonjuweel cultuurhistorie'.

Het klimaatadaptief inrichten van dit deel van Duin- en Bollenstreek is een grote uitdaging. Een specifiek aandachtspunt is het tegengaan van bodemdaling in het veenweidegebied. Daarnaast is het tegengaan van droogte een opgave. De diepere polders in het deelgebied bieden overigens ook kansen voor waterberging. Waterbeschikbaarheid in heel de Duin- en Bollenstreek is een aandachtspunt. Het opzetten van de waterstanden in de veenweidegebieden en de droogmakerijen draagt bij aan de doorspoeling van schoon water in de gehele Duin- en Bollenstreek wat een positief effect heeft op het tegengaan van verzilting op de langere termijn. Het verhogen van waterstanden in veenweidegebieden zal tevens de tegendruk op de boezemwaterlopen – Trekvaart, Ringvaart en Kagerplassen – vergroten door een sterkere variatie in aan- en afvoer.

Opzetten van de waterstanden als strategisch plan

Er is een strategisch plan om het waterpeil in de veenweidegebieden rondom de Kagerplassen te verhogen. Dit plan richt zich op duurzaam waterbeheer, ecologische voordelen en betrokkenheid van belanghebbenden.

We zetten in op een robuust watersysteem in de veengebieden met een optimale bediening ten behoeve van de klimaatopgave en het voorkomen verdere bodemdaling. Waterbeheer stemmen we af op de bodemcondities. Daarvoor is een landschapstransformatie nodig. Veehouderij, akkerbouw en opengrondteelt is gezamenlijk moeilijk vol te houden (vanwege de nodige ontwatering). Indien nodig heroverwegen we peilbesluiten en droogleggingsnormen samen met andere daarvoor verantwoordelijke medeoverheden. Een hoger grondwaterpeil zorgt voor voldoende water bij droogte, vertraagt daling van veenbodems en vermindert hiermee de uitstoot van broeikasgassen.

In de kleigebieden voorzien we de ontwikkeling van brakwaternatuur (incl. peilfluctuaties), eventueel in combinatie met recreatie. Ook is hier meer ruimte nodig voor het opvangen, bufferen en hergebruiken van zoetwater. Dit doen we door het optimaliseren van in-/uitstroom zoetwater en het vergroten peilvakken in polders. Ook zetten we in op het aanpassen van het landgebruik als dit echt nodig is. Waar sprake is van verzilting stimuleren we de overschakeling naar meer zouttolerante gewassen.

Klimaatbestendige inrichting van watergangen

Aandachtspunt is de verbetering van de waterkwaliteit in de Kagerplassen en de watergangen. Hogere temperaturen leiden in ondiepe watergangen sneller tot overlast (stank, zuurstofloosheid en dode vissen, botulisme). Een klimaatbestendige inrichting van de watergangen bestaat uit goed beheer, voldoende diepte, weinig emissies, bestrijding van exoten en draagt bij aan een hogere de kwaliteit van de leefomgeving.

Aandacht voor biodiversiteit

We hebben veel aandacht voor het vergroten van de biodiversiteit. Een deel van de Kagerplassen is onderdeel van NatuurNetwerk Nederland. De nadruk ligt op bescherming en versterking van de natuurwaarden. Aandachtspunt is de verbetering van de waterkwaliteit in de Kagerplassen en de watergangen. Verder ligt in het veenweidegebied opgave om de biodiversiteit te vergroten (in samenspraak met de duurzame landbouwtransitie). Dit doen we bijvoorbeeld door het inzetten op het terug laten komen van specifieke icoonsoorten (zoals de grutto). De omgeving van de Kagerplassen heeft veel potentie voor het beheer van weidevogels.

Opzetten waterpeil in droogmakerijen – droogmakerijen als ‘regenton’

De droogmakerijen in de Duin- en Bollenstreek zullen volgens het hoogheemraadschap als eerste te maken krijgen met verzilting. Voor de langere termijn deelt het hoogheemraadschap deze kleipolders dan ook al in als ‘zoute’ gebieden. De effecten van verzilting en klimaatverandering op de gehele Duin- en Bollenstreek kunnen echter verminderd worden door de droogmakerijen te zien als ‘regenton’. Bij grotere hoeveelheden neerslag worden deze gebieden gebruikt om water maximaal op te vangen en tijdens droge periodes te kunnen hergebruiken. Hiervoor is het van belang de in- en uitstroom van zoet water te optimaliseren. Het vergroten van peilvakken in de polders is hierbij van belang. Het water kan vervolgens worden ingezet in de landbouw, of het kan geschikt worden gemaakt voor menselijk gebruik als drinkwater.

De uitwerking van dit speerpunt ligt bij het Hoogheemraadschap van Rijnland, in samenwerking met de vijf gemeenten, provincie Zuid-Holland en andere gebiedspartijen.

Speerpunt 2: optimaliseren kavels van bollenareaal op de zandgronden

Het optimaliseren van kavels is goed te koppelen aan landschapsverbetering. Herverkaveling en ruilverkaveling kunnen in de Duin- en Bollenstreek bijdragen aan landschapsverbetering door een integrale aanpak waarin agrarische efficiëntie wordt gecombineerd met ecologische, recreatieve en esthetische doelen. Deze koppeling kan op verschillende manieren gerealiseerd worden:

1. Efficiënt gebruik van landbouw- en bollengrond

- Optimalisatie van percelen: Door efficiëntere indeling kunnen landbouwbedrijven profiteren van schaalvoordelen, wat ruimte vrijmaakt voor landschapsverbetering zonder productieverlies.
- Bundeling van functies: Door agrarische functies te combineren met natuurbeheer en recreatie ontstaan nieuwe verdienmodellen en wordt multifunctioneel grondgebruik gestimuleerd.

2. Waterbeschikbaarheid en klimaatadaptatie

- Waterbuffering: herverkaveling kan helpen bij het aanleggen van waterbergingsgebieden om klimaatverandering op te vangen.
- Eigen watersystemen en vergroten waterbuffercapaciteit: door herverkaveling of ruilverkaveling kan mogelijk ingezet worden op eigen watersystemen ten behoeve van droge perioden. Ook is het vergroten van de waterbuffercapaciteit (ondergronds) mogelijk nog beter in te passen wanneer kavels worden geoptimaliseerd.
- Verdiepen en verbreden van slotenpatroon: door het optimaliseren van kavels kunnen sloten (boezemsloten/zandsloten) verbreed en verdiept worden. Dit is goed voor de biodiversiteit en om overtalig regenwater langer vast te houden.
- Bodembeheer: percelen kunnen zo worden ingericht dat de bodemkwaliteit wordt verbeterd, bijvoorbeeld door ruimte te maken voor groenbemesters of minder intensieve teelt.

3. Verbeteren van ecologische verbindingen

- Creëren van groene corridors: Door percelen opnieuw in te delen, kunnen ecologische verbindingzones worden aangelegd die de biodiversiteit vergroten. Bijvoorbeeld het verbinden van natuurgebieden door het creëren van bloemrijke akkerranden, houtwallen,

hagen of andere landschapselementen. Dit helpt bij het realiseren van meer groenblauwe dooradering (speerpunt 7 t/m 9).

- Waterbeheer en natuurontwikkeling: Slimmere indeling kan ruimte maken voor natte natuur, zoals plas-drasgebieden of slootverbreding/slootverdieping, wat gunstig is voor weidevogels en andere fauna.

4. Herstel van historische landschapselementen

- Terugbrengen van kenmerkende landschappen in de Duin- en Bollenstreek, zoals hagen, houtwallen en slootpatronen. Herverkaveling biedt de kans om deze elementen in ere te herstellen en ze onderdeel te maken van het moderne landschap.
- Behouden van bollengronden: Zorg dragen voor een balans tussen traditionele bollenteelt en de esthetische waarde van het landschap.

5. Recreatieve en landschappelijke waarde vergroten

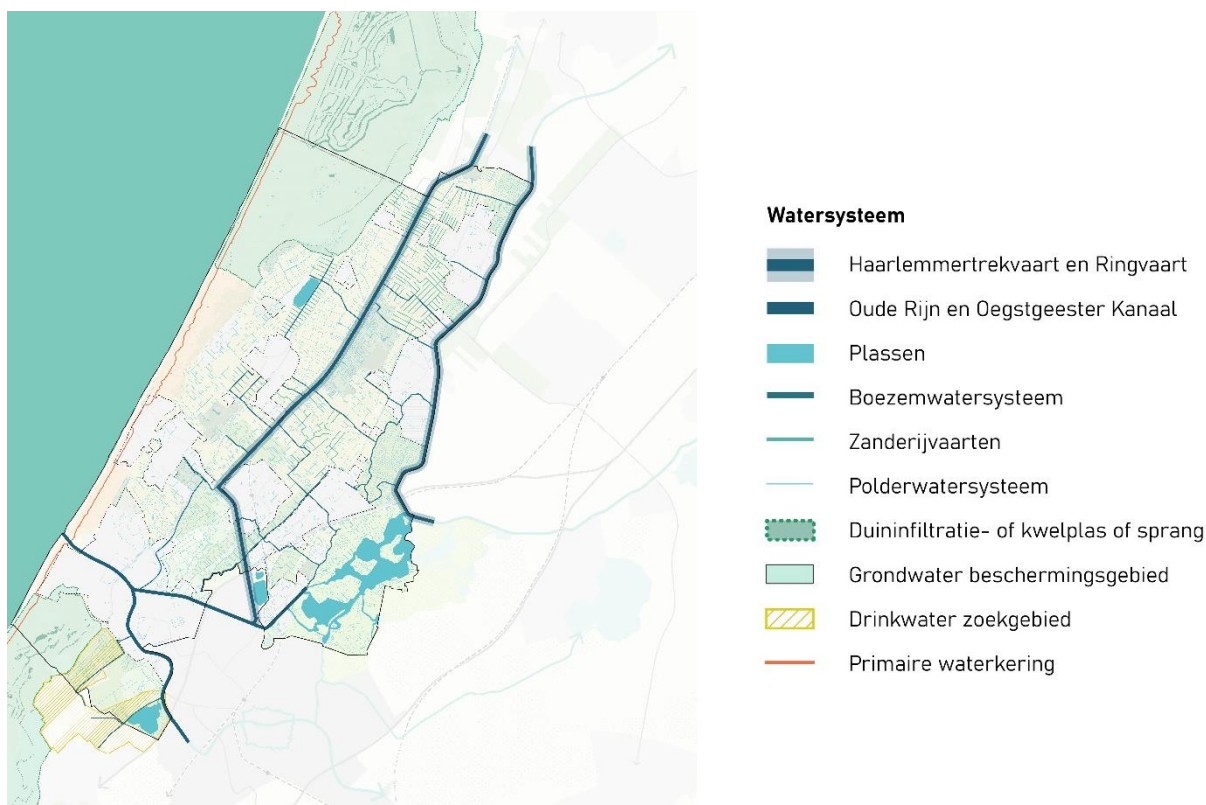
- Aantrekkelijke routes: Door samenwerking kunnen wandel- en fietspaden worden aangelegd langs bloemrijke bollenvelden of door ecologische verbindingzones.
- Uitzichtpunten en rustplekken: Herverkaveling kan de aanleg van recreatieve faciliteiten mogelijk maken, zoals uitkijkpunten over de bloeiende bollenvelden of picknickplekken. Mogelijk kan zo bollenerfgoed nog beter beleefd en toegankelijk gemaakt worden.

Om herverkaveling en ruilverkaveling effectief te koppelen aan landschapsverbetering, zijn enkele randvoorwaarden belangrijk. Participatie en de betrokkenheid van (bollen)boeren, natuurorganisaties, gemeenten en bewoners is van belang. Dit moet leiden tot een integrale aanpak. Voor de financiering dragen subsidies of stimuleringsregelingen voor landschapsbehoud en -ontwikkeling bij aan de haalbaarheid.

Speerpunt 3: Meer ruimte voor water in de binnenduinstrand

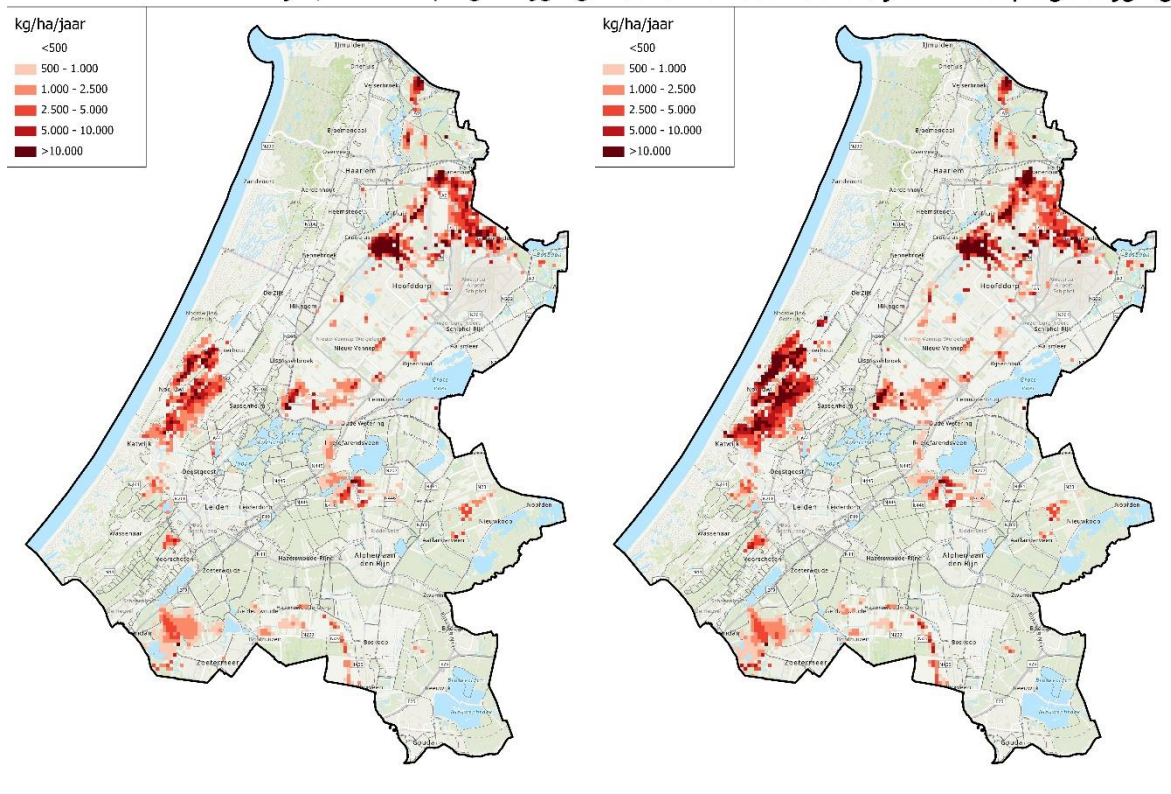
De binnenduinstrand is een gebied met complexe vraagstukken op het gebied van waterbeschikbaarheid en waterkwaliteit. Zo ligt het gebied dicht bij kwelwater van hoge kwaliteit uit de duinen, maar ook aan het einde van de aanvoerketen van water vanuit de Rijn en Ringvaart. Op de langere termijn (vanaf 2050) kan verzilting in dit gebied een negatieve rol gaan spelen voor de bollenteelt in dit gebied. Doordat in droge zomers enkel verzilt water kan worden aangevoerd. In de binnenduinstrand zijn verdroging, waterbeschikbaarheid en (interne) verzilting zeer belangrijke aandachtspunten naar de toekomst. Langdurige droogte en minder beschikbaarheid van (zoet) water gaat vaak samen met een hoger gebruik van water. Dit is een probleem voor drinkwaterwinning en het effect op mensen, bebouwing, wegen, openbaar groen, vitale en kwetsbare functies wordt steeds voelbaarder. Dit geldt zowel voor de waterwinning in de duinen nabij Katwijk door Dunea als in de Amsterdamse Waterleidingduinen bij de Zilk (Zuid-Kennemerland) door Waternet.

Om op de lange termijn over voldoende (drink)water van hoge kwaliteit te beschikken, is nog veel onderzoek nodig en waarschijnlijk grote investeringen. In het NL Deltaprogramma Zoetwater 2025 wordt er vooruitgekeken naar de zoetwaterbeschikbaarheid op lange termijn (2050 – 2100). Het hoogheemraadschap heeft in 2025 de studie Toekomstgericht Waterbeheer Rijnland afgerond en de provincie heeft aangegeven een geohydrologisch onderzoek te willen uitvoeren naar de binnenduinstrand. De resultaten van deze studies kunnen richting geven aan hoe dit gebied toekomstbestendig kan worden ingericht. Mogelijke maatregelen zijn: kwelvermindering door schermen en/of installatie van een pompemaal in het gebied en grootschalige extra waterberging. Ook de sector realiseert zich dat er in de bedrijfsvoering maatregelen nodig zullen zijn om beter bestand te zijn tegen periodes van extreme droogte, watertekorten en verzilting. De inzet is om de komende jaren gezamenlijk met de gebiedspartijen op te trekken en na te gaan met (model)onderzoek, kennisuitwisseling en mogelijk pilots welke maatregelen haalbaar zijn om ook op de lange termijn over voldoende zoetwater te kunnen blijven beschikken.

Watersysteem Duin- en Bollenstreek anno 2025

Toename zoutvracht bij 0,5 m zeespiegelstijging Toename zoutvracht bij 1 m zeespiegelstijging

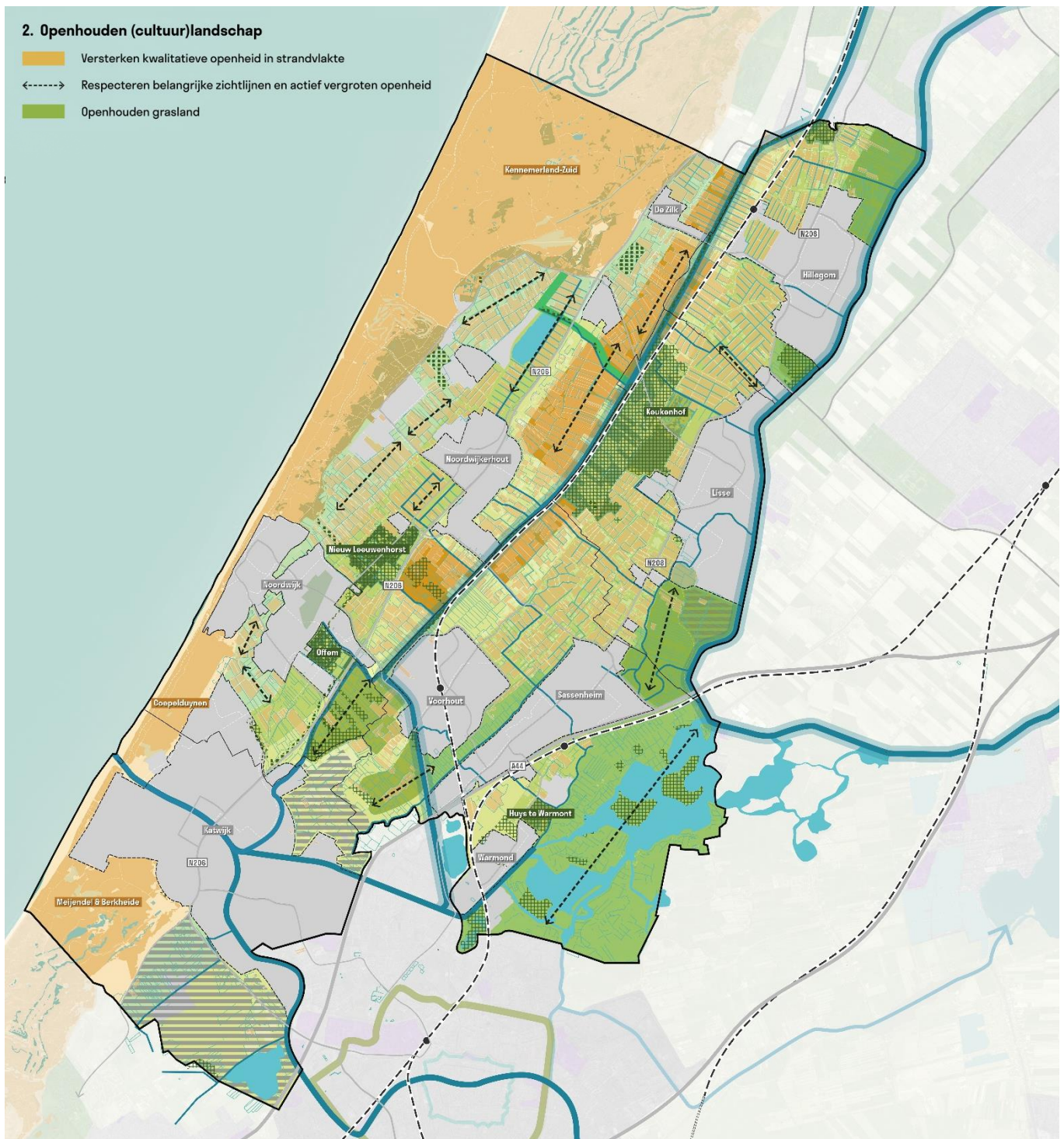

Toename zoutvracht (verziltig) bij respectievelijk 0,5m (links) en 1 m zeespiegelstijging. In 2060 wordt 0,5m zeespiegelstijging verwacht, in 2090 1 m zeespiegelstijging (bron: kennisprogramma zeespiegelstijging, opgenomen in nationale klimateffectatlas, bewerking door Hoogheemraadschap Rijnland)

Natuurontwikkeling binnenduinrand – Mient Kooltuin

In de binnenduinrand liggen kansen voor natuurontwikkeling gerelateerd aan de kwelpotenties van dit gebied. Op enkele plekken zijn hiervan al voorbeelden gerealiseerd (zoals Lentevreugd bij Wassenaar). Met het verder uitbouwen van deze initiatieven tot meer continue structuren worden de bijzondere potenties van deze gradiënt verzilverd en kan een betekenisvolle buffer worden gerealiseerd tussen Natura2000 gebied en het agrarisch achterland. Deze natuurontwikkeling kan mogelijk aangevuld worden met natte natuurwaarden met een recreatieve waarde en recreatief medegebruik. Met name in de Mient Kooltuin liggen hier aanzienlijke kansen.

3.2 Openhouden (cultuur)landschap

Speerpunt 4: versterken open karakter Duin- en Bollenstreek en respecteren van belangrijke zichtlijnen

De Duin- en Bollenstreek biedt een grote diversiteit aan landschappen, misschien nog wel diverser dan de afgelopen jaren is erkend. Het adagium 'openhouden van het gebied' leeft sterk in de regio. Er is tegelijkertijd sprake van verschillende zones. Sommige gebieden zijn veel 'opener' dan andere gebieden. Er liggen kansen om gebieden die écht open zijn ook open te houden. In de streek zijn er ook plekken die meer gefragmenteerd zijn en waar veel meer bebouwing staat. Enkel het adagium 'openhouden' helpt hier niet om het gebied landschappelijk sterker te maken. Conclusie: we 'vieren' en versterken de openheid van het landschap waar deze nog 'gaaf' is.

De Duin- en Bollenstreek biedt een grote diversiteit aan landschappen, misschien nog wel diverser dan de afgelopen jaren is erkend. Het adagium 'openhouden van het gebied' leeft sterk in de regio. Er is tegelijkertijd sprake van verschillende zones. Sommige gebieden zijn veel 'opener' dan andere gebieden. Er liggen kansen om gebieden die écht open zijn ook open te houden. In de streek zijn er ook plekken die meer gefragmenteerd zijn en waar veel meer bebouwing staat. Enkel het adagium 'openhouden' helpt hier niet om het gebied landschappelijk sterker te maken. Conclusie: we 'vieren' en versterken de openheid van het landschap waar deze nog 'gaaf' is.

Speerpunt 5: openhouden grasland

Het streven is om grasland open te houden voor veehouderij, agrarisch natuurbeheer en recreatief medegebruik. In het de streek hebben de graslanden een belangrijke onderscheidende functie door hun openheid en groene karakter. Juist de graslanden zorgen voor de beleving dat niet alle kernen aan elkaar zijn gegroeid. Daarmee geven ze letterlijk en figuurlijk ademruimte aan andere functies.

De graslanden vormen belangrijke leefgebieden voor weidevogels, akkervogels en bollenvogels. Voor weidevogels zijn onder meer een hoge waterstand, weinig bemesting en een aangepast maaibeheer van belang, naast bijvoorbeeld voorkomen van verstoring in het broedseizoen (zonering in tijd en ruimte). In de Duin- en Bollenstreek zijn enkele graslanden als weidevogelgebied aangewezen. Zo zijn onder andere het zuidelijk deel Rooversbroekpolder maar vooral de Lisserpoelpolder en de Boterhuispolder in Teylingen belangrijk voor weidevogels.

In de Roodemolenpolder, gelegen tussen Voorhout en Sassenheim, blijft de bestemming weidevogelgebied gehandhaafd. De ambitie is de Roodemolenpolder een open gebied te houden en zichtlijnen niet te doorbreken.

Een bijzondere plaats nemen de graslanden ten noorden van Hillegom in. Een deel van dit grasland, de Vosse- en Weerlanerpolder, heeft de bestemming natuur-en recreatiegebied. Het gebied is toegankelijk gemaakt door de aanleg van fiets- en wandelpaden. De Elsgeesterpolder en de Polder Hoogeweg zijn belangrijke broedgebieden voor weidevogels (o.a. kievit en grutto). De ambities voor deze gebieden zijn of worden verder uitgewerkt in de gemeentelijke omgevingsvisies.

De Elsbroekerpolder is een grasgebied ten zuiden van Hillegom. In deze kleine polder, ook tot het NNN behorend, is het beheer afgestemd op behoud en versterking van de weidevogelstand. Het vormt in onze regio het beste broedgebied voor kievit, grutto en tureluur.

Speerpunt 6: landschappelijke inpassing

Inpassing stedelijke ontwikkelingen

Voor de greenportsector is het essentieel om over goed toegankelijke en bruikbare bedrijfsbebouwing te beschikken. Het is belangrijk dat deze bebouwing efficiënt aansluit op infrastructuur enerzijds en de gebruikte (bollen)grond anderzijds. De bedrijfsbebouwing van de greenportsector is gebiedseigen bedrijfsbebouwing. Het hoort immers bij de productie van bloembollen. Om die reden is het onder voorwaarden toegestaan om deze bebouwing te bouwen of uit te breiden (hier wordt in hoofdstuk 4.1 Vitale Greenport nader op ingegaan).

Tegelijkertijd kan ook de bebouwing van de greenportsector de kwaliteit van de openheid in de Duin- en Bollenstreek negatief beïnvloeden. Wanneer een lange zichtlijn eindigt met zicht op helderwitte, moderne bedrijfsbebouwing, is dat een minder prettig gezicht. Bovendien past de steeds groter wordende bebouwing (als gevolg van schaalvergroting) minder binnen het juist kleinschalige en open cultuurlandschap.

Een landschappelijke inpassing, aansluitend op bestaande groene structuren kan daarom helpen om de effecten van bedrijfsbebouwing en andere gebouwen en bouwwerken (zoals woningen en schuren) op open gebieden en zichtlijnen te verzachten. Er zijn diverse manieren om te zorgen voor een goede landschappelijke inpassing. Bij voorkeur worden deze stuk voor stuk toegepast. Hiervoor worden (concept-)regels opgesteld die kunnen landen in de omgevingsplannen van de vijf Duin- en Bollenstreek gemeenten.

In de Duin- en Bollenstreek hanteren gemeenten diverse planregels voor de landschappelijke inpassing om de ruimtelijke kwaliteit van het buitengebied te waarborgen, o.a.:

1. **Maatvoering en bouwhoogtes;** alleen bouwwerken geen gebouwen zijnde, met een maximale bouwhoogte van 3 meter, zijn toegestaan.
2. **Beperking van zichtbaarheid nieuwe bebouwing;** bij de bouw van nieuwe schuurkassen kan geadviseerd worden deze aan te laten sluiten op bestaande bebouwing en op enige afstand van de weg te plaatsen, zodat de openheid en zichtlijnen behouden blijven.
3. **Kleur bedrijfsbebouwing;** groene bedrijfsbebouwing, met evt. groene daken/wanden, is aantrekkelijker in het landschap dan grote witte bedrijfsbebouwing

4. **Behoud van cultuurhistorische elementen;** bij de herbestemming van monumentale voormalige agrarische bebouwing kan geëist worden dat het monumentale karakter behouden blijft of verbeterd wordt.
5. **Inpassen van parkeren;** daarnaast moet de landschappelijke inpassing van functies zoals parkeren op een verantwoorde manier plaatsvinden, zodat de ruimtelijke kwaliteit van het buitengebied niet wordt aangetast.
6. **Groene inpassing:** het groen inpassen van bedrijfsbebouwing met gebiedseigen soorten, zoals heggen en hagen, natuurvriendelijke oevers, kleinere maatregelen zoals bijenhôtels, nestkasten voor vogels en vleermuizen, natuurrijke plekken.

De kleur van agrarische bebouwing doet veel, op links een grote witte loods en op rechts een groene schuur die veel beter in het landschap past.

In sommige gevallen kan maatwerk worden toegepast, bijvoorbeeld bij bijzondere projecten of locaties. Gemeenten beoordelen dan op basis van een landschappelijke inpassingsstudie of een afwijkende bouwhoogte e.d. toelaatbaar is, mits dit geen afbreuk doet aan de landschappelijke waarden.

Cultuurhistorie en inpassing

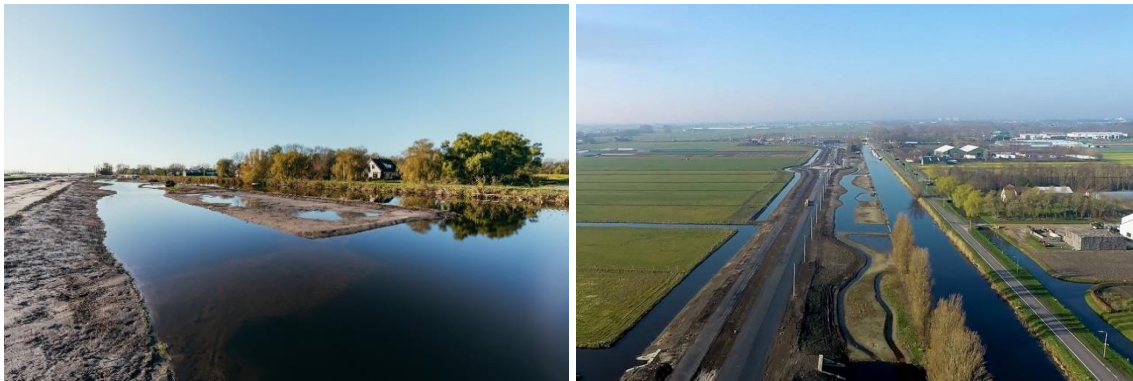
Het is van belang om bij ruimtelijke planvorming, herstructurering en schaalvergroting het aspect cultuurhistorie vroegtijdig te betrekken en het behoud of de versterking van karakteristieke structuren en elementen na te streven. Belangrijke cultuurhistorische uitgangspunten en inspiratiebronnen kunnen gevonden worden in de digitale “Cultuurhistorische Atlas Duin- en Bollenstreek”. Daarnaast is de “Regionale Collectie Bollenschuren” die in samenspraak met de werkgroep Bollenerfgoed van het Cultuurhistorisch Genootschap Duin-en Bollenstreek (CHG) tot stand gekomen is, en is vastgesteld in het Algemeen Bestuur van Holland Rijnland (update 2010) van belang voor de juiste waardering en het behoud van het bollenerfgoed.

Bij de inpassing van nieuwe initiatieven kan gezocht worden naar aansluiting op bestaande cultuurhistorische elementen in de omgeving, het laten herleven van verloren gegane elementen, of door gebruik te maken van gebiedseigen cultuurhistorische vormen van inpassing. In hoofdstuk 5 is beschreven dat de nieuwe kwaliteitscommissie toeziet op dergelijke aansluiting op cultuurhistorische elementen. Ook stuurt de kwaliteitscommissie op de landschappelijke inpassing.

Inpassing en koppelkansen nieuwe infrastructuur

Landschappelijke inpassing

Bij nieuwe infrastructuur in het buitengebied, zoals voorgestelde (hoofd)wegen en energie-infrastructuur wordt een goede landschappelijke inpassing/landschapsimpuls gevraagd. Binnen de Duin- en Bollenstreek zijn daar al mooie voorbeelden van, zoals te zien is langs de Trekvaart in Teylingen. Bij de ontwikkeling van de randweg om Voorhout, en de ontwikkeling van Nieuw Boekhorst is langs de Trekvaart een brede ecologische oever gerealiseerd. Deze oever biedt ruimte aan flora en fauna en zorgt daarmee voor een verbetering van de ecologische zone die de Trekvaart is.

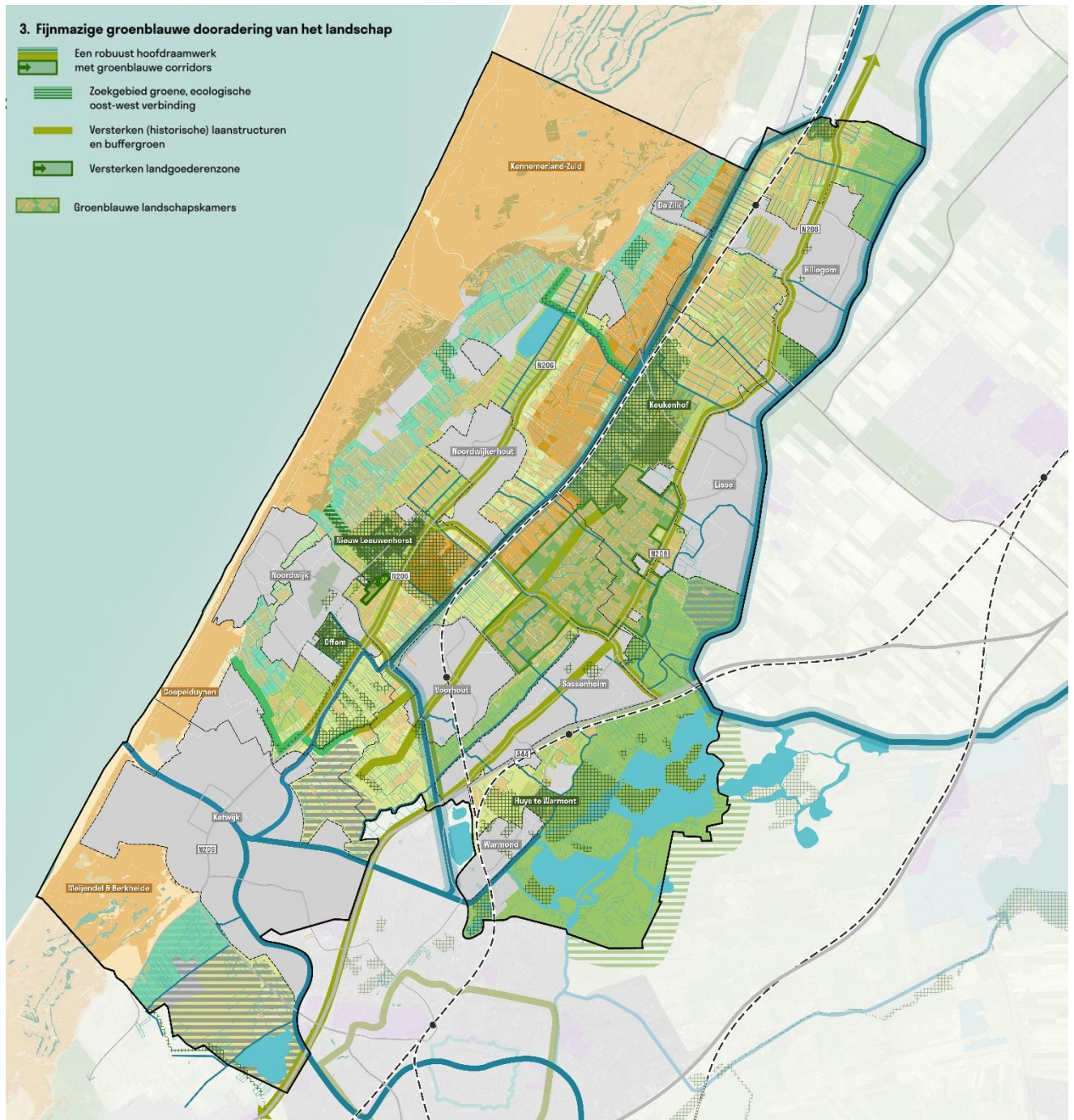
Een mooi voorbeeld landschapsverbetering en landschappelijke inpassing met een natuurvriendelijke oever langs de Trekvaart ter compensatie van de aanleg van de Noordelijke randweg (Bollendreef) bij Voorhout

Koppelkansen nieuwe infrastructuur

De landschapimpuls bij nieuwe infrastructuur kan bijdragen aan het versterken van de groenblauwe dooradering (zie volgende paragrafen). Rondom grote infrastructurele projecten, zoals gewenste doorgaande weg- en/of OV-verbindingen (bijvoorbeeld noordelijke ontsluiting bollenstreek), moeten samenvallen met het creëren van het robuuste hoofdtraamwerk van groenblauwe corridors. Daarnaast ligt er ook een koppelkans om recreatieve netwerken, zoals wandel- en fietspaden, te combineren met het versterken van een meer fijnmazig groenblauw netwerk en het realiseren van landschapskamers.

3.3 Fijnmazige groenblauwe dooradering van het landschap

Er is voor fijnmazige groenblauwe dooradering nog geen concreet beleid vanuit de provincie Zuid-Holland. In deze landschapsstrategie is toegelicht dat de maatregelen die voorgesteld worden bijdragen aan de overkoepelende doelen. De fijnmazige groenblauwe dooradering wordt uitgevoerd op verschillende schaalniveaus.

Speerpunt 7: een robuust hoofdtraamwerk met groenblauwe corridors

Nieuwe groene verbindingen oost-west

Belangrijk in het NNN zijn de ecologische verbindingzones die geïsoleerd liggende gebieden verbinden met grotere natuurgebieden. In de Duin- en Bollenstreek wordt vooral een verbinding gemist tussen de duingebieden en de landgoederenzone, bijvoorbeeld bij Noordwijk. Corridors verhogen de natuurkwaliteit en bevorderen de biodiversiteit. Met het aanleggen van een robuust hoofdtraamwerk met groenblauwe corridors zijn er de nodige koppelkansen aanwezig voor (recreatieve) netwerken en (hoofd)infrastructuur, wateropgaven, natuurkwaliteit en biodiversiteit.

Ook in de landschapsstrategie Nationaal Park Hollandse Duinen is het maken van robuuste verbindingen een speerpunt. Om een samenhangend, robuust natuurlijk netwerk te realiseren zijn robuuste verbindingen noodzakelijk. Droge verbindingen (met name bos) vormen schakels tussen de duinen en het achterland (Staelduinse Bos, zuidelijke stadsrand Den Haag, Duivenvoorde en de verbinding met de landgoederen in de Bollenstreek). Natte verbindingen sluiten met name aan bij historische waterstructuren (kreken, vaarten) en vormen schakels tussen de nattere milieus in de duinen en het achterland. Voor deze verbindingen is een robuuste maatvoering en een adequate opheffing van de barrièrewerking van grote infrastructuur van cruciaal belang. Hier is aandacht voor bijvoorbeeld faunapassages over/onder wegen.

Bij het tot stand brengen en in stand houden van een duurzaam en robuust groenblauw raamwerk is een beschermings- en ontwikkelingsgerichte strategie leidend. Bescherming van de huidige kwaliteiten en behoud van het open gebied gebeurt vooral door handhaving én realisatie van de landschapsstrategie, alsmede door het actief realiseren van nieuwe functies die gewenst zijn in het groenblauwe raamwerk.

In de ISG zijn verschillende ecologische verbindingen benoemd. Een deel hiervan is inmiddels (deels) gerealiseerd. Deze verbindingen zijn op de landschapsstrategiekaart ook weergegeven. Het gaat dan om de natte ecologische verbindingzone rondom de Trekvaart, delen van de verbinding tussen de Keukenhof en de duinen, en de verbinding tussen de Coepelduynen naar de Noordduinen via de landgoederenzone. Delen ontbreken hiervan nog, maar zijn wel al opgenomen als uit te werken NNN-gebieden.

In het Programma LGDG wordt een verbinding tussen de Noordduinen, Nieuw Leeuwenhorst en Offem uitgewerkt. Het zoekgebied voor deze verbinding (moeras- en bosverbinding) is gelegen ten noordoosten van de bebouwde kom van Noordwijk en verbindt na afronding de Noordduinen – Landgoed Leeuwenhorst – Landgoed de Offem – Coepelduynen (Natura 2000). Delen van deze verbinding zijn reeds ingericht met de gewenste elementen, zoals struweel, poelen, natuurvriendelijke flauwe oevers en bosjes met wilgen en elzen.

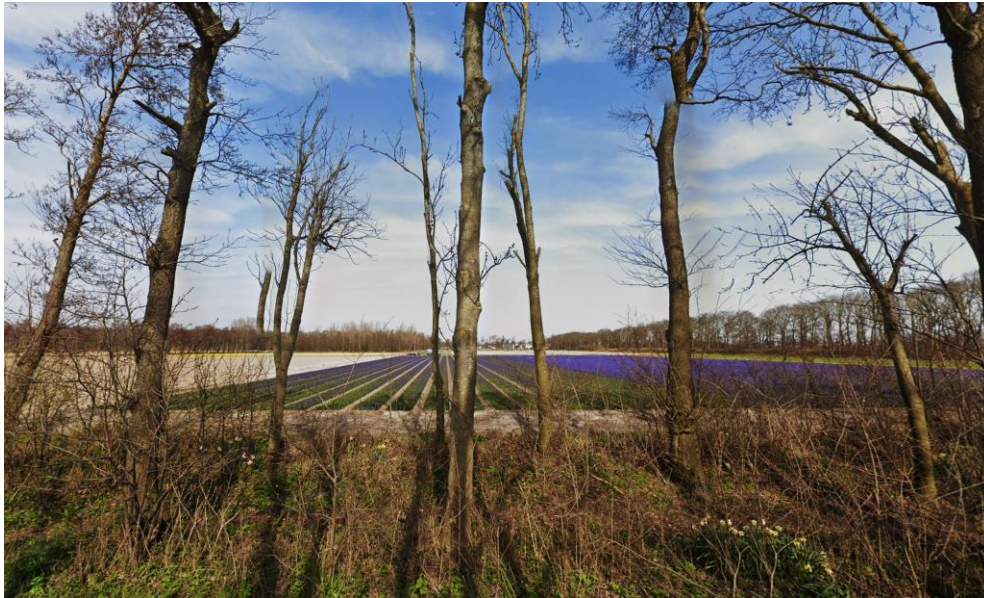
Versterken (historische) laanstructuren en buffergroen

De historische laanstructuren lopen voornamelijk van noord naar zuid. Op veel plaatsen zijn deze historische lanen nog intact, maar er zijn ook verschillende plekken waar traditionele beplanting, zoals hagen of bomen ontbreken. Het versterken van deze laanstructuren biedt kansen om aan de ene kant cultuurhistorische kwaliteiten terug te brengen, en aan de andere kant om de groenblauwe dooradering te versterken en ontbrekende stukken groen met elkaar te verbinden. Zo kunnen deze lanen transformeren tot robuuste groenblauwe corridors. Deze lanen zijn daarmee ook aantrekkelijkere verkeersroutes voor fietsers en automobilisten.

In de eigen openbare ruimte kunnen gemeenten ook buffergroen dat grenst aan de (historische) laanstructuren inzetten om meer ecologische en ruimtelijke kwaliteit te realiseren.

Speerpunt 8: groenblauwe landschapskamers

In een specifiek deel van de Duin- en Bollenstreek zetten we in op een landschappelijke kamerstructuur. Dit is het deelgebied 'Oostelijke strandwal' ten zuidoosten van de Trekvaart. Dit groene raamwerk zorgt ervoor dat het landschap robuust genoeg is om de steeds groter wordende bebouwing (schaalvergroting) goed in te passen en in de toekomst te absorberen. Deze maatregelen zijn gebiedseigen en op enkele plekken in dit deelgebied al sterk aanwezig.

Bestaande groenblauwe landschapskamers aan de Essenlaan in Lisse

Hierboven zien we een mooi voorbeeld van bestaande landschappelijke kamers aan de Essenlaan in Lisse. Deze kamers zijn niet open maar hebben wel veel kwaliteit. Het maken van groenblauwe landschapskamers is **niet** van toepassing bij bepaalde bestaande en waardevolle zichtlijnen. Zo blijft het vrije zicht op bijvoorbeeld de Ruïne van Teylingen een belangrijke kwaliteit.

Het maken van groenblauwe landschapskamers past goed in de provinciale Bossenstrategie. Voor de bollenstreek is door de provincie de volgende opgave gedefinieerd: “toekomstbestendige bollenteelt in een kleinschalig landschap” In de duin- en bollenstreek worden kansen gezien om mét behoud van de bollenteelt bos en bomen toe te voegen op kavelniveau. Een groene dooradering van kleinschalige landschapselementen kan zonder een al te grote aanslag te doen op de ruimte veel meerwaarde toevoegen. Overhoeken die niet meer rendabel zijn, kunnen worden ingeplant met bosjes. Daarnaast liggen er kansen voor boomsingels en hagen, die hier van oudsher al veel voorkwamen. Door goed rekening te houden met de wijze waarop de grond wordt bewerkt, hoeft dit de opbrengst niet in de weg te zitten. Sterker nog: boomsingels dragen hier bij in de opbouw van organisch materiaal en ondersteunen bij natuurlijke plaagbestrijding.

Ten westen van Lisse vormt het landschap met houtwallen en watergangen met natuurvriendelijke oevers een fijnmazige verbinding van het Keukenhofbos met de Haarlemmermeer.

Het uitwerken van de landschapskamers vormt nadrukkelijk geen blauwdruk voor het aangewezen gebied. Wel is het een strategie die geïntegreerd kan worden met de schaalvergroting van de Greenportbedrijven en herverkaveling op gebiedsniveau. Het vormt als het ware een uitgebreidere vorm van landschappelijke inpassing. Op projectniveau kan financiering worden gevraagd om bedrijfsuitbreiding samen te laten gaan met het aanleggen van (delen) van een nieuwe landschapskamer. Ook kan een teeltbedrijf hier zelf actief aan bijdragen. Dit wordt nader toegelicht in hoofdstuk 4.1 Vitale Greenport.

Speerpunt 9: groenblauwe kavelinrichting

Dit speerpunt gaat over het groenblauw inrichten van kavels met streekeigen en cultuurhistorische landschapselementen. In principe komt elk kavel hiervoor in aanmerking, vandaar dat dit speerpunt niet specifiek is opgenomen op de kaart. Een groenblauwe kavelinrichting kan gebeuren op vrijwillige basis bij betreffende eigenaren en telers. Te denken valt aan de volgende maatregelen die goed in te passen zijn op agrarische kavels:

- Aanplant van houtsingels
- Aanplant heggen en hagen
- Bloeminzaai op akkerranden en resthoeken
- Wintervoedselakkers³ maken
- Maken van rafelranden en rommelhoekjes
- Natuurvriendelijke oevers en zoetwateropslag op/langs kavels

Karakteristieke beuken- meidoorn- en ligusterhagen in het bollengebied

Vroeger hadden de karakteristieke beuken- meidoorn- en ligusterhagen in het bollengebied een functie als windkering. Door de mechanisatie zijn veel hagen verdwenen. In de jaren '90 van de vorige eeuw zijn de nog resterende hagen geïnventariseerd. Ooit was er in de gehele Duin- en Bollenstreek zo'n 270 kilometer aan hagen en heggen aanwezig. In 2000 was daar nog ongeveer 10 kilometer van over.

De regio Holland Rijnland heeft in het verleden een stimuleringsfonds voor herstel van hagen en streekeigen erfbeplanting in het leven geroepen. Dankzij dit regionale project 'Robuust Groen' hebben veel agrariërs en andere bewoners in het buitengebied van de Bollenstreek hagen en ander streekeigen groen aangelegd op erven, langs percelen of in tuinen. Deze projecten zijn door ANLV Geestgrond uitgevoerd onder het motto 'Bollenstreek mooi landschap'. Van 2000 tot 2024 is er zo'n 12 à 15 kilometer aan hagen gerealiseerd.

Onder dit Programma LGDG is de doelstelling het toevoegen van gebiedseigen heggen en hagen. Samenwerking met de sector en gebiedspartners is hierbij gewenst en noodzakelijk. Zij weten immers het beste waar rafelranden en rommelhoekjes kunnen worden gecreëerd en landschappelijke elementen kunnen worden toegevoegd.

Maatregelen langs oevers

Ook al worden maatregelen langs oevers niet veel toegepast, deze worden samen met andere maatregelen langs perceelranden (bloemenranden, heggen) wel als meest kansrijk gezien voor de

³ Wintervoedselakkers zijn akkers die voor 90-100% bestaan uit granen en kruiden die niet worden geoogst en ondergeploegd tot het volgende jaar (maart-mei). De zaden blijven op de akker. Hiermee zijn ze een belangrijke voedselbron en een schuilplaats voor overwinterende akkervogels zoals de veldleeuwerik, de gele kwikstaart en de graspieper.

natuur en om in te passen in de bedrijfsvoering. Historische sloten kunnen hiervoor ook worden gebruikt. Op kavelniveau en bij oevers zijn ook mogelijkheden om de koppeling te maken met de eerder beschreven opgave om water (langere tijd) te kunnen bergen.

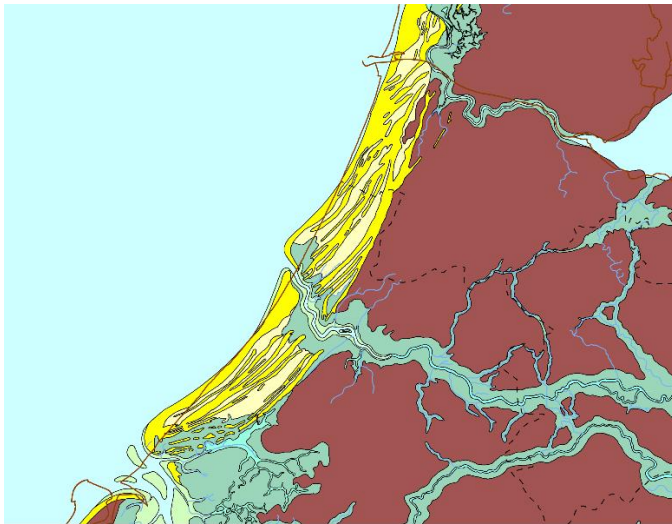
Telers zien in dat maatregelen voor biodiversiteit een voorwaarde van de maatschappij is om door te kunnen gaan met telen. Met financiële compensatie zijn er mogelijkheden. De aanwezige telers benadrukken dat voor biodiversiteitsherstel ook inwoners en gemeenten moeten kijken hoe zij zelf hieraan kunnen bijdragen. Daarvoor vinden zij het belangrijk dat bollentelers, gemeenten, en inwoners regelmatig geïnformeerd en geïnspireerd worden over biodiversiteit in de streek.

Bijlage - Ontstaansgeschiedenis landschap Duin-Bollenstreek

De Duin- en Bollenstreek is niet alleen een gebied met een rijke natuurlijke landschappelijke geschiedenis, maar ook een regio waarin natuur, cultuur en economie op bijzondere wijze samenkomen en in honderden jaren gevormd zijn. Het landschap is nooit 'af' en altijd in ontwikkeling. Hoewel de geschiedenis van het landschap millennia terug gaat, zien we vandaag de dag een relatief jong landschap, wanneer we ons door de streek bewegen.

Het ontstaan van het landschap met strandwallen en strandvlakten

De Duin- en Bollenstreek, gelegen in het westen van Nederland, heeft zijn bijzondere landschap te danken aan een proces dat tienduizenden jaren geleden begon. Langs de kustlijn vormden zich zandbanken, die uiteindelijk boven het water uitstaken en zich ontwikkelden tot strandwallen. Achter deze strandwallen lagen lager gelegen strandvlakten, waar water zich ophoopte en veenvorming plaatsvond. Deze dynamische kustprocessen creëerden een afwisselend reliëf van hoger gelegen zandgronden en natte, voedselrijke vlakten. De strandwallen zijn de basis geworden voor de huidige duinen, terwijl de strandvlakten in de loop der tijd werden ontgonnen of verdroogden.

Strandwallen rond het jaar 100

Bollenstreek met strandwallen en strandvlakten (1645)

De Wildernisse van Hollandt

In de middeleeuwen was een groot deel van de Duin- en Bollenstreek bedekt met uitgestrekte wildernissen van duinbegroeiing, moerassen en veengebieden. Deze gebieden stonden bekend als de "Wildernisse van Hollandt". De streek was ontoegankelijk en bood slechts beperkt mogelijkheden voor landbouw. Toch vormde deze ongerepte natuur een belangrijke barrière tegen overstromingen vanuit de zee. Met de groei van de bevolking en de behoefte aan meer landbouwgrond begon men delen van de wildernis te ontginnen. Door het graven van sloten en het droogleggen van veengebieden ontstonden de eerste cultuurlandschappen in de regio.

De landgoederen en buitenplaatsen

In de Gouden Eeuw bloeide de economie van Holland, en rijke kooplieden en stedelingen lieten prachtige landgoederen en buitenplaatsen aanleggen in de Duin- en Bollenstreek. De hogere zandgronden van de strandwallen waren ideaal voor de bouw van deze luxe buitenhuizen, omringd door fraai aangelegde tuinen en parken. Voorbeelden hiervan zijn Keukenhof en Oud Poelgeest. Deze landgoederen combineerden recreatie met landbouw, vaak in de vorm van fruitteelt of het kweken van gewassen op de vruchtbare grond van de strandvlakten.

Bronnen; Schilderij 'De Buitenpartij', Dirck Hals

Het afzanden en de zanderijen

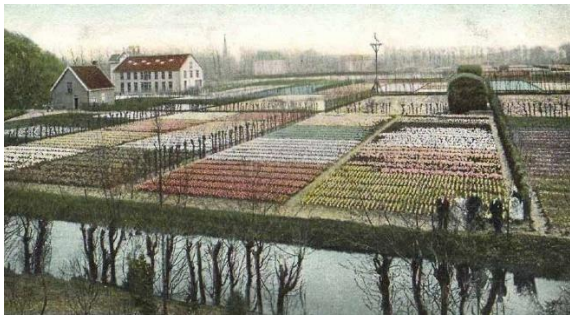
In de 17e en 18e eeuw nam de vraag naar zand toe, vooral voor stadsuitbreidingen en infrastructurele werken in Holland. Dit leidde tot het systematisch afgraven van de duinen in de streek. Grote zanderijen veranderden het landschap ingrijpend. Het zand werd afgevoerd via schepen en gebruikt om steden zoals Leiden en Haarlem te bouwen. Hoewel dit proces economisch van belang was, had het ook gevolgen voor de ecologie en het oorspronkelijke landschap. Veel duingebieden verdwenen, en in plaats daarvan ontstonden grote vlaktes die later voor andere doeleinden konden worden gebruikt.

Bronnen; Natuurlyke historie van Holland, deel 2, van Berkhey

De geboorte van de bollenteelt

De afgegraven duingronden bleken uitermate geschikt voor de bollenteelt, vanwege hun lichte, zandige structuur en goede drainage. In de 19e eeuw begon men in de Duin- en Bollenstreek met de grootschalige teelt van bloemenbollen, zoals tulpen, narcissen en hyacinten. Deze nieuwe vorm van landbouw zorgde voor een economische impuls in de regio en leidde tot de wereldwijde faam van de Nederlandse bloembollenindustrie. Het kleurrijke landschap van bloeiende bollenvelden is sindsdien een icoon van de streek en trekt jaarlijks duizenden toeristen van over de hele wereld.

Bronnen; Oude ansicht met hyacintenvelden, hagen en zanderijsloot in het zanderijlandschap

Het huidige open cultuurlandschap van de Duin – en Bollenstreek

De Duin- en Bollenstreek vormt anno 2025 een uniek cultuurlandschap. Uniek in die zin dat deze streek in de loop der eeuwen vrijwel volledig door mensenhanden is vormgegeven. Daarnaast is het uniek omdat dit type landschap nergens anders ter wereld voorkomt. In cultuurhistorisch opzicht is de Duin- en Bollenstreek, zowel nationaal als internationaal, uniek vanwege de afwisseling van verschillende bijzondere landschappen op een betrekkelijk kleine oppervlakte. Zo zijn er oude en jonge duinen (strandwallen), strandvlakten, zanderijen, oeverwallen langs de Rijn, veenweidegebieden, plassen en droogmakerijen. De cultuurhistorische waarde van de Duin- en Bollenstreek wordt extra versterkt doordat nog een aantal andere opvallende elementen in het landschap aanwezig zijn. Enkele voorbeelden hiervan zijn het scherpe contrast tussen duinen en zanderijen, bloembollenvelden, lange zichtlijnen, een patroon van hooggelegen wegen en zandsloten, weteringen, de trekvaart tussen Leiden en Haarlem, lintbebouwing, buitenplaatsen, een ridderhofstad, watertorens, bollenschuren met een bijzondere architectuur, duinrellen, oude beken en beukenhagen.

Samen vormen deze structuren en elementen een karakteristiek landschap dat op zeer veel plaatsen nog gaaf aanwezig is. Vandaar dat de Duin- en Bollenstreek met recht een cultuurhistorische schatkamer kan worden genoemd.

De eeuwenoude strandwallen en strandvlaktes zijn kenmerkend voor de landschappelijke structuur van de Duin- en Bollenstreek. Ook de wijze waarop die nog steeds herkenbaar zijn in het huidige agrarische gebruik is typerend. Het patroon van strandwallen en strandvlaktes is in het hele kustgebied te vinden, maar in de Duin- en Bollenstreek zijn de strandwallen in de loop der eeuwen grotendeels afgegraven. Met name rond Hillegom, Lisse en Noordwijkerhout, maar ook bij Noordwijk en Katwijk, op enkele restanten na zoals het Keukenhofbos. Door de afgravingen zijn zanderijen ontstaan met regelmatige slotenpatronen en hoge wegen die nog altijd op het oude duinniveau liggen. De afgegraven strandwallen zijn cultuurhistorisch belangrijk omdat ze een zanderijenlandschap hebben opgeleverd, kenmerkend voor de Duin- en Bollenstreek en uniek in de wereld.

Het zanderijlandschap, een onderdeel van het strandwallenlandschap, vormt een zeldzaam landschapstype. Voor de bollenteelt zijn de gronden op de afgegraven strandwallen belangrijk, omdat juist daar de 1e klas bollengrond (duinzand met een bepaalde korrelstructuur) te vinden is. Die is met name voor de hyacintenteelt van eminent belang. Aan de ligging van graslanden is te zien waar ooit de moerassige strandvlakten lagen, de langgerekte groene laagten tussen de strandwallen. Sinds 1980 zijn echter steeds meer weilanden omgezet in bollengrond, omdat die grond winstgevender is. Het zand uit de ondergrond wordt hierbij naar boven gehaald (de zogeheten omspuiting). Niettemin kent de streek nog een aantal waardevolle graslanden waar veel vogels broeden zoals kievit, grutto, tureluur en allerlei eendensoorten. In dit verband kunnen worden genoemd: Vosse- en Weerlanerpolder, Elsbroekerpolder, Roodemolenpolder, Polder Boekhorst, Polder Hoogeweg en Elsgeesterpolder. Maar ook in de open bollenvelden broeden veel vogels. Van maart tot eind juni worden ze daar

nauwelijks gestoord, terwijl ze hun voedsel langs sloten en in nabijgelegen graslanden zoeken. Het gaat daarbij met name om veldleeuwerik, gele kwikstaart en patrijs.

Sinds de jaren tachtig van de twintigste eeuw groeit de druk op het gebied van de greenportgemeenten binnen de Duin- en Bollenstreek. Als antwoord op de toenemende versnippering en dreigende verstedelijking is er in de streek een unieke samenwerking ontstaan van organisaties op het gebied van de bloembollenteelt, natuurbescherming, waterschappen, gemeenten en de provincie, die in 1996 resulteerde in “Het Pact van Teylingen”. Het Pact van Teylingen is voortgezet in het “Offensief van Teylingen” en de afspraken zijn ruimtelijke vertaald in de “Intergemeentelijke Structuurvisie Duin en Bollenstreek”(ISG). Voor de uitvoering ervan in het buitengebied is de Greenport Ontwikkelings Maatschappij (GOM) opgericht.

De landschappelijke en cultuurhistorische waarden en kwaliteiten van de Duin- en Bollenstreek staan nog steeds zwaar onder druk als gevolg van de diverse ruimteclaims en verrommeling van het gebied. Om deze verrommeling een halt toe te roepen, zijn in dit programma wederom duidelijke ruimtelijke keuzes gemaakt. Hierbij is gezocht naar een optimale balans tussen de landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten enerzijds en de ruimteclaims voor een vitale regio anderzijds. Het is daarbij van groot belang het bestaande cultuurhistorische erfgoed te verbinden met de planologische keuzes, zodanig dat de waardevolle cultuurhistorische kenmerken duidelijk herkenbaar, zichtbaar en aantrekkelijk blijven voor de huidige en toekomstige bewoners, gebruikers en bezoekers (toeristen).

De Duin- en Bollenstreek vormt anno 2025 een uniek cultuurlandschap

Bijlage – Biotopen en doelsoorten

In de Duin- en Bollenstreek zijn er tien biotopen die samen zorgen voor een grote biodiversiteit. Ze komen grotendeels overeen met de gebiedsindeling maar zijn nog specifiek en gericht op biodiversiteit. De belangrijkste biotopen in de Duin- en Bollenstreek inclusief enkele belangrijke doelsoorten zijn;

Biotopen	Doelsoorten
Bollenvelden (steppes)	Veldleeuwerik, patrijs, gele kwikstaart
Graslanden/weilanden	Kievit, grutto, tureluur en scholekster
Boerenerven	Boerenwaluw, ringmussen/huismussen, turkse tortel, huiszwaluw, gierzwaluw
Loodsen (rotslandschap)	Zwarte roodstaart, torenvalk
Watergangen en oevers	Kleine karekiet, otter (wenssoort), libellen, oeverplanten
Bermen	Insecten, streekeigen flora
Strandwallen met oud duinbos	Bosuil, grote bonte specht, boomklever, ree, boomarter, middelste bonte specht (wenssoort)
(Elsen)broekbossen	Fitis, ijsvogel, elzenzegge
Natte duinvalleien	Blauwborst, rugstreeppad, parnassia, orchideeën
Duinen	Tapuit, eider (wenssoort), duinsabelsprinkhaan

De 'HIGH FIVE' van de BOLLENSTREEK

Het open landschap van de Bollenstreek zorgt er samen met heggen en hagen voor dat deze vogels nestgelegenheid hebben en voedsel vinden. Zij voelen zich hier thuis!

Wist u dat...

SCHOLEKSTER
...de Scholekster ook wel Bonte Piet genoemd wordt omdat de Scholekster net als de 'bonte koeien' zwart wit is?

KIEVIT
...de kuif van het vrouwtje korter is dan die van het mannetje?

VELDLEEUEWERIK
...er wel 300 paar veldleeuweriken in de streek vanaf maart in de lucht hangen te zingen?

GELE KWIKSTAART
...In April honderden mannetjes neerstrijken in de streek om een goede plek voor het nest uit te zoeken? De vrouwtjes volgen later.

PATRIJS
...de Patrijs wel 20 eieren in hun nest leggen en die allemaal uitbroeden?

Agrarische Natuur- en Landschapsvereniging Geestgrond

Voor een fraaie en duurzame Duin- en Bollenstreek, al 25 jaar!

www.anlvgeestgrond.nl

SCAN VOOR MEER INFO

Panel

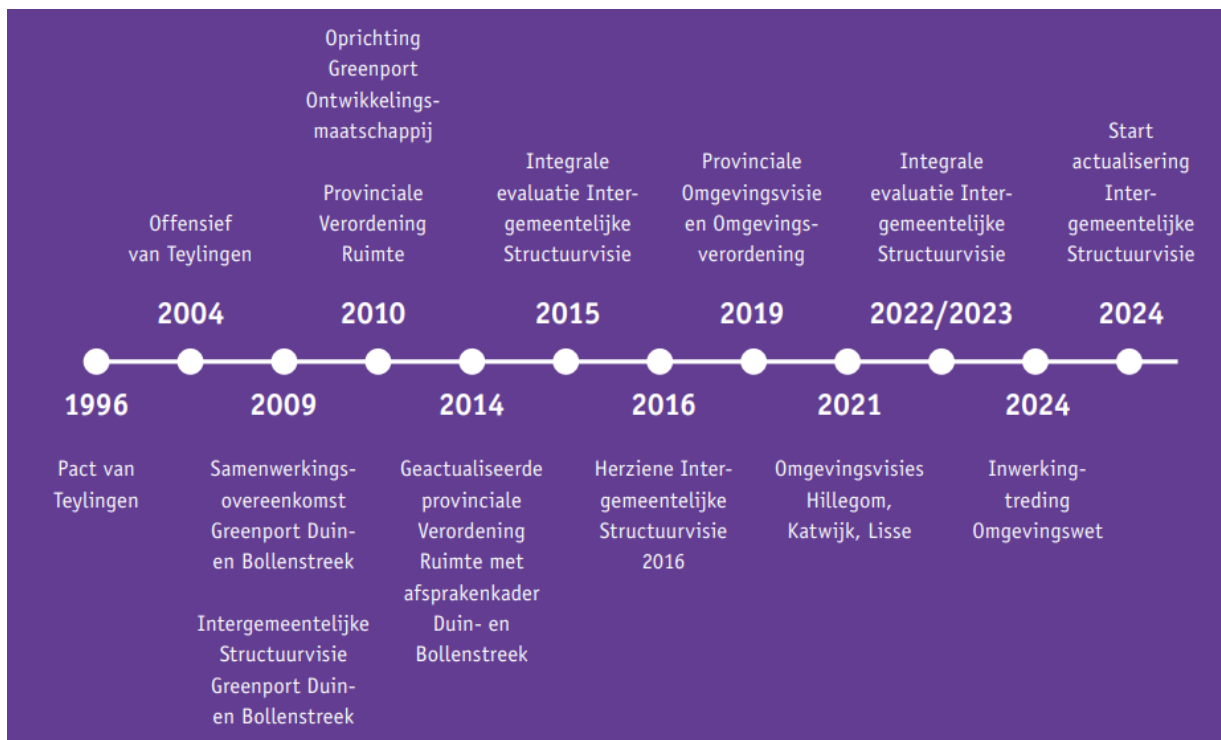
Illustrator: Edwin van der Kolk

Enkele iconische doelsoorten te zien in de Bollenstreek, maar er zijn er natuurlijk meer

In een nader te ontwikkelen Programma Biodiversiteit beschrijven we wat er kan worden gedaan of welke maatregelen kunnen worden genomen om deze doelsoorten te behouden of stimuleren in de specifieke biotopen. Daarin kan worden aangesloten bij de Natura 2000-doelstellingen voor specifieke habitats.

Bijlage 2 - Geschiedenis en aanleiding voor een Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek

Sinds de jaren tachtig van de twintigste eeuw groeit de druk op het gebied van de greenportgemeenten binnen de Duin- en Bollenstreek. Er liggen talloze ruimteclaims op het gebied voor onder andere woningbouw en bedrijventerreinen. Daarnaast leidden, zoals genoemd, de aanleg van ondersteunend en gespecialiseerd glas en de bouw van grote handels- en exportbedrijven/centra tot een behoorlijke bebouwing van het oorspronkelijke open buitengebied. Verrommeling van het open bollengebied en claims ten behoeve van andere bestemmingen zijn ongewenste ontwikkelingen binnen de Greenport Duin- en Bollenstreek.

Pact van Teylingen

Sinds de jaren negentig van de vorige eeuw vinden steeds meer partijen, zowel overheden als marktpartijen, de verdergaande verrommeling binnen de Duin- en Bollenstreek een ongewenste ontwikkeling. Door de verrommeling verdwijnen specifieke landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten van de streek en versteent het gebied. Die ontwikkelingen leidden ertoe dat maatschappelijke organisaties en overheden de handen ineen sloegen om het tij te keren. Deze samenwerking werd op 25 maart 1996 vastgelegd in het Pact van Teylingen. Dit pact was nadrukkelijk bedoeld om verdere aantasting van het gebied tegen te gaan en heeft daarom een defensief karakter. In de praktijk leidde dit naast een adequate bescherming tegen invloeden van buitenaf echter ook tot een vertraging van positieve en wél gewenste ontwikkelingen van het gebied.

Offensief van Teylingen

In maart 2004 is in aanvulling op het Pact van Teylingen het Offensief van Teylingen vastgesteld. Dit offensief zet op initiatief van de greenportgemeenten in op het realiseren van gewenste ontwikkelingen en op het saneren van ongewenste ontwikkelingen door middel van gebieds- en bedrijfsmodules. Essentieel hierbij is de rol van de Stuurgroep Pact van Teylingen, waarin overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven zijn vertegenwoordigd. De stuurgroep heeft een afstemmende, adviserende en regievoerende rol. Mede door deze opzet zijn de ervaringen met het

Offensief van Teylingen positief. Kanttekening hierbij is dat snelheid, slagkracht en schaal beperkt zijn, waardoor nog onvoldoende resultaten zijn geboekt.

Nota Ruimte en Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek

Tot 2004 bedreigden de genoemde sectorale ruimteclaims op het gebied het voortbestaan van de Duin- en Bollenstreek als mondiaal kennis-, teelt-, handels- en transportcentrum. Deze dreiging veranderde door:

- De gezamenlijke afspraken van de gemeenten in de nieuwe regio Holland Rijnland ten aanzien van woningbouw tot 2020.
- De aanduiding van het gebied van de Duin- en Bollenstreek als Greenport in de Nota Ruimte (januari 2006).
- Erkenning van de waarde van de Greenport Duin- en Bollenstreek door het kabinet (2005). Daarmee werd het economisch belang ook door het Rijk erkend.
- De constatering in de Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek dat er slechts ruimte is voor een beperkte woningbouwopgave (mei 2006).

De Nota Ruimte benoemde een gebiedsuitwerking voor de Haarlemmermeer en de Bollenstreek. Het Rijk verzocht de provincies Noord- en Zuid-Holland om op te treden als opdrachtnemers. Zij zijn hiermee aan de slag gegaan, in samenwerking met de gemeenten Haarlemmermeer en Bennebroek, Hoogheemraadschap van Rijnland, Holland Rijnland, private partijen en maatschappelijke organisaties. Gedeputeerde Staten van Noord- en Zuid-Holland stelden het definitieve rapport van de Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek met instemming van Provinciale Staten op 16 mei 2006 vast.

ISG 2009 en 2016

In 2009 sloten de zes Bollenstreek gemeenten de Samenwerkingsovereenkomst Duin- en Bollenstreek (SOK; 11 mei 2009). Hierin werden afspraken gemaakt over de verdere formalisering van het gezamenlijke ruimtelijkeordeningsbeleid en over het oprichten van een gezamenlijk herstructureringsbedrijf: Greenport OntwikkelingsMaatschappij (GOM). De Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG) werd vervolgens vastgesteld door de gemeenteraden in december 2009. De GOM werd in maart 2010 opgericht. In 2015 en 2016 is de ISG integraal geëvalueerd en geactualiseerd vastgesteld.

De Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG) verschaft de noodzakelijke, regionale ruimtelijke ordeningsbeleidsbasis en ontwikkelstrategie voor het buitengebied. Het is een formele planfiguur conform de Wet ruimtelijke ordening en het is “zelfbindend” voor het ruimtelijkeordeningsbeleid van de gemeenten. De ISG biedt de grondslag voor toepassing van een systematiek van kostenverhaal en kostenverevening waarmee inkomsten verkregen kunnen worden voor de financiering van de gewenste ruimtelijke ordening. De gemeenten hebben met betrekking tot de bekostiging van de herstructurering de principiële keuze gemaakt om niet te kiezen voor de inzet van publieke geldmiddelen, maar gebruik te maken van de wettelijke mogelijkheid tot kostenverhaal (Wet Ruimtelijke Ordening en Grondexploitatiewet). Hierdoor is het

mogelijk “kosten van openbaar nut” binnen een ruimtelijk plan te verrekenen met grondeigenaren. In essentie komt dit erop neer dat er bij een bestemmingsplanwijziging met de betrokken grondeigenaren een “bijdrage ruimtelijke ontwikkeling” (bollengrondcompensatiebijdrage of een bouwtitel voor een Greenportwoning) wordt overeengekomen die wordt gebruikt ten behoeve van de herstructurering. De ISG zorgt hierbij voor de planologisch-juridische grondslag en is de bevoegdheid van de gemeenten.

Het doel van de ISG Duin- en Bollenstreek is drieledig:

1. Het gedetailleerder dan in de Regionale Structuurvisie Holland Rijnland (RSV) vastleggen van het ruimtelijke ontwikkelingskader voor de vitalisering van de Duin- en Bollenstreek tot en met 2030.
2. Het, in tegenstelling tot de RSV, wettelijk verankeren van het ontwikkelingskader als zelfbindend ontwikkelingskader voor de Greenportgemeenten.
3. Het verschaffen van een planologisch juridische basis voor het verevenen van plankosten op basis van de Wet Ruimtelijke Ordening (WRO, 2008).

Vanuit de Regionale Structuurvisie Holland Rijnland (RVS) is het doel voor het buitengebied in de Duin- en Bollenstreek geformuleerd als: herstructureren en versterken van een vitaal bollencomplex en de landschappelijke kwaliteit inclusief glastuinbouw. De belangrijkste dilemma's hierbij zijn de druk van woningbouw en overige ruimte- claims, zoals bedrijventerreinen, veeteelt en detailhandel op het open gebied als bedreiging van de bollenteelt. Daarnaast gaat het om de slechte bereikbaarheid.

Met de vaststelling van de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport (2016) hebben de gemeenten gekozen, conform Regionale Structuurvisie Holland Rijnland (RVS), voor economische structuurversterking van de Greenport Duin- en Bollenstreek. Dit houdt in dat gemeenten werken aan de ambities:

- De economische herstructurering van de Greenport staat centraal.
- De herstructureringsopgave wordt gecombineerd met landschapsverbetering.
- Tegengaan van verdergaande verrommeling van het landschap.
- De maximale woningbouwbijdrage van de Duin- en Bollenstreek is bereikt met het uitvoeren van de woningbouwopgave, zoals in de Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek overeen is gekomen.
- Het duurzaam handhaven van het areaal aan 1e klas bollengrond van 2625 hectare.

Bij conflicterende ruimteclaims krijgen primaire greenportfuncties, zoals bollencluster, vaste planten, bloemencluster en toerisme (inclusief greenport gerelateerde handel en dienstverlening) prioriteit, boven niet primaire greenportfuncties, zoals overige landbouw en veeteelt.

Voor de uitwerking van bovenstaande ambities hebben de gemeenten een aantal uitgangspunten geformuleerd (zie p. 16-17 ISG). Op basis van deze ambities en uitgangspunten, zijn vier pijlers voor het ruimtelijk beleid tot 2030 opgesteld:

- Faciliteren van de herstructurering, versterking en vernieuwing van het gehele bollen-, vaste planten- en bloemencomplex in combinatie met verbetering van het landschap.
- Realiseren van de daarvoor benodigde ruimtelijke functiewijzigingen in de Duin- en Bollenstreek.
- Bijdragen aan de sociaaleconomische vitaliteit van de greenportgemeenten.
- Bijdragen aan de verbetering van de bereikbaarheid van de gehele regio Holland-Rijnland.
- Vervolgens worden in de ISG (2016) strategische hoofdlijnen benoemd en in hoofdstuk 4 worden bepaalde onderwerpen thematisch uitgewerkt.

Recente onderzoeken en evaluaties m.b.t. de ISG

De voorloper van de ISG 2016, de ISG 2009 is geëvalueerd in 2015. Aan de aanbevelingen is opvolging gegeven in de ISG 2016. In 2020 is notitie Loep op GOM opgesteld door de GOM in nauwe samenspraak met bestuurder, raad van commissarissen en aandeelhouders.

Deze notitie had als doel meer inzicht en transparantie te verschaffen in de achtergronden van de ISG en de oprichting van GOM, in de ISG doelstellingen, in de werkwijze van GOM en in de bereikte resultaten alsmede de perspectieven, ambities en toekomstige opgaven. De notitie laat zien hoe de GOM uitvoering geeft aan de herstructureringsopdracht die zij van haar aandeelhouders opgedragen heeft gekregen en dat zij doet dit binnen het mandaat en de governance die bij de oprichting zijn vastgelegd.

De Rekenkamercommissie van gemeente Teylingen heeft in 2020 onderzoek laten uitvoeren naar de beïnvloedingsmogelijkheden van de gemeenteraad op de Greenport Ontwikkelingsmaatschappij. De kernconclusie van het onderzoek is dat er met betrekking tot sturing op de GOM sprake is van verlengd lokaal bestuur. “Bij verlengd lokaal bestuur heeft de gemeenteraad grip op de GOM in de zin dat de gezamenlijke regionale, en daarmee de eigen gemeentelijke doelen, centraal staan. De gemeenteraad heeft dan voldoende instrumenten om de doelen en kaders voor de GOM te bepalen, de uitvoering door de GOM te controleren en daar waar nodig bij te sturen.” Het onderzoek concludeert daarnaast dat er mogelijkheden zijn om de grip op het eigen ISG-beleid en de uitvoering door de GOM verder te verstevigen.

In 2021 heeft dit onderzoek een vervolg gekregen om zo volledig als mogelijk beeld te krijgen van de effecten van het ISG-beleid en de uitvoering daarvan door GOM. Het onderzoek concludeert dat de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG) er als planologisch instrument voor heeft gezorgd dat het 1ste klas bollenareaal in de Duin- en Bollenstreek is behouden. Het behouden van 1ste klas bollengrond is een prestatie van de vijf samenwerkende gemeenten. Het ISG-beleid gaat namelijk uit van een integrale gebiedsgerichte opgave en regionale aanpak. Daarmee worden maatschappelijke opgaven in samenhang en over de gehele regio gezien, in plaats van verkokerd vanuit verschillende beleidsterreinen of individuele gemeenten. Met betrekking tot de realisatie van het doel ‘verbeteren van de landschapskwaliteit’ is het beeld diffuus, hiervan zijn de resultaten moeilijk te duiden.

Daarnaast wordt gesteld dat het ISG-beleid en beleidsinstrumentarium niet voldoende hanteerbaar is voor de raad om zijn controlerende rol goed in te kunnen vullen. En het voor de samenleving moeilijk te doorgronden is. Ook wordt gesteld dat er sprake is van negatieve bijeffecten en dat deze onvoldoende slagvaardig worden opgepakt.

Sinds de vaststelling van de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (in 2009, evaluatie en actualisatie 2016) (ISG) zijn goede stappen gezet. Echter gaven de maatschappelijke, economische en ruimtelijke ontwikkelingen in de Duin- en Bollenstreek en daarbuiten, ons een natuurlijk moment om terug te kijken en te bezien of de toekomst andere keuzes vergt. Daarvoor heeft bureau Wing in 2022/2023 een evaluatie uitgevoerd en een eindrapport ‘Vitalere Greenport en vitaler landschap’ opgeleverd. Daarvoor hebben zij veel partijen geraadpleegd. Door Wing wordt geconcludeerd, dat er veel resultaten zijn behaald onder de ISG, maar dat dit beleid ook enigszins gedateerd is en aangepast moet worden aan nieuwe opgaven, zoals het NPLG, in een veranderende tijdgeest. Deze Evaluatie is in juni 2023 door alle 5 gemeenteraden vastgesteld en wordt geconcludeerd dat de ISG 2016 aan herziening toe is en dat GOM zijn taak naar behoren en binnen de kaders uitvoert.

Daarna is een vervolg gegeven aan dit Programma Landelijk Gebied & Duurzame Greenport, waarbij de conclusies en aanbevelingen van de recente evaluatie voor de 5 gemeenten mede het uitgangspunt zijn.

Bijlage 3: Uitgangspunten programma uitgebreid

Aanbevelingen uit Evaluatie ISG 2023

De ISG is vastgesteld in mei 2016 en is in 2023 geëvalueerd. Het bijhorende evaluatierapport 'Vitalere Greenport en vitaler landschap' vormt een bouwsteen voor het opstellen van het programma LGDG. Het evaluatierapport is bijgevoegd als bijlage 4 bij het Programma LGDG. De volledige aanbevelingen zijn in de evaluatie terug te vinden. Hieronder wordt kort ingegaan op hoe het Programma LGDG de aanbevelingen meeneemt.

1. Herijk de ISG

Er is aanbevolen om de ISG te herijken naar een gezamenlijk programma onder de Omgevingswet. Een programma onder de Omgevingswet biedt mogelijkheden om gezamenlijke ambities en doelen voor het buitengebied te realiseren. Er is aanbevolen om hierbij aandacht te geven aan nieuwe thema's, zoals de doelen van het Nationaal Programma Landelijk Gebied, de energietransitie en de woningbouwopgave. Deze thema's vragen in samenhang aandacht naast de benoemde thema's en opgaven in het ISG uit 2016.

Het Programma LGDG is de directe uitwerking van deze aanbeveling. Er is hierin ruimte voor een brede, multi-sectorale aanpak (zie volgende aanbeveling). Daarnaast worden de sterke punten vanuit de ISG behouden en voortgezet.

2. Wees duidelijk over wat je doet

In de evaluatie van het ISG 2016 is geconcludeerd dat veel thema's die spelen in het buitengebied in het ISG 2016 worden geïgnd, zonder dat daar onder de vlag van het ISG uitvoering aan wordt gegeven.

Er wordt aanbevolen om een programma op te stellen met een brede, multi-sectorale aanpak en inhoud. Er wordt ook aanbevolen om in het gezamenlijke programma geen ambities en doelen op te nemen waar binnen het programma geen uitvoering aan wordt gegeven.

De oorspronkelijke indeling van de ISG is aangepast, om recht te doen aan de gedane aanbevelingen. Zo zijn doelen en ambities die passen bij de ISG-thema 'vitaal landschap' ondergebracht in een nieuw hoofdstuk 'landschapsstrategie' (zie daarvoor ook aanbeveling 4 en 5). Aan dit hoofdstuk zijn alle doelen en ambities opgenomen die directe invloed hebben op het landschap.

Thema-specifieke om ruimte vragende doelen en ambities zijn vervolgens ondergebracht in de thematische hoofdstukken. Bij nadere bestudering is gebleken dat het hoofdstuk 'Duurzaam en robuust watersysteem' uit de ISG vooral gaat over bescherming tegen wateroverlast en ingaat op onder andere waterkeringen. Dit beleid heeft al een plek gekregen in het waterbeheerprogramma en de waterschapsverordening van het hoogheemraadschap Holland-Rijnland. Om die reden is besloten om geen specifiek thematisch hoofdstuk meer te wijden aan het waterbeleid. De ruimtelijke impact wordt integraal meegenomen in de landschapsstrategie, waarin water en bodem sturend een leidend principe zijn. Maatregelen ten behoeve van de waterkwaliteit binnen de greenport sector worden in het hoofdstuk 'vitale greenport' behandeld. Daarnaast is een hoofdstuk 'Duurzaam energiesysteem' toegevoegd.

3. Leg uit waarom je bouwt voor openheid

In de evaluatie van het ISG is geconstateerd dat er steeds minder draagvlak is voor Greenportwoningen. Met name voor het dure segment waarin de greenportwoningen worden gebouwd is weinig draagvlak. De financieringsconstructie is echter wel zeer functioneel.

Er wordt dan ook aanbevolen om een heldere uitleg te geven over de uitvoering en financieringsconstructie van het programma en op welke manier er wordt gezorgd voor het behoud van de karakteristieke identiteit van de Duin- en Bollenstreek. Daarnaast wordt geadviseerd om alternatieve financieringsmogelijkheden te onderzoeken om de doelen van het programma te behalen.

Hier wordt in de uitvoeringsstrategie (hoofdstuk 5) nader op ingegaan. Greenportwoningen in de oude vorm komen niet meer terug in het programma LGDG.

4. Zorg voor heldere definities. En toets deze

In de evaluatie van het ISG is geconstateerd dat heldere definities over de begrippen 'verrommeling' en 'openheid van het landschap' ontbreken, terwijl deze wel tot de kernambities van het ISG behoorden. Daarom is de aanbeveling gedaan om deze begrippen nader te definiëren in samenspraak met de belanghebbenden.

In het hoofdstuk Landschapsstrategie zijn definities vastgesteld voor openheid en verrommeling. Deze zijn gebaseerd op bestaand beleid en de participatieresultaten en ook op bestuurlijk niveau bediscussieerd.

5. Wees helder over ambities voor het landschap

In de evaluatie van het ISG is de aanbeveling gedaan om een heldere visie op het landschap te beschrijven. Hierin moet ook de hoogte van de ambitie beschreven worden. Tot slot is er ook aanbevolen om een onafhankelijke kwaliteitscommissie in te richten.

Bovenstaande aanbeveling heeft geleid tot het opstellen van de Landschapsstrategie. Deze landschapsstrategie vormt de onderlegger waarin thematisch uitwerking kan worden gegeven. In de uitvoeringsstrategie is een belangrijke rol voor een kwaliteitscommissie ingeruimd.

6. Durf te vragen: zijn we nog samen?

In de evaluatie is de aanbeveling gegeven om gezamenlijk te onderzoeken wat de (nieuwe) gezamenlijke doelen zijn en hoe daar gezamenlijk uitvoering aan gegeven moet worden.

Het programma LGDG is het resultaat van een intensief samenwerkingstraject waarin de bestuurders van de vijf Duin- en Bollenstreek gemeenten, in overleg met provincie en waterschap en gebiedspartners de gezamenlijke doelen hebben herijkt.

7. Investeer in begrip en kennis

In de evaluatie is de aanbeveling gegeven om begrip en kennis van het gezamenlijke programma op te bouwen, zodat het bij elke bestuurswisseling overgedragen wordt.

In de uitvoeringsstrategie wordt nader ingegaan op hoe het document levend wordt gehouden, en hoe wordt geïnvesteerd in kennis van het gebied om de opgaven uit het Programma LGDG uit te voeren.

Uitgangspunten Programma vanuit bestuursopdracht

In dit programma benoemen we kort de uitgangspunten van het programma vanuit de gegeven bestuursopdracht, ofwel, wat niet ter discussie staat. Hierin wordt kort verwezen naar o.a. de;

- Evaluatie ISG en hoe hier mee om wordt gegaan.
- Inhoudelijke punten uit de bestuursopdracht (waar moet dit programma aan voldoen en wat moet er behandeld worden).
- Enkele strategische beleidsdocumenten die niet ter discussie staan maar richtinggevend zijn
- De participatie behorende tot het programma landelijk gebied

Bij de aanvang van het traject om tot dit Programma te komen zijn door de vijf Duin- en Bollenstreek gemeenten inhoudelijke speerpunten afgesproken. Deze speerpunten zijn leidend geweest bij de totstandkoming van dit programma. Deze speerpunten worden hieronder opgesomd en er wordt beknopt toegelicht hoe met deze speerpunten is omgegaan bij de inhoudelijke totstandkoming van het Programma:

1. **Het programma moet gebaseerd zijn op de aanbevelingen uit het Rapport Evaluatie ISG 'Vitalere greenport en vitaler landschap' uit 2023.** De evaluatie van het ISG is in de vorige paragraaf toegelicht. In ze paragraaf is ook aangegeven hoe met deze evaluatiepunten is omgegaan. Wanneer relevant wordt tekstueel teruggekoppeld aan constatering en aanbevelingen uit de evaluatie van het ISG.
2. **Water en bodem zijn sturend** "Water en bodem sturend" is een principe dat de nadruk legt op het beheer van water en bodem als basis voor ruimtelijke ordening en duurzame ontwikkeling. Het betekent dat bij beslissingen over landgebruik, infrastructuur en bouwprojecten, de eigenschappen en grenzen van water- en bodemsystemen leidend zijn. Dit principe is in 2022 uitgangspunt geworden van het rijksbeleid. De landschapsstrategie heeft water en bodem sturend als leidend principe. Doordat de landschapsstrategie als onderlegger werkt voor de rest van het programma, is het gehele programma water en bodem gestuurd ingestoken.
3. **Een toekomstbestendig perspectief (people, planet en profit)** voor duurzame land- en tuinbouw, natuur, klimaat en biodiversiteit in samenhang met het Zuid-Hollands Programma Landelijk Gebied (ZH-PLG), deelgebied Duin- en Bollenstreek (gebiedsautoriteit provincie ZH).
4. **Emissievrije teelt in 2030; en residuvrije teelt in 2040 met voldoende ruimte en oppervlakte** Er wordt een transitie ingezet naar emissievrije bollenteelt in innige samenwerking met de greenportsector. Deze transitie is al in gang gezet en vraagt om innovatie, kennisuitwisseling en voldoende ondersteuning vanuit de overheid. De KAVB stelt op dit moment een nieuwe visie op. Deze visie gaat uit van doelsturing. Daarbij is regiocertificering een middel en geen doel. De KPI's uit deze visie worden overgenomen. Een emissievrije en residuvrije teelt levert veel gezondheidsvoordelen op voor mens en dier; de waterkwaliteit verbetert en de grond blijft ook in de toekomst vruchtbaar en bruikbaar. Om de greenportsector vitaal en toekomstbestendig te houden is het van belang dat deze voldoende teelbaar areaal behoudt. Hun nieuwe visie gaat uit van doelsturing. Daarbij is regiocertificering een middel en geen doel. Harde KPI's overnemen helpt hen
5. **Landschapsverbetering, bevorderen van een open landschap en toerisme** In het PDG moet ruimte zijn voor de onderwerpen innovatie en circulaire economie; brede welvaart en recreatie; mobiliteit; energietransitie; uitleglocaties woningbouw en bedrijventerreinen. Deze onderwerpen komen terug in hoofdstuk 4: thematische uitwerking.

- 6. Bestaand beleid** Tot slot wordt rekening gehouden met een uitgebreid aantal bestaande beleidsstukken, waarbij met name de strategische agenda ruimte DBS leidend is geweest.

Proces totstandkoming en participatie

Bij de totstandkoming van dit programma LGDG heeft een uitgebreid participatieproces plaatsgevonden. In twee rondes van elk drie bijeenkomsten zijn tussen februari en oktober 2024 gesprekken georganiseerd met inwoners, stakeholders, raadsleden en de colleges van burgemeester en wethouders. Ook hebben 2.854 inwoners en 120 jongeren hun mening gegeven via een online vragenlijst. Zo kregen ook zoveel mogelijk inwoners een kans om mee te praten over de toekomst van de Duin- en Bollenstreek.

Het proces bestond uit drie fases:

1. Sponsfase – de eerste fase stond in het teken van een bureauanalyse en het ophalen van perspectieven bij alle partijen
2. Synergiefase – vanuit vier denkmodellen komen tot een gedragen synergiemodel
3. Vaststellersfase – de fase van ontwerp tot vaststelling

Een indruk van enkele bijeenkomsten georganiseerd in de sponsfase en synergiefase

Vier denkmodellen als basis voor het gesprek

Experts zijn met inwoners, stakeholders, de vijf gemeenteraden en de vijf colleges van B&W in gesprek geweest om een model voor de toekomst van het landelijk gebied te ontwikkelen. Daarvoor zijn vier modellen gepresenteerd. De resultaten van deze sessies en de gehele participatie zijn ondergebracht in een zogenaamde Story Room. Deze vindt u [hier](#).

Concluderend is onderstaand overkoepelend beeld ontstaan;

Overkoepelend beeld			
Dit model heeft volgens deelnemers ook voordelen: het is veilig en er zijn geen grote veranderingen voor nodig. Voor deelnemers weegt stilstand echter zwaarder: opgaven worden niet aangepakt en ambities, doelen en afspraken niet gerealiseerd. Het model biedt geen toekomst.	Dit model biedt een duidelijke richting, die aansluit bij de trots op het gebied. Het biedt duidelijkheid voor de bollensector, met innovatieve mogelijkheden. Deze denkrichting geeft geen antwoord op concurrerende ruimteclaims. Daardoor komen brede welvaart en andere gebiedsfuncties in de knel. Innovatie en schaalvergroting moeten geen doel op zich zijn.	Dit model biedt balans tussen verschillende functies en geeft richting aan andere sectoren dan de bollenteelt. Anderzijds zien sommige deelnemers dit als een gebrek aan duidelijke keuzes en vrezen sommige deelnemers dat de identiteit van de streek verloren gaat. Deelnemers zien mogelijkheden in een combinatie van model 2 en 3. Deelnemers denken verschillend over het vasthouden van 2625 ha bollengrond en het uitbreiden van toerisme.	Sommige deelnemers waarderen in dit model de inzet op groen en duurzaamheid. Overheersend vrezen deelnemers echter voor het verlies van de identiteit van de streek en hebben ze zorgen over het verdienvermogen van het gebied. Er is behoefte aan een onderbouwing van het economisch model. De gezondheid van inwoners is een pluspunt in deze denkrichting.
Business As Usual	Duin en Bollenstreek 2.0 (later Krachtige en vitale greenport)	Veelzijdig gebruik van de ruimte (later veelkleurige Duin- en Bollenstreek)	Ontspannen regio (later: Natuurlijk duin- en Parklandschap)

Rode draden participatie

De inbreng van de verschillende bijeenkomsten, vragenlijsten en de schriftelijke inbreng zijn gebruikt om één synergiemodel verder uit te werken.

De totale opbrengsten van het participatietraject bestaande uit verschillende rondes zijn beschreven in de rapportage 'Opbrengsten participatietraject'. Deze is terug te lezen in bijlage 5

De belangrijkste uitgangspunten vanuit de participatie waren:

- Het voorspelbare maar niet minder ware beeld is dat er een veelheid aan belangen en perspectieven is.
- Er moet blijvend worden ingezet op het in stand houden van het areaal bollengrond (situatie in 2025).
- Vanuit brede welvaart is het nodig om daarbij ruimte te maken voor andere ruimteclaims die ook belangrijk zijn om de streek vitaal te houden. Dit is ruimte voor wonen, werken, energie, mobiliteit en voldoende kwalitatief en zoet water.

Conclusies brede participatie

- De vraag of we nog een Greenport willen zijn hoeft niet meer gesteld te worden – dit is wat ons betreft een gegeven en de koers voor de komende jaren.
- De bollenteelt moet zo efficiënt mogelijk plaatsvinden. Daarbij is de regionale bescherming van het huidige bollenareaal van belang, in samenhang met de reeds ingezette transitie naar emissie- en residuvrije bollenteelt. Regiocertificering is daarbij een middel, en geen doel op zich. Evt. zijn ruilverkaveling/herverkaveling in te zetten om kavels efficiënter in te delen en uit te ruilen (te compenseren) met andere ruimtevragers met als doelstelling om minder bedrijven met grotere areaal en gebouwen te faciliteren. Hiermee uitbreidingsmogelijkheden en schaalvergroting te faciliteren passend binnen de landschapsstrategie. De huidige mogelijkheid van maatwerkafspraken blijft bestaan.

- In het programma stellen we voor het bollengebied 4 zoneringen voor die onderscheidend zijn in de zin van actief de openheid vergroten, kwalitatieve openheid versterken, ruimte voor uitbreiding onder strenge voorwaarden en ruimte voor schaalvergroting door middel van landschappelijke inpassing in landschapskamers te realiseren.
- Waar sprake is van veeteelt/grasland op kwalitatief goede zandgronden kan in geval van bedrijfsbeëindiging besloten worden deze vrijkomende graslanden in te zetten voor bollenteelt i.p.v. veeteelt.
 - In principe wordt hier terughoudend mee omgegaan, vanwege de waarde van graslanden en veeteelt voor de bollenstreek, en de natuurwaarden van de 'waardevolle graslanden'. Dit wordt ook nader besproken met de provincie.
 - De veenweidegebieden rondom de Kaag en de droogmakerijen blijven grasland, waar het waterpeil wordt verhoogd.
- Het watersysteem moet dusdanig aangepast worden dat waterbeschikbaarheid de komende jaren geborgd kan blijven en systemen doorgespoeld kunnen worden. Hiermee gaan we verzilting en droogte te lijf. We doen dit door meer ruimte te geven aan ondergrondse (zoet)wateropslag en het vergroten van de buffercapaciteit. De transitie naar een emissievrije bollenteelt in 2030 draagt bij aan het behalen van de KRW-doelen.
- Er is gezocht naar ruimte (en dit is een blijvende zoektocht) naar waar infrastructuur/dorpse uitbreiding kan bestaan naast een bloeiende bollensector. Hiervoor wordt een aantal zoeklocaties aangedragen voor een regulier woningbouwprogramma. Dit betekent 65% betaalbare woningbouw. Greenportwoningen worden niet meer gerealiseerd. Een zeer beperkt aantal duurdere woningen kan wel bijdragen aan de financiering van het programma LGDG.

Vitalere greenport en vitaler landschap

Onderzoek naar de toegevoegde waarde van de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport

Colofon

Titel rapport

Vitalere greenport en vitaler landschap: onderzoek naar de toegevoegde waarde van de ISG
Evaluatie 2022 van de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport 2009 & 2016

Opdrachtgever

Gemeenten Katwijk, Noordwijk, Hillegom, Teylingen en Lisse

Uitvoering

Els Wouda, Maartje van Lieshout, Frank Stroeken, Linde van Bets | Wing

Ontwerp en vormgeving rapport

Simone Mink | Wing

april 2023

Inhoud

1.	Conclusies en aanbevelingen	4
	Samenvatting	7
2.	Inleiding en werkwijze	11
2.1	Inleiding en aanleiding voor de evaluatie	11
2.2	Geschiedenis een aanleiding voor een ISG Duin- en Bollenstreek	12
3	De methode	17
4	De evluatie van de ISG als beleidsinstrument	21
5	De evaluatie van doelmatigheid en doeltreffendheid	25
5.1	Doelmatigheid en doeltreffendheid algemeen	25
5.2	Doelmatigheid en doeltreffendheid van de ISG fysiek in het landschap	30
5.3	Doelmatigheid en doeltreffendheid van de governance	33
5.4	Doelmatigheid en doeltreffendheid uitvoeringsorganisatie GOM en financieringsmodel	37
5.5	Maatschappelijk draagvlak	43
6	Beschouwing ISG-beleid in relatie tot andere relevante programma's, wetten en beleid	47

Alle in dit rapport genoemde bijlagen zijn te vinden in het aparte bijlagenboek.

1. Conclusies en aanbevelingen

1 Er zijn veel resultaten behaald onder de vlag van de ISG. De ISG is een stevig ruimtelijk instrument, waarmee diverse doelen zijn gerealiseerd, waaronder het voorkomen van verstedelijking van de Bollenstreek en het behoud van 2.625 ha 1^e klas bollengrond. Het instrument is wel enigszins gedateerd, dus moet aangepast worden aan nieuwe opgaven en een veranderde tijdsgeest.

Advies

Herijk de ISG naar een gezamenlijk programma onder de Omgevingswet. Na inwerkingtreding van de Omgevingswet is een gezamenlijke structuurvisie

niet meer mogelijk. Een programma onder de Omgevingswet biedt mogelijkheden om gezamenlijke ambities en doelen voor het buitengebied te realiseren.

Geef in het proces van herijking naar een gezamenlijk programma aandacht aan nieuwe thema's, zoals onder andere de doelen van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (voor natuur, klimaat, water en stikstof), de energietransitie en woningbouwopgave die in samenhang aandacht vragen naast de in de huidige ISG benoemde opgaven.

2 In de ISG 2016 worden veel thema's die spelen in het buitengebied genoemd, zonder dat daar onder de vlag van deze visie uitvoering aan wordt gegeven. Dit zorgt voor onduidelijkheid. In de ISG staan nu zowel selectieve ruimtelijk-economisch doelen (behoud bollenareaal) als brede, multi-sectorale doelen (behoud aantrekkelijke leefomgeving).

Advies

Een brede, multi-sectorale aanpak heeft de voorkeur. Zorg daarbij voor goede samenhang met andere strategische documenten of visies zodat er afstemming is.

Neem in het gezamenlijk programma geen ambities en doelen op over thema's waar binnen het programma geen uitvoering aan wordt gegeven. Als gekozen wordt voor een breder meer integraal programma, zorg dan voor een passende governance en uitvoering waarin alle doelen gedekt worden. Bijvoorbeeld door het instellen van een bestuurlijk overleg 'programma buitengebied' met alle portefeuillehouders met daaronder een uitvoeringsorganisatie die alle opgaven beslaat.

Een alternatief is een selectieve, sectorale aanpak gericht op bollenareaal en openheid. Als hiervoor gekozen wordt zorg dan wel voor samenhang met de

andere thema's in andere programma's en inbedding in ruimtelijk beleid dat leidt tot ruimtelijke kwaliteit.

3 De GOM als intergemeentelijk grondbedrijf werkt goed. Voor de financieringsconstructie gekoppeld aan Greenport-woningen is steeds minder draagvlak. Dit gebrek aan draagvlak belemmert de uitvoering van de ISG door de GOM. Een alternatief voor deze financieringsconstructie en een helder begrip van hoe de constructie werkt, ontbreekt.

- » Op dit moment is de verkoop van bouwtitels voor Greenport-woningen de belangrijkste financiering voor de herstructurering van het gebied en het opruimen van verrommeling. Deze financieringsconstructie is bedacht in 2009 met het idee dat op deze manier met relatief weinig woningen in een hoog segment, de uitvoering door de GOM grotendeels gefinancierd wordt, zonder extra publieke middelen. Deze woningen mogen alleen gebouwd worden op locaties waarvoor de gemeenteraad het bestemmingsplan heeft vastgesteld. De gemeenteraad is in het kader van een goede ruimtelijke ordening dus verantwoordelijk voor de besluitvorming. Dit is echter niet goed bekend bij verschillende stakeholders.
- » Het bouwen in een duur segment voelt voor veel betrokkenen strijdig met de ambitie om

het gebied open te houden. De nieuwbouw is zichtbaar, maar de gerealiseerde openheid elders door het opruimen van verrommeling is snel vergeten, als de sloop enkele jaren geleden is gerealiseerd.

- » Bouwen in een duur segment sluit ook niet aan bij de huidige maatschappelijke vraag naar betaalbare woningen.

Advies

Zorg voor een heldere uitleg over de uitvoering en financieringsconstructie van het gezamenlijk programma en op welke manier er gezorgd wordt

voor het behoud van de Bollenstreek. Zorg ook voor duidelijkheid over de rolverdeling tussen GOM en de gemeenten bij het vaststellen van bouwlocaties en het vergunnen van Greenportwoningen.

Onderzoek alternatieve mogelijkheden voor financiering: woningen in een goedkoper segment, percentages van bouwkosten i.p.v. vast bedrag bouwkeuzes, windmolens, gemeentelijke bijdragen, Transitiefonds NPLG, Klimaatfonds, Investeringsagenda Holland Rijnland, Leader (Plattelandsontwikkeling), Europees Sociaal Klimaatfonds.

Heldere definities ontbreken.

De ISG ambities behoud van openheid in het landschap en opruimen van verrommeling worden breed gedragen. Verrommeling, zichtlijnen en openheid zijn echter niet duidelijk gedefinieerd, waardoor verschillende interpretaties ontstaan. Dit zorgt voor uiteenlopende verwachtingen over wat de ISG moet opleveren: concentratie van bebouwing of mooi landschap?

- » Wat is openheid en wat is de kwaliteit van open landschap? Voor verschillende stakeholders heeft openheid een andere betekenis. Voor agrariërs valt dit samen met open bollenareaal; voor veel burgers gaat het om de beleving van open ruimte en om de kwaliteit van open landschap. Daarbij maakt het uit of open gebied begrensd wordt door beplanting of moderne bedrijfsgebouwen.
- » Hetzelfde geldt voor verrommeling: wanneer zorgt een verouderd gebouw of schuur voor verrommeling van het landschap? Ook daar wordt op verschillende manieren invulling aan gegeven. Een oude bollenschuur heeft bijvoorbeeld ook cultuurhistorische waarde voor het gebied.

Advies

Zorg voor heldere definities met name voor de begrippen openheid en verrommeling. Betrek belanghebbenden bij het formuleren van deze definities.

In de huidige ISG ontbreekt een visie op het landschap van de Bollenstreek.

Landschap is in de huidige uitwerking in het landschapsperspectief versmald tot behoud van openheid en behoud van areaal bollengrond. In de landschappelijke beleving zijn echter niet alleen oppervlaktes van belang, maar ook volumes (hoogte van gebouwen) en de kwaliteit van de inrichting.

Advies

Wees duidelijk in welke mate de ISG ambieert om te zorgen voor een mooi bollenlandschap (landschappelijk, toeristisch, recreatief,

etc). Ontwikkel desgewenst een gezamenlijke landschapsvisie. Het kan helpen om een onafhankelijke kwaliteitscommissie in te richten om de gemeentelijke besluiten voor het buitengebied te toetsen, voorafgaand aan besluitvorming. Op deze manier borg je een kwaliteitscheck en worden besluiten voor de gehele Duin- en Bollenstreek op dezelfde wijze getoetst. Hierbij kan mogelijk worden aangesloten bij de provinciale kwaliteitszorg (zoals de provinciaal adviseur ruimtelijke kwaliteit).

6

De evaluatie laat zien dat er in de loop van de tijd in de gemeenten verschillende ideeën zijn ontstaan over de ambities en doelen voor het buitengebied.

Advies

Onderzoek in de herijking wat de (nieuwe) gezamenlijke doelen zijn en hoe je daar gezamenlijk uitvoering aan wilt geven. Maak inzichtelijk op welke punten de ambities

uiteenlopen, stem samen de gewenste doelen goed af en maak daar afspraken over.

7

In verschillende gemeenten worden op dit moment geen besluiten genomen over ISG-gerelateerde onderwerpen. Dit zorgt ervoor dat er al enkele jaren weinig meer gebeurt en dat GOM geen uitvoering kan geven aan het ISG-beleid.

Advies

Zorg bij een herijking voor enthousiasme over de kansen en realisme over de mogelijkheden die een gezamenlijk programma voor de Duin-

en Bollenstreek biedt. Zorg er ook voor dat begrip en kennis van het gezamenlijke programma, hoe de uitvoering geregeld is, en hoe de financiering in elkaar steekt bij elke bestuurswisseling overgedragen wordt.

SAMENVATTING

Evaluatiedoel 1:

ISG als beleidsinstrument

Is de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG) het leidende document in beleid en in de besluitvorming over het buitengebied?

Het algemene beeld is dat de ISG nog het leidende beleidsdocument is. We zien dat de teksten vanuit de ISG grotendeels zijn overgenomen in de omgevingsvisies. Ook wordt aangegeven dat de ISG leidend is voor besluitvorming over verzoeken en aanvragen in het gebied. Ambities worden echter vrijer geïnterpreteerd en komen niet altijd overeen. Daarnaast bevat de ISG zoveel ambities, uitgangspunten, pijlers, en strategische hoofdlijnen dat lang niet meer voor iedereen duidelijk is wat de ISG tot doel heeft. In de coalitieakkoorden worden nuanceringen op de ISG aangebracht door ruimteclaims vanuit andere ontwikkelingen waar de coalities ook invulling aan willen geven.

1. ISG is leidend voor omgevingsvisies en voor een deel van de besluiten in het buitengebied:
 - » De tekstvoorstellen met ISG-doelen zijn door Hillegom, Katwijk en Lisse letterlijk overgenomen in omgevingsvisies. Daarnaast zien we vrije interpretaties van ambities.
 - » ISG is leidend voor de besluitvorming over verzoeken en aanvragen in het gebied.

2. ISG is echter niet altijd meer leidend in uitvoering en bij nieuwe plannen/ nieuw beleid:
 - » In sommige coalitieakkoorden klinkt een ander geluid.
 - » Onduidelijkheid over doelen natuur, water, recreatie. Deze staan (ook) in ISG maar vallen onder Holland-Rijnland en Hoogheemraadschap: dus is ISG dan leidend?
 - » Huidige ontwikkelingen en veelheid aan opgaven (ook bijvoorbeeld nationaal programma landelijk gebied, woningbouwopgave en energietransitie) in het buitengebied, vragen andere kaders.
 - » De landschapsanalyse (zie 5.1) laat een divers beeld zien t.a.v. de ruimtelijke ontwikkelingen in het gebied.

Daarnaast is het verwarrend dat ISG-doelen benoemd en uitwerkt die in andere programma's worden uitgevoerd en gefinancierd, zoals het Groenprogramma.

Evaluatiedoel 2:

doelmatigheid en doeltreffendheid

Het is lastig om harde conclusies te geven als het gaat om doeltreffendheid van de ISG in het algemeen. Enerzijds door de veelheid aan ambities, pijlers en doelen in de ISG en het feit dat deze niet kwantitatief of SMART gemaakt zijn. Anderzijds, omdat een deel

van de thema's opgenomen in de ISG niet onder de uitvoering van de GOM vallen. Zo wordt bijvoorbeeld wonen apart bij gemeenten in de regio belegd in de specifiek daarop gerichte programma's en agenda's.

Wat betreft de doelmatigheid kunnen we alleen concluderen over het werk van de GOM (zie 5.4). De financiering van de overige doelen loopt buiten ISG om via governance en uitvoering Groenprogramma, Economic board en Stichting Greenport en Hoogheemraadschap. In het kader van deze evaluatie hebben we de financiering in het kader van deze andere programma's en uitvoeringsorganisatie niet nader onderzocht.

Fysiek in het landschap

Als het gaat om de doeltreffendheid van de ISG fysiek in het landschap laat deze evaluatie zien dat er sprake is van een balans in het totaal aantal locaties waar sloop of bouw heeft plaatsgevonden. Van de geanalyseerde locaties zijn er op ca. 28 locaties gebouwen gesloopt en eveneens op ca. 28 locaties gebouwen (aan)gebouwd of uitgebreid.

Een deel van de ontwikkelingen valt buiten de projecten die de GOM heeft uitgevoerd. Het gaat daarbij dus om projecten die de verschillende gemeenten zelf hebben uitgevoerd. Van die ontwikkelingen (ca. 21) gaat het in 7 gevallen

om sloop en in 14 gevallen om aanbouw. Gesteld kan worden dat er onder gemeentelijke uitvoering dus vaker aanbouw plaatsvindt dan sloop.

Als we kijken naar het kwalitatieve effect van het ISG-beleid valt op dat op een aantal locaties de bouw opvallend groot is. De meeste van deze bedrijfsgebouwen vallen niet onder GOM projecten. De aanbouw betrof vrijwel altijd bedrijfsuitbreidingen op linten of aan de rand van de bebouwde kom.

We concluderen dat het ISG-beleid een positieve werking op de openheid van het landschap heeft. Plekken die men meer open wil maken zijn meer open geworden en bebouwing is gekomen op plekken waar dit werd gewenst. Wel is er een verschil zichtbaar in de verhouding (aan)bouw en sloop. Er is sprake van balans in (aan)bouw en sloop in GOM-projecten. De gemeentelijke projecten kennen een verhouding van ongeveer 2/3e deel aanbouw tegenover 1/3e deel sloop. Daarnaast betreft de (aan)bouw die plaatsvindt onder gemeentelijke uitvoering vaker een groot bouwvolume. De aanbouw uitgevoerd door GOM leidt op het oog tot minder opvallende gebouwen, bijvoorbeeld doordat er meer achterwaartse uitbreiding plaatsvindt. Opgemerkt moet hierbij worden, dat alle (aan)bouwen planologisch

beoordeeld en vergund worden door de gemeente. GOM is dan alleen betrokken bij de uitvoering qua contractvorming, sloop, bollengrondcompensatie en grondverbetering, zoals omzetting naar 1e klas bollengrond.

In enkele polders is duidelijk veel openheid gecreëerd. Voorbeelden zijn de Omgeving Westeinde en de polders Het Vinkeveld en De Klei. Een wisselend beeld is te zien in de omgeving van Het Mallegat, de Hogeveense polder en polder Het Langeveld, waar ondanks het beleid op meerdere locaties werd gebouwd.

In een vijftal zichtassen zijn enkele gebouwen verschenen (Teylingen Jacoba v Beijerenlaan, Prinsenweg - Torenlaan, Oosterduinse Meer, Hogeveense Polder en Zilkerpolder). Twee zichtassen (Het Langeveld en Omgeving Westeinde) zijn duidelijk verbeterd als gevolg van sloopwerken. In de overige zichtassen is gesloopt waardoor de doorkijk is verbeterd, maar is er ook plaatselijk gebouwd.

Wat valt op:

- » Er komt bebouwing in het buitengebied bij (met name toename in volumes) en dit is grotendeels niet GOM gerelateerd.
- » Er is bebouwing in zichtlijnen.

- » De doelen in deelgebieden zijn soms tegenstrijdig: er is uitbreiding naar achteren mogelijk, maar dit botst met een open te houden zichtlijn.
- » Nieuwe aanbouw is nogal eens zichtbaar (hoge, donkere loodsen).
- » In onze analyse hebben we met behulp van kaarten beoordeeld op grondvlak. De hoogte en dus ook het volume is niet meegenomen. Dit is wel bepalend in het landschap.
- » Er zijn veel vragen over het beleid: wat is openheid? Wat is verrommeling?

Governance

De governance met verschillende bestuurlijke overleggen en uitvoerders is ingewikkeld en maakt afstemming lastiger. Taken en bevoegdheden zijn daardoor niet bij iedereen bekend.

Het is niet logisch dat in de ISG-ambities, pijlers, uitgangspunten en strategische hoofdlijnen allerlei thema's genoemd staan, terwijl een deel niet door GOM wordt uitgevoerd, maar door Stichting Greenport, Economic Board, Groenprogramma Holland-Rijnland en het Hoogheemraadschap. Dit is verwarrend en zorgt voor onduidelijkheid over waar de ISG wel of niet over gaat. Inhoudelijk lijkt het alsof door gemeenten niet aan deze doelen wordt gewerkt, in ieder geval niet onder ISG-vlag.

De gemeentelijke uitvoering via de normale bestemmingsplan procedures gaat gestaag. De uitdaging zit in het voldoende informeren en betrekken van de gemeenteraad als besluitvormend orgaan, zeker bij wisseling van raden. Ook gezamenlijke handhaving van oneigenlijk gebruik van bollengrond is een aandachtspunt.

Uitvoeringsorganisatie GOM en financieringsmodel

GOM was goed op weg om veel te realiseren in de Duin- en Bollenstreek. Het areaal 1e klas bollengrond is met 17,7 ha toegenomen ten opzichte van de uitgangsdatum van 1/1/2011. Zoals het rapport Loep op GOM en de jaarverslagen laten zien, is de GOM de laatste jaren echter onderwerp van discussie geworden, waardoor de werkwijze met de gesloten beurs niet meer werkt. Er worden nauwelijks Greenportwoningen (meer) vergund, dus is de financiële onderlegger onder de uitvoering door de GOM nagenoeg verdwenen.

De financieringsconstructie met Greenportwoningen werkt dus niet meer, sinds deze Greenportwoningen ter discussie staan. Een nieuw financieringsmodel is nodig, want voor Greenportwoningen is op dit moment geen draagvlak. Onder andere omdat de juiste uitleg en het positieve verhaal achter deze constructie ontbreken.

Voor verschillende betrokkenen voelt het bouwen van duur segment woningen in het buitengebied strijdig met de ambitie om dit gebied open te houden. Daarnaast ontbreekt een gezamenlijk plan of kader waarin staat waar greenportwoningen wel en niet gebouwd mogen worden.

De beide fondsen waarmee de GOM werkt, voldoen. Ook de verevening tussen winstgevend en verlieslijdende projecten en/of activiteiten werkt. De GOM houdt de balans tussen herstructureren en behoud van bollengrond goed in het oog. Deze verevening vormt de basis voor regionale samenwerking. De bijdrage vanuit fondsen is echter klein vergeleken met financiering vanuit Greenportwoningen. En zoals hierboven al genoemd: het hele financieringconstruct is lastig uit te leggen.

Maatschappelijk draagvlak

Het blijkt dat er voldoende maatschappelijk draagvlak is voor de doelen en ambities in de ISG, voor zover deze bekend zijn bij de respondenten. De ISG-doelen met betrekking tot openheid en behoud areaal bollengrond worden in ieder geval door alle belanghebbenden gedragen. Echter doordat doelen en gebruikte termen vaag of onduidelijk zijn (openheid, verrommeling), hebben belanghebbenden geen duidelijk beeld waar de ISG aan zou moeten bijdragen.

Wel zijn de doelen ondertussen achterhaald door nieuw beleid en maatschappelijke ontwikkelingen, wat het maatschappelijk draagvlak voor ISG doet wankelen. Ook voor de wijze waarop het ISG-beleid uitgevoerd wordt is er minder draagvlak, met name het argument dat economie meer prioriteit krijgt ten opzichte van natuur en landschap wordt vaak aangehaald. Daarnaast worden er vraagtekens gezet bij de financieringsconstructie van de GOM. Niet bij alle belanghebbenden is draagvlak voor Greenportwoningen met de huidige grote opgave en vraag naar ander soort (betaalbare) woningen.

Uit de bewoners enquête blijkt dat er maatschappelijk draagvlak is voor de meerderheid van de doelen en ambities in de ISG, wel met de kanttekening dat deelnemers niet goed bekend zijn met het ISG-beleid. Het doel dat behoud bollengrond prioritair is ten opzichte van andere functies zoals wonen, recreatie, toerisme en opwek van energie wordt onvoldoende ondersteund. Men vindt dat er goede afwegingen voor het buitengebied moeten plaats vinden, waar wonen, energie opwek, recreatie en toerisme (soms) prioritair zijn boven bollengrond. In relatie tot de uitvoering van beleid zijn de meningen verdeeld, de effecten in het landschap en het buitengebied zijn nog onvoldoende zichtbaar. Dit heeft ook te maken met definitie kwesties over openheid en verrommeling.

Evaluatiedoel 3:

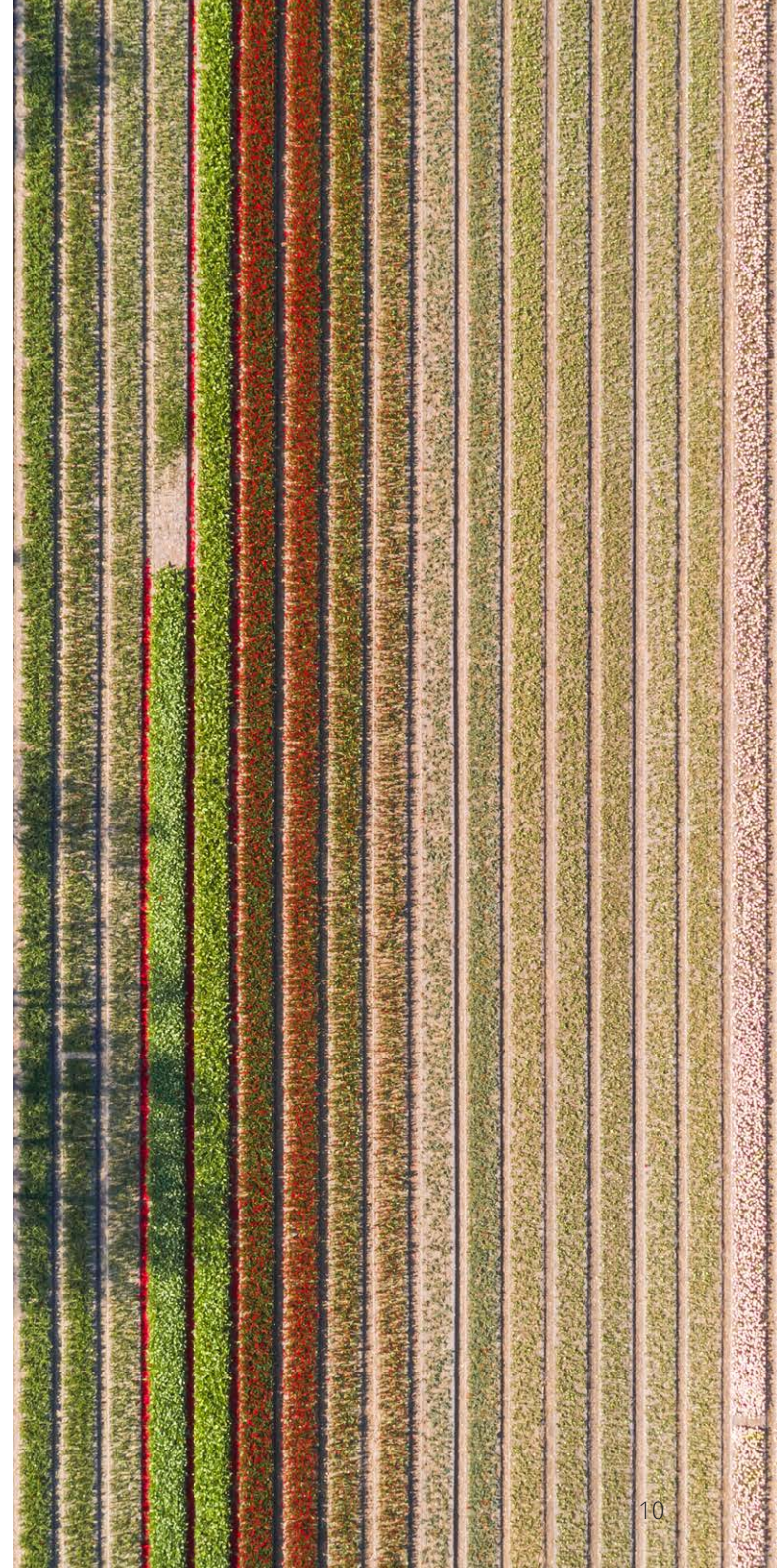
ISG-beleid in relatie tot overig regionaal en nationaal beleid

Uit de documentenanalyse blijkt dat de ISG grotendeels in lijn is met overig regionaal en nationaal beleid.

De ISG wordt benoemd in ongeveer de helft van de bestudeerde regionale en provinciale documenten. Het blijkt dat met name de doelen rondom behoud bollengrond, openheid van het landschap en verduurzamen (in brede zin) terug te vinden zijn in andere programma's en beleid. De ISG is ook in lijn met de bovenliggende programma's en beleid. De ISG is overgenomen in de meeste omgevingsvisies en daarmee is invulling gegeven aan de Omgevingswet. Ook een eventuele herziene ISG past binnen de Omgevingswet in de vorm van een gezamenlijk programma. De strategische ambities en doelen van het nieuwe programma worden vervolgens opgenomen in de lokale Omgevingsvisies en zonodig juridisch geborgd in de lokale omgevingsplannen.

Er zijn slechts enkele documenten niet in lijn met de ISG op het gebied van wonen en energie. De ISG is met name op gebied van wonen niet in lijn met de bestudeerde beleidsdocumenten. De Greenportwoningen lijken niet goed aan te sluiten op de huidige behoefte voor betaalbare woningen.

Door de grotere vraag is er ook meer ruimte nodig voor woningen, wat in de toekomst kan botsen met het doel rondom behoud van openheid en areaal bollengrond. Kijkend naar meer recentere ruimtelijke opgaven, zoals het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG), bereikbaarheid bedrijvigheid, recreatie, natuur, water, en de klimaatopgave, is de verwachting dat het niet allemaal past en er gezamenlijk keuzes gemaakt moeten worden.

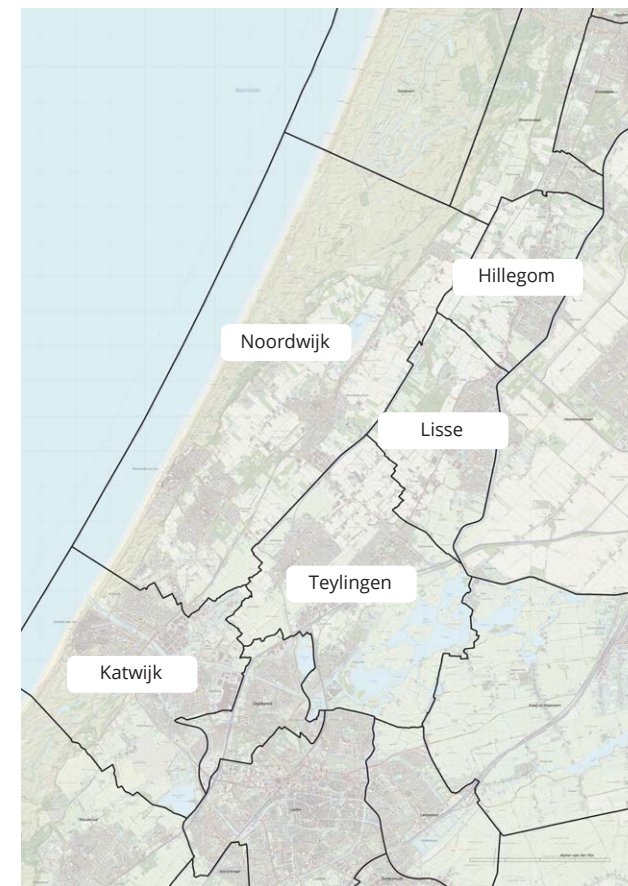
2. INLEIDING EN WERKWIJZE

2.1 Inleiding en aanleiding voor de evaluatie

De Duin- en Bollenstreek is een buitengebied met een sterke en eigen karakteristiek die mede gebaseerd is op de lange traditie van bollenteelt, sierteelt en handel. Bollenvelden, bloemencorso's en Keukenhof zijn onderdeel van deze karakteristiek. De tijd staat echter niet stil. De wereldbollenmarkt is in de afgelopen decennia fors gegroeid. Het teeltareaal in Nederland is toegenomen. De Bollenstreek is daardoor niet meer het belangrijkste productiecentrum van Nederland. Daarnaast is de bolleneconomie sterk aan verandering onderhevig. Internationalisering en schaalvergroting dwingen ondernemingen om anders te opereren. Kleine (verouderde) ondernemingen zullen gaan stoppen. Vooral grotere en moderne ondernemingen hebben bestaansrecht. Deze ontwikkeling is zichtbaar en die stelt eisen en laat ook ruimtelijke sporen na. Schaalvergroting leidt tot veranderende eisen aan bedrijfsvestiging, verkaveling en bedrijfsbebouwing. Maar bollenteelt is allang niet meer de enige ruimtevrager in het gebied. Ook de energietransitie, woningbouwopgave, mobiliteit, bedrijvigheid en doelen met betrekking tot natuur, water, klimaat en recreatie vragen ruimte in het buitengebied. Sinds de vaststelling van de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (in 2009, evaluatie en actualisatie 2016) (ISG)

zijn goede stappen gezet in de omgang met teeltareaal en bedrijfsbebouwing. Gezien de huidige maatschappelijke, economische en ruimtelijke ontwikkelingen in de Duin- en Bollenstreek en daarbuiten, is het een goed moment om terug te kijken en vooruit te kijken. Ook de behoeften in de raden, geluiden uit het veld, de invoering van de Omgevingswet, de Regionale Energiestrategie 1.0 en de klimaat- en woningbouwopgave zijn aanleiding om het gezamenlijk ruimtelijk kader in het buitengebied te evalueren.

Het Bestuurlijk Overleg Ruimte van de vijf gemeenten heeft op 1 december 2021 het voornemen uitgesproken, op basis van de vastgestelde Strategische agenda Ruimte Duin- en Bollenstreek en de uitvoering daarvan, een plan van aanpak voor te bereiden. Een evaluatie van de doelen en instrumenten van de ISG vormt hier onderdeel van. Ook is vanuit de aandeelhouders van de GOM op 17 november 2021 aangedrongen op een dergelijk plan van aanpak.

Figuur 1 | Gemeentegrenzen Duin- en Bollenstreek.

2.2 Geschiedenis en aanleiding voor een Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek

Sinds de jaren tachtig van de twintigste eeuw groeit de ruimtedruk binnen de greenportgemeenten in de Duin- en Bollenstreek. Er liggen veel ruimteclaims voor onder andere woningbouw en bedrijventerreinen. Daarnaast leidden de aanleg van ondersteunend en gespecialiseerd glas en de bouw van grote handels- en exportbedrijven/centra tot een aanzienlijke bebouwing van het oorspronkelijke open buitengebied.

Pact van Teylingen

Sinds de jaren negentig van de vorige eeuw vinden steeds meer partijen, zowel overheden als marktpartijen, de verdergaande verrommeling binnen de Duin- en Bollenstreek een ongewenste ontwikkeling. Door de verrommeling verdwijnen specifieke landschappelijke en cultuurhistorische kwaliteiten van de streek en versteent het gebied. Die ontwikkelingen leidden ertoe dat maatschappelijke organisaties en overheden de handen ineen sloegen om het tij te keren. Deze samenwerking om de verdergaande verrommeling en verdichting in het buitengebied in de Duin- en Bollenstreek tegen te gaan werd op 25 maart 1996 vastgelegd in het Pact van Teylingen. Dit pact was nadrukkelijk bedoeld om verdere aantasting van het

gebied tegen te gaan en heeft daarom een defensief karakter.

In de praktijk leidde dit naast een adequate bescherming tegen invloeden van buitenaf echter ook tot een vertraging van positieve en wél gewenste ontwikkelingen van het gebied.

Offensief van Teylingen

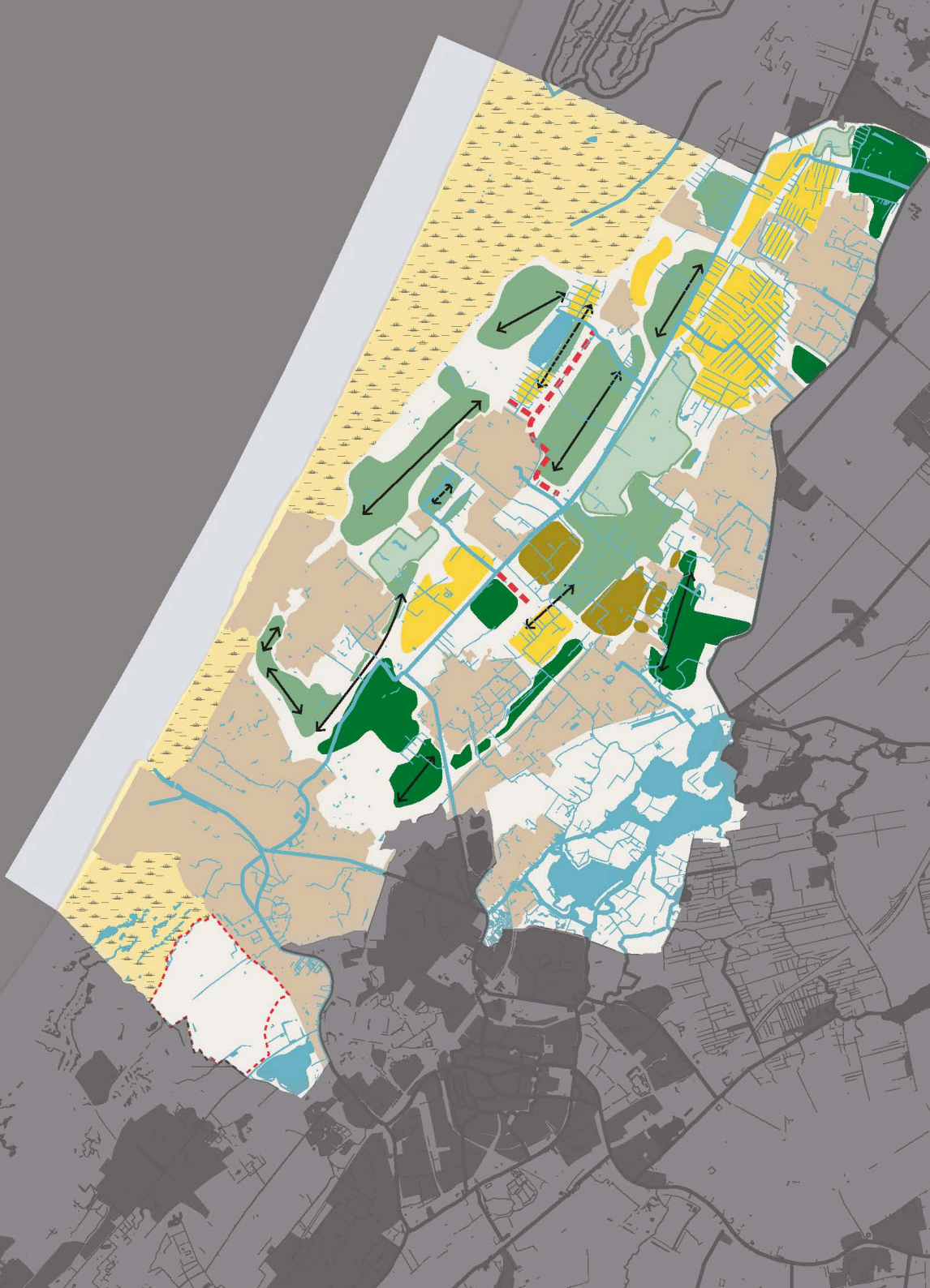
In maart 2004 is in aanvulling op het Pact van Teylingen het Offensief van Teylingen vastgesteld. Dit offensief zette in op het realiseren van gewenste ontwikkelingen en op het saneren van ongewenste ontwikkelingen. Hierbij was de rol van de Stuurgroep Pact van Teylingen, waarin overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven waren vertegenwoordigd, van groot belang. De stuurgroep had een afstemmende, adviserende en regie voerende rol. Mede door deze opzet waren de ervaringen met het Offensief van Teylingen positief. Kanttekening hierbij was dat snelheid, slagkracht en schaal beperkt waren, waardoor nog onvoldoende resultaten zijn geboekt.

Nota Ruimte en Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek

Tot 2004 bedreigden de genoemde sectorale ruimteclaims op het gebied het voortbestaan van de Duin- en Bollenstreek als mondiaal kennis-, teelt-, handels- en transportcentrum. Deze dreiging veranderde door:

- » De gezamenlijke afspraken van de gemeenten in de nieuwe regio Holland Rijnland ten aanzien van woningbouw tot 2020.
- » De aanduiding van het gebied van de Duin- en Bollenstreek als Greenport in de Nota Ruimte (januari 2006).
- » Erkenning van de waarde van de Greenport Duin- en Bollenstreek door het kabinet (2005). Daarmee werd het economisch belang ook door het Rijk erkend.
- » De constatering in de Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek dat er slechts ruimte is voor een beperkte woningbouwopgave (mei 2006).

De Nota Ruimte benoemde een gebiedsuitwerking voor de Haarlemmermeer en de Bollenstreek. Het Rijk verzocht de provincies Noord- en Zuid-Holland om op te treden als opdrachtnemers. Zij zijn hiermee aan de slag gegaan, in samenwerking met de gemeenten Haarlemmermeer en Bennebroek, Hoogheemraadschap van Rijnland, Holland Rijnland, private partijen en maatschappelijke organisaties. Gedeputeerde Staten van Noord- en Zuid-Holland stelden het definitieve rapport van de Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek met instemming van Provinciale Staten op 16 mei 2006 vast.

Legenda Landschapsperspectief

Ja, mits beleid gericht op schaalvergroting, sanering en uitbreiding agrarische bebouwing met aanleg beplanting en verbetering beeldkwaliteit:

- Uitbreiding bebouwing op locatie met voorwaarden behoud openheid en behoud zichtlijnen
- Uitbreiding bebouwing op locatie
- Achterwaartse uitbreiding bebouwing onder voorwaarde behoud openheid en behoud zichtlijnen

Nee, tenzij beleid gericht op sanering en in beginsel alleen uitbreidingen bebouwing toestaan onder strenge voorwaarden:

- Openheid actief vergroten
- Behoud openheid met verbetering landschappelijke kwaliteit groen en open weidekarakter
- Behoud natuurgebied
- Behoud en versterken doorkijk en vensters

Legenda overig:

- Begrenzing stedelijk gebied van de Greenport
- Behoud duingebied
- Water
- Geprojecteerd woon-, werk- en recreatiegebied vliegveld Valkenburg (buiten Greenport)

Figuur 2 | Kaart landschapsperspectief Duin- en Bollenstreek, uit het ISG.

ISG 2009 en 2016

In 2009 sloten de zes Bollenstreek gemeenten de Samenwerkingsovereenkomst Duin- en Bollenstreek (SOK; 11 mei 2009).

Hierin werden afspraken gemaakt over de verdere formalisering van het gezamenlijke ruimtelijkeordeningsbeleid en over het oprichten van een gezamenlijk herstructureringsbedrijf: Greenport OntwikkelingsMaatschappij (GOM). De Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG) werd vervolgens vastgesteld door de gemeenteraden in december 2009. De GOM werd in maart 2010 opgericht. In 2015 en 2016 is de ISG integraal geëvalueerd en geactualiseerd vastgesteld.

De Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG) verschaft de noodzakelijke, regionale ruimtelijke ordeningsbeleidsbasis en ontwikkelstrategie voor het buitengebied. Het is een formele planfiguur conform de Wet ruimtelijke ordening en het is “zelfbindend” voor het ruimtelijkeordeningsbeleid van de gemeenten. De ISG biedt de grondslag voor toepassing van een systematiek van kostenverhaal en kostenverevening waarmee inkomsten verkregen kunnen worden voor de financiering van de gewenste ruimtelijke ordening. De gemeenten hebben met betrekking tot de bekostiging van de herstructurering de principiële keuze gemaakt om niet te kiezen voor de inzet van

publieke geldmiddelen, maar gebruik te maken van de wettelijke mogelijkheid tot kostenverhaal (Wet Ruimtelijke Ordening en Grondexploitatiewet). Hierdoor is het mogelijk “kosten van openbaar nut” binnen een ruimtelijk plan te verrekenen met grondeigenaren. In essentie komt dit erop neer dat er bij een bestemmingsplanwijziging met de betrokken grondeigenaren een “bijdrage ruimtelijke ontwikkeling” (bollengrondcompensatiebijdrage of een bouwtitel voor een Greenportwoning) wordt overeengekomen die wordt gebruikt ten behoeve van de herstructurering. De ISG zorgt hierbij voor de planologisch-juridische grondslag en is de bevoegdheid van de gemeenten.

Het doel van de ISG Duin- en Bollenstreek is drieledig:

- » Het gedetailleerder dan in de Regionale Structuurvisie Holland Rijnland (RSV) vastleggen van het ruimtelijke ontwikkelingskader voor de vitalisering van de Duin- en Bollenstreek tot en met 2030.
- » Het, in tegenstelling tot de RSV, wettelijk verankeren van het ontwikkelingskader als zelfbindend ontwikkelingskader voor de Greenportgemeenten.
- » Het verschaffen van een planologisch juridische basis voor het verevenen van plankosten op basis van de Wet Ruimtelijke Ordening (WRO, 2008).

Vanuit de Regionale Structuurvisie Holland Rijnland (RVS) is het doel voor het buitengebied in de Duin- en Bollenstreek geformuleerd als: herstructureren en versterken van een vitaal bollencomplex en de landschappelijke kwaliteit inclusief glastuinbouw. De belangrijkste dilemma's hierbij zijn de druk van woningbouw en overige ruimte-claims, zoals bedrijventerreinen, veeteelt en detailhandel op het open gebied als bedreiging van de bollenteelt. Daarnaast gaat het om de slechte bereikbaarheid.

Met de vaststelling van de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport (2016) hebben de gemeenten gekozen, conform Regionale Structuurvisie Holland Rijnland (RVS), voor economische structuurversterking van de Greenport Duin- en Bollenstreek. Dit houdt in dat gemeenten werken aan de ambities:

- » De economische herstructurering van de Greenport staat centraal.
- » De herstructureringsopgave wordt gecombineerd met landschapsverbetering.
- » Tegengaan van verdergaande verrommeling van het landschap.
- » De maximale woningbouwbijdrage van de Duin- en Bollenstreek is bereikt met het uitvoeren van de woningbouwopgave, zoals in de Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek overeen is gekomen.

- » Het duurzaam handhaven van het areaal aan 1e klas bollengrond van 2625 hectare.
- » Bij conflicterende ruimteclaims krijgen primaire greenportfuncties, zoals bollencluster, vaste planten, bloemencluster en toerisme (inclusief greenport gerelateerde handel en dienstverlening) prioriteit, boven niet primaire greenportfuncties, zoals overige landbouw en veeteelt.

Voor de uitwerking van bovenstaande ambities hebben de gemeenten een aantal uitgangspunten geformuleerd (zie p. 16-17 ISG). Op basis van deze ambities en uitgangspunten, zijn vier pijlers voor het ruimtelijk beleid tot 2030 opgesteld:

- » Faciliteren van de herstructurering, versterking en vernieuwing van het gehele bollen-, vaste planten- en bloemencomplex in combinatie met verbetering van het landschap.
- » Realiseren van de daarvoor benodigde ruimtelijke functiewijzigingen in de Duin- en Bollenstreek.
- » Bijdragen aan de sociaaleconomische vitaliteit van de greenportgemeenten.
- » Bijdragen aan de verbetering van de bereikbaarheid van de gehele regio Holland-Rijnland.
- » Vervolgens worden in de ISG (2016) strategische hoofdlijnen benoemd en in hoofdstuk 4 worden bepaalde onderwerpen thematisch uitgewerkt.

Recente onderzoeken en evaluaties m.b.t. de ISG

De voorloper van de IS 2016, de ISG 2009 is geëvalueerd in 2015. Aan de aanbevelingen is opvolging gegeven in de ISG 2016.

In 2020 is notitie Loep op GOM opgesteld door de GOM in nauwe samenspraak met bestuurder, raad van commissarissen en aandeelhouders. Deze notitie had als doel meer inzicht en transparantie te verschaffen in de achtergronden van de ISG en de oprichting van GOM, in de ISG doelstellingen, in de werkwijze van GOM en in de bereikte resultaten alsmede de perspectieven, ambities en toekomstige opgaven. De notitie laat zien hoe de GOM uitvoering geeft aan de herstructureringsopdracht die zij van haar aandeelhouders opgedragen heeft gekregen en dat zij doet dit binnen het mandaat en de governance die bij de oprichting zijn vastgelegd.

De Rekenkamercommissie van gemeente Teylingen heeft in 2020 onderzoek laten uitvoeren naar de beïnvloedingsmogelijkheden van de gemeenteraad op de Greenport Ontwikkelingsmaatschappij. De kernconclusie van het onderzoek is dat er met betrekking tot sturing op de GOM sprake is van verlengd lokaal bestuur. "Bij verlengd lokaal bestuur heeft de gemeenteraad grip op de GOM in de zin

dat de gezamenlijke regionale, en daarmee de eigen gemeentelijke doelen, centraal staan. De gemeenteraad heeft dan voldoende instrumenten om de doelen en kaders voor de GOM te bepalen, de uitvoering door de GOM te controleren en daar waar nodig bij te sturen." Het onderzoek concludeert daarnaast dat er mogelijkheden zijn om de grip op het eigen ISG-beleid en de uitvoering door de GOM verder te verstevigen.

In 2021 heeft dit onderzoek een vervolg gekregen om zo volledig als mogelijk beeld te krijgen van de effecten van het ISG-beleid en de uitvoering daarvan door GOM. Het onderzoek concludeert dat de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport Duin- en Bollenstreek (ISG) er als planologisch instrument voor heeft gezorgd dat het 1ste klas bollenareaal in de Duin- en Bollenstreek is behouden. Het behouden van 1ste klas bollengrond is een prestatie van de vijf samenwerkende gemeenten. Het ISG-beleid gaat namelijk uit van een integrale gebiedsgerichte opgave en regionale aanpak. Daarmee worden maatschappelijke opgaven in samenhang en over de gehele regio gezien, in plaats van verkokerd vanuit verschillende beleidsterreinen of individuele gemeenten. Met betrekking tot de realisatie van het doel 'verbeteren van de landschapskwaliteit' is het beeld diffuus, hiervan zijn de resultaten moeilijk te duiden.

Daarnaast wordt gesteld dat het ISG-beleid en beleidsinstrumentarium niet voldoende hanteerbaar is voor de raad om zijn controlerende rol goed in te kunnen vullen. En het voor de samenleving moeilijk te doorgronden is. Ook wordt gesteld dat er sprake is van negatieve bijeffecten en dat deze onvoldoende slagvaardig worden opgepakt. Tenslotte wordt geconcludeerd dat de ISG 2016 aan herziening toe is en dat GOM zijn taak naar behoren en binnen de kaders uitvoert.

3. DE METHODE

Om te beoordelen of de ISG een werkend beleidsdocument is, of de doelen uit de ISG behaald worden en of de ISG strookt met andere beleidsdocumenten zijn de volgende evaluatiedoelen onderzocht:

1. De evaluatie van de ISG als beleidsinstrument
2. De evaluatie van de doelmatigheid (worden de doelen gerealiseerd met een zo beperkt mogelijke inzet van middelen) en doeltreffendheid (worden de doelen behaald) van de doelstellingen en instrumenten van de ISG:
 - 2a: Fysiek in het landschap aansluitend op de beleidsdoelen en instrumenten van de ISG (effectevaluatie)
 - 2b: Bestuurlijk organisatorisch
 - 2c: Uitvoeringsorganisatie GOM en financieringsmodel
 - 2d: Maatschappelijk draagvlak
3. Beschouwing ISG-beleid in relatie tot andere relevante programma's, wetten en beleid.

In deze evaluatie hebben we bovenstaande ambities uit de ISG als basis voor het beoordelen van doelbereik genomen.

Door middel van een documentenanalyse, een cartografische landschapsanalyse, een enquête onder stakeholders en bewoners, interviews met wethouders, ambtelijke adviseurs en relevante

partijen voor de uitvoering en verschillende werksessies met raden, ambtenaren en stakeholders is de evaluatie uitgevoerd.

Onderstaande tabel geeft een overzicht van de doelen waaraan de bovengenoemde onderzoeksactiviteiten specifiek bijdragen. Daaronder volgt een beschrijving van de verschillende activiteiten.

	Doel 1	Doel 2a	Doel 2b	Doel 2c	Doel 2d	Doel 3
Documentenanalyse						
Landschapsanalyse						
Stakeholders enquête						
Bewoners enquête						
Interviews						
Werksessies						

Tabel 1 | Overzicht evaluatiedoelen waaraan de onderzoeksactiviteiten bijdragen.

Documentenanalyse

In de documentenanalyse zijn 62 beleidsdocumenten doorgenomen (zie bijlage 2 van het bijlagenboek voor een overzicht van de documenten). De documenten zijn in overleg met de opdrachtgever geselecteerd.

De analyse geeft inzicht in de volgende vragen:

- » Welke doelen en ambities zijn er in de ISG vastgesteld?
- » Zijn de doelstellingen terug te vinden in de gemeentelijke visies en beleid?
- » Wat zeggen de cijfers en welke meer kwalitatieve resultaten zijn er behaald?
- » Is de ISG het leidende document in de voorbereiding van en besluitvorming over het buitengebied?
- » Hoe verhoudt de ISG zich tot andere relevante programma's, wetten en beleid?

De documenten zijn bestudeerd aan de hand van zoektermen gebaseerd op de pijlers, ambities en uitgangspunten die staan opgenomen in de ISG.

De jaarverslagen van de GOM zijn gebruikt voor evaluatie van de doelmatigheid en doeltreffendheid van de uitvoeringsorganisatie GOM.

Landschapsanalyse

De effecten van de ISG op het landschap zijn geëvalueerd met een GIS-analyse (zie bijlage 7 van het bijlagenboek).

Vanaf 2012 tot 2022 zijn veranderingen in het gebied geanalyseerd. De kaarten in de ISG zijn daarbij gebruikt als uitgangspunt ter vergelijking met recente kaarten en luchtfoto's.

Op basis van het landschapsperspectief (ISG 2009) zijn geanalyseerd:

- » Aanwezigheid van bebouwing (vergelijking 2012 - 2016 - 2022).
- » Infrastructuur (vergelijking 2012-2022).

Meer kwantitatief is gekeken naar het aantal locaties (dus niet de oppervlakte of het volume) dat is bij- of aangebouwd of gesloopt. Locaties waar maar een zeer beperkt oppervlakte sloop of aanbouw heeft plaatsgevonden zijn niet meegenomen in de analyse. Daarnaast is er met Google Streetview een visueel landschappelijke analyse uitgevoerd, waarin is gekeken naar het uiterlijk en het volume van de (aan)bouw. Opvallende volumes met een grote landschappelijke impact zijn weergegeven.

Niet alle ruimtelijke ontwikkelingen in het gebied worden uitgevoerd door de uitvoeringsorganisatie GOM. In de landschapsanalyse staat vermeld welke ontwikkelingen GOM-gerelateerd zijn en welke door gemeenten zijn uitgevoerd, zonder betrokkenheid van GOM. Het gaat dan bijvoorbeeld om ruimte voor ruimte projecten.

De selectie van geanalyseerde locaties is gemaakt op basis van het geleverde projectenboek van de GOM. De 'niet-GOM' gerelateerde ontwikkelingen zijn niet terug te vinden in dit projectenboek van de GOM waarmee verondersteld is dat deze ook niet door GOM zijn uitgevoerd.

Als onderdeel van de landschapsanalyse hebben we ook een mobiliteitsanalyse uitgevoerd. Deze is te vinden in bijlage 8 van het bijlagenboek. De mobiliteitsvisie (p.58 ISG) vormt de basis om de bereikbaarheid, verkeersveiligheid en leefbaarheid in de Greenport te verbeteren. Sinds de vaststelling van de ISG in 2009 is er een aantal mobiliteitsbevorderende maatregelen in uitvoering of reeds uitgevoerd. Deze maatregelen richten zich op wegverkeer, openbaar vervoer en fietsverkeer. Op basis van de legenda van de mobiliteitsvisie (p.59) hebben we in deze evaluatie geanalyseerd wat de ontwikkelingen zijn geweest van 2012 tot nu.

Enquêtes

De stakeholder enquête had tot doel een beeld te krijgen van het doelbereik van de ISG, het functioneren ervan en het draagvlak voor de ISG. Er is een digitale vragenlijst gemaakt in de online tool Typeform. De vragenlijst en volledige analyse is te vinden in bijlage 5 en bijlage 6 van het bijlagenboek.

De enquête voor stakeholders is in september verstuurd naar 141 betrokkenen en organisaties. Na twee weken is er een herinnering gestuurd. In totaal hebben we de antwoorden van 55 respondenten geanalyseerd.

De inwoners enquête is in februari-maart uitgezet naar 2148 inwoners via de verschillende digipanel¹ van Hillegom, Lisse en Teylingen, via sociale media kanalen en de nieuwsbrief van de gemeente Noordwijk en per brief naar 113 adressen in Katwijk (omdat Katwijk niet over een digipanel beschikt). In de brief was een link opgenomen naar de digitale vragenlijst in de online tool Typeform. In totaal hebben we de antwoorden van 745 respondenten geanalyseerd. De inwoners enquête is goed ingevuld, met een respons van 29% voor Teylingen, 38% voor Hillegom, 26 % voor Lisse en 7% voor Katwijk, vanwege de uitnodiging van de enquête per brief ipv via een digipanel. Dit is een belangrijk aandachtspunt in relatie tot de representativiteit van de antwoorden van gemeente Katwijk in vergelijking met de andere vier gemeenten. Omdat de enquête in Noordwijk is uitgezet via sociale media kanalen en de nieuwsbrief, is er alleen bekend hoeveel deelnemers de enquête hebben ingevuld en niet naar hoeveel mensen deze is uitgezet. Daarom is er voor Noordwijk geen respons percentage.

Interviews

Er hebben 10 semi-gestructureerde interviews plaatsgevonden. In ieder geval zijn alle verantwoordelijke wethouders en hun ambtelijke adviseurs geïnterviewd. Bijlage 3 geeft een overzicht van de mensen/ organisaties die we in het kader van deze evaluatie gesproken hebben. Tijdens de gesprekken werd er onder andere gevraagd naar werking van de intergemeentelijke samenwerking, naar doelrealisatie van de ISG en de rol en het functioneren van de GOM.

Werksessies

Op 19 december is er een werksessie voor raden gehouden waarin de voorlopige resultaten werden getoetst en besproken. Hierbij is aandacht besteed aan het lerende aspect van deze evaluatie, door samen vooruit te kijken. Het doel was om de eerste resultaten te verdiepen en van elkaar te leren. In januari is er een vergelijkbare sessie georganiseerd voor stakeholders. Hierbij waren in totaal 36 stakeholders aanwezig. Zie bijlage 4 voor een overzicht van de aanwezige organisaties.

Tijdens een ambtelijke werksessie op 21 januari zijn de feiten zoals in dit rapport opgenomen gecheckt. Daarnaast hebben we vooruitgekeken wat er op basis van de evaluatie te leren valt voor de toekomst.

In een tweede bijeenkomst met de raadsleden op 29 maart zijn de conclusies besproken en hebben raadsleden input kunnen geven voor de adviezen.

¹ De digipanelen worden geraadpleegd door bureau directresearch. Wij hebben de ruwe data van dit bureau geanalyseerd voor deze evaluatie, zodat we een vergelijkbare analyse konden toepassen op alle vijf de gemeenten. Directresearch past in haar eigen analyses een weging toe om een betere afspiegeling van de inwonerssamenstelling weer te kunnen geven. Onze analyses kunnen daarom een klein beetje afwijken van de rapportages van directresearch.

4. De evaluatie van de ISG als beleidsinstrument

Dit hoofdstuk beantwoordt de vraag: Is de ISG het leidende document in de voorbereiding van en besluitvorming over het buitengebied?

Achtereenvolgens gaan we in op de resultaten vanuit de verschillende methoden. We sluiten af met een conclusie waarin we bovenstaande vraag beantwoorden.

Algemeen

Uit de documentenstudie blijkt dat de ISG (2016) ambities, uitgangspunten, pijlers, strategische hoofdlijnen en thematische uitwerkingen bevat op uiteenlopende onderwerpen. De ISG heeft dus een brede focus met slechts één echt concreet doel waardoor het doelbereik lastig te bepalen is. Dit maakt ook dat verschillende interpretaties van de ISG mogelijk zijn. In meerdere gesprekken werd aangegeven dat de ISG daardoor de uniformiteit tussen de gemeenten niet garandeert en dat het document lastig uit te leggen is aan de raad, inwoners en marktpartijen. Zo staan er in de ISG doelen over natuur, water en recreatie opgenomen, terwijl uitwerking hiervan onder andere programma's valt.

Naar aanleiding van de ISG evaluatie in 2015 is een maatwerkprocedure ontwikkeld. Met deze procedure worden initiatieven die afwijken van de landschapskaart beoordeeld en wordt gezocht

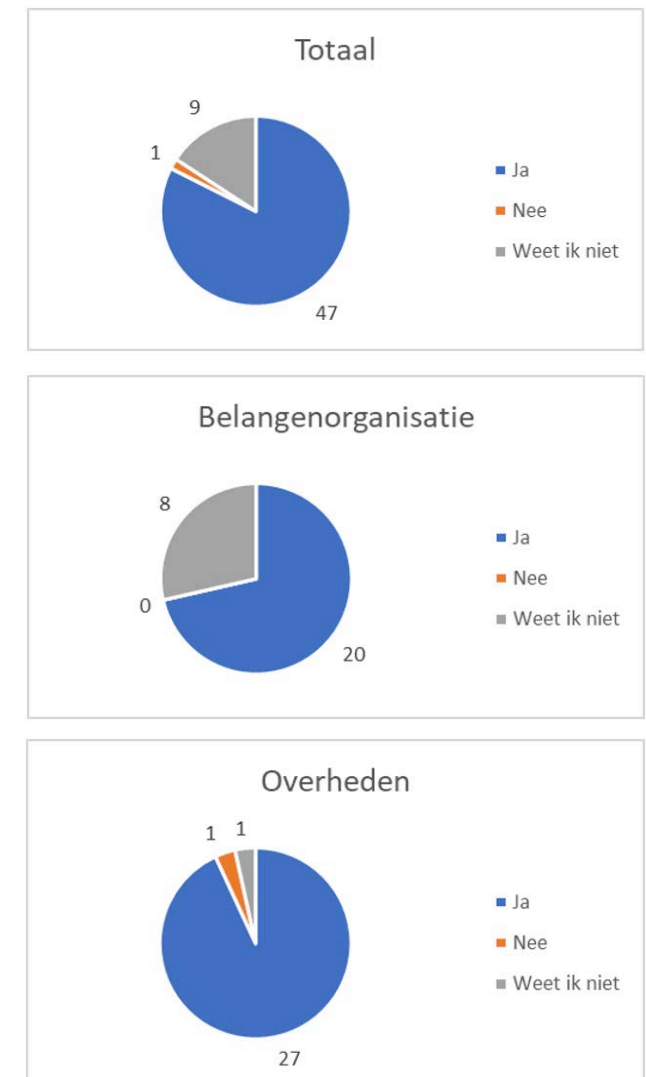
naar oplossingen op maat. Langs deze route wordt gezocht naar mogelijkheden om de vitale bollensector in stand te houden en te verstevigen. Er kunnen situaties zijn waarin de gemeente mee wil werken aan een verzoek bijvoorbeeld om vitale, innovatieve bedrijven te behouden in de streek. Bij het beoordelen van de maatwerkoplossing is de insteek altijd de ISG. Als de oplossing strijdig lijkt met de ISG, dan wordt de volgende route gevolgd: ambtelijke voorbereiding, bestuurlijk overleg en dan overlegplatform greenport met alle belanghebbenden.

Enquête

Uit de enquête blijkt dat 47 van de 57 respondenten de ISG als leidend beschouwt voor besluitvoering over het buitengebied. Kijkend naar de verdeling tussen overheden en belangenorganisaties zien we dat vooral overheden de ISG leidend vinden in de besluitvoering.

Documentenstudie

De documentenstudie schetst eenzelfde beeld. Hillegom, Katwijk en Lisse hebben de tekstvoorstellen vanuit de ISG letterlijk overgenomen in de gemeentelijke omgevingsvisies. Echter worden de ambities zoals beschreven in de ISG wel vrijer geïnterpreteerd en komen deze niet altijd overeen.

Figuur 3 | Uitkomst enquêtevraag ISG leidend voor besluitvorming over buitengebied.

De Structuurvisie van Teylingen is opgesteld voordat de ISG 2016 vastgesteld was, maar de teksten zijn in lijn met de ISG. Gemeente Noordwijk heeft de tekstvoorstellen niet overgenomen in de omgevingsvisie, maar de teksten in de omgevingsvisie zijn grotendeels in lijn met de ambities en pijlers van de ISG. Een verschil is dat in de omgevingsvisie van Noordwijk niets is opgenomen over het de doelstelling rondom behoud areaal van eersteklas bollengrond.

Als we de coalitieakkoorden beschouwen, zien we dat hoewel uitgangspunten uit de ISG in het algemeen worden onderstreept, de vraag speelt of het ISG-beleid nog voldoende de huidige situatie weerspiegelt. Zeker gezien urgente opgaven met grote ruimteclaims, zoals bijvoorbeeld de energietransitie en woningbouwopgave. In het coalitieakkoord van Hillegom staat opgenomen dat er ruimte nodig is voor de woningbehoefte en het verbeteren van de mobiliteit. Hierdoor wordt het areaal beschikbaar voor bollenteelt ter discussie gesteld. Noordwijk geeft in het coalitieakkoord aan in te willen zetten op clusterbebouwing die aansluit bij de woonvraag. Er is daarbij geen ruimte voor nieuwe clusters van Greenport-villa's binnen het grondgebied van de gemeente. Noordwijk wil bedrijfsgebouwen groter dan 3.000/6.000 m² mogelijk maken via een maatwerkprocedure.

Daarnaast wil het college het financieringsmodel en de rol van de GOM tegen het licht houden. En stelt zij de ambities ten aanzien van het areaal bollengrond ter discussie. De overige coalitieakkoorden wijken niet af van de ISG. Lisse blijft in het coalitieakkoord het belang van behoud van bollengrond onderschrijven (ondanks toenemende druk op de open ruimte in het buitengebied). In het coalitieakkoord van Teylingen worden de verschillende meningen over het ISG-beleid en de regionale samenwerking juist beschreven als dilemma's.

Interviews

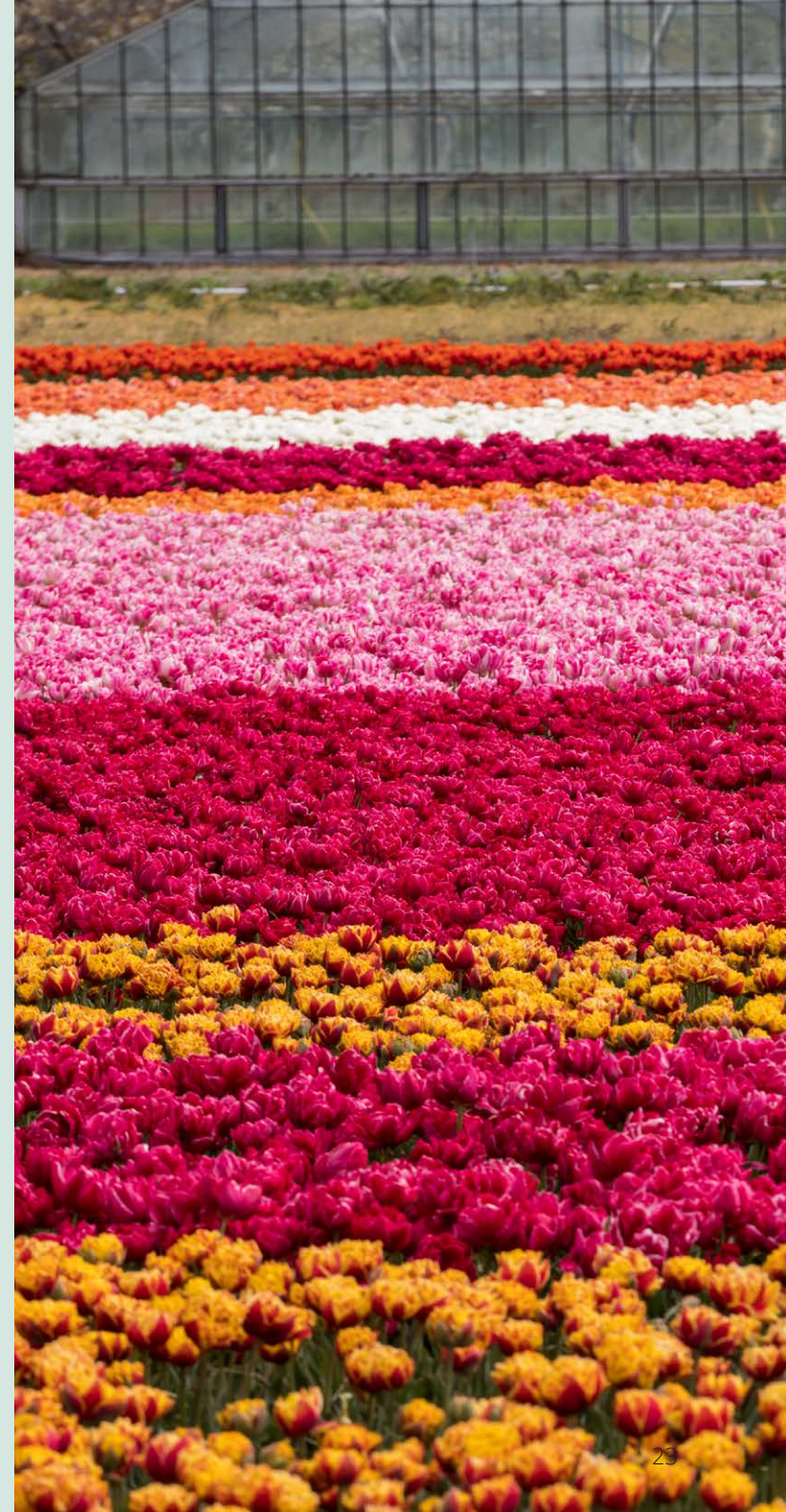
Uit de interviews met wethouders blijkt dat de ISG leidend is voor lokale besluitvorming over het buitengebied. In Lisse maakt de geschiedenis van de bollensector en de verbinding met de Keukenhof zo'n groot onderdeel uit van de identiteit dat de ISG het minst ter discussie staat, in vergelijking met andere gemeenten. In Katwijk staat de ISG ter discussie. Een verklaring hiervoor is dat er Katwijk voornamelijk glastuinbouw heeft in het buitengebied. Het project van de GOM om in Rijnsburg-Noord glastuinbouw te concentreren, is bij gebrek aan belangstelling niet van de grond gekomen. Het lijkt daardoor niet mogelijk om een levensvatbare glastuinbouwsector te behouden. De 5 gemeenten hebben op basis van de ISG gezamenlijk een kadernota opgesteld, die in de meeste gemeenten is doorvertaald naar het

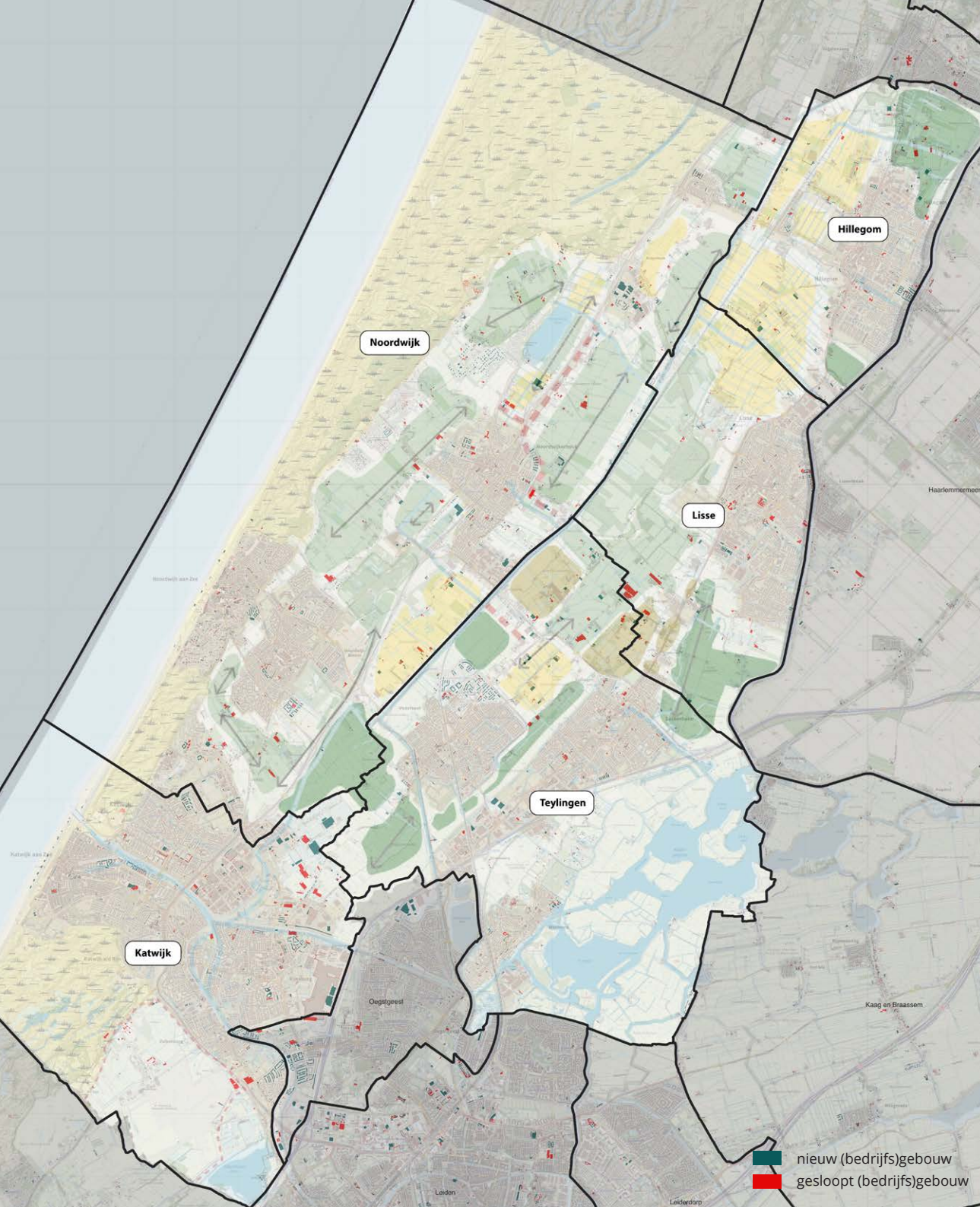
lokale bestemmingsplan buitengebied. In Hillegom is het ISG-beleid doorvertaald naar het omgevingsplan buitengebied. Het bestemmingsplan of omgevingsplan is leidend, maar dus wel eenduidig gebaseerd op de ISG.

Conclusie: de evaluatie geeft op dit vlak een tweeledig beeld

Het algemene beeld is dat de ISG nog het leidende beleidsdocument is. We zien dat de teksten vanuit de ISG grotendeels zijn overgenomen in de omgevingsvisies. Ook wordt aangegeven dat de ISG leidend is voor besluitvorming over verzoeken en aanvragen in het gebied. Ambities worden echter vrijer geïnterpreteerd en komen niet altijd overeen. Daarnaast bevat de ISG zoveel ambities, uitgangspunten, pijlers, en strategische hoofdlijnen dat lang niet meer voor iedereen duidelijk wat de ISG tot doel heeft. In de coalitieakkoorden worden nuanceringen op de ISG aangebracht door ruimteclaims vanuit andere ontwikkelingen waar de coalities ook invulling aan willen geven.

1. ISG is leidend voor omgevingsvisies en voor een deel van de besluiten in het buitengebied:
 - » De tekstvoorstellen met ISG-doelen zijn door Hillegom, Katwijk en Lisse letterlijk overgenomen in omgevingsvisies. Daarnaast zien we vrije interpretaties van ambities.
 - » ISG is leidend voor de besluitvorming over verzoeken en aanvragen in het gebied.
2. ISG echter niet altijd meer leidend in uitvoering en bij nieuwe plannen/ nieuw beleid:
 - » In sommige coalitieakkoorden klinkt een ander geluid.
 - » Onduidelijkheid over doelen natuur, water, recreatie. Deze staan (ook) in ISG maar vallen onder Holland-Rijnland en Hoogheemraadschap: dus is ISG dan leidend?
 - » Huidige ontwikkelingen en veelheid aan opgaven (ook bijvoorbeeld nationaal programma landelijk gebied, woningbouwopgave en energietransitie) in het buitengebied, vragen andere kaders.
 - » De landschapsanalyse (zie 5.1) laat een divers beeld zien t.a.v. de ruimtelijke ontwikkelingen in het gebied.

Figuur 4 | Gemeenten - ISG-ontwikkelingen. In rood staan alle gebouwen die werden gesloopt. In groen alle nieuwbouw als gevolg van het ISG. Op de achtergrond staan de gebiedscategorieën van het landschapsperspectief. Zie Landschapsanalyse (bijlage 7 van het bijlagenboek).

5. De evaluatie van doelmatigheid en doeltreffendheid van de doelstellingen instrumenten van de ISG

Dit hoofdstuk geeft inzicht in: Welke doelen en ambities zijn er in de ISG vastgesteld? Wat zeggen de cijfers en welke meer kwalitatieve resultaten zijn er behaald? Hoe verhouden de antwoorden van deze vragen zich tot elkaar?

In dit hoofdstuk gaan we achtereenvolgens in op

- » Doelmatigheid en doeltreffendheid algemeen.
- » Doelmatigheid en doeltreffendheid van de ISG fysiek in het landschap.
- » Doelmatigheid en doeltreffendheid van de governance.
- » Doelmatigheid en doeltreffendheid uitvoeringsorganisatie GOM en financieringsmodel.
- » Maatschappelijk draagvlak.

5.1. Doelmatigheid en doeltreffendheid algemeen

Uit de landschapsanalyse en gesprekken blijkt dat zonder de ISG, de streek er anders had uitgezien. De ISG en haar voorlopers Pact van Teylingen (1996) en Offensief van Teylingen (2004) biedt slagkracht zowel op inhoud als aanpak. Gemeenten zetten gezamenlijk de schouders eronder om de Bollenstreek open te houden en bollengrond te behouden. De gezamenlijkheid en het heldere doel van 2.625ha schept zowel duidelijkheid in beleid als naar de buitenwereld. Als gevolg van de ISG en

de intergemeentelijke samenwerking, zien we dat andere beleidsopgaven zoals woningbouw (bijvoorbeeld in het gebied tussen de kust en Alphen aan den Rijn) elders landen.

Om voldoende slagkracht in de aanpak te creëren geven de gemeenten in de gesprekken aan dat er bewust gekozen is om de uitvoering te beleggen bij de uitvoeringsorganisatie GOM in plaats van via een gemeenschappelijke regeling. GOM kan als uitvoerend grondbedrijf goed aansluiten bij de dynamiek en snelheid van het ondernemerschap. Het feit dat GOM uitvoerder is van een deel van het ISG-beleid en dat besluitvorming bij de gemeenteraad ligt, is niet altijd even duidelijk voor de buitenwereld. GOM wordt als gevolg daarvan ten onrechte aangesproken op haar zogenaamde machtspositie in dit speelveld. Dit wordt erkend door alle gemeenten. Dit sentiment is ondertussen echter sterk verankerd en daardoor moeilijk te weerleggen, geeft gemeente Teylingen aan. Gemeenten geven aan dat zij aan zet zijn om hier beter over te communiceren. Met name in de gesprekken met Lisse en Hillegom werd dit onderstreept.

GOM blijft als uitvoerder afhankelijk van initiatiefnemers die plannen indienen en van de besluitvorming van gemeenteraden rond de ISG.

De afstemming via de verschillende overlegstructuren kost veel tijd, voor initiatiefnemers is dat niet handig. Volgens Hillegom verkleint dit de slagkracht van de ISG. GOM betreft de initiatiefnemende gemeenten en stakeholders in haar voortgang via de jaarverslagen en het Greenporthouse waarin stakeholders geïnformeerd worden.

Resultaten GOM: herstructurering, behoud areaal 1ste klas bollengrond, opruimen verrommeling

Uit het jaarverslag van de GOM (2021) blijkt dat per 1 januari 2022 de 1^e klas bollengrond met +17,7 ha is toegenomen ten opzichte van de uitgangsdatum van 1 januari 2011. Deze 'bollengrondenbalans' is het saldo van:

- » Onttrokken bollengrond.
- » Toegevoegde bollengrond (door opruiming verrommeling, ruimte voor ruimte of omspuiten grasland).
- » Opwaardering van 2^e naar 1^e klas bollengrond.

De doelstelling om 2.625 ha 1^e klas bollengrond te behouden is ontstaan vanuit de toentertijd benodigde teeltruimte voor een vitale sector. Echter de feitelijke nulsituatie is nooit gemeten. Dus we weten wat er sindsdien is bijgekomen/afgegaan, maar niet hoe dat zich verhoudt tot de 2.625 ha.

Uit de resultaten van de GOM blijkt dat er geen sprake is van een toename van het teeltareaal, maar wel van een opwaardering van 2^e klas bollengrond (18 ha van 2011 tot 2022).

Daarmee wordt invulling gegeven aan de doelstelling om 2.625 ha 1^e klas bollengrond te behouden.

Uit het jaarverslag van de GOM van 2021 blijkt dat er sinds 2011 23,5 ha aan verrommeling is opgeruimd ten behoeve van 1e klas areaal.

De verevening werkt, de GOM houdt de balans tussen herstructureren en behoud van bollengrond goed in het oog. Wel worden er door verschillende gemeenten, en met name in Noordwijk, vraagtekens geplaatst of de greenportwoningen als financieringsinstrument nog voldoende van toegevoegde waarde zijn voor de resterende periode tot 2030, ook gezien de ruimteclaims vanuit wonen, energie en transitie van het landelijk gebied die spelen.

Resultaten overige beleidsthema's

Naast herstructurering, behoud van het areaal 1ste klas bollengrond en tegengaan van verrommeling, wordt in de ISG ook aandacht besteed aan thema's als natuur en recreatie, water, woningbouw en mobiliteit. Tijdens de evaluatie bleek dat deze thema's wel benoemd worden en zelfs thematisch uitgewerkt worden in de ISG, maar dat deze zowel beleidsmatig als in de uitvoering onder andere programma's vallen. Het is daardoor lastig om iets over de doelmatigheid en doeltreffendheid op deze thema's te concluderen.

Figuur 5 | Opgeruimde locaties.

Natuur en recreatie

Het regionaal Groenprogramma Holland Rijnland is in 2010 vastgesteld, vanuit daar hebben gebieden gebiedsprogramma's opgesteld. De ISG is het ruimtelijk kader waarbinnen aan het Groenprogramma en het gebiedsprogramma is gewerkt.

Sinds 2018 zijn er 67 projecten geïnitieerd vanuit het regionaal Groenprogramma Holland Rijnland. De meeste van deze projecten zijn vastgesteld, in uitvoering of opgeleverd. Enkele projecten zijn ingetrokken. De projecten dragen bij aan de verschillende parels of thema's:

1. Vijf parels, namelijk Nieuw Leeuwenhorst, Veldzicht, Tespelduyn, Strand en Duinen en Trekvaart, als visitekaartjes van de Duin- en

Bollenstreek ontwikkelen (plus drie extra parels Oosterduinsemeer, Hillegom Noord, 't Huys Dever).

2. Herkenbare, fraaie entrees realiseren.
3. Verbindingen en recreatieve netwerken versterken.
4. Jaarrond bloemen zichtbaar maken onder meer in bloemrijke bermen.

Een aantal natuurdoelen voor de streek is uitgewerkt in het gebiedsprogramma beleef de B(l)oeiende Duin- en Bollenstreek (2016). De uitvoering van doelen en ambities op het gebied van groen, recreatie, natuur valt onder dit gebiedsprogramma, maar het gebiedsprogramma is geen onderdeel van de uitvoering van de ISG. Het gebiedsprogramma is voortgekomen uit het Pact van Teylingen en houdt wat betreft landschappelijke inpassing rekening met de ISG. Terwijl de ISG een RO-document, is, is het gebiedsprogramma een uitvoeringsinstrument. Het gebiedsprogramma werkt vanuit dezelfde gemeenten als de ISG.

In dit gebiedsprogramma zijn drie strategische doelen uitgewerkt: 1) Versterken identiteit, 2) Vergroten belevingsmogelijkheden, 3) Versterken natuurwaarden. Uit de raadsbrief voortgang Gebiedsprogramma B(l)oeiende Bollenstreek (2021) blijkt dat de provincie in 2017 subsidie heeft verleend

voor de uitvoering van provinciale doelen uit de Beleidsvisie Groen (2010). Ten behoeve van:

- » Bevordering van groenbeleving inclusief het vergroten van recreatie in een gebied;
- » Stimuleren van biodiversiteit.

Ontwikkelingen en realisatie van doelen op het gebied van natuur en recreatie zijn daarmee niet toe te schrijven aan de ISG, maar aan het Groenprogramma Holland Rijnland.

Water

Voor het waterthema geldt iets vergelijkbaars.

In de ISG staat als hoofdlijn opgenomen:

“Zorg dragen voor duurzaam waterbeheer: realiseren van de waterbergingsopgave en een substantiële verbetering van de waterkwaliteit en geen achteruitgang van de waterkwaliteit bij functiewijzigingen. Echter waterbeheer valt onder de verantwoordelijkheid van het Hoogheemraadschap Rijnland.”

Het hoogheemraadschap geeft aan dat er grote maatregelen genomen om de zoetwaterbeschikbaarheid te garanderen: toename van de maalcapaciteit, aanleg van de bypass bij Gouda. Ook is in de Duin- en Bollenstreek ingezet op verschillende initiatieven die bijdragen aan de waterkwaliteit, zoals het verbreden van oevers en

de inspiratiepolder. Echter, de bollenteelt heeft een groot negatief effect op de waterkwaliteit. Vooral als het gaat om de waterkwaliteitsdoelen is er een grote opgave in de streek. Deze wordt de komende jaren steeds urgenter vanuit de Kader Richtlijn Water en het Nationaal Programma Landelijk Gebied.

Woningbouw

In de ISG staat het volgende uitgangspunt opgenomen op het gebied van wonen:

“Bij de woningbouwopgave geldt als uitgangspunt dat de eigen behoefte en de regionale behoefte, zoals overeengekomen in de Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek (1.500 woningen), zoveel mogelijk binnen de huidige streekplancontouren komt. Uitzonderingen vormen de locaties Bronsgeest in Noordwijk, Pastoorslaan te Hillegom, de 500 Offensiefwoningen en de 100 landgoedachtige woningen. De woningbouwinspanning voor de bouw voor eigen behoefte geschiedt op basis van ‘migratie- saldo o’, conform het streekplan en de Nota Ruimte.”

“In het buitengebied staat de verbetering van de landschappelijke kwaliteit en de economische vitaliteit voorop en worden geen nieuwe woningen gebouwd, met uitzondering van Greenportwoningen of compensatiewoningen op grond van de Ruimte-voor-Ruimteregeling.”

“Met het uitvoeren van de woningbouwopgave (Gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek) is de maximale woningbouwbijdrage van de Duin- en Bollenstreek is bereikt.”

Volgens de woningbouwopgave uit de gebiedsuitwerking Haarlemmermeer-Bollenstreek (2016) worden er 4.000 woningen tussen 2020 en 2030 gebouwd in de bollengemeenten:

- » 2.000 woningen binnen de rode contour.
- » 500 greenportwoningen.
- » 100 woningen op landgoederen.
- » Ontwikkeling van stationslocaties in lijn met de Stedenbaangedachte: 1.500 woningen worden gebouwd op de locatie Zanderij.
- » Uitleglocaties aan de rand van bestaande kernen. Voorbeelden hiervan zijn Bronsgeest in Noordwijk (600 woningen) en Stationslocatie Noordwijkerhout (600 woningen).

Bovenstaande 500 greenportwoningen en de 100 woningen op landgoederen zijn later samengevoegd als 600 greenportwoningen. Deze 600 greenportwoningen en de uitleglocatie Bronsgeest kunnen gerealiseerd worden in het buitengebied en vallen dus onder het doelbereik van de ISG. Voor de locatie Bronsgeest is het plan 350 woningen te realiseren.

De GOM gaat alleen over de contractvorming en financiële afdracht van de bouwtitels voor greenportwoningen. De gemeenten verlenen de vergunningen.

Deze woningbouwopgave voor greenportwoningen loopt nog tot 2030, dus het is nog te vroeg om te evalueren of deze gehaald is. Bovenstaande gegevens voor reguliere woningbouw in de ISG zijn inmiddels verouderd. Op basis van voortschrijdend inzicht en huidige ontwikkelingen en woningbouwprognoses, kan worden gesteld dat de huidige totale woningbouwbehoefte en -opgave vele malen groter is en dat de vraag inmiddels anders is: er is behoefte aan goedkopere, betaalbare woningen. Onlangs is de Regionale Woonagenda Holland Rijnland door de deelnemende gemeenten vastgesteld, waarbij afspraken zijn vastgelegd voor grote aantallen (2/3 betaalbare) woningen tot 2030. Alhoewel de greenportwoningen geen onderdeel zijn van de Regionale Woonagenda sluiten zij onvoldoende aan bij deze vraag. Andersom geredeneerd is de vraag of betaalbare woningen kunnen voldoen aan het verdienpotentieel dat de bedoeling is bij Greenportwoningen.

Mobiliteit

In de ISG is als pijler opgenomen: bijdragen aan de verbetering van de bereikbaarheid van de gehele regio Holland-Rijnland. Als onderdeel

van de landschapsanalyse hebben we ook een mobiliteitsanalyse uitgevoerd. Deze is te vinden in bijlage 8 van het bijlagenboek.

De mobiliteitsanalyse toont een wisselend beeld als het gaat om de realisatie van de gestelde ambities. Wat betreft de grote infrastructurele werken zijn er zowel in het zoekgebied Noordelijke Randweg Rijnsburg als het zoekgebied Noordelijke Ontsluiting Greenport/ Duinpolderweg geen trajecten gerealiseerd. De ontsluiting van de directe omgeving, en bijkomende spreiding van de verkeerslast, is daarmee niet tot stand gekomen.

Wel is de Rijnlandroute volop in ontwikkeling. Op termijn zal dit een verbetering van de verkeersafwikkeling tot gevolg hebben, door betere verbindingen met knooppunten en grotere verkeerscapaciteit. De fietsverbindingen zijn op verschillende locaties verbeterd. Het gaat daarbij zowel om de aanleg van nieuwe trajecten als om aanpassingen van het wegprofiel. Zichtbaar zijn de vele realisaties in de gemeente Katwijk aan Zee. Dit heeft lokaal tot een grote verbetering van de verkeersveiligheid en toegankelijkheid geleid. Hetzelfde geldt voor nieuwe fietstracés in Noordwijkerhout en Hillegom. Enkele tracés zijn niet gerealiseerd. Het gaat daarbij vooral om verbindingen buiten de bebouwde kom, zoals op het industrieterrein Rijnsburg, en het traject in de omgeving van de Leidsevaart en in Teylingen.

Conclusie

Het is lastig om harde conclusies te geven als het gaat om doeltreffendheid van de ISG in het algemeen. Enerzijds door de veelheid aan ambities, pijlers en doelen in de ISG en het feit dat deze niet kwantitatief of SMART gemaakt zijn. Anderzijds, omdat een deel van de thema's opgenomen in de ISG niet onder de uitvoering van de GOM vallen. Zo wordt bijvoorbeeld wonen apart bij gemeenten in de regio belegd in de specifiek daarop gerichte programma's en agenda's.

Wat betreft de doelmatigheid kunnen we alleen concluderen over het werk van de GOM (zie 5.4). De financiering van de overige doelen loopt buiten ISG om via governance en uitvoering Groenprogramma, Economic board en Stichting Greenport en Hoogheemraadschap. In het kader van deze evaluatie hebben we de financiering in het kader van deze andere programma's en uitvoeringsorganisatie niet nader onderzocht.

Opgaven in de ISG

- » Behouden bollengrond en vergroten openheid
- » Tegengaan verrommeling
- » Ontwikkelen nieuwe natuur
- » Integreren wateropgave
- » Investeren in bereikbaarheid en recreatie
- » Ruimte bieden aan glastuinbouw
- » Behoud open grasland en afwisselend landschap
- » Uitvoeren woningbouwopgave

ISG

Uitvoering binnen de ISG

- » Behouden bollengrond en vergroten openheid
- » Tegengaan verrommeling

5.2. Doelmatigheid en doeltreffendheid van de ISG fysiek in het landschap

Onderdeel van deze evaluatie was een landschapsanalyse. De volledige landschapsanalyse is terug te vinden in bijlage 7). In de Bollenstreek hebben aanzienlijke bouw- en sloopwerkzaamheden plaatsgevonden. Op basis van de legenda van het landschapsperspectief (p.39 ISG) hebben we in de landschapsanalyse bekeken wat de ontwikkelingen tussen 2012 en 2022 zijn. Aan de hand van topografische kaarten en met google streetview is geanalyseerd wat er is veranderd als het gaat om:

- » Bebouwing (vergelijking 2012 - 2016 - 2022).
- » Mobiliteit (vergelijking 2012 - 2022).
- » Door te kijken naar fysiek waarneembare veranderingen zijn niet in beeld:
 - Afgewezen plannen, beargumenteerd vanuit het ISG- beleid.
 - Wijziging van bestemmingsplannen.
- » Opgekochte bouwvlakken waarvan bebouwing ongewenst is.

Daarnaast is er een kwalitatieve visueel landschappelijke analyse uitgevoerd. Daarin is in enkele gevallen gekeken naar het uiterlijk en volume van de (aan)bouw. Enkele opvallende volumes met een grote landschappelijke impact zijn beschreven.

Kwantitatieve resultaten

Hieronder volgt per legenda-eenheid een opsomming van de ontwikkelingen die al dan niet in lijn zijn met de ISG. Alle locaties zijn in de landschapsanalyse in kaart gebracht (bijlage 7, pagina 6 en verder). Op enkele locaties waar uitbreiding is toegestaan heeft ook sloop plaatsgevonden.

	In lijn met ISG	Niet in lijn met ISG
Uitbreiding bebouwing op locatie met voorwaarden behoud openheid en behoud zichtlijnen	5	2
Uitbreiding bebouwing op locatie	7	-
Achterwaartse uitbreiding bebouwing onder voorwaarde behoud openheid en behoud zichtlijnen	3	-
Behoud en versterken doorkijken vensters	4	6
Openheid actief vergroten	21	8

Tabel 2 | Overzicht ontwikkelingen al dan niet in lijn met ISG.

Kwalitatieve analyse

Een snelle inventaris is gemaakt van opvallende volumes met een grote visueel-landschappelijke impact (ca. 10 locaties):

Figuur 6 | gebouwen met grote visuele landschappelijke impact.

Samenvattend

Van de 48 geanalyseerde locaties zijn 19 locaties gerelateerd aan GOM projecten.

- » Ten aanzien van legenda eenheid 'openheid actief vergroten': het landschap is meer open (met name door sloop kassencomplexen).
- » Ten aanzien van legenda eenheid 'uitbreiding bebouwing onder voorwaarden': er is meer bebouwd (bedrijfsuitbreiding), soms midden in zichtlijnen (N.B. géén GOM project, dus gemeentelijke beslissing).
- » Ten aanzien van legenda eenheid 'uitbreiding bebouwing': er is aanzienlijke toename van bebouwing.
- » Ten aanzien van legenda eenheid 'achterwaartse uitbreiding': op enkele plekken is er toename bebouwing, soms in zichtlijnen. Door sloop is de openheid op enkele plekken vergroot.
- » Ten aanzien van legenda eenheid 'behoud en versterken doorkijk en vensters': er heeft sloop plaatsgevonden, waardoor de openheid is vergroot. Ook zijn op meerdere locaties gebouwen geplaatst in zichtassen (alleen niet in GOM projecten, behalve op de 3e Poellaan in Lisse).

Conclusies

Er is sprake van een balans in het totaal aantal locaties waar sloop of bouw heeft plaatsgevonden. Van de geanalyseerde locaties zijn er op ca. 28 locaties gebouwen gesloopt en eveneens op ca. 28 locaties gebouwen (aan)gebouwd of uitgebreid.

Een deel van de ontwikkelingen valt buiten de projecten die de GOM heeft uitgevoerd. Het gaat daarbij dus om projecten die de verschillende gemeenten zelf hebben uitgevoerd. Van die ontwikkelingen (ca. 21) gaat het in 7 gevallen om sloop en in 14 gevallen om aanbouw. Gesteld kan worden dat er onder gemeentelijke uitvoering dus vaker aanbouw plaatsvindt dan sloop.

Als we kijken naar het kwalitatieve effect van het ISG-beleid valt op dat op een aantal locaties de bouw opvallend groot is. De meeste van deze bedrijfsgebouwen vallen niet onder GOM projecten. De aanbouw betrof vrijwel altijd bedrijfsuitbreidingen op linten of aan de rand van de bebouwde kom.

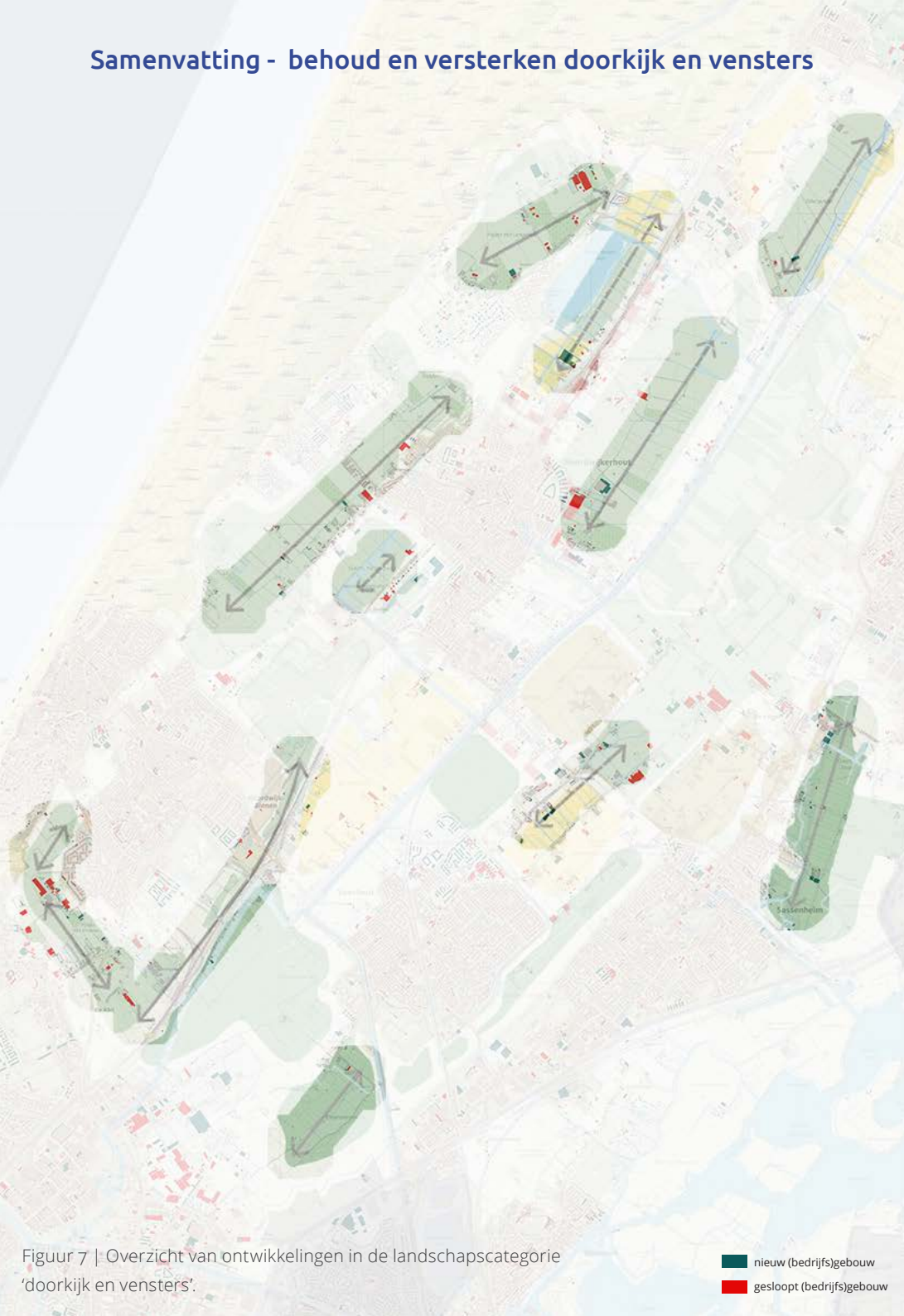
We concluderen dat het ISG-beleid een positieve werking op de openheid van het landschap heeft. Plekken die men opener wil hebben zijn opener geworden en bebouwing is gekomen op plekken waar dit werd gewenst. Wel is er een verschil zichtbaar in de verhouding (aan)bouw en sloop. Er is sprake van balans in (aan)bouw en sloop in GOM-projecten.

De gemeentelijke projecten kennen een verhouding van ongeveer 2/3e deel aanbouw tegenover 1/3e deel sloop. Daarnaast betreft de (aan)bouw die plaatsvindt onder gemeentelijke uitvoering vaker een groot bouwvolume. De aanbouw uitgevoerd door GOM leidt op het oog tot minder opvallende gebouwen, bijvoorbeeld doordat er meer achterwaartse uitbreiding plaatsvindt. Opgemerkt moet hierbij worden, dat alle (aan)bouwen planologisch beoordeeld en vergund worden door de gemeente. GOM is dan alleen betrokken bij de uitvoering qua contractvorming, sloop en bollengrondcompensatie en grondverbetering, zoals omzetting naar 1e klas bollengrond.

In enkele polders is duidelijk veel openheid gecreëerd. Voorbeelden zijn de Omgeving Westeinde en de polders Het Vinkeveld en De Klei. Een wisselend beeld is te zien in de omgeving van Het Mallegat, de Hogeveense polder en polder Het Langeveld, waar ondanks het beleid op meerdere locaties werd gebouwd.

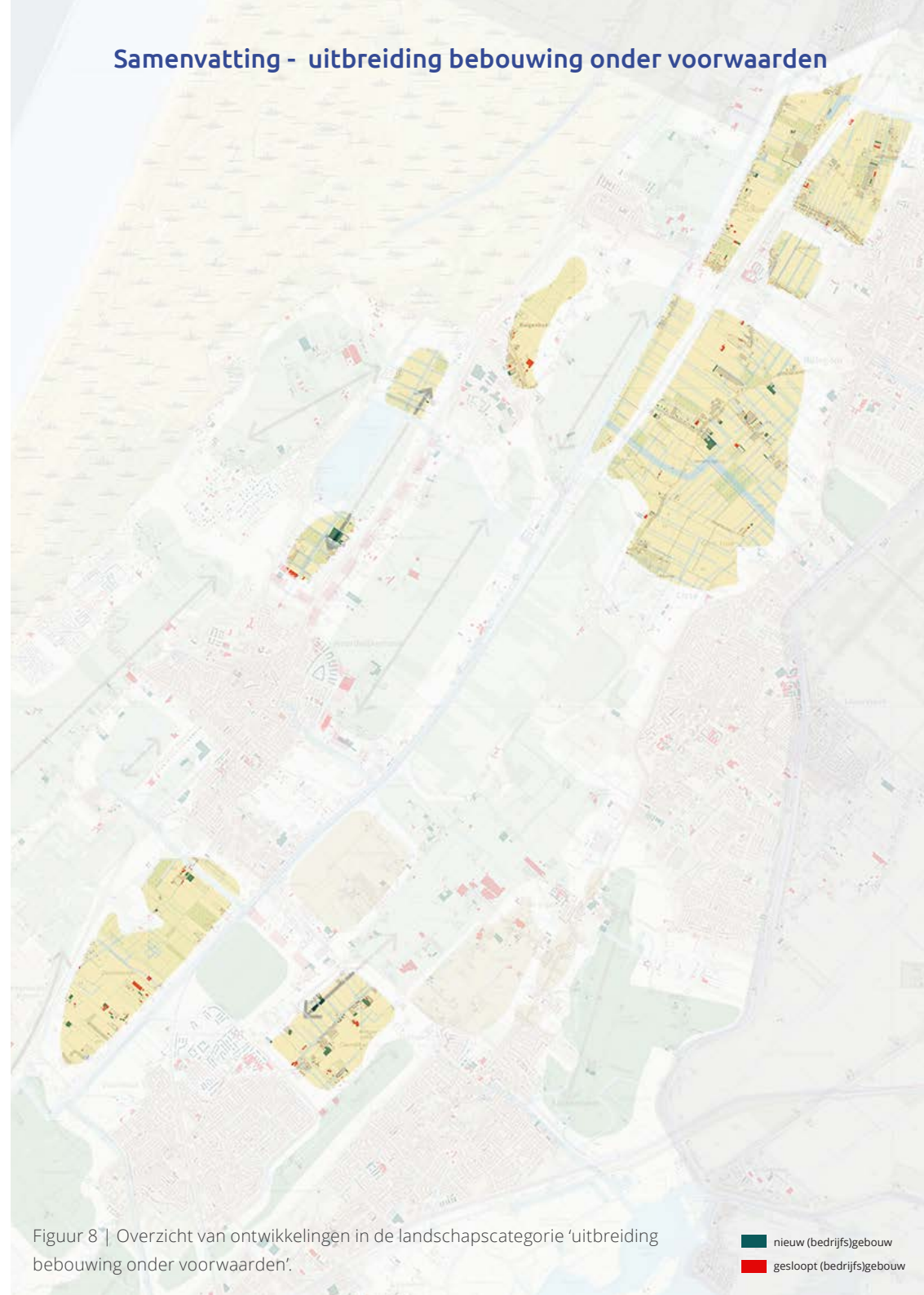
In een vijftal zichtassen zijn enkele gebouwen verschenen (Teylingen Jacoba v Beijerenlaan, Prinsenvweg - Torenlaan, Oosterduinse Meer, Hogeveense Polder en Zilkerpolder). Twee zichtassen (Het Langeveld en Omgeving Westeinde) zijn duidelijk verbeterd als gevolg van sloopwerken. In de overige zichtassen is gesloopt waardoor doorkijk is verbeterd maar is er ook plaatselijk gebouwd.

Samenvatting - behoud en versterken doorkijk en vensters

Figuur 7 | Overzicht van ontwikkelingen in de landschapscategorie 'doorkijk en vensters'.

Samenvatting - uitbreiding bebouwing onder voorwaarden

Figuur 8 | Overzicht van ontwikkelingen in de landschapscategorie 'uitbreiding bebouwing onder voorwaarden'.

5.3. Doelmatigheid en doeltreffendheid van de governance

Overlegstructuren

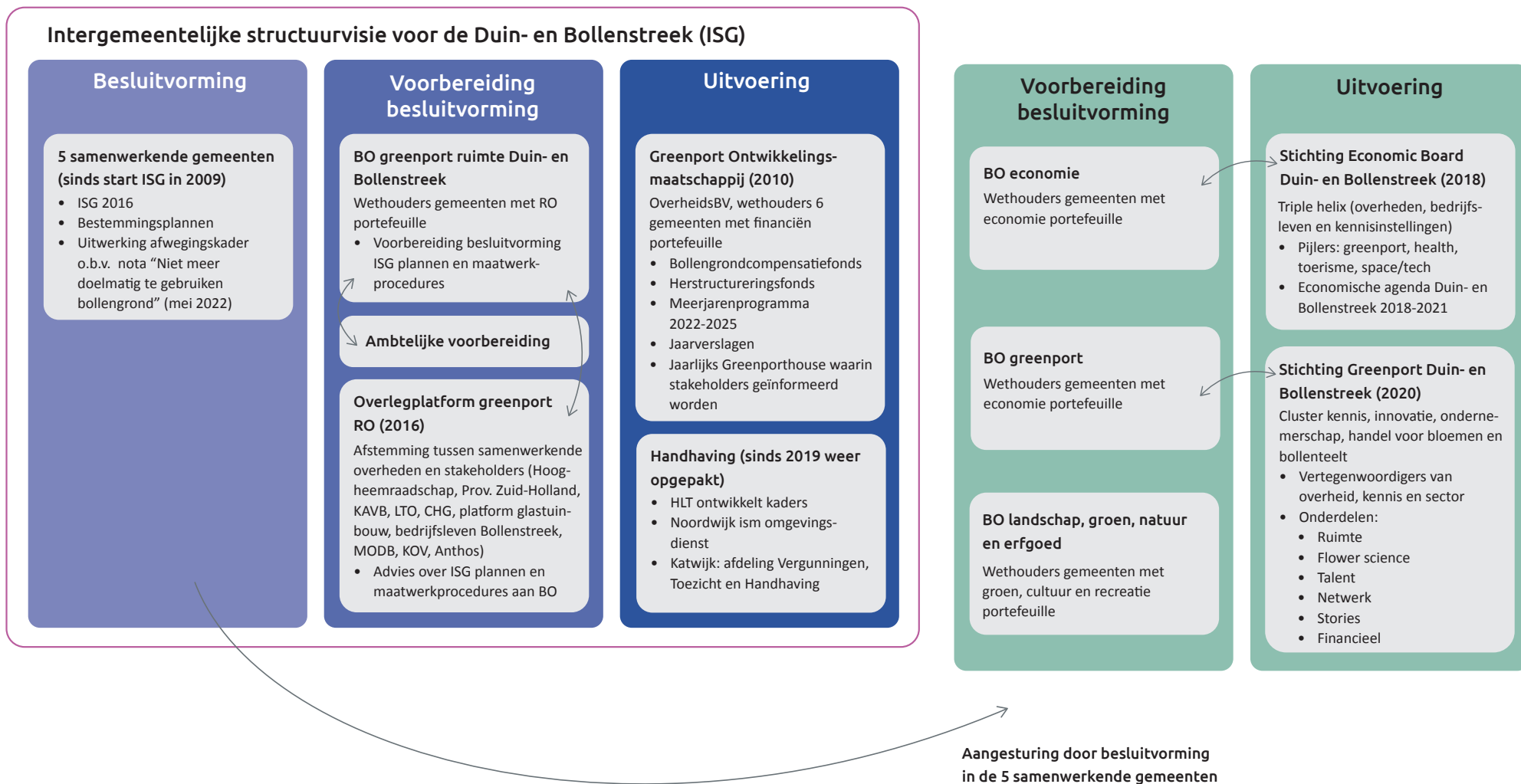
In relatie tot de ISG bestaat het Bestuurlijk Overleg Ruimte Duin- en Bollenstreek, waarin alle wethouders met ruimtelijke ordening en dus ISG in hun portefeuille deelnemen. Dit bestuurlijk overleg wordt ambtelijk voorbereid. In het verleden vond er al overleg plaats tussen gemeenten en stakeholders, maar in de evaluatie van de ISG in 2015 werd aanbevolen dit te intensiveren (evaluatie ISG 2015). In 2016 is het overlegplatform greenport RO opgericht, waarin alle stakeholders (provincie, hoogheemraadschap, bollensector, glastuinbouw, cultuurhistorie, water, milieu en natuur en landbouw) vertegenwoordigd zijn. Uit de gesprekken werd duidelijk dat alle ISG-plannen en maatwerkprocedures hierin worden besproken, resulterend in adviezen voor het bestuurlijk overleg en de colleges.

Naast Het Bestuurlijk Overleg Ruimte vinden er ook Bestuurlijke Overleggen Economie en Greenport plaats over de economische doelen van de streek. Daarnaast wordt in het Bestuurlijk Overleg Landschap, Recreatie, Natuur en Erfgoed (LRNE) gewerkt aan de uitvoering van het Groenprogramma in de Duin- en Bollenstreek.

Het Bestuurlijk Overleg Economie stuurt de Stichting Economic Board Duin- en Bollenstreek aan, terwijl het Bestuurlijk Overleg Greenport de Stichting Greenport Duin- en Bollenstreek aanstuurt. Beide onafhankelijke stichtingen opereren via een triple helix constructie. Terwijl de Economic Board in 2018 opgericht is om de economie van de hele Duin- en Bollenstreek aan te jagen via vier pijlers: greenport, health, toerisme, space/tech, is Stichting Greenport alleen verantwoordelijk voor de economische zaken betreffende de greenport. De Stichting Greenport bouwt voort op de functie van programmamanager greenport economie die daarvoor al bestond. De beleidszaken omtrent de economie van de greenport maken ook onderdeel uit van de ISG, maar kunnen niet belegd worden bij GOM vanwege de scheiding tussen beleid en uitvoering. Een ander verschil tussen beide stichtingen is de rol die ze mogen vervullen in relatie tot projecten. Stichting Greenport Duin- en Bollenstreek heeft een vrije rol en kan zowel projecten aanjagen als zelf initiatiefnemer zijn van een bepaald project. Stichting Economic Board kan alleen aanjager zijn en dus niet als initiatiefnemer optreden van eigen projecten, anders dan de projecten die opgenomen zijn in de Economische Agenda. Regiomarketing vormt daarop een uitzondering.

Bij de Stichting Economic Board wordt de overheid vertegenwoordigd door de burgemeesters van Noordwijk en Hillegom, terwijl bij Stichting Greenport de wethouders van Lisse en Katwijk de overheid vertegenwoordigen. (Er is een nieuwe aanpak/samenstelling van de Economic Board in ontwikkeling). Op de volgende pagina wordt bovenstaande inzichtelijk gemaakt.

Bestuurlijke organisatie Duin- en Bollenstreek

Figuur 8 | Overzicht bestuurlijke organisatie Duin- en Bollenstreek.

Alle bestuurlijke overleggen vinden vijf maal per jaar plaats. In de gesprekken werd aangegeven dat de bestaande overlegstructuren goed werken, maar dat de afstemming intensiever kan. Ook is de ervaring dat bestuurders soms een andere kant op willen en elkaar onvoldoende aanspreken op “afpraak is afspraak” in ISG verband. Alle bestuurders gaven dit aan, Lisse was er het meest uitgesproken over. Dit is deels ingegeven door de poldercultuur in de streek, deels omdat bestuurders elkaar weer op andere dossiers tegen komen en nodig hebben.

Afhankelijk van hoe de portefeuilles ruimtelijke ordening, economische zaken en financiën over de wethouders verdeeld zijn, kan éénzelfde wethouder alle drie de portefeuilles beheren en dus zetelen in het BO Ruimte Duin- en Bollenstreek (RO portefeuille), BO greenport (greenport portefeuille) en BO economie (economische zaken portefeuille) of kan dit verdeeld zijn over twee of drie verschillende wethouders. Hoe dit belegd is, maakt ook uit voor de afstemming tussen de verschillende wethouders.

Naar aanleiding van de Strategische Agenda Duin- en Bollenstreek vindt er momenteel een reorganisatie van de bestuurlijke overleggen plaats op basis van de Uitvoeringsagenda Duin- en Bollenstreek: paars (sociaal domein), rood (goed wonen en werken), oranje (netwerken en verbindingen, o.a. mobiliteit),

blauw (gezonde, vitale en energieke regio o.a. economie, NPLG en ISG) en groen (duurzaamheid, regiomarketing, recreatie en toerisme en groen). Elke kleur wordt aangestuurd door een wethouder als voorzitter en beleidsmedewerker als secretaris.

De greenport Duin- en Bollenstreek valt onder blauw. Die keuze hangt ook samen met de herprogrammering van de Economic Board Duin- en Bollenstreek die nu loopt en waar eventueel sprake is van de Stichting Greenport onder te brengen als één van de drie pijlers onder de nieuwe Economic Board. Daarmee wordt zowel economische zaken van de greenport als de ISG in één bestuurlijk overleg en één Stichting ondergebracht.

Gezamenlijke uitvoering

De gemeentelijke uitvoering via de normale bestemmingsplan procedures gaat gestaag. De uitdaging zit in het voldoende informeren en betrekken van de gemeenteraad als besluitvormend orgaan, zeker bij wisseling van raden. Uit de gesprekken met gemeenten bleek dat nieuwe raadsleden onvoldoende op de hoogte zijn van de systematiek en doorwerking van de ISG, haar ontstaansgeschiedenis en het belang daarvan voor de streek. Als gevolg daarvan kan men bij het doorlopen van een ruimtelijke ordeningsprocedure, bij elke stap onenigheid met de eigen raad hebben, wat de

uitvoering niet bespoedigt. Met name in Teylingen speelt dit.

Een tweede belangrijk aandachtspunt in de gezamenlijke uitvoering is de handhaving van oneigenlijk gebruik van bollengrond (o.a. het gebruik van grond als paardenweidje). Er is in het verleden niet gehandhaafd, dit wordt sinds 2019 weer opgepakt in HLT verband. Gemeente Noordwijk pakt het op in samenwerking met de omgevingsdienst, Katwijk heeft handhaving belegd bij haar afdeling VTH (Vergunningen, Toezicht en Handhaving) en sluit daarin aan bij de kaders die in HLT verband ontwikkeld zijn. Gemeente Teylingen geeft aan dat het feit dat dat er jaren niet gehandhaafd is, ongewenste situaties gecreëerd heeft. Als gevolg daarvan lopen nu emoties hoog op als er gehandhaafd wordt.

Conclusie

De governance met verschillende bestuurlijke overleggen en uitvoerders is ingewikkeld en maakt afstemming lastiger. Taken en bevoegdheden zijn daardoor niet bij iedereen bekend.

Het is niet logisch is dat in de ISG-ambities, pijlers, uitgangspunten en strategische hoofdlijnen genoemd op allerlei thema's staan, terwijl een deel niet door GOM wordt uitgevoerd, maar door Stichting Greenport, Economic Board, Groenprogramma Holland-Rijnland en het Hoogheemraadschap. Dit is verwarrend en zorgt voor onduidelijkheid over waar de ISG wel of niet over gaat. Inhoudelijk lijkt het alsof door gemeenten niet aan deze doelen wordt gewerkt, in ieder geval niet onder ISG-vlag.

De gemeentelijke uitvoering via de normale bestemmingsplan procedures gaat gestaag. De uitdaging zit in het voldoende informeren en betrekken van de gemeenteraad als besluitvormend orgaan, zeker bij wisseling van raden. Ook gezamenlijke handhaving van oneigenlijk gebruik van bollengrond is een aandachtspunt.

5.4. Doelmatigheid en doeltreffendheid uitvoeringsorganisatie GOM en financieringsmodel

Ten behoeve van de uitvoering c.q. verwezenlijking van de doelstellingen van de ISG hebben de toen nog zes greenportgemeenten op 3 maart 2010 het gezamenlijke herstructureringsbedrijf, genaamd Greenport Ontwikkelingsmaatschappij (GOM,) opgericht. GOM dient de herstructurering van het buitengebied en de beoogde ruimtelijke ontwikkelingen en kwaliteitsverbetering uit te voeren. Ook de verantwoordelijkheid voor een gebiedsgewijze aanpak ligt bij GOM. GOM werkt in de uitvoering van de afzonderlijke projecten samen met private partijen.

De grondslag voor GOM ligt in de Samenwerkingsovereenkomst Greenport Duin- en Bollenstreek (1 januari 2009) en de Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport (geactualiseerd vastgesteld in juni/ juli 2016). In opdracht van de Bollenstreekgemeenten voert GOM het daarin vastgelegde herstructureringsbeleid voor de Greenport uit. (Meerjarenprogramma GOM B.V. 2016-2023).

Greenport Ontwikkelingsmaatschappij (GOM) is een besloten vennootschap op publieke basis. De Greenportgemeenten zijn aandeelhouder (per 1 januari 2019 Hillegom, Katwijk, Lisse, Noordwijk en Teylingen). Een onafhankelijke Raad van Commissarissen ziet

namens de aandeelhouders toe op het bestuur van GOM (zie ook figuur X). De ISG is het beleidskader waarbinnen GOM haar werk doet. De gemeenten en provincie zijn verantwoordelijk voor het ruimtelijk beleid, waaronder vaststelling van de ISG, bestemmingsplannen en besluiten over ruimtelijke ontwikkelingen. (www.gomdb.nl)

Verankerd in de SOK en de ISG is GOM namens de gemeenten ook “gevolmachtigd” om de taken op het gebied van bollengrondcompensatie en Greenportwoningbouw uit te voeren. De beleidsverantwoordelijkheden op het gebied van ruimtelijke ordening blijven in alle gevallen echter voorbehouden aan de gemeenten. (Meerjarenprogramma GOM B.V. 2022-2025)

Werkwijze GOM

GOM werkt op basis van een concreet uitvoeringsprogramma – het Meerjarenprogramma (MJP) – met een integrale meerjarenbegroting. (ISG, p. 66) De Algemene Vergadering van Aandeelhouders van GOM stelt jaarlijks het Meerjarenprogramma vast. De directie van GOM zal de AVA jaarlijks een voorstel ter besluitvorming voorleggen voor aanvulling en bijstelling van het Meerjarenprogramma.”(ISG, p. 78)

De uitgangspunten, randvoorwaarden, taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van GOM

liggen vast in de door de greenportgemeenten getekende Samenwerkingsovereenkomst (SOK). De SOK en de statuten van GOM beschrijven het doel van GOM als volgt:

- » “Het daadwerkelijk realiseren van de herstructurering en gebiedsontwikkeling van de Greenport Duin- en Bollenstreek door middel van het zelfstandig realiseren van ruimtelijke projecten en door afspraken te maken of overeenkomsten aan te gaan met derden over de uitvoering van ruimtelijke projecten.
- » GOM geeft hierbij invulling aan de in het Meerjarenprogramma GOM genoemde algemene en specifieke projecten. De Algemene Vergadering van Aandeelhouders (AVA) van GOM stelt het Meerjarenprogramma jaarlijks vast.
- » Het verrichten van alle overige handelingen op commercieel en financieel gebied, zoals het opstellen van projectplannen, het voorbereiden van de uitvoering van projecten, het (laten) verwerven van gronden, slopen en bouwrijp maken, uitgeven van gronden en inrichten van (openbaar) gebied, het aangaan van PPS-samenwerkingsverbanden, het deelnemen in/aan andere samenwerkingsverbanden of vennootschappen. Een en ander voor zover opportuun en passend in het kader van de realisering van het Meerjarenprogramma GOM.” (ISG, p. 73)

GOM en de betreffende grondgebiedgemeente(n) sluiten bij de start van gebiedsontwikkelingsproject of projectcluster een voorbereidingsovereenkomst. Deze overeenkomst omvat een globale projectbeschrijving, de projectdoelstelling, relevante projectkaders en randvoorwaarden, het stappenplan, een planning, het budget, de projectorganisatie, planologie, het grondbeleid, de uitgangspunten van het exploitatieplan en de uitbestedingsstrategie. (ISG, p. 78)

Voordat de grondgebiedgemeente(n) ten behoeve van een GOM-project een ontwerpbestemmingsplan in procedure brengen en/of contractuele verplichtingen met derden aangaan, moeten GOM en de grondgebiedgemeente(n) een realisatieovereenkomst sluiten. De realisatieovereenkomst omvat, naast de aspecten zoals genoemd bij de voorbereidingsovereenkomst, een uitgewerkte projectexploitatie en een risicoanalyse. (ISG, p. 78)

In deze evaluatie zijn we geen voorbeelden tegengekomen waarin GOM van bovenstaande werkwijze is afgeweken. Ook eerdere en andere onderzoeken laten zien dat GOM de haar toebedeelde taken conform de afspraken uitvoert.

Financiering

“Uitgangspunt voor de financiering van de totale herstructurerings- en ruimtelijke kwaliteitsverbeteringsopgave van het buitengebied van de Duin- en Bollenstreek is het streven naar maximale regionale, financiële verevening tussen winstgevende en verlieslijdende projecten en/of activiteiten. Immers, alle inwoners van de Duin- en Bollenstreek, ongeacht in welke gemeente woonachtig, zullen profiteren van (de resultaten van) de voorgenomen herstructurering en kwaliteitsverbetering.” (ISG, p.67)

GOM werkt zonder winstoogmerk, met een gesloten financieel systeem. Dat wil zeggen dat de koppeling tussen inkomsten en uitgaven bepalend en beperkend is. GOM kan niet meer uitgeven dan zij verdient. Inkomsten uit locatieontwikkeling voor woningbouw (Greenportwoningen) zijn de belangrijkste inkomstenbron. Om de pijplijn met projectinitiatieven te kunnen managen, meer grip te krijgen op de ontwikkelingen en landschappelijke optimalisatie door te kunnen voeren, is het essentieel dat er genoeg financiële middelen beschikbaar zijn. Met Holland Rijnland is een overeenkomst gesloten in het kader van het Regionaal Investeringsfonds Holland Rijnland. (www.gomdb.nl)

Ten behoeve van de verantwoording, het beheer en de aanwending van in het kader van het kostenverhaal door GOM te verkrijgen financiële middelen zijn door of binnen GOM twee fondsen operationeel:

- » Een zogenaamd bollengrondcompensatiefonds (ten behoeve van het behouden van 2.625 ha 1e klas bollenteeltareaal);
- » Een zogenaamd herstructureringsfonds (ten behoeve van het uitvoeren van ruimtelijke ontwikkelingen in het kader van de beoogde ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het ISG-gebied)

Uitgangspunt voor beide fondsen is dat deze fondsen financieel neutraal sluiten. Dat wil enerzijds zeggen dat de inkomsten (financiële afdrachten uit projecten die bollengrondcompensatie vergen en financiële afdrachten uit projecten die betrekking hebben op greenportwoningen) toereikend moeten zijn om nieuwe, vervangende 1e klas bollengrond te produceren of de ruimtelijke ontwikkelingen in het kader van de herstructurering en ruimtelijke kwaliteitsverbetering van het buitengebied mogelijk te maken. Anderzijds wil dit zeggen dat in of binnen die fondsen die inkomsten ook volledig aangewend zullen worden voor of ten behoeve van de doelstellingen. (ISG, p.67)

Bollengrondcompensatiefonds

In het Meerjarenprogramma van GOM wordt vastgesteld op welke wijze de productie van nieuwe bollengrond in het kader van zogenaamde 'bollengrondproducerende projecten' plaatsvindt. Deze bollengrondproducerende projecten bepalen de voor het fonds benodigde, kostendeekkende bollengrondcompensatiebijdrage. Onderstaande tabel vat het systeem voor bijdragen aan het bollengrondcompensatiefonds samen. (ISG, p. 70)

Bijdrage door	Grondeigenaar die de functie en bestemming bollenteeltgrond wil omzetten naar een andere functie en bestemming.
Ten behoeve van	Het elders in het ISG-gebied compenseren van nieuwe 1 ^e klas bollengrond.
Omvang bijdrage	Een door (de aandeelhouders van) GOM op basis van het Meerjarenprogramma vast te stellen en jaarlijks te actualiseren, kostendeekkend tarief. De bollengrondcompensatiebijdrage in geval van onttrekking van 1 ^e klas bollengrond bedraagt € 40 per m ² (prijsspeil 2015, jaarlijks te indexeren) onttrokken 1 ^e klas bollengrond. In geval van onttrekking van 2 ^e klas bollengrond bedraagt deze bijdrage per m ² te onttrekken 2 ^e klas bollengrond € 40 -/- de kosten (per m ²) die gemaakt moeten worden om de 2 ^e klas bollengrond op te waarderen naar 1 ^e klas bollengrond.

Herstructureringsfonds

In het Meerjarenprogramma van GOM zijn concrete herstructureringsprojecten opgenomen. De financiering van deze projecten vindt plaats uit of met het herstructureringsfonds. Het fonds wordt uitsluitend en alleen gevoed door de afdrachten uit projecten met greenportwoningen. (ISG, p. 71)

Onderstaande tabel vat het systeem voor bijdragen aan het herstructureringsfonds samen.

Bijdrage door	Grondeigenaar die in het buitengebied de bestemming 'woningbouw' wil realiseren.
Ten behoeve van	In het buitengebied te realiseren herstructureringsprojecten c.q. ruimtelijke kwaliteitsverbeteringsprojecten conform de onderhavige (intergemeentelijke) structuurvisie.
Omvang bijdrage	Een door (de aandeelhouders van) GOM op basis van het Meerjarenprogramma vast te stellen en jaarlijks te actualiseren, kostendeekkend tarief. De afdracht van greenportwoningen bedraagt € 275,- per m ² (te realiseren) woningbouwbestemming met een minimum van € 165.000,- (prijsspeil 2015, jaarlijks te indexeren).

Het werkkapitaal van GOM bestaat uit:

- » het maatschappelijk kapitaal van € 390.000 (met ingang van januari 2019 fusie Noordwijk-Noordwijkerhout is het werkkapitaal € 325.000, 5 keer € 65.000, met als uitgangspunt gelijkwaardigheid van de partners),
- » een bedrag van 10 miljoen euro uit het Regionaal Investeringsfonds (RIF) van Holland Rijnland,
- » een FES1-bijdrage voor de projecten Trappenberg-Kloosterschuur en Delfweg. Ten tijde van deze evaluatie stond Trappenberg-Kloosterburg echter ter discussie.
- » ontvangsten/opbrengsten van transacties door GOM, waaronder
 - grondtransacties ten behoeve van herontwikkelingslocaties, en
 - afdrachten ten behoeve van bollengrondcompensatie (zie hierboven)
 - en herstructurering (zie hierboven). (ISG, p. 73 op p. 74 staat een raming).

Resultaten GOM

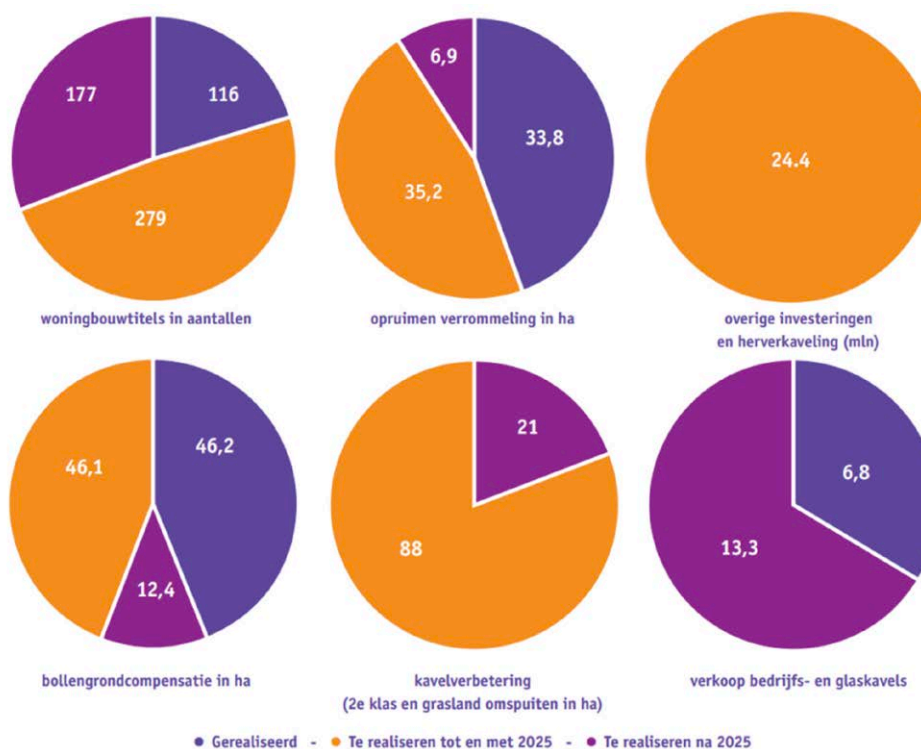
Op basis van enerzijds de ISG-doelstellingen en anderzijds een doorrekening van het totale buitengebied/ herstructureringsgebied en de inmiddels opgebouwde portefeuille met herstructureringslocaties en projecten, is de maximale herstructureringsopgave bepaald:

- » Opruimen verrommeling, 76 ha.
 - » Kavelverbetering, 109 ha.
 - » Bollengrondcompensatie, 104 ha.
 - » Overige investeringen, 25 miljoen euro.
- (Meerjarenprogramma GOM B.V. 2022-2025)

Uit het jaarverslag van de GOM (2021) blijkt dat per 1/1/2022 de 1e klas bollengrond met +17,7 ha is toegenomen ten opzichte van de uitgangsdatum van 1/1/2011. Deze 'bollengrondenbalans' is het saldo van:

- » Onttrokken bollengrond.
- » Toegevoegde bollengrond (door opruiming verrommeling, ruimte voor ruimte of omspuiten grasland).
- » Opwaardering van 2^e naar 1^e klas bollengrond.

De doelstelling om 2.625 ha 1^e klas bollengrond te behouden is ontstaan vanuit de toentertijd benodigde teeltruimte voor een vitale sector. Echter de feitelijke nulsituatie is nooit gemeten. Dus we weten wat er sindsdien is bijgekomen/afgegaan, maar niet hoe dat zich verhoudt tot de 2.625 ha. Uit de resultaten van de GOM blijkt dat er geen sprake van een toename van het teeltareaal, maar wel van een opwaardering van 2^e klas bollengrond (18 ha van 2011 tot 2022). Daarmee wordt invulling gegeven aan de doelstelling om 2.625 ha 1^e klas bollengrond te behouden.

Figuur 9 | Resultaten GOM in cijfers. Bron: Meerjarenprogramma GOM B.V. 2022-2025

Uit het jaarverslag van de GOM van 2021 blijkt dat er sinds 2011 23,5 ha aan verrommeling is opgeruimd ten behoeve van 1^e klas areaal.

Gerealiseerde projecten door de GOM

- » Bulbtrade Park: 8,6 ha bedrijventerrein.
- » Abeelenpark: 36 woningbouwkavels.
- » Greenportwoningen: 144 in totaal.
- » Greenhousepark: Glastuinbouwreconstructie 20 ha niet succesvol vanwege marktverandering.

De GOM heeft echter nog veel meer projecten in de pijplijn, die nu niet verder worden verkend en uitgevoerd omdat er discussie is ontstaan over de werkwijze van GOM en de financieringsconstructie zoals bedacht in de ISG. Door bepaalde groepen en in de media worden uitspraken gedaan die hun eigen leven zijn gaan leiden. De wenselijkheid van Greenportwoningen in het buitengebied staat daardoor en door recente ontwikkelingen m.b.t. de woningvraag ter discussie, er wordt een beperkt aantal Greenportwoningen vergund door gemeenten en ook de invloed die GOM zou hebben op de markt wordt negatief verwoord. Door deze maatschappelijke onrust, en onbekendheid van het grote publiek en een deel van het politieke speelveld staat de GOM al 2 jaar bijna stil.

Figuur 10 | De definitie van verrommeling is niet voor iedereen duidelijk. Ook in het landschap is niet altijd duidelijk welk doel is behaald met sloop en nieuwbouw. (Boven beeld van gesloopte bouwwerken / onder beeld van nieuw gebouwde bouwwerken.)

Conclusie

GOM was goed op weg om veel te realiseren in de Duin- en Bollenstreek. Zoals het rapport Loep op GOM en de jaarverslagen laten zien, is de GOM de laatste jaren echter onderwerp van discussie geworden, waardoor de werkwijze met de gesloten beurs niet meer werkt. Er worden nauwelijks Greenport woningen (meer) vergund, dus is de financiële onderlegger onder de uitvoering door de GOM nagenoeg verdwenen.

De financieringsconstructie met Greenportwoningen werkt niet meer, sinds de Greenportwoningen ter discussie staan. Een nieuw financieringsmodel is dus nodig, voor Greenportwoningen is op dit moment geen draagvlak. De juiste uitleg en het positieve verhaal ontbreken. Voor verschillende betrokkenen voelt het bouwen van duur segment woningen in het buitengebied strijdig met de ambitie om dit gebied open te houden. Daarnaast ontbreekt een plan of kader waarin staat waar greenportwoningen wel en niet gebouwd mogen worden.

De beide fondsen werken. Ook de verevening tussen winstgevendende en verlieslijdende projecten en/of activiteiten werkt. De GOM houdt de balans tussen herstructureren en behoud van bollengrond goed in het oog. Deze verevening vormt de basis regionaal samenwerken. De bijdrage vanuit fondsen is echter klein vergeleken met financiering vanuit Greenportwoningen. En zoals hierboven al genoemd: het hele financieringconstruct is lastig uit te leggen.

5.5. Maatschappelijk draagvlak

Het maatschappelijk draagvlak voor de ISG hebben we onderzocht d.m.v. de enquête, bewoner enquête en bijeenkomsten voor raadsleden en stakeholders. De bijeenkomsten laten zien dat voor raadsleden en stakeholders de ambities om de Bollenstreek en het open landschap te behouden niet ter discussie staan. Men vindt het waardevol dat de vijf gemeenten één gezamenlijk plan hebben. Ook wordt erkend dat de ISG helpt in het tegengaan van verstedelijking. Men ziet echter ook dat er in de toekomst meer ruimte nodig is voor andere ontwikkelingen als woningbouw en energie en vindt dat er keuzes gemaakt moeten worden. Hoe houdbaar is de 2.565 ha 1e klas bollengrond met al deze ontwikkelingen?

In de bijeenkomsten werd ook duidelijk dat slechts een deel van de ambities bekend is onder de aanwezigen. Ook bleek dat er veel onduidelijkheid over belangrijke termen en doelen in de ISG bestaat: Wat betekent verrommeling? En openheid? De geschiedenis van de ISG en hoe het beleidskader moet werken, wat de taken en bevoegdheden van de GOM zijn, is bij veel deelnemers niet bekend. Dit leidt tot verschillende beelden en verhalen over de ISG en GOM die niet altijd overeenkomen met de werkelijke bedoelingen. Door enkele stakeholders worden de cijfers uit jaarverslagen van GOM in twijfel getrokken. (Alle jaarverslagen zijn echter gecontroleerd door een geregistreerde accountant.)

In de bijeenkomsten werd kritiek geuit op het financieringsmodel via greenportwoningen. Het gaat dan om zaken als de landschappelijke inpassing van woningen, dat dit soort woningen niet meer aansluit bij de woningbehoefte, en dat grondprijzen worden opgedreven. Een ander kritisch geluid gaat over de gebrekkige handhaving op het daadwerkelijk gebruik van bollengrond.

Naar de toekomst kijkend, werd aangegeven dat het Nationaal Programma Landelijk Gebied kansen biedt.

Enquête resultaten

De volledige analyse van de enquête en bewoners enquête is te vinden in bijlage 6.

Werkbaarheid ISG

De resultaten laten zien dat de meeste respondenten de inhoud van de ISG voldoende vinden. Als het gaat om de werkbaarheid van de ISG geeft een kleine meerderheid van de respondenten aan de ISG werkbaar te vinden. Belangenorganisaties geven aan dat gezamenlijke afspraken duidelijkheid geven voor de hele streek. Ook vinden zij de ISG succesvol als het gaat om het behoud van het areaal 1e klas bollengrond. Kritische noot is dat overige resultaten uitblijven (denk aan doelen rondom natuur). Verder wordt aangegeven dat het beleid achterhaald is, niet meer aansluit bij nieuwe ontwikkelingen en de daarbij komende druk op de ruimte. Ook zou de besluitvorming traag zijn en daarmee de streek op slot zetten.

Raadsleden geven ook aan dat de ISG werkbaar is doordat er een duidelijk, gezamenlijk doel is. De ISG helpt in het behouden van het landschappelijke karakter en daarmee het tegengaan van verstedelijking. Het document bindt de gemeenten in bovenlokaal beleid. Wel wordt aangegeven dat het bestuurlijk proces veel tijd in beslag neemt. Daarnaast is het niet meetbaar of alle doelen gehaald worden en ervaart men ook negatieve bijeffecten.

De mede-overheden (Provincie, Waterschap, Omgevingsdienst en GOM) geven aan dat de ISG vooral sterk gericht is op behoud/uitbreiding areaal bollenteelt, en veel minder op andere doelstellingen met betrekking tot de leefomgeving.

Behalen ambities ISG

De meeste respondenten geven aan dat de ISG een succesvol beleidsdocument is. Dit met name door de duidelijkheid die de ISG biedt en dat het areaal bollengrond wordt behouden. Als niet succesvol wordt genoemd dat de ISG niet uitdaagt om vernieuwend te denken, dat de ISG niet strookt met nieuwe ontwikkelingen, dat het beleid onvoldoende samenhang biedt en dat het een omvangrijk document is. M.b.t. economische herstructurering wordt gesteld dat deze onvoldoende-matig is, omdat de ISG onvoldoende antwoord biedt op nieuwe ruimtelijke vraagstukken en de marktsituatie in de tuinbouw, de streek op slot staat en er geen ruimte is voor starters omdat kleinschalige bedrijven worden opgekocht.

Volgens de respondenten lijkt de natuurambitie ondergeschikt aan het economische belang. Ook wordt aangegeven dat er kleinschalige initiatieven zoals fietsroutes en uitkijktorens worden ontwikkeld, maar dat de ecologische verbindingzones uitblijven.

Respondenten zijn van mening dat het landschap onvoldoende open wordt gemaakt en verrommeling onvoldoende wordt tegengegaan. Belangenorganisaties beoordelen de realisatie van deze ambitie negatiever dan overheden. Volgens de respondenten komt er moderne verrommeling in de vorm van Greenportwoningen, loodsen en steriele bedrijventerreinen bij, die onvoldoende landschappelijk

ingepast worden. Ook de handhaving schiet te kort. Gemeenten zijn iets positiever en beoordelen deze ambitie als voldoende. Men ziet geen verslechtering, maar ook geen verbetering. Negatieve oordelen gaan over zichtlijnen die worden beperkt door Greenportwoningen en lintbebouwing en de achteruitgang van landschappelijke kwaliteit. Hier en daar is er volgens de respondenten sprake van landschapsverbetering, maar deze is weinig zichtbaar, of wordt op andere plekken weer tenietgedaan, waardoor het totale landschapsbeeld onvoldoende is. De in het kader van deze evaluatie uitgevoerde landschapsanalyse geeft echter een ander beeld.

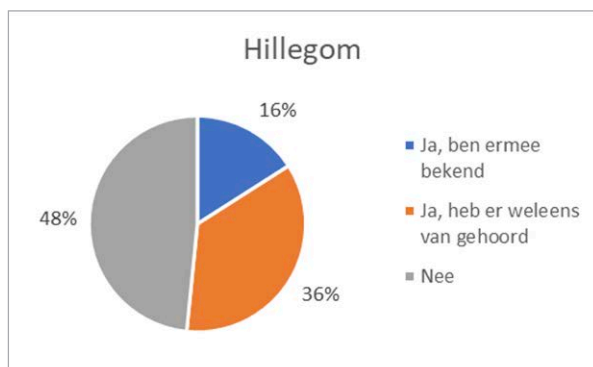
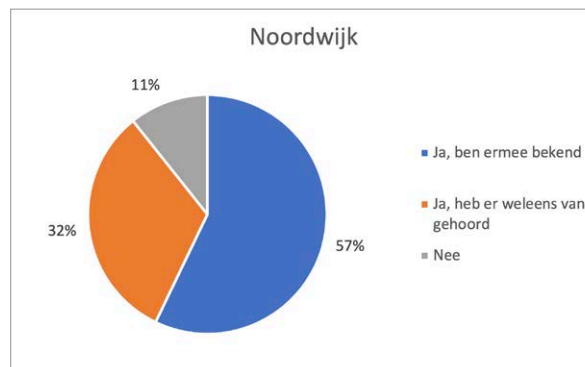
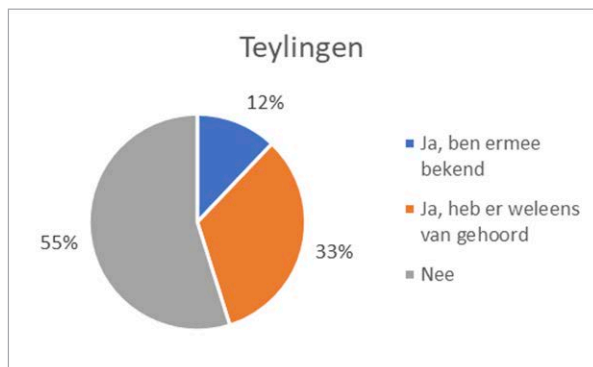
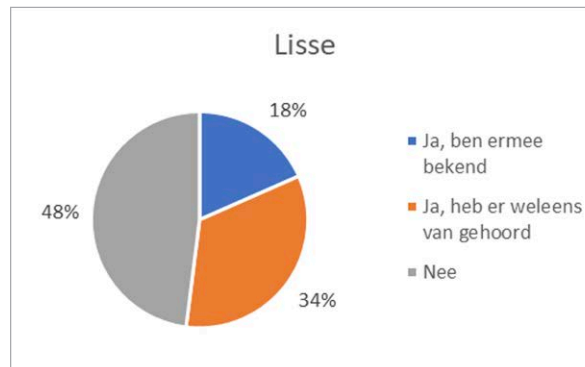
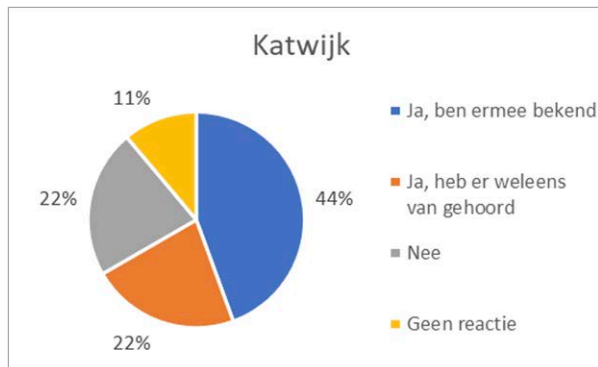
GOM

De enquête resultaten laten zien de GOM bekend is onder de respondenten. Dat respondenten GOM kennen betekent echter niet dat ze ook weten wat voor organisatie GOM is, wat GOM tot taak heeft en wat niet. Respondenten zijn van mening dat GOM succesvol is, omdat zij verrommeling opruimt en bollengrond behoudt, conform ISG afspraken. GOM is volgens respondenten niet succesvol omdat greenportwoningen worden toegestaan op bollengrond of op locaties waar de openheid van het landschap wordt aangetast. Het is voor respondenten onvoldoende duidelijk of zichtbaar in welke mate de GOM beleidsdoelstellingen uit de ISG behaald zijn en op welke locaties dat is. Daarnaast gaat de opruiming van verrommeling volgens sommigen nog te traag.

Bewoners enquête

Bij de resultaten van de bewoners enquête is het belangrijk om op te merken dat vanuit Katwijk maar 9 respondenten hebben deelgenomen, ten opzichte van 339 voor Teylingen, 188 voor Hillegom, 125 voor Lisse en 84 voor Noordwijk. Dit is een aandachtspunt in relatie tot de representativiteit van de antwoorden. Een ander overkoepelend aandachtspunt bij het interpreteren van de resultaten is het feit dat de respondenten nog niet goed bekend zijn met het ISG-beleid, variërend van 43% in Noordwijk tot 88% in Teylingen. Tussen de 20-35% heeft er wel eens van gehoord.

Ondanks dat respondenten niet goed bekend zijn met de ISG, vindt ruim 75% van de respondenten de ISG belangrijk. Recreatie en toerisme, open landschap, ruimte, leefbaarheid en het karakter van de streek zijn de belangrijkste redenen die genoemd worden. Redenen die aangehaald worden waarom de ISG niet belangrijk is: er is meer behoefte aan betaalbare woningen in plaats van dure villa's. Verder hoeft verrommeling niet altijd opgeruimd te worden vanwege de charme en cultuurhistorische waarde van oude bollenschuren. Bovendien vindt men zoveel bollengrond beschikbaar houden een achterhaald doel gezien de afname van glastuinbouw. Sommige respondenten vinden dat bollenteelt meer in balans moet zijn met de energietransitie en wonen, andere respondenten vinden zelfs dat de bollenteelt ondergeschikt is aan natuur en de woningbouwopgave.

Figuur 11 | Uitkomst enquêtevraag bekendheid ISG-beleid bij inwoners.

Repondenten merken niet dat de ISG bijdraagt aan het behoud van open landschap en het opruimen van verrommeling, maar vinden dit doel wel erg belangrijk, variërend van 72% in Teylingen tot 83% in Lisse.

Of de bollensector voorrang moet krijgen op andere sectoren in het buitengebied geeft een wisselend beeld. In Katwijk vindt 67% van wel, net als 54% voor Lisse en 52% voor Hillegom. In Teylingen en Noordwijk zijn de meningen verdeeld, 40-42% vindt van wel, 31-32% is neutraal en 28-26% vindt van niet. Voor alle gemeenten behalve Katwijk is het belang van de bollensector voor recreatie en toerisme een belangrijke reden om de bollensector voorrang te geven. Voor de respondenten die neutraal geantwoord hebben, zijn energie opwekking en wonen ook belangrijke thema's. In Teylingen en Noordwijk wordt recreatie en toerisme aanvullend genoemd. Het meer verduurzamen van de bollensector vindt men ook van belang in de afweging of de bollensector voorrang moet krijgen. Deelnemers die het niet eens zijn met de stelling vinden dat betaalbare woningen prioriteit moet krijgen, opgevolgd door energie opwekken, recreatie en toerisme.

Op de vraag of het overheidsbeleid op het buitengebied zich ook op andere onderwerpen zou moeten focussen, wordt positief geantwoord. Wonen, natuur en recreatie zijn onderwerpen die overkoepelend genoemd worden.

Conclusies maatschappelijk draagvlak

Het blijkt dat er voldoende maatschappelijk draagvlak is voor de doelen en ambities in de ISG, voor zover deze bekend zijn bij de respondenten. De ISG-doelen met betrekking tot openheid en behoud areaal bollengrond worden in ieder geval door alle belanghebbenden gedragen. Echter doordat doelen en gebruikte termen vaag of onduidelijk zijn (openheid, verrommeling), hebben belanghebbenden geen duidelijk beeld waar de ISG aan zou moeten bijdragen.

Wel zijn de doelen ondertussen achterhaald door nieuw beleid en maatschappelijke ontwikkelingen, wat het maatschappelijk draagvlak voor ISG doet wankelen. Ook voor de wijze waarop het ISG-beleid uitgevoerd wordt is er minder draagvlak, met name het argument dat economie meer prioriteit krijgt ten opzichte van natuur en landschap wordt vaak aangehaald. Daarnaast worden er vraagtekens gezet bij de financieringsconstructie van de GOM. Niet bij alle belanghebbenden is draagvlak voor Greenportwoningen met de huidige grote opgave en vraag naar ander soort (betaalbare) woningen.

Uit de bewoners enquête blijkt dat er maatschappelijke draagvlak is voor de meerderheid van de doelen en ambities in de

ISG, wel met de kanttekening dat deelnemers niet goed bekend zijn met het ISG-beleid. Het doel dat behoud bollengrond prioritair is ten opzichte van andere functies zoals wonen, recreatie, toerisme en opwek van energie wordt onvoldoende ondersteund. Men vindt dat er goede afwegingen voor het buitengebied moeten plaats vinden, waar wonen, energie opwek, recreatie en toerisme (soms) prioritair zijn boven bollengrond. In relatie tot de uitvoering van beleid zijn de meningen verdeeld, de effecten in het landschap en het buitengebied zijn nog onvoldoende zichtbaar. Dit heeft ook te maken met definitie kwesties over openheid en verrommeling. De begrippen zijn niet duidelijk gedefinieerd en de resultaten, als gevolg van het doel 'opruimen verrommeling', worden ook niet herkend wanneer men een eigen interpretatie heeft van dit doel.

6. Beschouwing ISG-beleid in relatie tot andere relevante programma's, wetten en beleid

Dit hoofdstuk beschouwt de ISG in relatie tot andere relevante programma's en beleid. In onderstaande tabel staan de bestudeerde documenten vanuit relevante

andere programma's en beleid, in hoeverre deze in lijn zijn met de ISG of de ISG met het bovenliggende beleid, en wat eventuele afwijking behelst.

Type/thema	Document en jaartal	Wat betekent dit voor de ISG ambities?
Nationaal	Omgevingswet	» ISG is in lijn met OW. Een eventuele herijking kan in de vorm van een gezamenlijk Programma.
Nationaal	Nationaal Programma Landelijk Gebied	» Niet persé strijdig met ISG. » Vraagt wel grote aanpassingen m.b.t. duurzame bollenteelt m.n. op het gebied van waterkwaliteit.
Provinciaal	Zuid-Hollandse Omgevingsverordening (2021)	» In lijn met ISG, inclusief maatwerkprocedure. » Omvang, bruikbaarheid en ruimtelijke kwaliteit bollengebied staan voorop.
Provinciaal	Gebiedsprofiel Duin- en Bollenstreek (2021)	» In lijn met ISG. » Aandacht voor integrale wateropgave greenport. » Eventueel niet in lijn: behoud van bollenschuren en arbeiderswoningen als karakteristieke bebouwing die identiteit gebied versterkt.
Boven regionaal	Landschapsstrategie Nationaal Park Hollandse Duinen (2020)	» In lijn met ISG, maar erg op hoofdlijnen. » Kansen voor lineaire beplanting (heggen, houtwallen) in agrarisch landschap Duin- en Bollenstreek. » Kansen voor moeras, veenvorming en open water in Duin- en Bollenstreek.
Boven regionaal	Nationale tuinbouwagenda Greenports Nederland (2019)	» Ambitie: glastuinbouw klimaatneutraal in 2040, bollenteelt klimaatneutraal in 2030. » Verwijzing naar project Vitale Teelt 2030 in Duin- en Bollenstreek als voorbeeld.
Regionaal	Holland Rijnland Regionale omgevingsagenda (2021)	» Erkent openheid landschap, bollengrond. » Wijkt af in woningbouwopgave, omdat deze in de ISG al verouderd is.
Regionaal	Gebiedsprogramma Bollenstreek (2016)	» In lijn met ISG. » Biedt extra impulsen, elementen en kansen voor de ISG-ambities op landschap, natuur en ecologische verbindingen te realiseren.
Regionaal	Strategische agenda ruimte Duin- en Bollenstreek (2021)	» Versterken identiteit en openheid landschap door transitie naar vitale, gezonde en duurzame bollenteelt. » Verwijst naar woningbouwopgave regionale woonprogramma.

Regionaal	Uitvoeringsagenda Duin- en Bollenstreek (2022)	» 1 van de 6 prioriteiten is Groene kwaliteit – Duurzame Regio, Greenport, bollenteelt en -toerisme, heeft doorontwikkelingen en evaluatie ISG al benoemd. » Inclusief verkenning naar beschikbare en benodigde hernieuwbare energiebronnen voor gehele Duin- en Bollenstreek, waarbij de regio ondernemers en maatschappelijke organisaties faciliteert in (kleinschalige) pilots die ruimte vragen. » Afstemming met andere prioriteiten om ruimtelijke keuzes en dilemma's aan bestuurders voor te leggen. » Bij onderzoek laadvermogen van de regio (kwalitatief en kwantitatief) lijkt er minder aandacht voor landschap en natuur in onder de clusters die ruimte vragen: 1. Inclusieve woon- en leefomgeving 2. Kennis, innovatie & onderwijs » Bedrijvigheid en vestigingsklimaat.
Regionaal	Visie regionaal beleid Duin- en Bollenstreek 2.0 (LTO/KAVB, 2021)	» Deels niet in lijn met ISG. » Extra aandacht voor ook behoud 2^e klas bollengrond. » Verbinding tussen teelt en bebouwing (max bebouwing loslaten, regio verbreden naar ruimte incl alle betaalde ha, maatwerk versnellen). » Meer ruimte nodig voor verduurzaming en nieuwe bedrijven. » Beperk marktwerking bij uitwisselen productierechten tussen veehouderij en niet-agrarische activiteiten. » Jaarrond decentrale huisvesting bij/van bedrijven én centrale grootschalige huisvesting arbeidsmigranten.
Regionaal	Greenport visie duurzaam verbonden (2020)	» In lijn met ambities ISG als het gaat om vitale sector en open landschap. » Aandacht voor noodzakelijke verduurzaming van de sector.
Regionaal mobiliteit	RSM Regionale strategie mobiliteit Holland Rijnland (2021)	» In lijn met ISG. » De identiteit en openheid van het landschap wordt versterkt door een transitie naar een vitale, gezonde en duurzame bollenteelt. » Woningbouw in lijn met locaties ISG. » Erkenning Oost-West verbinding.
Regionaal Mobiliteit	Plan van aanpak mobiliteitsmaatregelen noordelijke Duin- en Bollenstreek (2020)	» In lijn met ISG.
Regionaal Mobiliteit	Gebiedsagenda mobiliteit Holland Rijnland 2020 -2030	» In lijn met ISG, alleen een fietsroute in Katwijk benoemd .
Regionaal Groen	Groenprogramma Holland Rijnland (2010 - 2020)	» Komt overeen, concrete uitwerking groenambities.

Regionaal Groen	Gebiedsprogramma groen (B(l)oeiende Bollenstreek) (2016)	» In lijn met ISG.
Regionaal Energie	RES Holland Rijnland (2021)	» Zoekgebied op eersteklas bollengrond is uitgesloten. » Open landschap staat niet specifiek opgenomen.
Regionaal Water	Rijnland de blauwe lens (2021)	» Geeft invulling aan wateropgaven ISG. » Benoemt bij woningbouwopgave ook belang van water en bodem.
Regionaal Wonen	Regionale woonagenda (2017)	» Verwijst ook naar gebiedsopgave Haarlemmermeer. » Benoemt bij toekomstige woningbouwopgaves ook afweging tegen bodemdaling.
Regionaal Wonen	Actualisatie woonagenda (2021)	» Veranderende kwalitatieve en kwantitatieve woningopgave.
Regionaal Economie	Economische agenda Duin- en Bollenstreek (2017)	» In lijn, bollensector erkent als belangrijk. Ook inzet op health sector en space tech.
Regionaal Economie	Economische uitvoeringsprogramma Duin- en Bollenstreek (2017)	» In lijn, bollensector erkent als belangrijk. Ook inzet op health sector en space tech.
Regionaal Economie	Vitale teelt 2030 - visie bloembollensector (2018)	» Doelen komen niet overeen maar spreken elkaar ook niet tegen. Veel inzet op duurzaamheid.
Lokaal	Omgevingsvisie Hillegom (2021)	» Tekstvoorstellen zijn overgenomen. » In Gebiedsprofiel Duin- en Bollenstreek zijn beperkingen opgenomen m.b.t. het realiseren van greenportwoningen uit oogpunt van behoud openheid landschap. » Ambitie opgenomen streven naar emissie- en residuvrije bollenteelt in 2030 .
Lokaal	Omgevingsvisie Lisse (2022)	» Tekstvoorstellen zijn overgenomen. » Ambitie opgenomen streven naar emissie- en residuvrije bollenteelt in 2030.
Lokaal	Omgevingsvisie Katwijk (2021)	» Tekstvoorstellen zijn overgenomen.
Lokaal	Omgevingsvisie Noordwijk (2022)	» Tekstvoorstellen niet overgenomen, wel grotendeels in lijn met ISG behalve doel op behoud bollenareaal ontbreekt.
Lokaal	Structuurvisie Teylingen (2015)	» Is van voor de ISG, tekstvoorstellen komen dus niet terug, maar wel in lijn met ISG. » Omgevingsvisie Teilingen is in voorbereiding.
Lokaal Energie	Amendementen Katwijk (2021)	» In lijn: behoud van open landschap.
Lokaal Energie	Lokale energie strategie Hillegom (2021)	» In lijn: behoud open landschap.
Lokaal Energie	Lokale energie strategie Lisse (2021)	» In lijn: de bollenvelden worden op voorhand uitgesloten voor energie-opwekking.

Lokaal Energie	Lokale energie strategie Teylingen (2022)	» Sluit zoekgebieden op bollengronden niet uit.
Lokaal Wonen	Woonprogramma Teylingen	» Toegenomen woningopgave i.r.t. ISG.
Lokaal Wonen	Woonprogramma Hillegom	» Raakt aan doelen voor inzet op recreatie en versterken identiteit.
Lokaal Recreatie	Landschap Recreatie Natuur Erfgoed – Identiteit, Beleving, Natuur Teylingen (incl. projecten) (2022)	» Raakt aan doelen voor inzet op recreatie en versterken identiteit.

Tabel 3 | Overzicht bestudeerde documenten i.r.t. andere programma's en beleid.

Uit de tabel blijkt dat er slechts enkele documenten zijn die niet in lijn zijn met de ISG of ISG niet (meer) in lijn is met bovenliggende document. Kaarten uit de ISG komen overeen met de provinciale omgevingsverordening en de ambities uit de ISG zijn overgenomen door gemeenten in de lokale omgevingsvisies. Met deze documenten wordt invulling gegeven aan de Omgevingswet die in 2024 in werking treedt. En daarmee past een eventuele herziening van de ISG ook binnen het werken met de Omgevingswet. Spannend is hoe het Nationaal Programma Landelijk Gebied, de Duin- en Bollenstreek gaat beïnvloeden, met name als het gaat om de doelen m.b.t. waterkwaliteit, moet er een grote verduurzamingsslag gaan plaatsvinden in het gebied om die doelen te behalen. Daarnaast is voor het realiseren van NPLG-doelen ruimte nodig, deze toekomstige ruimteclaims botsen met het doel rondom behoud bollengrond zoals opgenomen in de ISG. Bijvoorbeeld het doel van 10% groenblauwe dooradering kan ten koste gaan van het areaal bollengrond.

Opvallend is dat er verschillende ambities rondom natuur, bodem en water staan opgenomen in de ISG, maar deze weinig concreet zijn. Deze ambities worden concreet uitgewerkt, uitgevoerd en gefinancierd onder andere programma's als het Regionaal groenprogramma en de Blauwe Lens. Uit de documentenstudie blijkt dat ontwikkelingen op met name wonen niet (meer) stroken met de ambities op dit vlak in de ISG. Dit wordt bevestigd door de respondenten in de enquête. Respondenten geven aan dat de ISG vooral op de onderwerpen klimaat, energie, natuur en betaalbare woningen afwijkt. Hieronder wordt verder ingegaan op onderwerpen waarin de ISG afwijkt van andere programma's en beleid.

Energie

De ISG ambities komen deels terug in de Regionale Energie Strategie (RES) en de Lokale Energie Strategieën (LESSen). De meeste documenten sluiten bollengronden voor de opwek van duurzame energie

uit. Teylingen heeft dit echter niet op voorhand uitgesloten in de LES. In een amendement vult Teylingen aan dat de inspanning in eerste instantie wel gericht zijn op zon opwek op de daken. Het doel rondom behoud van open landschap komt alleen terug in de LES van Hillegom. Hierin staat nadrukkelijk dat het open landschap van de 'Hollandse Weides' wordt uitgesloten als zoekgebied voor opwek van duurzame energie. In andere documenten komt deze ambitie minder hard terug. In een van de amendementen onderstreept Katwijk wel als uitgangspunt om het unieke karakter met open landschap zoveel mogelijk te behouden. In de RES staat het behoud van open landschap niet specifiek opgenomen, wel wordt gestuurd op zon-op-daken om zo ruimte en kwaliteit van het landschap te behouden.

Wonen

De doelen vanuit de ISG op wonen zijn achterhaald, omdat de woningopgave inmiddels is toegenomen. Het behoud van open karakter wordt onderstreept

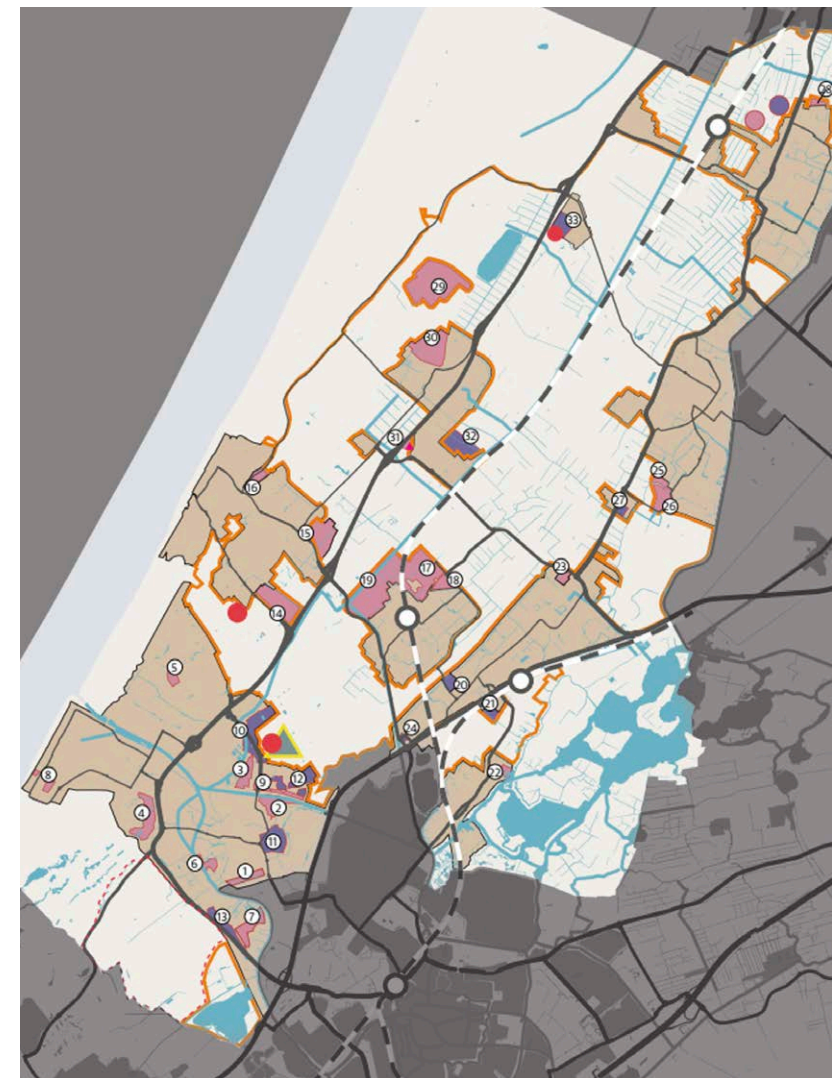
in andere documenten en programma's gericht op woningbouw. De opgave uit de ISG m.b.t. wonen sluit niet meer aan bij de opgave uit de Regionale woonagenda Holland Rijnland (2017). Hieruit blijkt dat er tussen 2017 en 2030 een toename van de woningbehoefte van 22.100 tot ruim 28.000 woningen is. Dit is het dubbele van de opgave van 14.000 woningen voor de regio Holland Rijnland zoals opgenomen in de gebiedsuitwerking Haarlemmermeer Bollenstreek voor de periode 2020-2030. Uit lokale programma's van Teylingen en Hillegom blijkt ook dat de woningvraag inmiddels groter is. Vanuit de ISG wordt niet rechtstreeks gewerkt aan de woningbouwopgave. Dit is voorbehouden aan de Regio Holland Rijnland en vanuit de lokale beleidsplannen Wonen.

Naast ontwikkelingen in de kwantitatieve opgave verandert ook de vraag voor type woningen. In actualisatie van de woonagenda (2021) staat opgenomen dat de vraag naar goedkope en betaalbare koop- en huurwoningen in de regio toeneemt. Voorbeelden die hierbij worden genoemd zijn woningen voor studenten en ouderen, waarbij ook aan andere woonvormen wordt gedacht zoals clusterwoningen. Gezien de hierboven beschreven ontwikkelingen op de woningmarkt is geconcludeerd dat de huidige agenda en het woon ruimteverdeelsysteem niet meer actueel zijn.

De regionale woonagenda (2016) benadrukt verder dat nieuwe woningplannen in delen van de regio met (het risico van) bodemdaling moeten worden afgewogen tegen overstromingsrisico's en (hoge) kosten van waterbeheersing. De blauwe lens (2021) onderstreept het meenemen van waterveiligheid in het zoeken naar woningbouwlocaties. Deze aandachtspunten zijn niet opgenomen in de ISG.

Woningbouwlocaties

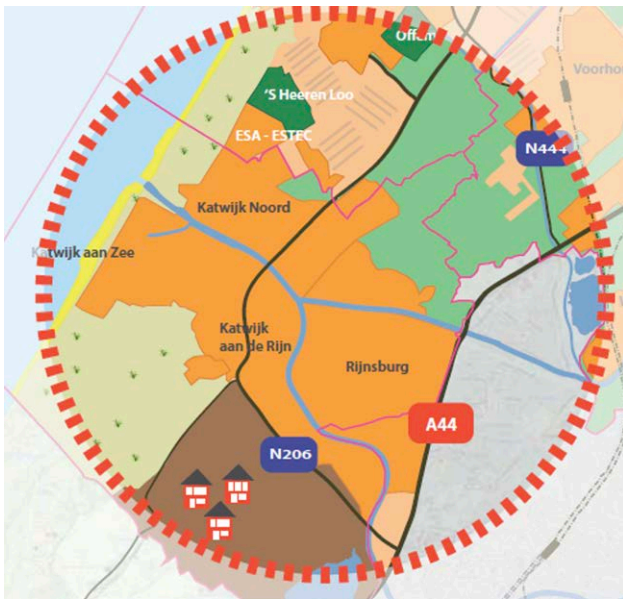
De Strategische Agenda Duin-en Bollenstreek (2021) ziet het Regionale Woningbouwprogramma als leidend voor het aanwijzen van woningbouwlocaties tot 2030. Het zwaartepunt van de woningbouwopgave en bedrijvigheid wordt in de zuidelijke Bollenstreek (Oude Rijn) gerealiseerd. Met deze keuze kan het open en groene karakter van de overige Bollenstreek behouden blijven. Wel is het van belang dat de overige kernen vitaal blijven door het toevoegen van woningbouw en/of bedrijvigheid voor de eigen behoefte. De Strategische Agenda is dan ook niet volledig in lijn met de ontwikkellocaties voor woningbouw zoals opgenomen in de ISG. Nevenstaande kaart uit de strategische agenda Duin- en Bollenstreek heeft onder de N206 een ontwikkellocatie voor wonen opgenomen, deze zien we niet terug op bovenstaande kaart met ontwikkellocaties uit de ISG.

Figuur 12 | Ontwikkellocaties ISG wonen en werken.

De lokale woningbouwprogramma's van Hillegom en Teylingen zijn in lijn met de ISG als het gaat om locaties. Ambitie is om woningbouwlocaties zo veel mogelijk binnen de bebouwde kom te zoeken. Daarnaast wordt het belang van en afspraken over het open landschap en de bollengrond erkend:

"Voor het bouwen op bollengrond (zoals de reservelocatie Pastoorslaan-Zuid) zullen we vooraf afstemmen en (zo nodig) nadere afspraken maken met de Greenportgemeenten Duin- en Bollenstreek, de Provincie Zuid-Holland en de Greenport Ontwikkelingsmaatschappij."

Figuur 13 | Ontwikkellocatie wonen uit de strategische agenda Duin- en Bollenstreek.

Conclusie

De ISG is overgenomen in meeste omgevingsvisies en daarmee is invulling gegeven aan de Omgevingswet.

De ISG wordt benoemd in ongeveer de helft van de bestudeerde documenten. Het blijkt dat met name de doelen rondom behoud bollengrond, openheid van het landschap en verduurzamen (in brede zin) terug te vinden zijn in andere programma's en beleid. En de ISG is in lijn met de bovenliggende programma's en beleid. Spannend wordt de uitwerking van het NPLG op het gebied. Verwarrend is dat de ISG doelen benoemt en uitwerkt die in andere programma's worden uitgevoerd en gefinancierd.

ISG is met name op gebied van wonen niet in lijn met de bestudeerde beleidsdocumenten. Zowel de kwalitatieve als kwantitatieve woningvraag is veranderd. Uit navraag blijkt, dat het Woonbeleid zowel regionaal in Holland Rijnland als lokaal in Woonbeleid wordt verankerd en uitgevoerd. Het woonbeleid valt niet onder de 'vlag' van de ISG. Door de grotere vraag is er ook meer ruimte nodig voor woningen, wat in de toekomst kan botsen met het doel rondom behoud openheid en areaal bollengrond. De Greenportwoningen sluiten niet goed aan op de huidige behoefte voor ander soort woningen.

Vitalere greenport en vitaler landschap

Onderzoek naar de toegevoegde waarde van Intergemeentelijke Structuurvisie Greenport

Duin- en Bollenstreek

OPBRENGSTEN PARTICIPATIETRAJECT

Programma Landelijk Gebied en Duurzame Greenport

INWONERS

STAKEHOLDERS

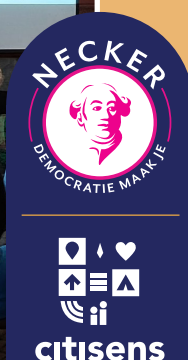
RAADSLEDEN

COLLEGES B&W

De gemeenten Hillegom, Lisse, Noordwijk, Katwijk, en Teylingen zijn bezig met het opstellen van een programma voor een toekomstbestendig en vitaal landelijk gebied - met een duurzame greenport. In twee rondes van elk drie bijeenkomsten zijn tussen februari en oktober 2024 gesprekken georganiseerd met inwoners, stakeholders, raadsleden en de colleges van B en W. Ook hebben 2854 inwoners en 120 jongeren hun mening gegeven via een online vragenlijst.

Op de volgende pagina's hebben we schematisch weergegeven wat er door de verschillende betrokkenen en belanghebbenden is ingebracht in de verschillende rondes. U ziet hier verschillende perspectieven in één overzicht.

De eerste participatieronde vond plaats tijdens de ‘sponsfase’. In deze fase is er zo veel mogelijk inbreng vanuit verschillende perspectieven opgehaald. Er zijn gesprekken gevoerd met inwoners, andere belanghebbenden, raadsleden en burgemeesters en wethouders. Deelnemers werden bevraagd vanuit welke waarden zij de toekomst van het gebied willen benaderen en welke kansen en bedreigingen zij voor die waarden zien. De opbrengst van deze bijeenkomsten is door bureaus KuiperCompagnons en Necker geordend in vier denkrichtingen: business as usual, Duin- en Bollenstreek 2.0, veelzijdig gebruik van de ruimte en ontspannen regio. Deze denkrichtingen verschillen van elkaar wat betreft de houding (reactief en incrementeel versus proactief en systeemgericht) en de aanpak richting de toekomst (meebewegen met de natuur versus maximale inzet van technologie). Hieronder zijn de opbrengsten in samengevatte vorm weergegeven.

Opbrengst Participatieronde 1 | mei & juni

DOEL: waarden, kansen en bedreigingen ophalen voor de toekomst van het landelijk gebied.

WIE: drie aparte bijeenkomsten met de colleges, gemeenteraden en inwoners en stakeholders

RESULTAAT: de opbrengst is uitgewerkt in 4 mogelijke denkrichtingen:

 WAARDE KANS BEDREIGING

BUSINESS AS USUAL	DUIN- EN BOLLENSTREEK 2.0 (later: Krachtige en vitale greenport)	VEELZIJDIG GEBRUIK VAN DE RUIMTE (later: Veelkleurige Duin- en Bollenstreek)	ONTSPANNEN REGIO (later: Natuurlijk duin- en parklandschap)
Vitale greenport			
 Huidige ISG volstaat, vasthouden waar we aan begonnen zijn. Behoud van identiteit. Verhoogde regeldruk, te langzaam en vrijblijvend.	 Technologische en economische innovatie. Een groene toekomst. Bollenareaal behouden. Schaalvergroting in het kleinschalige landschap.	 Diversiteit van de verschillende functies in het gebied. Ruimte in regelgeving en maatwerk. Te veel ruimteclaims, verrommeling en onbenutte kennis.	 Rentmeesterschap. Samenwerkende gemeenten als rentmeesters. Grootschalige woningbouw en ‘dwang’ van bovenaf.
Vitaal en beleefbaar landschap			
 Cultuurhistorie als identiteit. Open landschap dankzij 2625 ha bollenteelt, zonder woningbouw. Verminderde kwaliteit door gebrek aan keuzes.	 Ruimte voor investeringen, innovatie, kansen voor jeugd en ondernemers. Regiocertificering, energietransitie als kans voor financiering.	 Solidariteit en een integrale benadering. Veelzijdigheid van het gebied, meervoudig ruimtegebruik. Verrommeling, er niet samen uitkomen.	 Natuur en biodiversiteit, 10% groenblauwe dooradering. Een vitaal, levendig en gezond gebied. Leefbaarheid verbeteren met verbindingen. Kleinschalige, biologische bollenteelt.
Toekomstbestendig en robuust bodem- en watersysteem			
 Verzilting, te veel water en klimaatverandering. Gebrek aan durf om keuzes te maken.	 Gezondheid en (water) veiligheid garanderen. Innovatie, robots/drones, bufferzones. Wetgeving die geen ruimte biedt aan high-tech.	 (Water)veiligheid garanderen. Veiliger waterlandschap trekt toerisme aan. Puzzelen om ruimte zonder echt keuzes te maken.	 Duurzaam watersysteem. Karakteristiek landschap. Natuur-inclusief telen en klimaatadaptief bouwen. Economische belangen ondernemers.
Duurzaam energiesysteem			
 Behoudendheid. Tekorten, netcongestie, blijven stilstaan.	 Onafhankelijkheid. Geothermie, brede energiemix, restafvalstromen gebruiken, experimenteren en innoveren.	 Pragmatisme, samenwerken. Energiezekerheid. Lokale opwek benutten. Ingehaald worden door de werkelijkheid.	 Duurzaam, samenwerken met natuur, energiesysteem ten dienste van geluk en groen.

Versterken recreatie en toerisme

- Traditie hoog houden, behoud van en respect voor cultureel erfgoed. - Seizoensdruk, massatoerisme. Slechte bereikbaarheid, infrastructuur niet op orde.	- Avontuur, verrassen, creativiteit. - Spacesector voor toerisme. Educatie over bollensector. Spreiden recreatiedruk over gebied. - Regels die initiatieven beperken.	- Gastvrijheid. (jaarrond) toerisme voor verschillende doelgroepen. Bereikbaarheid verbeteren. - Niet willen kiezen. Grootschaligheid bedrijven. Te volle streek is bedreiging voor toerisme.	- Gezondheid, vitaliteit, rust, bewegen. - Kamperen bij de boer, wandel- en fietsnetwerken. - Gebied kan verstoort raken door teveel aan bezoekers.
--	---	--	---

Wonen

Concurrentie om de ruimte.	Diversiteit.	- Openheid van het landschap. - Groen in steden. Alternatieve woonvormen. Starters een plek geven. - Moet passen bij de omgeving. Verdwijnen openheid.
--	--	--

2

De tweede participatieronde vond plaats tijdens de 'modellen- en synergiefase'. Na de eerste participatieronde heeft KuiperCompagnons de opgehaalde denkrichtingen verder uitgewerkt om antwoord te geven op de vraag: hoe ziet de toekomst van het gebied eruit als we volgens deze denkwijze gaan werken? De gesprekken met inwoners, andere belanghebbenden, raadsleden, burgemeesters en wethouders zijn in deze ronde gevoerd op van deze denkmodellen. Deelnemers werden bevraagd naar de voordelen, nadelen en verbetermogelijkheden bij deze denkmodellen. De opbrengst is hieronder in samengevatte vorm weergegeven. Ook is per denkmodel een overkoepelend beeld van alle reacties opgenomen.

Opbrengst Participatieronde 2 | september & oktober

DOEL: voor- en nadelen en verbetermogelijkheden ophalen bij de 4 denkrichtingen.

WIE: drie aparte bijeenkomsten met de colleges, gemeenteraden en inwoners en stakeholders

RESULTAAT: de opbrengsten zijn meegenomen in het ontwikkelen van het voorkeursmodel:

 VOORDEEL
  NADEEL
  VERBETERMOGELIJKHEID

BUSINESS AS USUAL	KRACHTIGE EN VITALE GREENPORT	VEELKLEURIGE DUIN- EN BOLLENSTREEK	NATUURLIJK DUIN- EN PARKLANDSCHAP
Algemeen			
- Bekend, veilig, rust. Karakter behouden. - Voldoet niet aan regionale en lokale kaders. Doormodderen, stilstand. - Verdiensten van het huidige model beter naar voren halen.	- Toekomstgericht, duidelijke richting. Sterkst economisch. - Concurrerende ruimteclaims onbeantwoord. Verduurzaming minimaal. Beperkte bijdrage brede welvaart. - Combinatie met het model Veelkleurige DBS. Meervoudig ruimtegebruik. Toekomstbestendigere keuzes over innovatie, water en klimaat.	- Balans sectoren, diversiteit, antwoord op nieuwe ruimteclaims. Regionale en nationale doelen kunnen halen. - Minder een duidelijke keuze. Verlies van identiteit. Waar wordt het geld mee verdiend? - Zoek een combinatie tussen model 2 en 3. Economisch perspectief bieden.	- Goed voor natuur en mens. - Verlies identiteit van de streek. Kapitaalvernietiging. - Bekostiging model onduidelijk. Hoe draagt dit model bij aan grote maatschappelijke opgaven.

BUSINESS AS USUAL	KRACHTIGE EN VITALE GREENPORT	VEELKLEURIGE DUIN- EN BOLLENSTREEK	NATUURLIJK DUIN- EN PARKLANDSCHAP
Vitale greenport			
- Handhaving 2625 ha. - Niet houdbaar voor bollenteelt. GOM in huidige vorm niet van toegevoegde waarde. Gezondheid bewoners. 2625 ha. niet te strak vasthouden.	- Innovatie biedt ruimte voor divers ruimtegebruik. Perspectief voor de sector. Behoud bollengrond. - Afhankelijkheid één sector. - Innovatie wordt een verplichting. Innovatie stimuleren, wellicht minder bollengrond nodig.	- Ruilverkaveling. Op minder grond is een vitale teelt mogelijk door samenwerking en innovatie. - Loslaten bollenareaal. Door ruilverkaveling verlies je biodiversiteit. - Terugdringen gewasbeschermingsmiddelen en versnellen duurzame teelt.	- Kleinschalig landschap blijft bestaan. Biologische teelt is de toekomst. - Bollensector te klein, duin te groot. Geen gebruik unieke kwaliteit grond.
Vitaal en beleefbaar landschap			
- Behoud kenmerkend landschap, geen horizonvervuiling. - Meer verrommeling, ruimteclaims passen niet.	- Behoud open landschap. Ecologische verbindingen. - Witte dozen. Schaalvergroting slecht voor biodiversiteit en karakter streek. Ten koste van individuele vrijheid ondernemers. - Meer biodiversiteit.	- Ruimte voor groen. Bruikbaar maken overblijvende bollengrond voor andere doeleinden. - Kost veel land/productie. Loslaten 2625ha is niet nodig en geen goed idee. - Vaste zichtlijnen benoemen.	- Duidelijke vergroening van de streek. - Te veel 'verparking' van het landschap komt kunstmatig over, dit is onwenselijk.
Toekomstbestendig en robuust bodem- en watersysteem			
Niet bodem en water sturend. Lost problemen watersysteem niet op.	- Bollencultuur ontkoppelen van ecosysteem. - Sterk kostenverhogend. Regiocertificering verplichten werkt niet. - Waterkwaliteit moet niet de reden zijn dat de bollensector afneemt. Kwel vaker opslaan en gebruiken.	- Voldoende plek voor water. 10% groenblauwe dooradering. Vernatten binnenduintrand kan bijdragen aan waterberging en natuurontwikkeling. - Regiocertificering gaat ten koste van kleine telers. - Innovatief waterkwaliteitsbeheer. Waterberging in de binnenduintrand.	- Natuurlijke oplossing watersysteem Vernatting binnenduintrand. Verbetering waterkwaliteit. - Nog meer blauw/groene structuren is niet reëel.
Duurzaam energiesysteem			
Geen windmolens, geen zon op dak, mogelijkheden voor aardwarmte.	Nadelen: Windenergie op zee i.p.v. land. Horizonvervuiling.	- Zon i.p.v. windenergie. Focus op zon op dak en aardwarmte. - Ruimte voor energie gaat ten koste van bollengrond. Horizonvervuiling.	Uitwisseling geothermie.
Versterken recreatie en toerisme			
- Toerisme doet het goed. - Er is al teveel recreatie. Geen permanente bewoning/uitbreiding parken.	- Bloementoerisme tot en met oktober. - Bollengrond is een groot deel van het jaar niet mooi. Opschalen toerisme gaat ten koste van leefkwaliteit en natuur. - Het hele jaar kleur te bieden voor jaarrond toerisme. Gebruik kleinschalige percelen.	- Recreatie en toerisme jaarrond, divers. - Binnenduintrand is al vrij gevuld met recreatieparken. Er is al teveel recreatie. - Ruimte voor bewegen in de openbare ruimte. Jaarrond toerisme faciliteren, ook verblijf in duintrand/logeren bij de boer.	- Natuurlijke waarden Meer kansen voor jaarrond toerisme. Goed voor economie en leefbaarheid. - Bollengrond zorgt voor veel recreatie-inkomsten. - Positie Keukenhof verbreden, als middelpunt landschapspark.
Aantrekkelijke woonregio			
- Aantrekkelijkheid omgeving blijft behouden. - Geen ruimte voor wonen. Onaantrekkelijk voor jongeren. - Loslaten GOM-villa's, hogere dichtheid en betaalbare en sociale varianten. Huisvesting arbeidsmigranten op terrein van bedrijf.	- Geen lintbebouwing GOM-woningen, maar clusteren om verrommeling tegen te gaan. - Geen antwoord op de woningbouwopgave. Geen betaalbare starterswoningen. - Gedifferentieerd bouwen. Jeugd moet kunnen wonen, ook als het ten koste gaat van bollengrond.	- Woonwerkklimaat versterkt, meer ruimte voor wonen (voor jongeren). - Bollenstad komt in zicht. - Duidelijk aangeven waar gebouwd mag worden. Kleinschalige wooninitiatieven stimuleren Financieringsmodel GOM-woningen aanpassen. Betaalbare woningen voor starters in de woonkernen.	- Optimaal woon-werkklimaat. Geen lintbebouwing GOM-woningen. - Met bouwen van huizen wordt "natuur" betaald.

Bedrijvige regio

- Concentratie van gebouwen. Kansen verduurzaming, meedenken met ondernemers.
- Bedrijventerrein voor woningbouw. Grootchalige innovatie kan alleen in polders en Noord-Holland.
- Meer aandacht voor reguleren eigen bedrijfsleven (naast toerisme en bollensector). Huisvesten arbeidsmigranten bij bedrijven zelf.
- Werkgelegenheid.

Bereikbare regio

- Suboptimale bereikbaarheid.
- Goede aansluiting oost-west belangrijk voor bedrijven.
- Verlies van het landelijk karakter.
- Meer aandacht voor mobiliteit: OV/fiets. Oost-Westverbindingen.
- Mobiliteit/OV/fiets. Betere bereikbaarheid draagt bij aan vitale regio.
- Suboptimale bereikbaarheid, streek wordt mogelijk onbereikbaar.
- Nieuwe oost-westverbindingen. Clusteren bedrijven bij uitvalswegen. Beter OV-verbindingen.
- Werk gebonden in de streek.
- Arbeidspendel neemt toe, meer verkeersbewegingen.
- Mobiliteitsvraag wordt niet opgelost als mensen buiten de streek blijven wonen.

Overkoepelend beeld

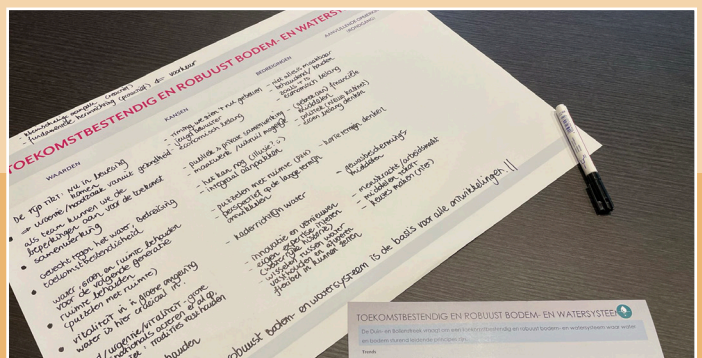
Dit model heeft volgens deelnemers ook voordelen: het is veilig en er zijn geen grote veranderingen voor nodig. Voor deelnemers weegt stilstand echter zwaarder: opgaven worden niet aangepakt en ambities, doelen en afspraken niet gerealiseerd. Het model biedt geen toekomst.

Dit model biedt een duidelijke richting, die aansluit bij de trots op het gebied. Het biedt duidelijkheid voor de bollensector, met innovatieve mogelijkheden. Deze denkrichting geeft geen antwoord op concurrerende ruimteclaims. Daardoor komen brede welvaart en andere gebiedsfuncties in de knel. Innovatie en schaalvergroting moeten geen doel op zich zijn.

Dit model biedt balans tussen verschillende functies en geeft richting aan andere sectoren dan de bollenteelt. Anderzijds zien sommige deelnemers dit als een gebrek aan duidelijke keuzes en vrezen sommige deelnemers dat de identiteit van de streek verloren gaat.

Deelnemers zien mogelijkheden in een combinatie van model 2 en 3. Deelnemers denken verschillend over het vasthouden van 2625 ha bollengrond en het uitbreiden van toerisme.

Sommige deelnemers waarderen in dit model de inzet op groen en duurzaamheid. Overheersend vrezen deelnemers echter voor het verlies van de identiteit van de streek en hebben ze zorgen over het verdienvermogen van het gebied. Er is behoefte aan een onderbouwing van het economisch model. De gezondheid van inwoners is een pluspunt in deze denkrichting.

Online inwonersconsultatie en flitspeiling jongeren | 17 september – 30 september

DOEL: wensen, ideeën en zorgen van inwoners en specifiek jongeren ophalen voor de inrichting van het landelijk gebied.

WIE: 2854 inwoners en 120 jongeren hebben de vragenlijst ingevuld.

RESULTAAT: de uitkomsten van de vragenlijsten zijn geanalyseerd in een aparte rapportage.

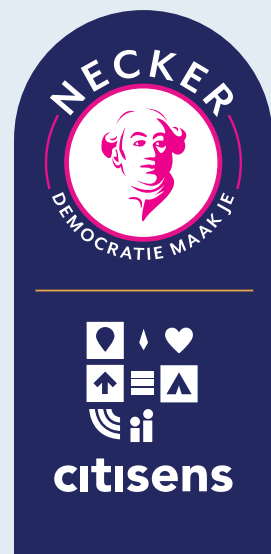
Hieronder zijn de belangrijkste resultaten per thema weergegeven:

THEMA	VOORNAAMSTE RESULTATEN
 Vitale Greenport	Invullers verschillen van mening over hoeveel ruimte de bolleneconomie zou moeten innemen. Vier op de tien vinden dat de ruimte die gebruikt wordt voor bloembollenvelden en bijbehorende gebouwen mag worden vergroot. Een kwart van de invullers vindt dat deze ruimte juist kleiner moet. Een derde is neutraal.
 Vitaal en beleefbaar landschap	Een grote meerderheid van de invullers is van mening dat er vooral ruimte moet zijn voor planten en dieren ten opzichte van horeca en evenementen.
 Duurzaam energiesysteem	Invullers geven in het algemeen aan dat de Duin- en Bollenstreek genoeg energie zou moeten opwekken om aan de vraag in de streek te voldoen (47% positief, 31% negatief). Echter, wanneer er concreet gevraagd wordt hoe invullers staan tegenover middelen om een energieneutrale streek te bereiken, zijn zij negatiever. Zo is ruim twee derde van de invullers het oneens met de stelling dat er windmolens in de streek mogen komen zodat er genoeg energie wordt opgewekt. Ongeveer vier op de vijf invullers ziet zonnepanelen het liefst alleen op daken en langs wegen.
 Versterken recreatie en toerisme	Invullers van de inwonersconsultatie zien liever dat toerisme verspreid wordt over de streek (52%) dan dat het geconcentreerd wordt op een aantal plekken (32%). Invullers zijn verdeeld over of er vooral ingezet moet worden op seizoensgebonden toerisme. 40% kiest voor toerisme in de lente en zomer, terwijl 45% voor het hele jaar door kiest.
 Aantrekkelijke woonregio	Zowel inwoners als jongeren hebben een kleine voorkeur om nieuwe woningen aan de rand van de dorpen te bouwen (respectievelijk 46% en 44%) ten opzichte van hoogbouw in de kernen (respectievelijk 38% en 43%). De helft van de jongeren geeft aan dat nieuwe woningen niet op bollengrond gebouwd mogen worden als dit nodig is om voldoende woningen te bouwen, terwijl vier op de tien jongeren het hier wel mee eens is.
 Bereikbare regio	Inwoners zijn verdeeld over de vraag of een goed bereikbare regio belangrijk is, ook als dit ten koste gaat van de bollengrond. 40% van de invullers is het met deze stelling eens, tegenover 47% die het met de stelling oneens is.

En nu?

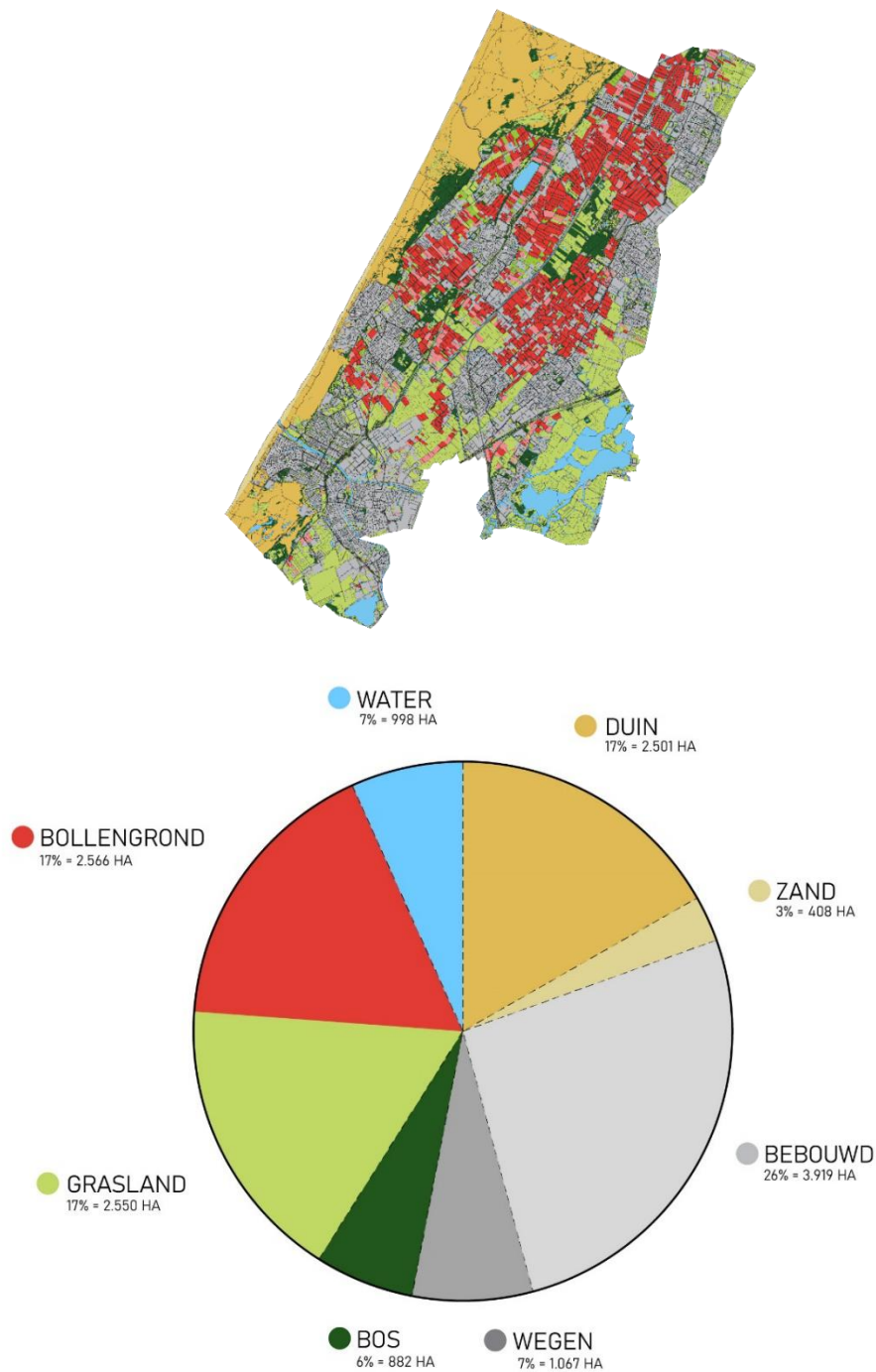
Met twee participatierondes en een online inwonersconsultatie is genoeg inbreng opgehaald. Het is nu aan de bestuurders en volksvertegenwoordigers van de vijf gemeenten om een richting te kiezen. Bureau KuiperCompagnons vertaalt dit uiteindelijk in een Programma Landelijk Gebied en Duurzame Greenport dat wordt vastgesteld door de colleges van B en W van de vijf gemeenten. Daarbij hoort ook de formele procedure van terinzagelegging, zienswijzen en inspraak.

Wilt u op de hoogte blijven van het proces? Klik dan [hier](#).

Bijlage 6 – Ruimtegebruik Programma LGDG

Het Programma Landelijk Gebied gaat over gebruik van de ruimte en betreft een ruimtelijke puzzel. Het verdelingsvraagstuk komt daarom in deze paragraaf naar voren. Het precieze ruimtebeslag vanuit ruimtelijke uitdagingen zoals wonen, werken, energie, mobiliteit en voldoende kwalitatief en zoet water hebben we moeten prognosticeren en we werken daarom met aannames. De huidige situatie is hieronder in beeld gebracht met behulp van data van de provincie.

Huidig ruimtebeslag, conform BRP Gewaspercelen, peildatum mei 2024, Provincie Zuid-Holland

Inschatting ruimtegebruik ontwikkelingen Duin- en Bollenstreek

Ontwikkeling	Winst/verlies bollenareaal	Toelichting
Landschapsstrategie		
Versterken open karakter Duin- en Bollenstreek	Positief effect	Het opruimen van verrommeling levert bollenareaal op.
Respecteren belangrijke zichtlijnen	Geen negatief effect	Heeft geen invloed op het bollenareaal
Openhouden grasland	Geen negatief effect	Heeft geen invloed op het bollenareaal
Optimaliseren kavels van bollenareaal op de zandgronden	Positief effect	Het optimaliseren van kavels leidt tot hogere productiviteit en waarschijnlijk tot kleine toenames per kavel. Wanneer niet in absolute oppervlakte, dan wel in productiviteit
Meer ruimte voor water in de binnenduinrand	<i>onbekend</i>	Naar de juiste maatregelen voor dit gebied wordt nader onderzoek gedaan door het Hoogheemraadschap.
Versterken landgoederenzone	0	 Niet gelegen op bollengrond.
Nieuwe groene verbindingen oost-west	± 3 km aan groenblauwe verbinding is ca. 15 ha	<u>Verbinding Noordduinen – Nieuw Leeuwenhorst - Offem</u> Inzetten op een robuuste groenstrook met een breedte van 50 m. Ruimtegebruik is 50 m x totale lengte.
Versterken historische laanstructuren en buffergroen	0	Geen direct nadelig effect op bollenareaal want is langs wegen en op openbare ruimte gemeenten.
Groenblauwe landschapskamers	8 km aan kamerstructuur x 30 meter = 24 ha	Inzetten op een robuuste kamerstructuur met een breedte van 30 m.

		Voorbeeld aan de kamer aan de Essenlaan, hier heeft de groenstrook een breedte van 30 m.
Groenblauwe kavelinrichting	20 ha	Gaat om natuurvriendelijke oevers, overhoekjes en hagen. Hagen zijn idealiter 2 m breed = 40 km aan hagen x 2 m = 8 ha 40 km natuurvriendelijke oevers x 3 m = 12 ha aan natuurvriendelijke oevers
Thema Vitale Greenport		
Ontwikkelen en clusteren van bollengerelateerde bebouwing	0	Heeft geen directe invloed op het netto bollenareaal. De verwachting is dat het clusteren van bebouwing niet tot verlies van het bollenareaal hoeft te leiden.
Instandhouding bollenareaal met inzet op emissie- en residuvrije teelt	Licht negatief effect	Naar verwachting vraagt emissievrije en residu vrije teelt soms wel wat meer grond. Uiteindelijk zal het aantal telers naar verwachting afnemen. Per teler is daarmee meer grond beschikbaar. Meer buffergrond die niet teelbaar is en dan wordt onttrokken en afgewaardeerd moet worden heeft een negatief effect.
Thema aantrekkelijke woonregio		
Zoekgebieden integrale stedelijke en dorpse uitbreiding	50 ha	Er wordt voorgesteld maximaal 50 hectare te gebruiken voor woningbouw in een regulier programma. Hiervoor worden verschillende zoekgebieden voorgesteld. Niet alle grond zal hier op dit moment in gebruik zijn als bollenareaal. Deze ruimtereservering van 50 hectare komt in de plaats van de huidige ruimtereservering voor Greenportwoningen.
Straatje erbij (De Zilk)	ong. 1,5 ha	Provincie hanteert 1,5 ha als uitgangspunt voor straatje erbij. Direct rondom De Zilk is veel bollengrond.

Thema recreatie en toerisme		
Keukenhof als iconische trekker blijven versterken	0	Heeft geen invloed op het bollenareaal
Versterken recreatieve parels	0	Heeft geen invloed op het bollenareaal
Mogelijkheden voor kleinschalige verblijfsrecreatie	0	Heeft geen invloed op het bollenareaal
Thema bereikbare regio		
Realiseren doorfietsroutes	0	Heeft geen invloed op het bollenareaal. Gaat grotendeels langs bestaande routes
Nieuw te onderzoeken mobiliteitsverbinding	10 ha voor de noordelijke ontsluiting Duin- en Bollenstreek	Gemiddelde indicatie van wegbreedte is ongeveer 25 m. Het totale oppervlakte zal zeer afhankelijk zijn van uiteindelijk tracé. Noordelijke ontsluiting vraagt (voor deel oost-west) om 3,5 km lang x 25 meter breed is ongeveer 10 ha. De ingetekende verbindingen bij Lisse en Rijnsburg gaan niet of nauwelijks over bollenareaal.
Thema duurzaam energiesysteem		
Potentie voor geothermie en collectief warmtenet	3 - 7 ha	Op dit moment zijn er 7 locaties in onderzoek. De vraag is of ze allemaal nodig zijn. Elke locatie heeft een ruimtebeslag van 1 ha. Uitgangspunt 3-7 putten.
Onderstations voor aanpak netcongestie	1 ha	Het ruimtebeslag van een onderstation bedraagt circa 3.000 m ² . Er komen drie onderstations: uitbreiding Sassenheim, Gravendam Noord (Noordwijk) en Beeklaan (Noordwijk)

Conclusie: totale ruimtebeslag ontwikkelingen

De inschatting is dat als we alle ontwikkelingen meenemen, het totale ruimtebeslag van de voorgestelde ontwikkelingen uitkomt op ongeveer 130 ha.

Het grootste ruimtebeslag ligt in de sectoren Wonen (50 ha) en Landschap (60 ha).

Uiteraard zijn daar in de locaties en de ontwikkelingen nog keuzes in te maken, en kunnen deze ontwikkelingen geprioriteerd worden.

Inschatting schuifruimte voor evt. ontwikkelingen Duin- en Bollenstreek (het wisselgeld / de pluskant)

- Voorzetting herstructurering en opruimen verrommeling onder GOM-beleid: 50 - 100 ha.
- Opwaardering 2^e klas bollengrond naar 1^e klas: 200 ha beschikbaar. Naar schatting is ± 50-100 ha nodig.
- Zeer beperkt mogelijkheden tot omzetting grasland naar bollengrond (nee, tenzij). Geen concreet aangewezen gronden op de kaart.

Overall conclusie

Voorzichtig kan gesteld worden dat het ruimtebeslag (ongeveer 130 ha) en de schuifruimte (groveweg 100 - 200 ha) elkaar benaderen. Hierdoor lijkt er ruimte te zijn voor ontwikkeling en een toekomstbestendige Greenport met voldoende netto bollenareaal.